

Kirsti Pedersen Gurholt, Ida Helene Dahl Torp og Jørgen Weidemann Eriksen

STUDIE AV FRILUFTSLIV BLANT BARN OG UNGE I OSLO

SOSIAL ULIKHET OG SOSIAL UTJEVNING

NIH NORGES
IDRETTSHØGSKOLE

STUDIE AV FRILUFTSLIV BLANT BARN OG UNGE I OSLO

Sosial ulikhet og sosial utjevning

Kirsti Pedersen Gurholt, Ida Helene Dahl Torp og Jørgen Weidemann Eriksen

Norges idrettshøgskole
2020

© Norges idrettshøgskole

NIH-Forskningsrapport

ISBN 978-82-502-0583-3

Foto: Forside Steinar Saghaug, bakside Kirsti Pedersen Gurholt

Norges idrettshøgskole

Sognsveien 220

Postboks 4014 Ullevål stadion

0806 Oslo

<https://www.nih.no>

«Oslo skal være godt tilrettelagt for idrett og
friluftsliv, spesielt for barn og unge.»

*(Behovsplan for idrett og friluftsliv 2021–2030,
Oslo kommune 2020, s.6)*

Forord

Rapporten *Studie av friluftsliv blant barn og unge i Oslo* er resultatet av et forskningsprosjekt som NIH har utført på oppdrag fra Oslo kommune ved Bymiljøetaten. Studien er en bestilling fra Byrådsavdelingen for miljø og samferdsel og en oppfølging av tiltak i *Behovsplan for idrett og friluftsliv 2019–2028* (Oslo kommune, 2019b).

Om lag midt i prosjektperioden ble framdriften påvirket av Covid-19. Nedstenging av samfunnet, aktivitetsstopp og påfølgende permisjoner av prosjektansatte i frivillige organisasjoner og tilpasning til nye smittevernsprosedyrer, førte til at intervjuer er gjennomført via telefon og digitale videoplattformer. Også prosjekt- og samarbeidsmøter med oppdragsgiver er gjennomført på fleksible måter. Vi retter en stor takk til alle informanter som velvillig og på fleksibelt vis har delt sine erfaringer og refleksjoner med oss.

Takk til seniorforsker Anders Bakken og NOVA – Norsk forskningssenter for oppvekst, velferd og aldring (OsloMet – Storbyuniversitetet) for adgang til å inkludere data om unges deltakelse i friluftsliv fra Ung i Oslo 2018-undersøkelsen. Datamaterialet i kapittel 4 er i sin helhet «basert på en ungdataundersøkelse, gjennomført av NOVA i samarbeid med de regionale kompetansesentrene for rusfeltet (KoRus). Ungdata er finansiert over statsbudsjettet gjennom tilskudd fra helsedirektoratet.»

Takk til Oslo og Omland Friluftsråd for kartlegging av frivillig organiserte friluftslivsaktiviteter som tilbys barn og unge i Oslo i dag. Takk også for at vi fikk tilgang til et stort nettverk av kontakter i frivillige friluftslivsorganisasjoner, i bydelene og i Oslo kommune.

Takk også til professor emeritus Gunnar Breivik, NIH for gode innspill til tolkninger og drøfting av resultatene fra Ung i Oslo 2018-undersøkelsen, til professor Åse Strandbu, Leder for Forskningssenter for barne- og ungdomsidrett, NIH for konstruktive forslag i oppstarten av prosjektet og til professor Mari Kristin Sisjord, NIH for kritiske og konstruktive innspill til sluttrapportens utforming. Takk til førsteamanuensis Marte Bentzen, NIH som i innledningsfasen bidro med verdifull kompetanse i de kvantitative analysene.

Takk til oppdragsgiver, Oslo kommune, for muligheten til å utforske et samfunnsområde som er av stor betydning for mange i Oslo og for yrkesområder som NIH utdanner for. Takk til arbeidsgruppen ved Bymiljøetaten, teamleder friluftsliv Reidun Bolsø, spesialkonsulent friluftsliv Elisabeth Teinung og spesialkonsulent-II Ellen Marie Paulssen, for kritiske spørsmål og for konstruktive kommentarer og forslag.

Forskningsperspektiv og design er utviklet av Kirsti Pedersen Gurholt, professor NIH og professor-II ved Universitetet i Sørøst-Norge. Hun har hatt hovedansvaret for utformingen av forskningsdesignet og kapitlene 1, 2, 3, 5, 6 og 8. Førsteamanuensis Jørgen Weidemann Eriksen, NIH har hatt hovedansvaret for dataanalysene i kapittel 4 og for kapittel 7. En stor takk til vitenskapelig assistent Cand. Sociol. Ida Helene Dahl Torp som har transkribert intervjuer og bidratt til den nettbaserte kartleggingen av organiserte friluftslivsaktiviteter. Hun har også gjort en stor innsats i framstillingen av resultatene i rapportens Del 2 og i tabeller og figurer, og til sluttredigeringen. Takk til dere begge for godt samarbeid også i utarbeidelsen av sluttrapporten.

Stor takk til alle for et lærerikt samarbeid!

NIH/Oslo
19. september 2020
Kirsti Pedersen Gurholt

Sammendrag

Rapporten *Studie av friluftsliv blant barn og unge i Oslo* er resultatet av et forskningsprosjekt som Norges idrettshøgskole (NIH) har utført på oppdrag for Oslo kommune ved Bymiljøetaten. Studien er en bestilling fra Byrådsavdelingen for miljø og samferdsel og en oppfølging av tiltak i Oslo kommunes *Behovsplan for idrett og friluftsliv 2019–2028*. Prosjektet har hatt en finansiell ramme som tilsvarer om lag ¾ forskerårsverk, innenfor ett års varighet, med start i midten av september 2019.

Studiens overordnede mål er å styrke Oslo kommunes kunnskapsgrunnlag om deltakelse i friluftsliv blant barn og unge mellom 6 og 19 år ved å:

- Kartlegge og analysere friluftslivsdeltakelsen blant barn og unge i Oslo.
- Etablere et kunnskapsgrunnlag basert på tidligere forskning.
- Utvikle kunnskap om hvordan Oslo kommune kan målrette og systematisere sine virkemidler for at flere barn og unge «skal få oppleve friluftslivets gleder, mestring og trygghet i natur» på måter som «kan føre til utjevning av sosiale helseforskjeller».

Oppdraget er også formulert gjennom fem spørsmål:

1. Hva slags kunnskap finnes om barn, unge og friluftsliv i Oslo – trender og utfordringer?
2. Hvilke aktivitetsformer bør inkluderes i friluftslivsbegrepet?
3. Hvilke grupper av barn og unge deltar i friluftsliv, hvordan, hvor ofte og hvilke barrierer hindrer deltakelse?
4. Hvilke arenaer er viktige for rekruttering av barn og unge til friluftsliv?
5. Hvordan bør virkemiddelapparatet i Oslo kommune innrettes for at alle skal få oppleve friluftslivets gleder, mestring og trygghet i natur?

Bakgrunn og forskningsperspektiv

Nasjonalt er det tverrpolitisk enighet om å prioritere «friluftslivsarbeid» blant barn og unge for å sikre økt deltakelse i friluftsliv i nærmiljøet på fritida. Oslo kommune har vedtatt at «Oslo skal være godt tilrettelagt for friluftsliv, særlig blant barn og unge». Både stat og kommune har store forventninger til frivillige organisasjoner. Organisasjonene representerer faglige og menneskelige ressurser som er nødvendige for å rekruttere, organisere og inkludere underrepresenterte og sårbare og utsatte grupper av barn og unge. Frivillige organisasjoner og organiserte friluftslivsaktiviteter oppfattes som nødvendige virkemiddel og tiltak for å øke deltakelsen i friluftsliv og redusere sosiale helseforskjeller.

Oslo er en by med sosial ulikhet. Bydel kan være én indikator for sosioøkonomiske forskjeller. Mangel på sosialisering i bruk av og opplevelser i naturen gjennom friluftsliv, dårlig kjennskap til lokale naturområder og aktivitetsmuligheter, samt begrenset økonomi og praktiske forhold, representerer barrierer som hindrer barn og unge i å bruke nærmiljøet til lek og andre aktiviteter. Tilførsel av ressurser i nabolag, som økt tilgjengelighet til organiserte friluftslivsaktiviteter, kan redusere barrierer og sikre sosial utjevning ved at flere får muligheter til å tilegne seg grunnleggende ferdigheter i friluftsliv, uavhengig av familiens sosioøkonomiske bakgrunn og hvor i byen de bor.

Oppsummering av tidligere forskning viser at:

- Friluftsliv som samfunnsfenomen er kjennetegnet av sosial ulikhet: alder, kjønn, foreldrenes utdanning, økonomi, bosted og kulturell bakgrunn har betydning.
- Mest aktive er barn og unge som vokser opp i familier med solid økonomi, og der foreldrene har høyere utdanning og er født i Norge.

- Kjønnsskjeller som var tydelige tidligere, er i ferd med å utjevnes.
- Ungdom med foreldre født i Norge bruker skogområder og er oftere på «tur» enn ungdom med ikke-vestlig bakgrunn.
- Foreldre med høyere utdanning stimulerer oftere barn og unge til utelek og friluftsliv enn foreldre med bakgrunn i arbeiderklassen.
- «Å gå tur» er den friluftslivsaktiviteten flest unge oppgir å utøve på fritida, flere jenter enn gutter.
- Undervisning i friluftsliv i skolen er i stor grad avhengig av enkeltlæreres engasjement.
- Familien er viktigste arena for sosialisering til friluftsliv.

Forskningsdesign og -metoder: Resultater

Resultater fra Ung i Oslo 2018 – en kvantitativ studie av ungdom 13 -19 år viser at andelen som deltar i friluftsliv varierer med sosiokulturelle forhold og hvor i byen de unge bor. «Datamaterialet er basert på en ungdataundersøkelse – Ung i Oslo 2018 – gjennomført av NOVA i samarbeid med de regionale kompetansesentrene for rusfeltet (KoRus). Ungdata er finansiert over statsbudsjettet gjennom tilskudd fra helsedirektoratet» og viser at:

- Å gå fottur i skog og mark og å gå en tur (uspesifisert hvor) er de aktivitetene flest ungdommer opplyser at de deltar i, og flere jenter enn gutter.
- I gjennomsnitt deltar hver annen ungdom i alderen 13-19 år i én av aktivitetene fottur, skitur og telttur i skog og mark eller fisketur minst én gang per måned.
- Å vokse opp i familier og bydeler med høy sosioøkonomisk status, og der foreldrene er født i Norge, øker sjansene for at de unge deltar i friluftsliv.
- Forskjellene i friluftslivsdeltakelse mellom kjønnene er små. Jenter er samlet sett mer aktive enn gutter. Dette har sammenheng med at flere jenter går tur og fottur i skog og mark.
- Flere gutter enn jenter kjører snowboard og står på ski og deltar i aktivitetene fisketur og telttur.
- Kjennetegn ved ungdom som drar på fisketur og overnatter i telt (utenfor campingplass), er at de er få i antall, og at interessen for fiske tenderer til å viske ut sosiale forskjeller.
- En annen tendens er at de sosiale forskjellene er mindre blant de som går en tur som «byfriluftsliv» enn blant de som går fottur i skog og mark.
- Deltakelsen i friluftslivsaktiviteter i skog og mark faller markert fra 8. til 9. trinn. Deretter er deltakelsen relativt stabil gjennom ungdomsskolen og videregående skole.

Gjennom en kvalitativ tilnærming er det undersøkt hvorvidt organiserte friluftslivsaktiviteter, kan være en målrettet strategi for å mobilisere flere barn og unge generelt, og sårbare og utsatte grupper spesielt. Data er kommet fram gjennom tre tilnærminger:

- En nettbasert undersøkelse av organiserte friluftslivsaktiviteter som leveres 1) av frivillige organisasjoner og 2) som ledd i kommunens tjenestetilbud til barn og unge i bydelene.
- Kvalitative intervjuer med ledere og aktivitetsledere i frivillige organisasjoner og administrativt ansatte i fem bydeler, samt skoleledere og lærere ved utvalgte skoler.
- Analyse av nasjonale og kommunale dokumenter som gir føringer for mål, virkemidler og tiltak for å øke deltakelsen i friluftslivsaktiviteter blant barn og unge og redusere sosiale helseforskjeller.

Den kvalitative kartleggingen viser at:

- Fire medlemssterke frivillige friluftslivsorganisasjoner har ressurser til å utvikle prosjekter og gjennomføre målrettede og organiserte aktivitetstiltak som fremmer økt læring og deltakelse.

- Organiserte friluftslivstiltak er åpne for alle, dels som ordinære betalingstilbud med muligheter for enkelte friplasser for barn og unge fra familier med liten betalingsevne, dels som gratistilbud til alle deltakere når tiltakene gjennomføres i bydeler med vedvarende levekårsutfordringer.
- Organisasjonene i dag ikke har en struktur med lokale organisasjoner og lokalt organiserte friluftslivsaktiviteter for jevnlig deltakelse og opplæring. På dette området er forskjellene store fra idrettens organisering i lokale lag, foreninger og aktivitetstilbud.
- Organiserte friluftslivstiltak forutsetter finansiering via statlige og kommunale tilskuddsordninger og/eller bidrag fra stiftelser og private fond/gaver.
- Prosjekttilskuddene er hovedsakelig ettårige. Det fører til uforutsigbarhet, mangel på langsiktighet og kontinuitet i tilbudene. Etablerte nettverk løses opp.
- Særlig frivillige organisasjoner, men også kommunale aktører, bruker omfattende ressurser på prosjektutvikling, søknadsprosesser og rapportering for å skaffe nødvendig økonomi fra statlige og kommunale tilskuddsordninger, stiftelser og private fond/gaver, for å kunne tilby flere gode tilbud.
- Organisasjonene må ofte ta risiko, blant annet ansette prosjekt- og aktivitetsledere og igangsette tiltak før finansieringen er sikret. Organisasjonenes egne midler omfordes også til sosiale tiltak.
- Rekruttering og opplæring av frivillige er ressurskrevende for organisasjonene og en uforutsigbar og sårbar strategi.
- Prosjektorganisering krever omfattende administrative ressurser til planlegging, søknadsutforming og prosjektledelse og rekruttering, opplæring og samordning av frivillige.
- De fleste tiltak foregår i grøntstrukturer i byggesonen og i områder i markagrensen, og omfatter aktiviteter som inngår i en bred forståelse av friluftsliv. Tilbudene gir en innføring i grunnleggende friluftslivsferdigheter og omfatter utfordringer, mestringsopplevelser og fellesskap.
- Organisasjonene uttrykker ambivalens knyttet til de politiske forventningene, begrunnet i organisasjonenes forpliktelser overfor medlemmene, for organisasjonenes virksomhetsidéer og «historie» og i bekymringer for aktivitetstiltakenes begrensede økonomiske rammer.
- At barn og unge i svært varierende grad tilbys organiserte friluftslivstjenester som inkluderer opplæring og deltakelse i aktiviteter på fritida.
- Kommunens egen forvaltning tilbyr barn og unge organiserte friluftslivstjenester i varierende grad og form i bydeler som omfattes av Områdesatsingene. Folkehelse- og frisklivsarbeid er så langt konsentrert om voksne og eldre. Det finnes ingen motstand mot å vektlegge friluftsliv blant barn og unge, men dette er så langt ikke prioritert pga. andre presserende oppgaver.
- Friluftssenteret i Gamle Oslo – FRIGO er det mest helhetlige og omfattende kommunale tjenestetilbudet, og det eneste i sitt slag. Senteret har flere faste stillinger og tilbyr ukentlige og gratis friluftslivsaktiviteter i alle skolens ferier. Gjennom skolesamarbeid finansiert av kommunen, tilbyr FRIGO undervisningstjenester og utlån av utstyr gratis til skoler i sentrumsnære bydeler. Målet er å bedre oppvekstvilkårene og stimulere flere til å ta de enkelte bydelers og byens naturområder i bruk, og øke deltakelsen i friluftsliv.
- Gårdssdrift med dyrehold og dyrking er viktige arenaer i enkelte bydeler, rekrutterer mange jenter.
- I Groruddalssatsingen 2017–2026 er det i 2019–2020 tatt initiativ til å prøve «FRIGO-modellen» i en delbydel i Bydel Grorud i samarbeid med FRIGO i Bydel Grorud.
- Aktivitetstiltak i regi av frivillige organisasjoner og Oslo kommunes tjenestetilbud i bydeler innen Områdesatsingen, ledes av engasjerte og friluftslivsfaglige og pedagogisk kompetente ansatte med formell utdanning.

- Det finnes gode enkelttiltak, erfaringer, nettverk og prosjektideer å bygge på og videreutvikle.
- Friluftsliv i skolen styrkes i noen grad gjennom tilbud organisert av frivillige organisasjoner og kommunale aktører. Det finnes ingen plan og samordning av tilbudene i dag.
- **Hovedkonklusjonen** er at det samlede antallet og omfanget av tilbud om organiserte friluftslivsaktiviteter i bred en forståelse av begrepet, er begrenset, usystematisk, sporadisk og uforutsigbart, og omfatter svært få barn og unge. Særlig mangler tilbud til aldersgruppen 13-16 år. **Per i dag er tilbudene for begrenset til å kunne være sosialt utjevner på bydels- og bynivå.**
- Ferietilbud med vekt på friluftslivsaktiviteter er det enkelttiltaket som når flest barn, og noen ungdommer, byen sett under ett og spesielt i områder med store levekårsutfordringer. Behovet er uavhengig av sosioøkonomisk bakgrunn, og etterspørselen er større enn tilbudene.
- **Gratis ferietilbud** har potensiale til å virke sosialt utjevner. Barn får innføring i grunnleggende ferdigheter for trygg ferdsel og møter utfordringer som gir mestring, naturopplevelser og fellesskap.
- Så lang er det ikke tatt initiativ til samarbeid mellom stat, kommune, bydeler og frivillige organisasjoner, som ledd i områdesatsingene slik nasjonal *Handlingsplan for friluftsliv* skisserer.
- Så langt finnes det ikke en plan for videreutvikling og samordning av virkemidler og metoder som er utviklet av 1) kommunen/bydelene i Områdesatsingene og 2) frivillige organisasjoner gjennom prosjekter i utsatte bydeler, finansiert med statlig/kommunal støtte, stiftelser og private/fond.
- Så langt finnes det ikke en overordnet plan og samordning for kommunens mål om å «være godt tilrettelagt for friluftsliv, særlig blant barn og unge» og om «tett samarbeid» med frivillige organisasjoner, om å øke deltakelsen i friluftsliv og redusere sosiale forskjeller.

Konkrete anbefalinger til Oslo kommune

Det er i dag stor avstand mellom mål og visjoner. Det er behov for plan, prioriteringer og samordning internt i kommunen og mellom kommunen og frivillige organisasjoner. For at Oslo kommune skal kunne nå målet om å være godt tilrettelagt for barn og unges deltakelse i friluftsliv på måter som sikrer sosial utjevning, må tiltakenes antall/omfang og finansiering øke og stå i relasjon til målene og de sosiale utfordringene. Derfor anbefaler NIH at Byrådet utarbeider en egen **Behovsplan for økt opplæring og deltakelse i friluftslivsaktiviteter blant barn og unge i Oslo**, som omfatter åtte hovedpunkter:

1. Tydeliggjøre ansvar og samordne virkemidler og organisering mellom involverte byrådsavdelinger og etater i kommunens forvaltning.
2. Konkretisere Byrådets oppfølging av mål og forventninger i Stortingsmeldingen om friluftsliv og nasjonal Handlingsplan for friluftsliv, med særlig vekt på Områdesatsingene.
3. Konkretisere friluftslivsaktivitetenes organisering, innhold, omfang, varighet og gjennomføring.
4. Kvalitetssikre og samordne opplæringstilbud i friluftslivsaktiviteter som frivillige organisasjoner og kommunale aktører gir til skoler, barnehager og aktivitetsskoler.
5. Strategier for spredning av informasjon om regelmessige og organiserte friluftslivsaktiviteter på fritida og i ferier.
6. Sikre at kommunens politikk og forvaltning har et nødvendig forskningsbasert kunnskapsgrunnlag for å utvikle målrettede virkemidler og tiltak.
7. Målrettet styrking av undervisning i friluftsliv i Osloskolen, barnehager og aktivitetsskoler som er forsknings- og kunnskapsbasert.
8. Styrke finansieringen for å innfri mål og forventninger i om økt deltakelse og opplæring i friluftslivsaktiviteter for barn og unge, og utjevning av sosiale helseforskjeller.

Innhold

Forord	i
Sammendrag	ii

1 Problemstillinger og forskningsdesign.....	1
Tredelt formål – omfattende kunnskapsbehov ..	1
Problemstillinger	2
Forskningsdesign og metode	2
Kvantitativ kartlegging av deltakelse i friluftsliv	3
Kvalitativ kartlegging av organiserte friluftslivsaktiviteter: nettstudier og intervjuer	4
Kartlegging og analyse av relevante offentlige dokumenter	4
Forskningsdesignets begrensninger	4
Kunnskapsbidrag	5
Åpen og kritisk forståelse av friluftsliv	6
Veiledning til leseren	7

2 Bakgrunn og perspektiver	9
Kommunale retningslinjer	9
Marka – byens «flotteste klasserom»?	10
Hvorvidt har Oslos geografiske sentrum relevans for barn og unge i dag?	10
Udekket kunnskapsbehov	12
Friluftsliv – et relevant begrep?	13
Politisk utvidelse av friluftslivsbegreps innhold og omfang	13
Enkelt og/eller aktivitetorientert friluftsliv	14
Urbant og mangfoldig: Markafriluftsliv, byfriluftsliv og fjordfriluftsliv	15
«Alle barn og unge» er ett hundretusen 6 – 19 åringer i 2030	16
Motiveringstiltak, aktivitetstilbud og opplæring i friluftsliv	17
Sosial ulikhet i deltakelse i friluftsliv	17
Like muligheter for alle gjennom organiserte friluftslivsaktiviteter?	18
Nasjonal politikk for friluftsliv og områdesatsing	19
Friluftsliv og sosial utjevning	20

3 Tidligere forskning om friluftsliv blant barn og unge i Oslo	23
Kunnskapsoversikt – trender og utfordringer... ..	24
Litteratursøk og kildegrunnlag	24
Framvekst av et forskningsfelt	25
Deltakelse i friluftsliv blant ungdom i Oslo	26
Ungdataundersøkelser: Deltakelse i friluftsliv, innvandring og sosiale forskjeller	26
«Aktiv i Storbyen»: Eldre bruker «naturpregede anlegg» mer enn yngre	28
Deltakelse i friluftsliv blant 12 – 14 åringer i Groruddalen	29
Medlemskap i frivillige friluftslivs-, idretts-, miljø- og velferdsorganisasjoner	30
Kvalitative studier: Opplevelser, identitet og mening	30
Ungdoms bruk av grøntstrukturer i nærmiljøet... ..	31

Områdesatsing: Friluftsliv, møteplasser, livskvalitet og utjevning av sosial ulikhet	32
Deltakelse i friluftsliv blant barn i Oslo	34
Kvantitative studier: Barns deltakelse i friluftslivsaktiviteter	34
Barns utelek i nærmiljøet	35
Barns tilgang til grønne byrom og deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter	37
Frivillige organisasjoner og organiserte friluftslivstilbud for barn og unge	38
Frivillige friluftslivsorganisasjoner – for barn og unge?	38
Nytt årtusen: Nye friluftslivsorganisasjoner for barn og ungdom	40
Kommunal friluftslivsforvaltning – hvem har, tar eller får ansvar?	41

4 Deltakelse i friluftsliv – Ung i Oslo 2018	43
Om Ung i Oslo 2018	44
Om «friluftslivsutvalget» og friluftslivsspørsmålene	44
Metodiske vurderinger	47
Statistiske analyser og tolkninger	47
Demografiske kjennetegn ved «friluftslivsutvalget»	48
Friluftsliv i «skog og mark»	49
Hvor mange deltar?	49
Hvor ofte?	50
Hvor mange friluftslivsaktiviteter deltar ungdom i?	51
Kjønn	52
Innvandrerbakgrunn	53
Socioøkonomiske forskjeller	55
Bydelsforskjeller	57
Levekårsforskjeller	61
«Enkelt» friluftsliv og trening i/utenfor idrettslag	62
Alder og klassetrinn	63
«Enkelt» friluftsliv og trening i idrettslag - endringer fra 13 til 19 år	65
«Byfriluftsliv»	66
Hvordan bruker ungdom offentlige byrom?	66
«Gå en tur» - viktigste form for byfriluftsliv	67
Om å «gå på fottur i skog og mark» og «gå en tur» i byen	68
«Gå en tur» som «byfriluftsliv» reduserer sosial ulikhet	68
Flest jenter «går en tur» i bynære områder	70
Friluftsliv, trivsel og sosial ulikhet	71
Aktiv i friluftsliv - fornøyd med seg selv	71
UNG i OSLO: 1996 – 2006 – 2012 – 2018	72
Kontinuitet og endring 2012 – 2018	72
Kontinuitet og endring 2006 – 2018	74
Kontinuitet og endring 1996 – 2018	74

5 Frivillige organisasjoner – et kommunalt virkemiddel	75
Frivillige friluftslivs-, natur- og miljøorganisasjoner i Oslo	76
Organisasjonsmangfold og organiserte friluftslivsaktiviteter	76

Frivillige barne- og ungdomsorganisasjoner i friluftsliv og natur/miljø	77	Samarbeid mellom frivillige organisasjoner, kommunale aktører og skoler	122
Frivillig organiserte medlemstilbud og sosiale rekrutteringstiltak	77	Friluftslivsundervisning på sentrumsnære skoler – FRIGO	123
Frivillig organiserte friluftslivsaktiviteter på fritida	78	Friluftsglede i skolen – Skiforeningen	124
Få aktivitetstilbud – tilfeldige og av kort varighet	78	Introduksjon til friluftsliv for innvandrere – OOF	125
Ferietilbud – en viktig arena	81	Bondegården som klasserom – Søndre Aas gård- og miljøsenter	126
Deltakertall og medlemsoppslutning	82	Læring i Friluft og kompetanseheving for lærere – OOF	127
Frivillige organisasjoners vilkår for gjennomføring av aktivitetstiltak	83	Friluftsliv som alternativ opplæring, Skar leir – DNT OO og Bydel St. Hanshaugen	128
Kombinerte medlemstilbud og tiltak for utsatte og sårbare barn og unge	83	Erfaringer – eksempler på skolesamarbeid	129
Frivillige organiserte friluftslivsaktiviteter som tiltak for sosial inkludering	85	Trenger skoler tilførsel av ressurser for å sikre undervisning i friluftsliv?	131
Engasjement, fleksibilitet og sårbarhet – søker plan og samordning	86	Mangfold og mangel på oversikt	131
Hva slags aktiviteter engasjerer og skaper sosial utjevning?	88	Behov for plan, samordning og kunnskap	134
Behov for både «enkelt» (lavterskel) og aktivitetsoorientert friluftsliv	88		
Behov for organiserte friluftslivsaktiviteter	89	8 Oppsummering av kommunale virkemidler og tiltak – anbefalinger for en målrettet og systematisk forvaltning	135
Kommunal friluftslivspolitik for barn og unge	90	Sosial ulikhet og sosial utjevning	136
Kommune og frivillige friluftslivsorganisasjoner i tett samarbeid	90	Kunnskap om kommunale virkemidler og tiltak	138
Frivillige organisasjoner og lokale aktivitetstiltak – muligheter og begrensninger	91	Status i dag	138
		Kommunens ansvar	141
6 Organiserte friluftslivsaktiviteter i fem bydeler – frivillige organisasjoner og kommunal forvaltning	95	FRIGO og Områdesatsingene – kommunens sterkeste virkemiddel for friluftslivsaktiviteter	142
Friluftsliv i nærmiljø	96	Samfunnsoppgaver som fordrer plan, samordning og langsiktighet	144
Nærmiljøets ressurser	96	Målet er økt deltakelse og sosial utjevning	146
Lokale arenaer for sosialisering og deltakelse	97	Anbefalinger for å målrette og systematisere kommunens arbeid for økt deltakelse og sosial utjevning i friluftsliv	148
Organiserte friluftslivsaktiviteter i fem bydeler – frivillige organisasjoner og kommunale tiltak	98		
Organiserte friluftslivsaktiviteter i regi av frivillige organisasjoner	100	Del 2 - 1 Metodisk utdyping og forskningsetiske refleksjoner	153
Organiserte friluftslivsaktiviteter i regi av kommunal forvaltning	101	Del 2 – 2 Byomfattende kartlegging: organiserte friluftslivsaktiviteter på fritida for alle barn og unge i Oslo gjennomført av frivillige organisasjoner	161
Ferieaktiviteter i regi av frivillige organisasjoner og kommunal forvaltning	104	Del 2 – 3 Kartlegging i fem bydeler: organiserte friluftslivsaktiviteter på fritida for barn og unge gjennomført av frivillige organisasjoner og kommunale aktører	189
Tilskudd til friluftslivsaktiviteter	106	Del 2 - 4 Begrepsavklaringer	217
Statlige og kommunale aktivitetsmidler	106	Litteraturliste	219
Bydelsmidler til fritidsaktiviteter og nærmiljøtiltak	108	Vitenskapelig litteratur	219
Områdesatsing – målrettede kommunale friluftslivstiltak	109	Offentlige dokumenter	225
Samarbeid mellom stat, kommune, bydeler og frivillige organisasjoner	109	Publisert kildemateriale	228
«FRIGO i bydel Grorud»	110	VEDLEGG 1: Godkjenning fra Norsk Senter for Forskningsdata	229
Hva hindrer deltakelse i og gjennomføring av organiserte friluftslivsaktiviteter?	112	VEDLEGG 2: Eksempel på intervjuguide	231
Barrierer mot økt deltakelse	113	VEDLEGG 3: Informasjonsskriv og samtykkeskjema	233
Barrierer mot utvikling og gjennomføring av organiserte friluftslivsaktiviteter	115		
7 Frivillige og kommunale virkemidler for friluftsliv i skolen	119		
Friluftsliv i skolen	120		
Skolen – arena for utjevning av sosial ulikhet	120		
Nasjonale og lokale planer	121		
Lokalt planverk for Aktivitetsskolen (AKS)	122		

Tabeller

Tabell 2.1 Antall barn og unge 6-19 år i 2019 og forventet vekst i 2030 i fire byområder i Oslo.....	16
Tabell 3.1 Alder og bruk av fire naturpregede anlegg i Oslo en eller flere ganger i uka: sammenligning av 15–29 år og 60+ år i 2015. Prosent.	28
Tabell 4.1 Spørsmål om deltakelse i friluftsliv i Ung i Oslo 2018, Modul C.	45
Tabell 4.2 Spørsmål om fysiske aktiviteter i fritiden i Ung i Oslo 2018, Modul C.	46
Tabell 5.1 Frivillige organisasjoners friluftslivstilbud til barn og unge 0–19 år på fritida kombinert med regelmessighet i Oslo 2020 (byomfattende).	80
Tabell 5.2 Estimert antall barne- og ungdomsmedlemmer i frivillige friluftslivsorganisasjoner i Oslo 2020.....	83
Tabell 6.1 Organiserte friluftslivsaktiviteter for barn og unge 0–19 år på fritida i fem bydeler i Oslo 2020. Frivillige organisasjoner og kommunale aktører. Statlige og kommunale virkemidler/tiltak.....	99
Tabell 6.2 Ferietilbud og estimert antall ferieuker i fem bydeler i Oslo: Gamle Oslo, Nordre Aker, Stovner, Søndre Nordstrand og Østensjø.	104
Tabell 6.3 Kommunale tilskudd til frivillige friluftsliv- og naturvernorganisasjoner for aktivitetsutvikling til barn og unge i 2020	107
Tabell 6.4 Driftsstøtte til friluftsliv-, barne- og ungdomsorganisasjoner i 2020 fra Kulturetaten i Oslo kommune.	108
Tabell 6.5 Mål for prosjektet «FRIGO i Bydel Grorud». (Oslo kommune/Groruddalssatsingen, 2020, s.4).	111
Tabell 7.1 Opplæringstilbud i friluftsliv for elever i Oslo-skoler i regi av frivillige organisasjoner og kommunal forvaltning.	132
Tabell 8.1 Tilgjengelige virkemidler og tiltak for aktivitetsfremmende friluftslivsarbeid blant barn og unge i regi av frivillige organisasjoner og kommunens (bydels)forvaltning i Oslo kommune 2020.....	140
Tabell 8.2 Tankekart for tverrsektoriell ansvarsfordeling for friluftslivsaktiviteter mellom byrådsavdelinger i Oslo kommune i 2020.	142

Figurer

Figur 1.1 Forskningsdesign: en prosess i tre faser organisert rundt fem delspørsmål.	3
Figur 2.1 Ta på Oslos sentrum. Skulpturen er laget av Jon Gundersen.....	11
Figur 2.2 Kart over Oslo kommune med 15 bydeler.....	22
Figur 4.1 Prosentandel av ungdom som deltar i minst én aktivitet innen «enkelt» og «aktivitetsbaserte» friluftsliv i skog og mark. Minst én gang pr måned. 13-19 år, Ung i Oslo 2018.	49
Figur 4.2 Prosentandel av ungdom som deltar, og hvor ofte, i ulike friluftslivsaktiviteter i skog og mark. 13 - 19 år, Ung i Oslo 2018.	50
Figur 4.3 Prosentandel av ungdom som deltar i antall (0-6) friluftslivsaktiviteter i skog og mark. Minst én gang pr måned. 13-19 år, Ung i Oslo 2018.	51
Figur 4.4 Prosentandel av gutter og jenter som deltar i minst én aktivitet i «enkelt» friluftsliv i skog og mark. Minst én gang pr uke og minst én gang pr måned. 13-19 år, Ung i Oslo 2018.	52
Figur 4.5 Prosentandel av gutter og jenter som deltar i ulike friluftslivsaktiviteter i skog og mark. Minst én gang pr måned. 13-19 år, Ung i Oslo 2018.	52
Figur 4.6 Prosentandel av jenter og gutter, med foreldre født i og utenfor Norge som deltar i minst én aktivitet i «enkelt» friluftsliv i skog og mark. Minst én gang pr uke. 13-19 år, Ung i Oslo 2018.	53
Figur 4.7 Prosentandel av jenter og gutter, med foreldre født i og utenfor Norge som deltar i minst én aktivitet i «enkelt» friluftsliv i skog og mark. Minst én gang pr måned. 13-19 år, Ung i Oslo 2018.	53
Figur 4.8 Prosentandel av ungdom med foreldre født i og utenfor Norge som deltar i ulike friluftslivsaktiviteter i skog og mark. Minst én gang pr måned. 13-19 år, Ung i Oslo 2018.	54
Figur 4.9 Prosentandel av jenter og gutter med foreldre født i og utenfor Norge som deltar i ulike friluftslivsaktiviteter i skog og mark. Minst én gang pr måned. 13-19 år, Ung i Oslo 2018.	55
Figur 4.10 Prosentandel av ungdom med lav, medium og høy sosioøkonomisk status som deltar i minst én aktivitet i «enkelt» friluftsliv i skog og mark. Minst én gang pr uke og minst én gang pr måned. 13-19 år, Ung i Oslo 2018.	56

Figur 4.11 Prosentandel av ungdom med lav, middels og høy sosioøkonomisk status som deltar i ulike friluftslivsaktiviteter i skog og mark. Minst én gang pr måned. 13-19 år, Ung i Oslo 2018. 56

Figur 4.12 Prosentandel av ungdom i ulike bydeler som deltar i minst én aktivitet i «enkelt» friluftsliv i skog og mark. Minst én gang pr måned. 13-19 år, Ung i Oslo 2018. 58

Figur 4.13 Oversiktskart som viser prosentandel av ungdom i ulike bydeler som deltar i minst én aktivitet i «enkelt» friluftsliv i skog og mark. Minst én gang pr måned. 13-19 år, Ung i Oslo 2018. 59

Figur 4.14 Prosentandel av ungdom i ulike bydeler som deltar i ulike friluftslivsaktiviteter i skog og mark. Minst én gang pr måned. 13-19 år, Ung i Oslo 2018. 60

Figur 4.15 Prosentandel av ungdom i ulike bydeler som deltar i minst én aktivitet i «enkelt» friluftsliv i skog og mark minst én gang pr måned og som har høy sosioøkonomisk status. 13-19 år, Ung i Oslo 2018. 61

Figur 4.16 Prosentandel av ungdom i ulike bydeler som deltar i minst én aktivitet i «enkelt» friluftsliv i skog og mark, minst én gang pr måned og som har innvandrerbakgrunn. 13-19 år, Ung i Oslo 2018. 61

Figur 4.17 Prosentandel av ungdom i ulike bydeler som deltar i minst én aktivitet i «enkelt» friluftsliv i skog og mark og som trener i idrettslag. Minst én gang pr måned. 13-19 år, Ung i Oslo 2018. 62

Figur 4.18 Prosentandel av ungdom som deltar minst én gang pr måned og sjeldnere enn én gang pr måned i minst én aktivitet i «enkelt» friluftsliv i skog og mark, og som deltar i fysisk aktivitet på andre arenaer. 13-19 år, Ung i Oslo 2018. 63

Figur 4.19 Prosentandel pr klasstrinn som deltar i minst én aktivitet i «enkelt» friluftsliv i skog og mark. Minst én gang pr måned. 13-19 år, Ung i Oslo 2018. 64

Figur 4.20 Prosentandel pr klasstrinn som deltar i ulike friluftslivsaktiviteter i skog og mark. Minst én gang pr måned. 13-19 år, Ung i Oslo 2018. 64

Figur 4.21 Prosentandel pr klasstrinn som deltar i minst én aktivitet i «enkelt» friluftsliv i skog og mark og trening i idrettslag. Minst én gang pr måned. 13-19 år. Ung i Oslo 2018. 65

Figur 4.22 Prosentandel av ungdom som deltar i ulike «byfriluftslivsaktiviteter». Minst én gang pr måned. 13-19 år. Ung i Oslo 2018. 66

Figur 4.23 Prosentandel av ungdom i ulike bydeler som «går en tur» og «går på fottur i skog og mark». Minst én gang pr måned. 13-19 år, Ung i Oslo 2018. 68

Figur 4.24 Prosentandel av ungdom med lav, middels og høy sosioøkonomisk status som «går en tur» og «går på fottur i skog og mark». Minst én gang pr måned. 13-19 år, Ung i Oslo 2018. 69

Figur 4.25 Prosentandel av ungdom med foreldre født i og utenfor Norge som «går en tur» og «går på fottur i skog og mark». Minst én gang pr måned. 13 – 19 år. Ung i Oslo 2018. 69

Figur 4.26 Prosentandel av jenter og gutter som «går en tur» og «går på fottur i skog og mark». Minst én gang pr måned. 13-19 år, Ung i Oslo 2018. 70

Figur 4.27 Prosentandel av jenter og gutter med foreldre født i og utenfor Norge som «går en tur» og «går på fottur i skog og mark». Minst én gang pr måned. 13-19 år, Ung i Oslo 2018. 70

Figur 4.28 Prosentandel av ungdom som deltar minst én gang pr måned og sjeldnere enn én gang pr måned i minst én aktivitet i «enkelt» friluftsliv i skog og mark som er fornøyd med ulike sider ved livet. 13-19 år, Ung i Oslo 2018. 71

Figur 4.29 Prosentandel av ungdom som deltar minst én gang pr måned og sjeldnere enn én gang pr måned i minst én aktivitet i «enkelt» friluftsliv i skog og marksom er mer eller mindre fornøyd med seg selv på ulike måter. 13-19 år, Ung i Oslo 2018. 72

Figur 4.30 Prosentandel av ungdom i 2012 og 2018 som deltar i ulike friluftslivsaktiviteter i skog og mark. Minst én gang pr måned. Ung i Oslo 2012 og 2018. 73

Figur 4.31 Prosentandel av ungdom i 2012 og 2018 med foreldre født i og utenfor Norge som deltar i ulike friluftslivsaktiviteter i skog og mark. Minst én gang pr uke. Ung i Oslo 2012 og 2018. 73

Figur 4.32 Prosentandel av ungdom i 2006, 2012 og 2018 som deltar i ulike friluftslivsaktiviteter i skog og mark. Minst én gang pr uke. Ung i Oslo 2006, 2012 og 2018. 74

Figur 6.1 FRIGOs "rullende" utstyrsservice. 102

Figur 6.2 Mulig modell for prosjekt «FRIGO i flere bydeler». 111

Figur 7.1 Skar Leir, foto ved Jonas Holter Heggdal ... 128

1 Problemstillinger og forskningsdesign

Tredelt formål – omfattende kunnskapsbehov

Rapporten presenterer resultater og analyser fra en *Studie av friluftsliv blant barn og unge i Oslo* som Norges idrettshøgskole (NIH) har gjennomført på oppdrag for Oslo kommune ved Bymiljøetaten. Studien er en bestilling fra Byrådsavdelingen for miljø og samferdsel og en oppfølging av tiltak i *Behovsplan for idrett og friluftsliv 2019–2028* (Oslo kommune, 2019b). Rapporten er utarbeidet med grunnlag i en åpen tilbudsinnbydelse og konkurranse.¹ For å svare på de omfattende utfordringer og kunnskapsbehov oppdragsinnbydelsen åpnet for, utviklet NIH et sammensatt forskningsdesign som omfatter analyse av 13 – 19 åringers deltakelse i friluftsliv basert på kvantitative data fra Ung i Oslo 2018-undersøkelsen,² og en kvalitativ nettbasert kartlegging av organiserte friluftslivsaktiviteter som barn og unge 6 – 19 år i Oslo har tilgang i frida. I studien inngår også kvalitative intervjuer med ledere og aktivitetsledere i frivillige organisasjoner og ansatte i bydelsadministrasjon i et utvalg bydeler. Basert på dette sammensatte datagrunnlaget analyserer og drøfter vi virkemidler og tiltak som frivillige organisasjoner og kommunal forvaltning, hver for seg og i samspill, tar i bruk for å øke deltakelsen i friluftsliv, uavhengig av sosial bakgrunn.

Studien har tre formål:

For det *første*, å imøtekomme Oslo kommunes behov for en kartlegging og analyse av «friluftslivsdeltakelsen til barn og unge i alderen 6–19 år, for å øke forståelsen av hvem som deltar i friluftslivet og hvordan kommunen kan bidra til å øke deltakelsen».

For det *andre*, å utvikle en kunnskapsoversikt som viser trender i barn og unges deltakelse i friluftsliv i Oslo og en drøfting av det tilbudsinnbydelsen begrepsfester som «det tradisjonelle og urbane friluftslivsbegrepets relevans for barn og unge i dag».

For det *tredje*, å imøtekomme en etterspørsel etter kunnskap om hvordan kommunen kan bidra til å skape «bred og jevnlig deltakelse i friluftsliv, i tråd med nasjonale målsettinger» og på sikt utjevne sosiale helseforskjeller. Behovet uttrykkes også som et spørsmål om hvordan kommunen kan målrette og systematisere sine virkemidler og tiltak for å sikre at flere barn og unge «skal få oppleve friluftslivets gleder, mestring og trygghet i natur».

I tilbudsinnbydelsen forankrer Oslo kommune studien i planleggings- og styringsverktøy for idrett, friluftsliv og fysisk aktivitet, *Behovsplan for idrett og friluftsliv 2019–2028* (Oslo kommune, 2019b). Våren 2020 ble en revidert høringsversjon, *Behovsplan for idrett og friluftsliv 2021–2030*, utarbeidet. Der begrunnes studien i kommunens «behov for å kartlegge hvilket organisert friluftslivstilbud barn og unge i Oslos ulike bydeler har, som et utgangspunkt for at flest mulig barn, og spesielt de gruppene som er underrepresentert i friluftslivet, skal få oppleve mestring og et trygt og positivt forhold til natur» (Oslo kommune, 2020a, s.175).

¹ Tilbudsinnbydelsen til *Studie av friluftsliv blant barn og unge i Oslo*, Oslo kommune v/ Bymiljøetaten, BYM ref.: 19/10175-8, 24.5.2019.

² Avtale inngått mellom NIH og NOVA – Norsk forskningssenter for oppvekst, velferd og aldring/OsloMet, 4.2.2019.

Problemstillinger

I tilbudsinnbydelseren presiserer Oslo kommune at oppdraget skal dekke kommunens kunnskapsbehov, også formulert (operasjonalisert) som fem spørsmål:³

- 1) Hva slags kunnskap finnes om barn, unge og friluftsliv i Oslo – trender og utfordringer?
- 2) Hvilke aktivitetsformer bør inkluderes i friluftslivsbegrepet?
- 3) Hvilke grupper av barn og unge deltar i friluftsliv, hvordan og med hvilken motivasjon, og hvilke barrierer hindrer deltakelse?
- 4) Hvilke arenaer er viktige for rekruttering av barn og unge til friluftsliv?
- 5) Hvordan bør virkemiddelapparatet i Oslo kommune innrettes for at alle skal få muligheter til å delta i friluftsliv?

Målene, kunnskapsbehovene og problemstillingene som Oslo kommune reiser er svært omfattende. Det har derfor vært nødvendig å avgrense og presisere forskningens innretning. De fem spørsmålene har vi sammenfattet i to overordnede og retningsgivende problemstillinger:

- *Hvordan kan sosial ulikhet i barn og unges deltakelse i friluftsliv forstås og utjevnes?*
- *Hvordan kan Oslo kommunes virkemiddelapparat gjøres mer målrettet?*

Forskningsdesign og metode

For å belyse problemstillingene og strukturere forskningsprosessen ble studien innledningsvis inndelt i tre faser, som i stor grad følger rekkefølgen i spørsmålene ovenfor. Prosessen startet med en drøfting og presisering av oppdragets formål, utfordringer og kunnskapsbehov i lys av nasjonale og kommunale føringer slik disse kommer til uttrykk gjennom sentrale politiske dokumenter. Deretter arbeidet vi oss gjennom tidligere forskning om barn, unge og friluftsliv i Oslo som grunnlag for en første kunnskapsoversikt, og for å identifisere forskningsrelaterte kunnskapshull. Kunnskap om aktivitetstrender og spørsmål om sosial og kulturell variasjon og endring, dannet deretter grunnlaget for å drøfte hvilke aktivitetsformer tidligere forskning dokumenterer at har (hatt) relevans for barn og unge. Inkludert i drøftingene var også hva slags aktivitetsmangfold nye trender ville kunne representere.

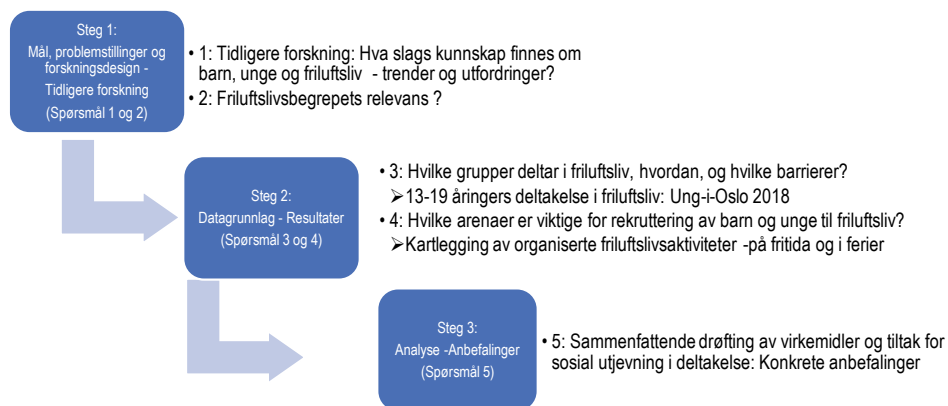
Andre fase i prosessen omfattet analyser av data fra Ung i Oslo 2018 med mål om å bringe fram kunnskap om hva status er i dag for hvilke grupper av barn og unge som deltar i ulike aktiviteter og ulike former for friluftsliv, samt hvilke nye kunnskapshull og spørsmål som studien resulterte i. Dermed ble arbeidsinnsatsen konsentrert om generering av data om hva slags organiserte aktivitetstilbud som finnes i dag gjennom en kvalitativ nettbasert undersøkelse og kvalitative intervjuer med nøkkelpersoner i bydelsadministrasjon og frivillige organisasjoner. Analysene av de kvalitative data ble deretter analysert på tre arenaer: 1) i regi av frivillige organisasjoner i et byomfattende perspektiv, 2) i nærmiljøet med vekt på frivillige organisasjoner og kommunal forvaltning på bydelnivå og 3) i skolen. Tilbudene opptrer parallelt med prosjektorganiserte aktivitetstilbud i regi av frivillige organisasjoner. Allerede i prosjektbeskrivelsen avgrenset vi, av ressurs hensyn, studien av friluftsliv i skolen til å omfatte kun friluftslivsaktiviteter som frivillige organisasjoner tilbyr skolene. Forskingen viser at også kommunal

³Tilbudsinnbydelse fra Oslo kommune v/Bymiljøetaten, BYM ref.: 19/10175-8, 24.5.2019.

forvaltning, på ulike måter, tilfører enkelte skoler og klasser ressurser til friluftslivsundervisning som kommer i tillegg til den undervisning de enkelte skoler og lærere er ansvarlige for.

I tredje fase har arbeidsinnsatsen vært konsentrert omkring dataanalyse og framstilling av resultater fra den kvantitative og kvalitative kartleggingen, og av å analysere hvilke virkemidler og tiltak kommunen anvender og hvordan disse er organisert og samordnet. Slik framkom et samlet grunnlag for å formulere konkrete anbefalinger med mål om å bidra til at kommunen skal kunne arbeide målrettet og systematisk for å innfri sine mål.

Figur 1.1 gir en visualisert framstilling av forskningsprosessen i tre faser, strukturert med grunnlag i Oslo kommunes fem operasjonaliserte spørsmål.

Figur 1.1 Forskningsdesign: en prosess i tre faser organisert rundt fem delspørsmål.

Alle modeller er idealiserte framstillinger av virkeligheten. Modellen ovenfor (figur 1.1) er dels misvisende fordi den kan gi inntrykk av at forskning er en lineær, umiddelbart fremadskridende og kunnskapsakkumulerende prosess. I kvalitativt orientert og eksplorerende forskning er det sjelden slik. Kunnskapssøking er en sirkulær og hermeneutisk prosess der tidligere etablert kunnskap stadig omtolkes, revurderes og valideres i lys av nye data og økende innsikt i og kunnskap om den kompleksiteten forskningen tar sikte på å kartlegge og forstå. Slik har også denne forskningsprosessen vært. Forskningens tredje steg «biter seg selv i halen» ved at hele materialet undersøkes på nytt, struktureres og prøves ut gjennom ulike måter å formidle data, tolkninger og det konseptuelle grunnlaget en arbeider ut fra. En sammenfattende drøfting av virkemidler og tiltak for økt deltakelse og sosial utjevning danner grunnlag for en syntese, som utkrystalliseres i én anbefaling til Oslo kommune i åtte hovedpunkter og operasjonalisert i flere tiltak.

Kvantitativ kartlegging av deltakelse i friluftsliv

Den kvantitative kartleggingen analyserer data fra en representativ undersøkelse for Oslo der et stort antall 13 – 19 åringer svarer på spørsmål om deltakelse i friluftsliv. «Datamaterialet er basert på en ungdataundersøkelse, gjennomført av NOVA i samarbeid med de regionale kompetansesentrene for

rusfeltet (KoRus). Ungdata er finansiert over statsbudsjettet gjennom tilskudd fra helsedirektoratet.» Datainnsamlingen våren 2018 ble gjennomført av NOVA.

Kvalitativ kartlegging av organiserte friluftslivsaktiviteter: nettstudier og intervjuer

I den kvalitative kartleggingen av virkemidler og tiltak som er iverksatt for å øke barn og unges deltakelse i friluftsliv og bidra til sosial utjevning, har vi tatt utgangspunkt i å undersøke hva slags organiserte friluftslivsaktiviteter som gjennomføres for barn og unge på fritida og i ferier i Oslo. Kartleggingen omfatter organiserte friluftslivsaktiviteter i regi av frivillige organisasjoner for byen som helhet, og på bydelsnivå i regi av frivillige organisasjoner og kommunens egen forvaltning.

Grunnlaget for denne aktivitetsorienterte delen av studien, er en nettbasert kartlegging av hva frivillige organisasjoner og kommunen tilbyr barn og unge i Oslo. Deretter har vi gjort en grundigere studie av tilbudenes omfang i fem utvalgte bydeler. I tillegg har vi gjennomført semistrukturerte intervjuer med tre grupper informanter:

1. ansatte folkehelse-, frivillighets- og frisklivs koordinatorene i bydelene,
2. prosjekt- og aktivitetsledere og ledere i frivillige organisasjoner,
3. inspektører og lærere ved en skole som samarbeider med frivillige organisasjoner for å øke deltakelsen i friluftsliv blant underrepresenterte og sårbare barn og unge.

Totalt er det gjennomført 28 intervjuer.

Med organiserte friluftslivstilbud mener vi i dette prosjektet aktiviteter på fritid og i ferier som har et friluftslivsrelevant aktivitets- og læringsinnhold, er innrettet mot relevante målgrupper, er ledet av en eller flere aktivitetsledere, og foregår i regi av kommunen eller en frivillig organisasjon.

Kartlegging og analyse av relevante offentlige dokumenter

En viktig del av konteksten for studien er statlige og kommunale føringer og retningslinjer som finnes for forvaltningen av friluftsliv. Innsamling og analyse av offentlige dokumenter relevante for studiens problemstillinger har derfor vært sentralt.

Forskningsdesignets begrensninger

Oppdragsgiver stilte i tilbudsinnbydelsen spørsmål ved hvorvidt Ung i Oslo 2018 gir tilstrekkelig empirisk grunnlag for å belyse oppdragets formål når det gjelder 13–19 åringers deltakelse i friluftsliv på fritida i Oslo i dag. NIH og NOVA er begge klar over begrensningene. NIH har vurdert mulighetene for å supplere med data fra andre undersøkelser, for eksempel SSBs levekårsundersøkelser. Det er dessverre slik at også SSB-undersøkelsene gir begrenset informasjon om deltakelse i friluftsliv blant landsrepresentative utvalg i aldersgruppene 6–15 og 16–25 år (Dervo m.fl., 2014; Sandvik, 2015; Vaage, 2009, 2015). Mens en styrke ved SSBs nasjonale surveys av fysisk aktivitet, idrett og friluftsliv er at undersøkelsesopplegget inkluderer flere spørsmål som kartlegger deltakelse i flere aktiviteter, er det en svakhet at mulighetene for å undersøke aktivitetsmønstre blant barn og unge i Oslo, er begrenset. Det har sammenheng med at antall barnerespondenter generelt er lite, og at antall informanter fra Oslo er lite,⁴ og dermed lite representativt for byen som helhet. Dessuten er

⁴ I SSB-studiene er nettutvalget (etter frafall) på landsbasis for aldersgruppen 6–15 år i 1997-undersøkelsen 286 respondenter, mens antallet i 2013 er økt til 1062 respondenter. Svarprosenten er på henholdsvis 59,3 og 53 (Vaage, 2015, s.8).

svarprosenten lav. Norsk Monitor/Ipsos sine undersøkelser, som omfatter respondenter fra 15 år og eldre, er beheftet med tilsvarende metodiske utfordringer, samt med økonomiske kostnader. Det finnes per i dag ingen undersøkelse som dekker deltakelsen i friluftsliv blant barn 6-12 år som bor i Oslo.⁵ Når det gjelder tid brukt til utelek, viser nyere studier at andelen barn som leker utendørs i Oslo spesielt (Nordbakke, 2018; Skår m.fl., 2016), men også i urbane strøk i vestlig industrialiserte samfunn (Waite, 2017), har gått ned de siste tiårene.

Å framskaffe nye data om barn mellom 6 og 12 år, og et mer differensiert undersøkelsesopplegg for 13–19 år, er tidkrevende og kostbart, og har ikke latt seg realisere innen den begrensede tids- og kostnadsrammen for denne studien. NIHs forskningsdesign (figur 1.1) utnytter styrkene ved Ung i Oslo 2018-undersøkelsen kombinert med en kvalitativ kartlegging på nett og gjennom intervju av frivillig organiserte friluftslivstilbud på fritida og i skolen. I tillegg omfatter studien en analyse av Oslo kommunes virkemiddelapparat og tiltak som omhandler organiserte friluftslivsaktiviteter. Designet er kostnadseffektivt og utnytter allerede innsamlet og ikke analysert datamateriale som Oslo kommune har initiert gjennom Ung i Oslo 2018, kombinert med den nettbaserte kartleggingen og intervjuene som er utviklet for å imøtekomme denne studiens mål og ressursramme.

Intervjumaterialet inneholder begrensninger. I prosjektbeskrivelsen så vi ikke for oss at det ville være relevant å intervju politikere og byråkrater i ledende posisjoner og stillinger på bydels, kommune og nasjonalt nivå, for å utvikle kunnskap om praktisk rettede virkemidler og tiltak for å fremme deltakelse i friluftslivsaktiviteter, som gjennomføres på organisasjons- og bydelsnivå. I ettertid ser vi at det er behov for kunnskap om visjoner og ideer som ligger til grunn for politikkens utforming, og som nedfelles i politiske dokumenter, og hvordan det er tenkt at politikken skal følges opp og realiseres lokalt.

Til tross for begrensninger, er vår vurdering at designet samlet sett gir et solid grunnlag for å undersøke de fem spørsmålene og drøfte de to overordnede forskningsspørsmålene om sosial ulikhet og utjevning i barn og unges deltakelse i friluftsliv. Dette er problemstillinger som tidligere har vært lite undersøkt og som gjør studien eksplorerende. Ett resultat tydeliggjør behovet for å stille nye, begrunnede spørsmål for videre kunnskapsutvikling for at forvaltningen på dette området skal være forskningsbasert.

Kunnskapsbidrag

Miljødirektoratet (2019) anser utviklingen i barn og unges aktivitetsnivå i friluftsliv som en sentral måleindikator på nasjonalt nivå, i arbeidet med å nå Norges miljømål fastsatt av Klima- og Miljødepartementet.⁶ Miljødirektoratet erkjenner imidlertid at det ikke finnes tilstrekkelig tallgrunnlag i dag, som viser status for og oversikt over utviklingen i andel barn og unge som deltar i friluftsliv månedlig og ukentlig, på nasjonalt nivå. Miljødirektoratet slår også fast at manglende datagrunnlag gjør det umulig å vurdere hvorvidt de nasjonale miljømålene – som er ledd i Norges svar på FNs

⁵ F. eks., *Ungdata junior 2017-2018* (Løvgren & Svagård, 2019) er tilnærmet landsrepresentativ og inkluderer respondenter fra bl.a. Asker og Bærum, men ikke Oslo, og heller ingen spørsmål om deltakelse i friluftsliv og egenorganiserte uteaktiviteter.

⁶ <https://miljostatus.miljodirektoratet.no/miljomal/> (hentet 23.03.2020). Under Miljømål 3.2 og Måleindikator 3.2.1 konkluderer Miljødirektoratet at det «ikke er mulig å beregne» «Andelen barn og unge (6–15 år) som deltar i friluftslivsaktiviteter to eller flere ganger i måneden, og andel barn og unge som deltar minst to ganger i uken», som er det overordnede mål direktoratet definerer for barn og unges deltakelse i friluftsliv.

bærekraftsmål, blir nådd. Miljødirektoratet antar likevel at det er stor sannsynlighet for at det er mange barn og unge som utøver friluftsliv.

Studien av friluftsliv blant barn og unge i Oslo gjør det mulig å belyse sider ved det manglende kunnskapsgrunnlaget som Miljødirektoratet etterspør. I tillegg til å bidra med en kvantitativ undersøkelse av deltakelsen i friluftsliv blant ungdom i Oslo, gir studien muligheter for å undersøke organiserte friluftslivsaktiviteter som virkemiddel og tiltak for å stimulere flere grupper av barn og unge til å bli aktive i friluftsliv. Studien vektlegger samarbeid mellom frivillige organisasjoner og kommunen, og de forventninger som nasjonal og kommunal friluftslivs- og frivillighetspolitikk har til frivillige organisasjoner. På den måten bidrar studien både med oversikt over og forståelse for hvilke grupper av barn og unge som deltar i friluftsliv i dag, og hva som skal til for å øke deltakelsen. Studien bidrar også med ny kunnskap som kan danne grunnlag for å utvikle en tydeligere barne- og ungdomspolitik som favner naturkontakt, naturopplevelser og friluftsliv som sentrale tema for samfunnsutvikling og for kommunal og nasjonal friluftslivspolitik.

Åpen og kritisk forståelse av friluftsliv

Begrepet friluftsliv er kulturelt ladet med mening og praksiser på flere måter. I tilbudsinnbydelsen etterspør Oslo kommune hvilke aktivitetsformer som bør inkluderes i begrepet friluftsliv. I denne studien legger vi et bredt og åpent friluftslivsbegrep til grunn, kombinert med et kritisk perspektiv. En bred forståelse av friluftsliv er hentet fra Stoltenberg-II regjeringens *Nasjonal strategi for et aktivt friluftsliv* (Miljøverndepartementet, 2013, s.7) og omfavner et mangfold av aktiviteter og praksiser som kan utøves i ulike naturmiljøer. Dette kan dreie seg om bynære skogsområder (Marka), definerte friluftslivsområder og grøntstrukturer i byområder (parker og turveier) og langs fjorden og på øyene. Mange har et personlig forhold til begrepets innhold som medfører at begrepet blir *emosjonelt* ladet. Det gjør at det kan være utfordrende å forholde seg analytisk til friluftsliv som samfunnsfenomen og forvaltningsområde. Det kan argumenteres for at begrepet er et nøkkelsymbol i norsk kultur. Ikke fordi begrepet har et entydig innhold, men fordi hver enkelt fyller begrepet med personlige opplevelser, følelser og mening (Pedersen, 1999). Det kritiske perspektivet er analytisk, og omhandler hvordan og hvorfor ulike grupper i befolkningen, med grunnlag blant annet i alder, kjønn, utdanning, bosted og kulturell tilhørighet, deltar i friluftslivet på forskjellige måter eller ikke deltar i det hele tatt.

Friluftsliv som sosial praksis kommer til uttrykk gjennom mange forskjellige aktiviteter, ferdigheter, opplevelser og verdier som igjen er knyttet til hvordan ulike grupper i befolkningen bruker og oppfatter natur. Både alder, kjønn, utdanning, inntekt, hvor en bor og etnisitet spiller inn. Ofte eksisterer ulike praksiser eller turkulturer side om side. Andre ganger oppstår interessekonflikter, for eksempel over bruk av områder (brukerkonflikter) eller opptrer som verdikamper der ulike oppfatninger om hva som er riktig og gal bruk og utnyttelse. Mediedebatten om Markaloven i månedene før loven ble vedtatt i 2009, kan sies å være et eksempel på en verdikamp der flere diskurser innen friluftslivsfeltet var satt i spill (Gurholt & Broch, 2011, 2019).

En viktig debatt handler om hvorvidt og hvorfor *alle* barn og unge bør få tilbud om deltakelse i friluftslivsaktiviteter, for slik å få en innføring i grunnleggende ferdigheter i naturen og lære

naturområdene i nærmiljøet å kjenne. Én viktig begrunnelse er det allmenne og eksistensielle i natur som livsgrunnlag, som alle generasjoner og samfunn må forholde seg til og forvalte, helst på bærekraftig vis. Et perspektiv som har fått mye plass gjennom flere år, er ideer som vektlegger friluftsliv som uttrykk for et særegent egalitært norsk kulturfellesskap. Dette er et perspektiv som har blitt kritisert fra flere hold (Broch, 2018; Gullestad, 1990; Pedersen, 1999; Strandbu, 2000). Kritikken handler hovedsakelig om at sårbare barn og unge bør få stimulerende oppvekstvilkår for sosial inkludering og møte fritidsaktiviteter som omfatter naturopplevelser på en åpen og inkluderende måte, ikke for å bli ledet inn i prosesser med en målsetting om å lære dem å bli norske på helt bestemte måter. Alle barn og unge har rett til lek, fritid og en trygg og bærekraftig oppvekst, uansett hvem de er, og hvor de bor. Dette slår FNs barnekonvensjon fast. Barnekonvensjonen er en del av norsk lov, med en spesiell status «ved at den går foran andre norske lover dersom de står mot hverandre». ⁷

I rapporten skiller vi analytisk mellom tre hovedformer for friluftsliv: *Markafriluftsliv* innenfor markagrensen⁸, *byfriluftsliv* i grøntstrukturer - i parker og på turveier i byggesonen og *fjordfriluftsliv* i strandsonen langs/på fjorden og på øyene. De tre hovedformene er relatert til ulike forvaltningsområder og lovverk. Viktigst i denne sammenhengen er at de rommer potensialer for rike og varierte naturerfaringer og -opplevelser. Hva slags relevans ulike friluftslivsbegrep kan ha i en studie av friluftsliv blant barn og unge i Oslo, er et gjennomgående tema i rapporten.

Veiledning til leseren

Del 1 har 8 kapitler

Etter en innledende presentasjon av studiens mål, problemstillinger og forskningsdesign i **kapittel 1**, redegjør **kapittel 2** for studiens forankring i nasjonale og kommunale plandokumenter og for studiens teoretiske perspektiv på sosial ulikhet og utjevning. Kapitlet belyser Oslo kommunes spørsmål om *hvilke aktivitetsformer som bør inkluderes i friluftslivsbegrepet*.

Kapittel 3 er en sammenstilling av tidligere forskning om barn og unges deltakelse i friluftsliv i Oslo med vekt på trender og utfordringer, og svarer på Oslo kommunes spørsmål om *hva slags kunnskap som finnes, og hvilke trender og utfordringer tidligere forskning har identifisert*. Kunnskapsoversikten danner en viktig referanseramme for denne studiens undersøkelser.

Kapittel 4 presenterer resultater fra Ung i Oslo 2018-undersøkelsen, basert på spørsmål om deltakelse i friluftsliv blant 13 – 19 åringer i Oslo. Kapitlet avsluttes med en sammenfatning av de viktigste svarene. Ung i Oslo 2018 gir på Oslo kommunes spørsmål, *hvilke grupper, på hvilke måter og hvor ofte barn og unge deltar i friluftsliv*. Analysen viser hvordan ulike indikatorer for sosiale, økonomiske og kulturelle forskjeller i levekår, virker inn på og skaper barrierer som hindrer deltakelse i friluftsliv. Den viser også hvordan deltakelse i friluftsliv kan måles på ulike måter, og at dette virker inn på resultatene (utdypes og drøftes i rapportens Del 2 –1).

⁷ <https://www.regjeringen.no/no/tema/familie-og-barn/innsiktsartikler/fns-barnekonvensjon/fns-konvensjon-om-barnets-rettigheter/id2511390/> <https://www.regjeringen.no/no/tema/familie-og-barn/innsiktsartikler/fns-barnekonvensjon/fns-konvensjon-om-barnets-rettigheter/id2511390/> (hentet 12.08.2020).

⁸ Jf. Lov om naturområder i Oslo og nærliggende kommuner (markaloven) trådte i kraft 01.09.2009 for «å fremme og tilrettelegge for friluftsliv, naturopplevelse og idrett. Loven skal sikre Markas grenser og bevare et rikt og variert landskap og natur – og kulturmiljø med kulturminner. Det skal samtidig tas hensyn til bærekraftig bruk til andre formål» (Markaloven, 2009, §1).

Kapittel 5, 6 og 7 belyser Oslo kommunes spørsmål om *hvilke arenaer som er viktige for rekruttering av barn og unge, og hva slags virkemidler og tiltak som finnes og tas i bruk*. **Kapittel 5** analyserer hvilke organiserte friluftslivsaktiviteter frivillige friluftslivsorganisasjoner gir til barn og unge 0 – 19 år på fritida og i ferier i et byomfattende perspektiv, og hvem som er sentrale aktører. Her belyses også hvilke muligheter og begrensninger frivillige organisasjoner har, som kommunalt virkemiddel i arbeidet med å sikre mer aktivitet for flere og å redusere sosiale ulikheter. **Kapittel 6** drøfter hva slags organiserte friluftslivsaktiviteter som finnes til barn og unge i nærmiljøet, i fem utvalgte bydeler. Bydelene representerer ulike sosioøkonomiske og sosiogeografiske oppvekstvilkår. På bydelsnivå tydeliggjøres hvordan kommunal forvaltning bidrar til å rekruttere og øke deltakelsen i friluftslivsaktiviteter blant barn og unge, særlig i bydeler som inngår i de kombinerte statlige og kommunale Områdesatsingene. Kapitlet retter også søkelyset mot hvilke virkemidler og tiltak som kan bidra til å skape økt rekruttering og sosial utjevning. Videre diskuteres barrierer og mulighetsstrukturer som bydelsmyndigheter og frivillige organisasjoner har, i arbeidet med å inkludere grupper av utsatte og sårbare barn og unge gjennom organiserte friluftslivsaktiviteter i nærmiljøet. Analysene i kapittel 5, 6 og 7 bygger på nettbasert kartlegging av organiserte aktivitetstilbud og -tiltak som er presentert i rapportens Del 2 – 2 og Del 2 – 3. **Kapittel 7** retter oppmerksomheten mot skolen som læringsarena for friluftslivsundervisning ved å drøfte innhold og organisering av aktiviteter og undervisning, som frivillige organisasjoner og kommunale aktører som ikke er en del av Utdanningsetaten, gir til skoler i Oslo-området.

Kapittel 8 svarer på Oslo kommunes spørsmål om *hvordan virkemiddelapparatet bør innrettes for at alle skal få oppleve friluftslivets gleder, mestring og trygghet i natur*. Med dette som grunnlag avsluttes rapporten med konkrete anbefalinger som vil styrke Oslo kommunes målrettede og systematiske arbeid for å sikre flere barn og unge muligheter til å delta i friluftslivsaktiviteter.

Del 2 har fire kapitler

Del 2–1 drøfter metodiske utfordringer med hvordan deltakelse i friluftsliv kan måles og blir målt i kvantitative studier. I **Del 2–2** og **Del 2–3** presenteres resultatene fra den nettbaserte kartleggingen av organiserte friluftslivsaktiviteter og -tiltak rettet mot barn og unge på fritida og i feriene, med vekt på henholdsvis 1) *frivillige organisasjoner i et byomfattende perspektiv*, og 2) *organiserte friluftslivsaktiviteter i fem bydeler som gjennomføres av frivillige organisasjoner og kommunale aktører*.

Del 2–4 er en liste over sentrale begreper med forklaringer, som brukes i rapporten.

2 Bakgrunn og perspektiver

Kommunale retningslinjer

En overordnet visjon for Oslo kommunes planlegging, styring og tilrettelegging for det neste tiåret er ifølge *Behovsplanen 2021–2030* at Oslo kommune «skal være godt tilrettelagt for idrett og friluftsliv, spesielt for barn og unge», og ta «et særlig ansvar for å tilrettelegge for deltakelse i idrett og friluftsliv for mennesker som kan oppleve barrierer» (2020d, s.6).⁹ Behovsplanen er imidlertid en investeringsplan for fysisk tilrettelegging av anlegg, og omfatter derfor ikke pedagogiske og samfunnsvitenskapelige perspektiv på *tilrettelegging* for organisert og ledet rekruttering til og læring gjennom deltakelse i friluftslivsaktiviteter. I tilbudsinnbydelser viser Oslo kommune til andre offentlige plandokumenter som veiledende for sitt eget arbeid og for studien: *Folkehelseplan for Oslo 2017–2020* (Oslo kommune, 2017), Meld. St. 18 (2015–2016) *Friluftsliv: Natur som kilde til helse og livskvalitet* (Klima- og Miljødepartementet, 2016) og Solberg-II regjeringens *Handlingsplan for friluftsliv: Natur som kilde til helse og livskvalitet* (Klima- og Miljødepartementet, 2018). Dette er dokumenter som bekrefter høy grad av tverrpolitisk enighet og kontinuitet i friluftslivspolitikken, trukket opp i tidligere stortingsmeldinger. Blant annet legges det stor vekt på de frivillige organisasjonenes bidrag til realisering av nasjonale mål. Vi finner det relevant også å legge til grunn Meld. St. 39 (2000 – 2001) *Friluftsliv: ein veg til høgare livskvalitet* (Klima- og miljødepartementet, 2001) som løfter fram barn og unge som viktige målgrupper i friluftslivspolitikken, og Stoltenberg-II regjeringens *Nasjonal strategi for et aktivt friluftsliv: En satsing på friluftsliv i hverdagen; 2014–2020*, som legger en bred forståelse av friluftsliv til grunn:

«Fysisk aktivitet i grønne omgivelser inne i byer og tettsteder, for eksempel i parker og grøntstrukturer, kan ... inngå i friluftslivsbegrepet» (Miljøverndepartementet, 2013, s.7).

Studie av friluftsliv blant barn og unge i Oslo aktualiserer friluftsliv som et sektorovergripende forvaltningsområde og flerfaglig samfunnsvitenskapelig forskningsfelt. Problemstillingene omhandler kultur og frivillighet, oppvekst og utdanning, bærekraftig by(dels)utvikling, samt politisk styring gjennom virkemidler og tiltak som har utjevning av sosiale helseforskjeller som mål. Vi finner det derfor relevant å forankre studien i det rødgrønne Byrådets overordnede politikk, uttrykt gjennom

- to Byrådserklæringer (2015; 2019),
- Oslo kommunes forslag til budsjett 2020 og økonomiplan 2020–2023: *På vei mot en grønnere, varmere og mer skapende by med plass til alle* (Oslo kommune, 2019c),
- visjoner og planer for *Områdesatsing* i levekårsutsatte bydeler (bl.a. Oslo kommune, 2020b),
- Oslo kommunes (2016) frivillighetspolitikk: *Engasjement og deltakelse: Frivillighet i Oslo*,
- samt *Mål og retningslinjer for forvaltning og drift av Oslo kommunes skoger 2018 – 2027* (Oslo kommune, 2018).

Folkehelseplan for Oslo 2017 – 2020 og frivillighetsmeldingen, *Engasjement og deltakelse: Frivillighet i Oslo*, framhever begge betydningen av en sterk frivillig sektor for å sikre velferdsproduksjon og god

⁹ Studien er en oppfølging av et tiltak i *Behovsplan for idrett og friluftsliv 2019–2028* (Oslo kommune, 2019b). Våren 2020 kom en revidert *Behovsplan for 2021–2030* på høring (Oslo kommune, 2020a). Samme dag som vi setter punktum for denne rapporten presenteres *Behovsplan for idrett og friluftsliv 2021–2030* som Vedlegg til sak 1, *Byrådets forslag til budsjett for 2021 og økonomiplan for 2021–2024* (Oslo kommune, 2020d). Det overordnede målet står fast.

folkehelse, og også medborgerskap og lokalt demokrati. Frivillighet anses å være «et viktig verktøy for å redusere sosiale og økonomiske forskjeller. Frivillig engasjement kan styrke nettverk, medbestemmelse og deltakelse i storsamfunnet» (Oslo kommune, 2016, s.9). Folkehelseplanen på sin side framhever at «(g)jennom sin innsats, bidrar frivillig sektor blant annet til bedre levekår og oppvekstmiljø, flere fritidstilbud, inkludering, nettverk, sosialt felleskap og aktiv deltakelse i samfunnet for hele befolkningen. Et frivillig engasjement har i seg selv en stor egenverdi» (Oslo kommune, 2017, s.9). Oslo idrettskrets nevnes spesielt som en ansvarlig samarbeidspartner for iverksetting av tiltak for folkehelsen. Frivillige friluftsliv-, natur- og miljøorganisasjoner nevnes ikke, men kan leses inn i ett av tiltakene der «frivillige» tillegges et særskilt ansvar for å skape lokale møteplasser (Oslo kommune, 2017, s.17–26).

Det er vanskelig å finne en tydelig kommunal plan for «aktivitetsfremmende tiltak» innen friluftsliv. En kilde til kunnskap om hvordan kommunale virkemidler og tiltak operasjonaliseres, kan være mål og innhold i strategiområdene for helse, oppvekst og kunnskap, miljø og samferdsel, og for kultur, idrett og frivillighet¹⁰ som uttrykkes gjennom kommunens økonomiplan. Andre kilder er forskriftene for forvaltning av kommunale og statlige tilskudd til friluftslivsaktivitet (Forskrift om tilskudd til friluftsliv for alle, 2014; Forskrift om tilskudd til organisasjoner, Oslo, 2013).

Marka – byens «flotteste klasserom»?

Hvorvidt har Oslos geografiske sentrum relevans for barn og unge i dag?

Tittelen på dette hovedavsnittet er hentet fra boka *På tur i Oslos flotteste klasserom: 30 år med skolebarn i Oslomarka* (Pedersen, 2019) som er utgitt av Bymiljøetaten og Oslo kommune. Utgivelsen presenteres slik:

«Siden 1989 har Bymiljøetaten tatt med skolebarn ut i marka på «skogdager», hvor de har lært om natur, friluftsliv, lokalhistorie og skogsarbeid. Mange tusener Oslobarn har vært med oss ut i marka, og undervisningsopplegget har alltid vært gratis.»

Tidligere skogoppsynsleder i Oslo kommune, Håvard Pedersen (2019) reflekterer som pensjonist over sine erfaringer og etter «(t)retti år med skoleelever ute i Oslos enestående markanatur, et privilegium av en arbeidsoppgave» (s.6), og fortsetter:

«Vi, Oslo kommunes naturoppsynsmenn, visste ikke hva vi gikk til den gang skogdager ble en del av vår jobb på 1980-tallet. Vi måtte bygge et tilbud ut fra prøving og feiling, men etter hvert fikk vi utviklet et konsept som har gledet tusener av Oslobarn, deres lærere og foreldre» (Pedersen, 2019, s.6).

Utgivelsen og synspunktene som kommer fram i sitatene ovenfor og i bokas refleksjoner, har relevans for denne studiens tema på flere måter. Den uformelle situasjonen og betydningen av enkeltpersoners engasjement og innsats, er et kjennetegn ved friluftsliv som emneområde i skolen. Forskning viser at organisert undervisning i friluftsliv i skolen er utfordrende å gjennomføre, og at det ofte er tilfeldig om friluftsliv inkluderes i skolehverdagen på måter som gir elevene muligheter til å tilegne seg grunnleggende erfaringer og læring (Abelsen & Leirhaug, 2017; Moen, Westlie, Brattli, Bjørke &

¹⁰ Dvs. hovedpunkt 5/6 Eldre, helse og arbeid, 7 Oppvekst og kunnskap, 9 Miljø og samferdsel og 11 Kultur, idrett og frivillighet.

Vaktskjold, 2015; Repp, 1993). Det er slik selv om friluftsliv har vært et formelt tema og emne i skolens læreplaner siden begynnelsen av 1970-tallet (Gurholt, 2008b). Mønsteret faller inn i et allment kulturelt mønster der læring gjennom ferdsel og opphold i natur har vært, og oppfattes, som en del av levemåte og hverdagsliv, og i begrenset grad er utskilt og institusjonalisert som skolefag og noe som må læres. Mønsteret har sannsynligvis sammenheng med prosesser som sen urbanisering, allemannsrett, store utmarksområder og spredt bosetting, og er slik sett forskjellig fra utviklingen i mer urbaniserte vestlige land. Egenorganisert ferdsel er fortsatt et sterkt trekk ved utøvelsen av friluftsliv i vårt land. Hvorvidt barn og unge sosialiseres til og lærer om ferdsel og opphold i natur, har vært og er trolig fortsatt et spørsmål om hva slags familie de vokser opp i.

Figur 2.1 Ta på Oslos balansepunkt. Skulpturen er laget av Jon Gundersen (Foto: Kirsti P. Gurholt).

Flere forfattere og politikere har siden slutten av 1800-tallet framhevet Oslos beliggenhet og omgivelser med fjord og «store skogmarker» som «Oslos stolthet» vel verdt å ta vare på,¹¹ og at den sammenhengende profilen som skogåsene – Oslomarka – skaper mot en himmelvid bakgrunn, sirkler inn byens geografiske utstrekning og identitet. To tredjedeler av Oslo kommunes areal ligger i Marka.¹² Også Oslos geografiske midtpunkt ligger innenfor Markagrensen, nær Nedre Blanksjø nordøst for Sognsvann (figur 2.1). Sentrumpunktet har siden 25. oktober 2014 vært offisielt markert med en steinskulptur, formet som et kart over Oslo. Slagordet «the blue, the green, and the city in between» som markedsfører byen overfor internasjonale turister, aktualiserer også en annen identitetsakse eller akser. Turveiene som sprer seg som eiker i et hjul fra fjorden via byens grøntstrukturer til Marka. Grøntstrukturene symboliserer også Oslo som Europas Miljøhovedstad 2019, og det rød-grønne byrådets politiske «vei mot en grønnere, varmere og mer skapende by med plass til alle» (Oslo kommune, 2019c).

I *Mål og retningslinjer for forvaltning og drift av Oslo kommunes skoger 2018–2027*,¹³ vedtatt av Byrådet i 2018, heter det:

«Kommuneskogene er Oslos stolthet. Helt siden Oslo kommune kjøpte de første skogområdene i 1889, har målet vært å sikre god tilgang på frilufts- og naturopplevelser i umiddelbar nærhet til byen. Gjennom mange år har friluftsliv- og verneinteressene vært det bærende prinsipp å videreføre. I en tid hvor artsmangfoldet utfordres og samfunnet går raskere og raskere, vil byrådet verne om kommuneskogene og sikre byens befolkning tilgang på kortreiste, storartede naturopplevelser» (Oslo kommune, 2018, s.1).

¹¹ Iver Mytting, *Skogens «blå bånd»: Fremveksten av Oslomarka som friluftsområde*, doktoravhandling, levert august 2020, Norges idrettshøgskole.

¹² 2. april 2009 vedtar Stortinget en egen markalov og en digitalt fastsatt grense mellom byggesonen og Marka. Loven sikrer helhetlig forvaltning av skogene rundt hovedstaden, og «at skiturer, fiske og telting alltid er en del av storbylivet», slik miljøvernministeren som la loven fram for Stortinget, formulerte det (Gurholt & Broch, 2011, s.197).

¹³ Vedtatt i Byrådssak 211/18, saksnr. 201502916-38, innebærer at det skal utarbeides en ny «flerbruksplan for forvaltning og drift av Oslo kommunes skoger» (Oslo kommune, 2018, s.3).

Hvorvidt barn og unge som vokser opp i dag kjenner områder, steder og opplevelsesmuligheter i Marka, i byens grøntstrukturer og langs fjorden, er ubesvarte spørsmål. Vi vet lite om hvordan og hvorvidt skoler, barnehager og frivillige organisasjoner bruker «Oslomarka som klasserom». Hvordan bynære «blå og grønne» naturområder brukes for å skape engasjement, erfaring, livsmestring og livskvalitet, er lite undersøkt. Det kan være gode grunner for å spørre om barn og unge i dag har interesse for skogområdene og av å finne ut hvor Oslos geografiske sentrum ligger? Spørsmålet kan kanskje like gjerne være hva slags naturerfaringer og -oppfatninger barn og unge som vokser opp i dag, tilegner seg som «sentrum» eller referansepunkt for sine liv og perspektiv for en bærekraftig framtid?

Udekket kunnskapsbehov

Det er med andre ord flere grunner til å undersøke om og hvorvidt barn og unge bruker, i hvilket omfang og på hvilke måter, Marka og byens «blå, grønne og hvite» friluftslivsområder i byggesonen og langs fjorden på ukedager og i helger og ferier. Hvilke aktiviteter deltar de i, hvem er de sammen med, og hvor ofte oppsøker de turveier, stier, parker, badeplasser og større sammenhengende utmarksområder? I hvilken grad driver barn og unge egenorganisert aktivitet og/eller deltar i frivillig organisert opplæring, kurs og turer? Hvorvidt deltar de i formell opplæring i barnehager, skoler og aktivitetsskoler?

Også andre spørsmål er høyst relevante og i stor grad ubesvarte. Hva slags kunnskap formidles til barn og unge om forvaltning og drift av Oslo kommunes skoger og skogområdene som omfattes av Markaloven? Hva lærer de om forvaltningen av byens grønne lunger og «blå perler og bånd»? Hva lærer de om skogens og byens kultur- og naturhistorie, og om det juridiske grunnlaget som sikrer friluftsområdene? Hva vet de om ferdselsplikter på «allemanns- og annenmannsgrunn»? For barn og unge som oppsøker Marka i dag kan det for eksempel være vanskelig å forestille seg at nesten alle vannene i Nordmarka er formet av tidligere generasjoners kamp om tømmer og vann, og at mange barn og unge en gang bodde på de mange «plassene». Demninger, kanaler, ja endog tunneller ble en gang «hakket fram med spett og spade», for å lede og samle vannet i strie strømmer og skaffe kraft nok til sagbrukene og de nye industriene. Ressursene i skogområdene rundt byen skapte velferdsvekst i den raskt voksende hovedstaden for 100 år siden (Kirkebøen, 2016; Moland, 2011).

Som «Europas miljøhovedstad 2019» er Oslo igjen en av Europas raskest voksende byer med en forventet befolkningsvekst på ca. 200 000 de neste 20 årene (Byrådserklæringen, 2015, s.3). Hvorvidt det er slik at barn og unge som vokser opp i Oslo i dag, i familier med forankring gjennom generasjoner og i innflytterfamilier fra andre steder i landet og andre verdensdeler, har forutsetninger for å forstå utsagn som at «kommuneskogene er Oslos stolthet» og «flotteste klasserom»? Hvorvidt kjenner de til at grøntstrukturene og adgangen til fjorden er resultat av politiske beslutninger tatt for lang tid siden? Forståelse og kunnskap fremmes gjennom erfaring og må læres. Det er ikke gitt at barn og unge i dag tilegner seg kunnskap og erfaringer om hva friluftsliv, allemannsrett, byens grøntstrukturer og «blå friluftsområder» viser til eller betyr. Eller om hvordan menneskers relasjoner til naturen har vært i endring, og stadig er det. Hvordan barn og unge i Oslo bruker naturen rundt seg, og hva slags forståelser og oppfatninger de tilegner seg, er lite undersøkt i forskning.

Friluftsliv – et relevant begrep?

Politisk utvidelse av friluftslivsbegrepets innhold og omfang

Hva slags friluftslivsbegrep som er relevant for barn og unge, kan belyses fra flere vinkler. I dagligspråket er begrepet sannsynligvis lite brukt. Både ung og gammel snakker heller om å gå, løpe eller sykle en tur, eller om «å ta seg en skitur», ikke om at deltar i friluftsliv. Avhengig av hvor han eller hun bor eller oppholder seg, vil «friluftslivsområdet» som besøkes, ett eller annet sted i nærheten, kunne være en park, en turvei, «skauen» eller en «eventyrskog». Eller de drar til en badeplass for å nyte en varm sommerdag, stresse ned, møte venner og ta et bad. Spesielt interesserte vil kunne snakke om å «jakte poster», dra for å buldre, skate, fiske, plukke sopp eller bær, eller «trene litt». Andre ganger kan det handle om å besøke spesielle utfartssteder eller områder for å nå bestemte mål – et utsiktspunkt, en markastue eller kanskje en tiurleik. Motivene er mange og sammensatte, også blant barn og unge (Gurholt, 2014).

Et fellestrekk for ulike former for friluftsliv er naturkontakt, naturerfaringer og naturopplevelser. Natur er imidlertid et innholdsrikt og også «slippery» begrep, som rommer mye forskjellig (Soper, 1995) – fra det «velfriserte og tilrettelagte» til «områder som former seg selv». Et poeng i denne sammenhengen kan være at en kan gjøre de samme aktivitetene – gå fottur, skitur, stå på ski eller brett, løpe, sykle, padle, kite eller fiske, plukke blomster, sopp og bær – mange steder og i kvalitativt forskjellige naturområder. Naturopplevelsene er alltid spesifikke, stedsrelaterte og subjektive og kan ha forskjellig innhold. Hva den enkelte sanser, legger vekt på og oppfatter som verdifulle naturopplevelser varierer. En kvalitet som skiller friluftsliv fra annen fysisk aktivitet er nettopp naturrelasjonen. Hva den enkelte kaller det han eller hun gjør og opplever, kan imidlertid være noe annet enn de ord og begreper forvaltere, politikere, pedagoger og samfunnsvitere bruker. Selv om selve begrepet friluftsliv ikke brukes, og heller ikke oppleves som relevant for barn og unge å bruke i det daglige for å beskrive hva de gjør og opplever, kan begrepet friluftsliv være høyst analytisk relevant for en studie av hvordan barn og unge bruker, forholder seg til og opplever natur og friluftsliv.

Som samfunnsområde er friluftsliv vevet inn i sosialt ulikhetsskapende strukturer, der alder, kjønn, utdanning, inntekt, kulturell bakgrunn og bosted har betydning for måtene en møter naturen på, hvilke stier en følger og steder en oppsøker. Den offentlige definisjonen «Friluftsliv er opphold og fysisk aktivitet i friluft i fritiden med sikte på miljøforandring og naturopplevelser» (Klima- og miljødepartementet, 2016, s.10) har i hovedsak ligget fast siden begynnelsen av 1970-tallet. Den gang ble den utformet og lagt til grunn for regjeringens økonomiske langtidsprogram i 1972/73.¹⁴ Begrepets avgrensning og innhold har vært og er omdiskutert og har i politiske dokumenter i dag et videre innhold enn før, selv om formuleringen står fast. Den første stortingsmeldingen, Meld. St. 40 (1986-87) *Om friluftsliv*, tok utgangspunkt i det skillet som Friluftsløven av 1957 trekker mellom innmark og utmark (Miljøverndepartementet, 1987). Dette skillet knytter friluftsliv til opphold og fysisk aktivitet som utøves i «skog og mark og på fjellet», mens aktiviteter som utøves i dyrkede områder, for eksempel i hager ble ekskludert fordi *hager* kategoriseres som innmark. Det ble også diskutert om høsting i skog og mark kunne defineres som friluftsliv, fordi høsting for salg ville være arbeid – ikke fritid. Begrepet fysisk aktivitet viste til ferdsel i skog og mark og på fjellet som et viktig innslag i friluftsliv, samtidig ble

¹⁴ «Friluftsliv er opphold og fysisk aktivitet i fritiden med sikte på naturopplevelser og miljøforandring» (Finansdepartementet, 1973, s.9).

begrepet avgrenset fra (organisert) konkurranseidrett i natur. I Meld. St. 39 (2000–2001) ble behovet for «modernisering» av begrepet friluftsliv oppfattet som sentralt, og begrepet ble utvidet til å omfavne nye aktiviteter og teknologier for blant annet å inkludere nye ungdomstrender (Klima- og miljødepartementet, 2001). Stoltenberg-II regjeringen utarbeidet en *Nasjonal strategi for et aktivt friluftsliv: En satsing på friluftsliv i hverdagen; 2014–2020* (Miljøverndepartementet, 2013), som la (som allerede nevnt) en bred forståelse av friluftsliv til grunn. Strategien inkluderte «(f)ysisk aktivitet i grønne omgivelser inne i byer og tettsteder, for eksempel i parker og grøntstrukturer» (s.7). Meld. St. 18. (2015–2016). Solberg-II regjeringen viderefører denne brede forståelsen i *Handlingsplan for friluftsliv* (Klima- og miljødepartementet, 2018), blant annet ved å knytte begrepet sterkere til mangfold.

Enkelt og/eller aktivitetsorientert friluftsliv

Aktivitetstrender og endringer i friluftslivsbegrepet, -politikken og -forvaltningen må ses i sammenheng med samfunnsendringer som urbanisering, endringer i kjønnsrelasjoner, teknologiutvikling, digitalisering, befolkningsvekst og økende befolkningsmangfold. Både begrepet og politikken utvikles og utvides for å møte nye behov og levekårsforutsetninger, og for å stimulere og inkludere interesser og muligheter for naturkontakt, livsmestring og livskvalitet blant barn og unge. Aktivitetstrender må også analyseres i lys av sosiale og kulturelle forskjeller, som på gruppenivå har sammenheng med alder, kjønn, familieøkonomi, etnisitet og hvorvidt foreldrene er født i eller utenfor Norge (for eksempel Ljunggren, 2017; Skår, Rybråten & Øian, 2018).

For å kunne gi presise beskrivelser av de politiske, kulturelle og sosiale endringer som skjer og forskjeller som finnes i utøvelse av friluftsliv, er det behov for begrep, beskrivelser og målemetoder som nyanserer og kontekstualiserer «paraplybegrepet friluftsliv». Det finnes gråsoner, for eksempel mellom utendørs fysisk aktivitet, idrett og friluftsliv. Fra et folkehelseperspektiv, hvor fysisk helse vektlegges, spiller det mindre rolle hvor og hvordan den enkelte beveger seg, bare «hjertet slår og skrittellenen går». I et sosiokulturelt perspektiv oppfattes identitet, tilhørighet, felleskap og erfaringer, samt naturopplevelser, kulturhistorie, biodiversitet og bærekraft som verdifullt for psykisk og sosial helse. Kvalitetene i omgivelsene – enten disse kategoriseres som utmarks-, frilufts- eller grøntstrukturer er betydningsfulle og påvirker hvem og hva vi er (van den Bosch & Bird, 2018).

I tillegg til kunnskap om hva slags fysisk tilrettelegging som skaper aktivitet, er det nødvendig med kunnskap om sosiale og kulturelle forutsetninger blant barn og unge, og hvordan pedagogisk arbeid kan organiseres, for å stimulere til økt deltakelse i friluftsliv. Ulike former for opphold, lek og ferdsl i naturen, der egen kroppsenergi, ofte i samspill med naturelementer og redskaper/utstyr, slik som vind, vann, snø, is og ski, årer, seil og brett, er vesentlige elementer i alle former for friluftsliv. Tidligere studier viser at å gå til fots er den oftest forekommende bevegelsesform i friluftsliv, også blant ungdom (Krange & Bjerke, 2011; Strandbu, 2000). Noen går bare for å gå eller «være til», andre går med et eller annet bestemmelsessted som mål. Barn og unge går eller står på ulike typer ski, meier og brett på snø, is, vann og i ulike terreng eller bruker seil og årer for å ro, padle, seile brett og farkoster av mange slag. De aker, skli, svømmer, bader, bruker sparkstøtting og skøyter, eller «ruller» ved hjelp av en rekke framkomstmidler på hjul. Også barn og unge plukker og sanker bær, sopp, ved, ville vekster og blomster, oppsøker kulturminner, eller leter etter spor av ville dyr, jakter og fanger vilt (på lovlig vis), samt fisker med ulike redskaper i vann og vassdrag og langs fjorden. Noen studerer dyreliv, fugler og geologi, klatrer og buldrer med og uten medbrakte redskaper (tau, kiler, økser og matter) eller finner glede i å søke ly for vær og vind. Noen lager leirplass, overnatter i telt, gapahuk, hengekøye eller graver

seg ned i snø og is. Listen over relevante aktiviteter kan aldri gjøres helt uttømmende. Nye aktiviteter kan og vil oppstå.

Tilbudsinnsbydelsen etterspør en drøfting av hvorvidt et «tradisjonelt» og/eller «urbant» friluftslivsbegrep er relevant for barn og unge i Oslo i dag. I lys av tidligere studier av friluftsliv og ungdom (blant annet Skogen, 1999; Strandbu, 2000; Pedersen, 2003), tolker vi det slik at begrepsparet tradisjonelt/urbant viser til en polarisert forståelse i forskning og politisk debatt om friluftsliv blant barn og unge. Begrepet «tradisjonelt» blir ofte assosiert med noe som er utdatert og traust, med «å gå tur» og et «enkelt» friluftsliv. Dette er begreper som igjen kobles med et lite utstyrskreven og naturnært begrep for fotturer, skiturer, teltturer og fiske-/bærturer, og som en motsetning til et moderne eller urbant friluftsliv som kobles til spennende, fartsfylte, teknologidrevne og attraktive aktiviteter. Dikotomien tradisjonelt/urbant viser til en motsetning mellom lite ungdomsvennlige og kjedelige turtradisjoner og ungdomsvennlige og attraktive aktiviteter. Dette skillet motiverte for eksempel den emosjonelle mediedebatten for/mot markaloven (Gurholt & Broch, 2011; 2019). I vår studie finner vi at skillet mellom et «enkelt» friluftsliv der naturopplevelser er sentralt og et «aktivitetsorientert» friluftsliv som vektlegger ferdigheter, ungdomskulturelle felleskap og identiteter, er relevant. Ikke som gjensidig utelukkende motsetninger, men som uttrykk for et spekter av aktiviteter fra lavterskel til fysisk utfordrende, spesialiserte og utstyrskreven former for friluftslivsaktiviteter.

Hva barn og unge opplever som relevant, kan vi ikke bare ta for gitt, og bestemme en gang for alle. Spesifikke hendelser, slik som koronapandemien våren 2020, ble en påminnelse om at ferdsel som én generasjon kan oppfatte som gammeldags, for eksempel fotturer i Marka, med en vri – overnatting i hengekøye, kan oppleves som en ny utfordring og attraktiv opplevelse for andre. Vi finner det derfor lite hensiktsmessig å ekskludere bestemte aktiviteter eller bevegelsesformer, med mindre disse har andre formål enn naturopplevelser og naturkontakt.¹⁵ Motoriserte aktiviteter, og andre aktiviteter som har negative konsekvenser for natur og miljø, inkluderes ikke.

Urbant og mangfoldig: Markafriluftsliv, byfriluftsliv og fjordfriluftsliv

Med grunnlag i kvalitativ forskning om ungdom og friluftsliv som viser at motsetningen tradisjonelt/moderne har vært tillagt for stor betydning (Gurholt, 2014), og en nasjonal friluftslivspolitik som legger «enkle», lavterskelaktiviteter til grunn for hva som kan stimulere nye grupper til å bli aktive i friluftsliv, har vi valgt å legge en nyansert både/og forståelse til grunn. Vi argumenterer for at i tillegg til begrepsparet enkelt og aktivitetsorientert friluftsliv, vil et tredelt friluftslivsbegrep være fruktbart. Hensikten er å bringe fram ny og nyansert kunnskap om aktivitetstrender og mangfold, og om kontinuitet og pågående kulturelle endringer innen offentlig forvaltning og politikk. Kunnskap om aktivitetstrender og aktivitetsformer som barn og unge deltar i, får tilbud om å delta i og opplever som meningsfulle, er høyst relevant. Det er også kunnskap om hvor og i hva slags naturområder aktivitetene forgår: i Marka, i byggesonen eller ved fjorden og på øyene. Disse tre begrepene er:

- *Markafriluftsliv* er et samlebegrep som omfatter aktiviteter og naturopplevelser i Marka innenfor Markagrensen og inkluderer et spenn av aktiviteter fra «enkle» fotturer og skiturer til

¹⁵ Avgrensningen inkluderer elektriske rullestoler og elsykler. Tilrettelegging på skånsomme og bærekraftige måter av skiløyper, sherpatrapper mm. ved bruk av stedege naturmaterialer, aksepteres når hensikten er å stimulere flere til å bli bruke grøntstrukturer og nærturområder. Å undersøke og diskutere slike problemstillinger i detalj ligger utenfor oppdraget for denne studien (leseren henvises derfor til andre studier, for eksempel Figari, Krangle & Nordbakke (2019).

aktivitetsorienterte former for klatring og villmarksliv. Vi bruker begrepet med stor M når områdene ligger i Marka som omfattes av Markaloven og liten m når det begrepet sikter til andre områder.

- *Byfriluftsliv* er et begrep som omfatter et bredt spenn av aktiviteter fra lavterskel til fysisk krevende utfordringer i grøntstrukturer i byggesonen; langs vassdrag, på turveier, i parker og skogholt (Miljøverndepartementet, 2013, s.3).
- *Fjordfriluftsliv* beskriver deltakelse i et tilsvarende spenn i aktiviteter fra bading og fiske i strandsonen til padling og seiling på fjorden og rundt øyene.

Hvilke aktiviteter barn og unge deltar i og får tilbud om organisert opplæring og deltakelse i, er spørsmål som studien vil belyse.

«Alle barn og unge» er ett hundretusen 6 – 19 åringer i 2030

Oslo er ikke bare landets hovedstad, men landets tetttest befolkede område med stor tilflytting og stort befolkningsmangfold. Ved årsskiftet 2020 hadde Oslo kommune 693 494 innbyggere.¹⁶ Statistisk sentralbyrå (Falnes-Dalheim, 2018) legger til grunn at Oslo som tettsted har over 1 million innbyggere som i dag bor i fylkene Oslo og Viken. 82 prosent av landets befolkning bor i dag i tettsteder, og en fjerdedel av landets samlede vekst i tettstedsbefolkninger foregår i det som SSB (Falnes-Dalheim, 2018) kaller Oslo tettsted.

Tabell 2.1 Antall barn og unge 6–19 år i 2019 og forventet vekst i 2030 i fire byområder i Oslo. (Kilde: Oslo kommune, 2020a, tabell 1, s.11–12).

Byområde	Innbyggere 2019 (6–19 år)	Framskrevet vekst 2019 – 2030
Indre by	21 275	9 % (23190)
Ytre by vest	23 204	10% (25524)
Ytre by øst	24 544	5% (25771)
Ytre by sør	25 724	1% (25981)
SUM	94 747	98 385

Ifølge *Byrådets forslag til budsjett 2020 og økonomiplan 2020–2023* (Oslo kommune, 2019c) omfatter kommunens «aktivitetstilbud for barn og unge» en bredere aldersgruppe, 0–22 år (Oslo kommune, 2019c, s.16), enn aldersgruppen 6–19 år som omfattes av denne studien. Det samlede antallet barn og unge 0–22 år utgjør om lag en fjerdedel av Oslos

befolkning. *Behovsplanen for idrett og friluftsliv 2021–2030* (Oslo kommune, 2020a, s.11) legger til grunn at «befolknings tettheten er størst i indre by, og at den største veksten i folketallet fram mot 2030, vil komme i ytre by vest». Befolkningsframskrivingen, illustrert i tabell 2.1, er hentet fra *Behovsplanen for idrett og friluftsliv 2021–2030* (tabell 1, s.11–12). Ifølge oversikten er det samlede antallet barn og unge i alderen 6–19 år om lag 95 000 i 2019, med en forventet vekst som anslår at dette antallet vil være om lag 100 000 i 2030.

Befolkningsframskrivingen omfatter også et betydelig antall 0–5 åringer. En framskriving hentet fra Oslo kommunes økonomiplan 2019–2023, der «middelalternativet» for 2030 er lagt til grunn, anslår at aldersgruppa 0–5 år, som per 01.01.2019 omfatter 50 057 barn, det neste tiåret vil øke med 12 prosent fram til 2030.¹⁷ Kommunens planleggingshorisont viser til at små endringer i fødselstallene kan gi store

¹⁶ <https://www.oslo.kommune.no/statistikk/befolkning/folkemengde-og-endringer/#gref> (hentet 01.03.2020).

¹⁷ Oversikten framkommer i budsjettens tabell for «Befolkningsframskrivingen fra 2018 fordelt på alder for 2023, 2025, 2030 og 2040». (Oslo kommune, 2019c, Tabell 3.26, s.32).

utslag i etterspørselen etter barnehager, og på sikt i behovet for skoler og organiserte fritidstilbud. Framskrivningene er imidlertid usikre, blant annet fordi mange familier med barn flytter ut av Oslo når barna begynner på skolen. Samtidig flytter mange unge til Oslo for å studere og blir boende til de kommer i trettiårene. Det er forventet en stor samlet tilvekst (12 prosent) i aldergruppen 16–18 år i den kommende tiårsperioden.

Framskrivningene av forventet vekst i antall barn og unge i ulike aldersgrupper og bydeler er viktige premisser for kommunens systematiske arbeid, og for hvordan virkemidlene kan og bør målrettes for å sikre at Oslo blir godt tilrettelagt for deltakelse i friluftsliv for alle barn og unge, uavhengig av hvor de bor. Diskusjoner omkring målgrupper, virkemidler og ikke minst dimensjoneringen av tiltak, må ta hensyn til demografiske framskrivninger som forventet vekst i antall barn og unge. Dette må gjøres dersom den overordnede visjonen om god tilrettelegging for alle skal kunne realiseres.

Motiveringstiltak, aktivitetstilbud og opplæring i friluftsliv

Sosial ulikhet i deltakelse i friluftsliv

Oslo er en by der både folketallet, det kulturelle mangfoldet og de sosioøkonomiske forskjellene øker innad i og mellom bydelene (Ljunggren, 2017). Oslo har dessuten landets høyeste andel barn og unge som vokser opp i vedvarende fattigdom, estimert til 17,8 prosent i 2017,¹⁸ noe som utgjør om lag 17 000 barn og unge. Byen er inndelt i 15 geografiske og administrative enheter eller bydeler, foruten sentrum og Marka (se oversiktskart, figur 2.3). Hver bydel er på størrelse med en mellomstor norsk by og har mellom 32 000 og 59 000 innbyggere. Administrasjonene i de enkelte bydeler har blant annet ansvar for planer og tiltak i oppvekst- og fritidssektoren og for kulturelle tiltak i nærmiljøet, og dermed for sosialt inkluderende deltakelse i fritidsaktiviteter for bydelens barn og unge.

Studier av deltakelse i friluftsliv har gjennom landsrepresentative undersøkelser over tid vist at det er systematiske forskjeller i deltakelse som følger sosiale indikatorer der kjønn, utdanning, inntekt og bosted viser stor forklaringsverdi og forutsigelseskraft. Menn som gruppe har inntil ganske nylig vært mer aktive i friluftsliv og deltar i flere aktiviteter enn kvinner (Pedersen, 1999; Hines & Rafoss, 2018), og folk med høy utdanning, høy inntekt og som bor i byer og tettsteder har vært og er de mest aktive (Dervo m.fl., 2014). Flere studier viser at sosiale forskjeller i utøvelsen av friluftsliv, og spesielt høy deltakelse blant de øvre sosiale lag i Oslo og andre byer, har lange historiske forutsetninger (Moland, 2006). Det var det velutdannede borgerskapet i de store byene som først så behovet for en *bevisst* oppdragelse *til* friluftsliv, og for moralsk oppdragelse *gjennom* friluftsliv, ved å ta barna med på turer allerede i de tidlige barneår (Nedrelid, 1991). Også i dag har barn og unge med foreldre med høyt utdanningsnivå og inntekt større sannsynlighet for å være aktive i friluftsliv (Vaage, 2009, 2015). Dette er foreldre med egeninteresse for friluftsliv og som ser det som en del av oppdragelsen å ta barn og unge med på tur i skog og mark til alle årstider – ofte i kombinasjon med tilgang til en hytte. De ser også en (egen)verdi i barns daglige utelek (for eksempel Fjørtoft & Reiten, 2003; Gurholt 2008a, 2014; Skår, Wold, Gundersen & O'Brien, 2016). Minst aktive er barn og unge som vokser opp i familier med ikke-vestlige bakgrunn. Når det gjelder organisert sosialisering til friluftsliv, har speiderbevegelsen fram til

¹⁸ https://bufdir.no/Statistikk_og_analyse/Barnefattigdom/#/, basert på tall fra 2017. Tall for 2018 publiseres i august 2020. (hentet 28.06.2020). Fattigdom defineres relativt: inntekten ligger under 60 prosent av medianinntekten.

omkring 1970-tallet (Schaanning, 2015), sammen med den organiserte idrettsbevegelsen som brukte skog og mark, parker og naturområder i byen som viktige arenaer for trening og konkurranser, og den obligatoriske militære førstegangstjenesten, vært viktige arenaer for opplæring og rekruttering til friluftsliv, særlig blant gutter.

Mot denne bakgrunn kan det synes paradoksalt at politikere og forskere har framhevet kulturell likhet, fellesskap og nasjonalt samhold som representativt for friluftsliv, mens studier som dokumenterer sosiale og kulturelle forskjeller og motstand, for eksempel med grunnlag i kjønn og regionale forskjeller (Gullestad, 1990; Pedersen, 1999), er blitt underkommunisert. Tilnærmingen skygger for at begrepet friluftsliv fylles med forskjellig innhold, men også at grupper som ikke vokser opp i friluftslivsaktive familier har behov for andre arenaer som gir ulike muligheter for deltakelse, læring og mestring.

Like muligheter for alle gjennom organiserte friluftslivsaktiviteter?

Naturen som oppdragelsesarena er ingen ny tanke. I mer enn 200 år har Europeisk kultur og pedagogisk tenkning vært inspirert av de kraftfulle og nyskapende idéer og tanker om særlig gutters oppdragelse i fri naturlek som Jean-Jacques Rousseau (1712–1778) beskrev i skrifter som ennå i dag regnes blant filosofiens nøkkelttekster. Dette er ideer som danner grunnlag for senere tolkninger av barns frie lek i natur som noe opprinnelig og godt i seg selv, og som har kraft til å danne karakterfaste, selvstendige, frie og demokratiske individer (Steinsholt, 2008). Oppfatningene om at det er en nær forbindelse mellom natur og en god barndom og oppvekst, fikk tidlig godt feste i Norge og Norden (Halldén, 2011). Det kommer blant annet til uttrykk gjennom barne- og ungdomslitteratur (Goga, Guanio-Uluru, Hallås & Nymes, 2018), barnesanger og i den reformpedagogiske «bølgen» som på begynnelsen av 1900-tallet brakte skolens undervisning ut av skolegården. Det var en pedagogikk som framhevet barns perspektiv og behov for å gjøre egne erfaringer og lære gjennom friluftsliv (Steinsholt & Gurholt, 2010; Moland, 2014).

Det er solid faglig grunnlag for å forvente at behovet for organiserte og pedagogisk tilrettelagte og ledete aktivitetstilbud vil øke blant brede grupper av barn og unge som vokser opp i Oslo og andre tettsteder i årene som kommer (Beames, Higgins & Nicol, 2012; Becker, Schirp & Weber, 2008; Gray, Bentsen, Ho & Waite, 2017; Waite, 2017). Forklaringene knyttes til reduserte muligheter for personlig erfaringsdanning gjennom naturkontakt i det daglige, mindre tid brukt til egenorganisert utelek og annen fysisk aktivitet, økende skjermbruk og konkurranse fra innendørsfritidsaktiviteter. Urbanisering fører også til økte bekymringer for at barn som leker ute uten voksen tilstedeværelse, kan bli utsatt for uforutsette hendelser. På den positive siden framholdes argumenter om grunnleggende eller eksistensielle erfarings- og opplevelsesmuligheter om natur som allemannsretten åpner for. Mens teorien om «affordances» utviklet av miljøpsykologen J.J. Gibson (1979) kan bidra med viktige perspektiver for å forstå hva det er ved naturomgivelsene som inviterer til aktivitet, bidrar praksisteorier (Shove, Pantzar & Watson, 2012) med å tydeliggjøre hvorfor fysisk tilrettelegging alene, ikke er nok for å utløse aktivitet. I tillegg til fysisk tilrettelegging og variasjoner i naturmiljøet som inviterer til allsidig sansning, livsutfoldelse, opplevelser og erfaringsdannelse, spiller den enkeltes sosiale og kulturelle livserfaringer eller kompetanse også med. En tredje avgjørende dimensjon er også evnen til meningsskaping gjennom aktivitet og deltakelse.

En lignende erkjennelse kommer til uttrykk i den nasjonale *Handlingsplan for friluftsliv*:

«For å opprettholde og øke deltakelsen i friluftsliv i alle grupper i befolkningen ... er det ikke nok med attraktive arealer for et allsidig friluftsliv. Det er også nødvendig med motiveringstiltak, informasjon, aktivitetstilbud og opplæring i friluftsliv for å få folk til å ta arealene i bruk. I friluftslivsarbeidet er det tilbud og tiltak overfor en rekke ulike målgrupper, men barn og unge, personer som er lite fysisk aktive, personer med minoritetsbakgrunn og personer med nedsatt funksjonsevne, er prioritert. ... Organisasjonene er veldig viktige i dette arbeidet, ofte i samarbeid med det offentlige. Barnehage og skole er også svært viktige for å gi barn og unge erfaringer og kunnskap om friluftsliv» (Klima- og miljødepartementet, 2018, s.33).

Handlingsplanen tar til orde for at i «friluftslivsarbeidet» er det nødvendig å prioritere organiserte aktivitetstilbud i nærmiljøet der barn og unge bor, for å sikre underrepresenterte, sårbare og utsatte grupper muligheter til å delta i friluftsliv. Slike nærmiljø er det mange av i Oslos 15 bydeler.

Nasjonal politikk for friluftsliv og områdesatsing

Meld. St. 18 (2015 – 2016) *Friluftsliv: Natur som kilde til helse og livskvalitet* (Klima- og miljødepartementet, 2016) trekker opp hovedmålene for den nasjonale friluftslivspolitikken i årene som kommer, og regjeringen Solberg-II sin nasjonale *Handlingsplan for friluftsliv* (Klima- og miljødepartementet, 2018) konkretiserer retningslinjer som skal «bidra til å oppfylle de nasjonale målene for friluftsliv». Her heter det:

1. «Friluftslivets posisjon skal ivaretas og videreutvikles gjennom ivaretagelse av allemannsretten, bevaring og tilrettelegging av viktige friluftslivsområder, og stimulering til økt aktivitet for alle.
2. Naturen skal i større grad brukes som læringsarena og aktivitetsområde for barn og unge» (Klima- og miljødepartementet, 2018, s.7).

Områdesatsing og *områdeløft* er omfattende statlig-kommunale virkemiddel for å bedre levekår og bidra til å utjevne sosiale ulikheter i oppvekstvilkår for barn og unge i levekårsutsatte byområder. I perioden 2017–2026 omfatter ordningen de tre områdene Groruddalen, Oslo Sør og Oslo Indre Øst. Byrådsavdelingen for byutvikling leder arbeidet, organisert gjennom tre delprogram, for nærmiljø, oppvekst- og utdanning og for sysselsetting. Byrådsavdelingen for miljø og samferdsel, som Bymiljøetaten hører inn under, har ikke hovedansvar for noen av delprogrammene.

Klima- og miljødepartementet (2020, s.137) har over Statsbudsjettet, post «Andre friluftslivstilskot», bevilget 5 millioner til «utvikling av blågrønn infrastruktur» i områdesatsingene i Oslo. Midlene er med andre ord avsatt til fysisk tilrettelegging for friluftsliv, ikke til organisert aktivitetsfremmende friluftslivsarbeid. Sluttevalueringen fra Groruddalssatsingen (2007–2016) (Agenda Kaupang, Proba samfunnsanalyse & Civitas, 2016, s.61) oppsummerer at den statlig-kommunale områdesatsingen, med vekt på fysisk oppgradering og tilrettelegging av naturområder ikke alene har ført til økt aktivitet. Den konkluderer: «kvalitetsheving for utøvelse av friluftsliv ... betyr imidlertid ikke at det er blitt mye mer friluftsliv, i alle fall ikke som vi har klart å måle.» Rapporten antar imidlertid at bedre grøntstrukturer og tilrettelegging for aktivitet i bydelene vil «kunne ha en effekt på folks opplevelse av det å utøve friluftsliv», og at det er behov for andre typer tiltak for at flere skal benytte aktivitetsmulighetene i grøntanleggene, strandsonen og marka jevnlig.

Aktivitetsperspektivet i studien, og de politiske føringene som tilskriver frivillige organisasjoner et ansvar for å fremme sosial utjevning ved å gi flere barn og unge tilbud om deltakelse i organiserte friluftslivsaktiviteter, gjør det aktuelt å bemerke at Statsbudsjettet ikke på samme måte har avsatt ekstraordinære midler til aktivitetsfremmende «friluftslivsarbeid». Hvordan frivillige organisasjoner skal sikres tilstrekkelige ressurser til utvikling og gjennomføring av sosialt utjevnerende aktivitetstiltak, gir den nasjonale *Handlingsplanen for friluftsliv* lite konkret informasjon om. *Handlingsplanen* viser imidlertid til erfaringer fra Groruddalssatsingen som en modell for utvikling av virkemidler for å øke andelen barn og unge som deltar i friluftslivsaktiviteter.

Under punkt «4.4 Nærmiljøet, byer og tettsteder» oppfordrer regjeringen til å:

«Videreføre og videreutvikle samarbeidet med kommuner om områdesatsinger, der et av formålene kan være å øke deltakelsen i friluftsliv, og å utvikle metoder og virkemidler for å øke deltakelsen i friluftsliv i nærmiljøet» (Klima- og miljødepartementet, 2018, s.38).

Denne studien av friluftsliv blant barn og unge oppfattes som et bidrag til kunnskap om slike satsinger. Under samme punkt i den nasjonale *Handlingsplanen for friluftsliv* som nevnt over, heter det:

«Gjennom Groruddalssatsingen 2017–2026, som er et samarbeid mellom staten og Oslo kommune om områdesatsing i Groruddalen, jobbes det blant annet med disse temaene [*som vil si friluftsliv for utsatte og sårbare barn og unge*]. Bydelene, Bymiljøetaten, Miljødirektoratet og friluftslivsorganisasjonene jobber sammen med formål om å øke deltakelsen i friluftsliv i Groruddalen og for å utvikle metoder og virkemidler innenfor friluftslivsfeltet» (Klima- og miljødepartementet, 2018, s.38).

Sitatet gir inntrykk av at samarbeidet er igangsatt, og at arbeidet legges opp etter metodene i Groruddalssatsingen. Områdesatsing er i Groruddalssatsingen, som i andre områdesatsinger i Oslo «et virkemiddel for å bedre miljø, boforhold og levekår i et avgrenset geografisk byområde med store levekårsutfordringer». ¹⁹ Områdesatsingene kan kombineres med områdeløft som innebærer en ekstraordinær innsats innen områder med særlige levekårsutfordringer. Målet er å skape varige forbedringer i tjenester og nærmiljøer, bedre skole og fritidstilbud og mobilisere lokale ressurser, bygge allianser, og skape møteplasser og integrering gjennom lokale kultur- og fritidsaktiviteter. ²⁰

Friluftsliv og sosial utjevning

Perspektivene og spørsmålene som denne studien friluftsliv blant barn og unge i Oslo inngår i, berører komplekse samfunnsendringer og spørsmål om hvordan friluftsliv læres og blir forvaltet. Flere forskere har lagt vekt på at friluftsliv som politisk og sosiokulturelt forvaltningsområde har vært og er svakt institusjonalisert, uforutsigbart og uoversiktlig (Tordsson, 2008). Dette ses i sammenheng med

¹⁹ <https://www.regjeringen.no/no/tema/kommuner-og-regioner/by-og-stedsutvikling/omradesatsing/omradesatsing/id2665874/> (hentet 22.07.2020).

²⁰ Se Håndbokserien fra Groruddalssatsingen (2007–2016), https://www.google.com/search?xsrf=ALeKk02MkTb9sCa9Vh_-Xwm1Uhr3Oel1hA:1595439150327&source=univ&tbm=isch&q=h%C3%A5ndbok+groruddalssatsingen&sa=X&ved=2ahUKEwipk8P-seHqAhXtAhAIHW5gBi0QsAR6BAgKEAE&biw=1280&bih=561&dpr=1.5 (hentet 22.07.2020).

historiske og kulturelle forutsetninger og en sterk grad av egenorganisering der deltakelse og læring skjer gjennom familiefriluftsliv. Paradoksalt har manglende institusjonalisering også sammenheng med grunnsetninger som at «friluftsliv er gratis og allment tilgjengelig for alle», og som skygger for innsikt i at friluftsliv er lært og må læres.

Friluftsliv som kultur, politikk og fag og forvaltningsområde berører flere sektorer, som også skaper uklare ansvarsforhold. Formelt er forvaltningen av friluftsliv en del av Klima- og miljødepartementets ansvarsområder. I Oslo ligger området inn under Byrådsavdelingen for miljø og samferdsel og Bymiljøetaten. Frivillighet og organisert/uorganisert idrett og tilskudd til barne- og ungdomsorganisasjoner innen friluftsliv, natur og miljø er lagt under Byrådsavdelingen for kultur, idrett og frivillighet og Kulturretaten. Friluftsliv i skoler, barnehager og aktivitetsskoler hører inn under Byrådsavdelingen for oppvekst og kunnskap og Utdanningsetaten. På nasjonalt nivå ligger disse to sistnevnte områdene inn i henholdsvis Kulturdepartementet og Kunnskapsdepartementets områder. Tilbudsinnydelsen nevner også skolen som en viktig arena for læring av grunnleggende ferdigheter i utøvelsen av friluftsliv.

NIH har i sin prosjektbeskrivelse lagt de nasjonale føringer som regjeringen skisserer i *Handlingsplan for friluftsliv* til grunn. Føringerne tillegger frivillige organisasjoner en sentral rolle i kommunenes arbeid for å fremme deltakelse i friluftsliv blant barn og unge, og også for utsatte grupper. Perspektivet understrekes gjennom *Byrådsærklæringen* og Oslo kommunes *Behovsplan for idrett og friluftsliv*, *Folkehelseplan* og *Frivillighetspolitikk*. Også her legges det stor vekt på tett samarbeid mellom frivillige friluftslivsorganisasjoner og kommunen.

Hva undervisning og læring gjennom friluftsliv i skolen betyr for barn og unges motivasjon, og på lengre sikt for en aktiv og helsefremmende livsstil, er et viktig og omfattende tema, som ikke belyses i denne studien. Av ressurs hensyn er studien avgrenset til å undersøke omfanget av egenorganisert og frivillig organisert friluftsliv blant barn og unge i Oslo, på fritida. Det gis eksempler på hvordan frivillige organisasjoner og kommunale forvaltningseenheter som ikke er en del av Utdanningsetaten, samarbeider med skoler, for å gi barn og unge grunnleggende opplæring i ferdigheter i natur.

I tråd med prosjektplanen, er oppdraget gjennomført som en studie med hovedvekt på hva slags organiserte friluftslivsaktiviteter og -tiltak som finnes for barn og unge på fritida og i ferier, i regi av frivillige organisasjoner og kommunal forvaltning. Studien kombinerer et byomfattende perspektiv med mer detaljerte studier avgrenset til fem utvalgte bydeler (i alfabetisk rekkefølge): Gamle Oslo, Nordre Aker, Stovner, Søndre Nordstrand og Østensjø (se kart over Oslo femten bydeler i figur 2.3). Utvalget gir muligheter for å undersøke hva sosioøkonomiske, geografiske og sosiokulturelle kjennetegn ved oppvekstmiljøene i Oslos bydeler betyr, og hva den statlig-kommunale områdesatsingen bidrar med. Utvalget av bydeler er et uttrykk for Oslo som en by kjennetegnet av sosial ulikhet (Ljunggren & Andersen, 2017). De sosiale forskjellene fordeler seg imidlertid ikke enkelt og entydig langs en vest-øst-akse, der vest representerer bydeler hvor befolkningen gjennomsnittlig har høyere sosioøkonomisk status og bedre levekår enn folk i Oslo øst. Et gjennomgående perspektiv i antologien *Oslo – ulikhetenes by*, redigert av Jørn Ljunggren (2017), er et mer sammensatt og nyansert bilde. Basert på en tredelt skala for sosioøkonomiske forskjeller, viser forskerne at en rekke positive levekårsfaktorer forsterker hverandre og gir den høyeste og middels gjennomsnittlige sosioøkonomisk status i bydeler i Oslo Vest og Oslo Nord (Nordre Aker, Vestre Aker, Ullern, Frogner, St. Hanshaugen) og i Oslo Sør-Øst (Nordstrand-Østensjø). Konsentrasjonen av levekårsutfordringer som ligger under gjennomsnittet for

byen, viser tendenser til å forsterkes i bydeler i Groruddalen (Bjerke, Grorud, Alna, Stovner), i Indre Oslo (Gamle Oslo, Sagene, Grünerløkka) og i Oslo Sør (Søndre Nordstrand) (Ljunggren & Andersen, 2017, s.78). For å motvirke «opphopning» av negative levekårsfaktorer i disse områdene, samarbeider staten og kommunen gjennom den særskilte tidsbegrensede innsatsen, kalt Områdesatsing. Målet er å bedre levevilkårene og livskvaliteten for innbyggerne generelt, og oppvekstmiljøene og fritidstilbudene for barn og unge spesielt, blant annet ved å stimulere flere til å delta i friluftslivsaktiviteter (Klima- og miljødepartementet, 2018).

Utvalget av bydeler i denne studien representerer bydeler med høy, middels og lav sosioøkonomisk status. Tilnærmingen er kvalitativ og tar ikke sikte på generalisering i statistisk betydning, men på å være eksemplarisk med gjenkjennelige trekk som kan overføres til bydeler med tilsvarende sosioøkonomiske og demografiske kjennetegn. For å dekke behovet for å studere virkemidler og tiltak

som har sosial utjevning som mål, er det i utvalget en overvekt av bydeler som omfattes av områdesatsinger der målet er å bedre oppvekstvilkårene for barn og unge. Dette siste gjelder bydelene Gamle Oslo, Stovner og Søndre Nordstrand. Bydel Østensjø er eksempel på en bydel der befolkningens demografiske fordeling og distribusjon av sosioøkonomisk status, er mest «gjennomsnittlig» for Oslo. Bydel Nordre Aker representerer bydeler med høyere livsstandarder og sosioøkonomisk status, samt en lavere innvandrerandel, enn gjennomsnittlig for byen.

Figur 2.2 Kart over Oslo kommune med 15 bydeler, hentet 01.03.2020, fra <http://www.tekstlab.uio.no/nota/oslo/Bilder/bydeler.jpg>.

3 Tidligere forskning om friluftsliv blant barn og unge i Oslo

Kunnskapsoversikt 2000 - 2020

Motiv fra Ekeberg skogpark. Foto: Kirsti P. Gurholt

Tidligere forskning dokumenterer sosial ulikhet i deltakelse i friluftsliv som et gjennomgående trekk i kvantitative og kvalitative undersøkelser. Sosiale forskjeller viser at deltakelse i friluftslivsaktiviteter ikke er et allment gode, men at deltakelse og læring omfatter kulturell, sosial, økonomisk og kroppslig kapital. Familien er viktigste arena for sosialisering til friluftsliv.

Hvem deltar i friluftsliv, hvordan og hvor ofte?

- «Å gå tur» er den aktiviteten flest barn og unge deltar i, jenter oftere enn gutter.
- Flere gutter deltar i spenningsfylte og teknologidrevne aktiviteter enn jenter.
- Deltakelse i friluftsliv læres, utøves og reproduseres i hovedsak gjennom familien.
- En større andel av ungdom med norsk bakgrunn, har vært på tur den siste måneden enn ungdom med foreldre med bakgrunn fra et ikke-vestlig land.
- Jenter med innvandrerbakgrunn er minst aktive i friluftsliv.
- Barn og unge med innvandrerbakgrunn foretrekker parker/grønne byrom fremfor skog og mark.
- Foreldre med høyere utdanning stimulerer oftere barn og unge til utelek/friluftsliv enn foreldre med arbeiderklassebakgrunn.
- Barn og unge som bor i byer, leker mindre i offentlige rom uten voksnes tilstedeværelse enn i tidligere generasjoner.
- Barn som ikke deltar i organiserte fritidsaktiviteter, bruker også nærmiljøet minst.
- Foreldre opplever at barn og unges aktivitetsnivå faller i 10-12-årsalder.

- Svært få barn og unge er medlem i friluftsliv-, natur- og miljøorganisasjoner. De som er medlem har foreldre ansatt i kvalifiserte mellomags- og høyere administrative yrker.
- Barn og unge som er fornøyd med livet og seg selv, er oftere aktive i friluftsliv.
- Ungdom motiveres i begrenset grad av en forventet positiv helseeffekt i framtida.
- Variert naturmiljø stimulerer ungdoms utendørsaktiviteter.

Hva hindrer barn og unges deltakelse i friluftsliv?

Mangel på:

- sosialisering i friluftsliv i familien.
- organiserte aktiviteter til barn og unge på fritida og i nærmiljøet.
- systematisk opplæring gjennom skoleløpet.
- grøntstrukturer og lekeområder i nabolaget (biltrafikk og farer som kan oppstå skaper hindringer).
- økonomiske ressurser i familien
- tid (konkurranse fra andre fritidsaktiviteter, skjermaktiviteter og skolearbeid).

Utfordringer og kunnskapsbehov

Forskningsfelt med særlig behov for ny kunnskap:

- Barn og unges deltakelse i et bredt utvalg av friluftslivsaktiviteter i ulike naturområder i Oslo på fritida og i ferier (0-19/25 år).
 - Ungdataundersøkelsen bør omfatte barn og unge (6-19 år)
 - Hvordan fjordlandskapet brukes i friluftsliv blant barn og unge
 - Sikre at undersøkelsene gjentas regelmessig, for eksempel hvert 3. år, og inkludere data for å undersøke sosial utjevning.
- Barn og unges erfaringer, læring, motivasjon mm. gjennom deltakelse i ulike friluftslivsaktiviteter i ulike naturområder.
- Medlemskap og deltakelse i organiserte friluftslivsaktiviteter
 - I et kommersielt marked av frivillige og kommunale aktører
 - Og som organiserte tiltak – gratis og med subsidierte priser der sosial utjevning er et mål
- Frivillige organisasjoners forutsetninger for, og hva som skal til, for at de skal kunne spille en avgjørende rolle for sosial utjevning.
- Barn og unges behov og interesse for og bruk av lekeareal, grøntstrukturer i byggesonen, langs fjorden, i markagrensen og i Marka.

3 Tidligere forskning om friluftsliv blant barn og unge i Oslo

Kunnskapsoversikt – trender og utfordringer

Litteratursøk og kildegrunnlag

For å belyse oppdragets spørsmål, *hva slags forskningskunnskap finnes om barn og unges deltakelse i friluftsliv i Oslo i dag, og hvilke trender og utfordringer kommer fram*, har vi kartlagt relevant forskningslitteratur gjennom systematiske søk i norske fagbiblioteks database Oria og Norsk Institutt for Naturforskning Oria-base, samt i internasjonale databaser, Google Scholar, Web of Science, ERIC og Sport Discuss. Søkene er kombinert med kjede- og nettverkssøk i forskningsbibliografiers og antologiers indekser og referanselister (Rienecker & Jørgensen, 2013). Vi har benyttet variasjoner og kombinasjoner av søkeord som «friluftsliv, barn/unge, Oslo, Marka, urban, forvaltning, virkemidler, tiltak» og relaterte engelske begrep: «outdoor activity, green spaces, age/generation, gender, ethnicity», og også «skole, barnehage, aktivitetsskole, frivillig organisasjon, helse og livskvalitet».

Noen eksempler fra ORIA er illustrerende. Søk med søkeordene «friluft* barn* Oslo», «natur* barn* Oslo» og «friluft* ung* Oslo» gir 0 treff, «friluft* barn*» gir 93 treff hvorav 3 treff er fagfellevurderte arbeider, mens «friluft* ung*» gir 19 treff, hvorav 1 er en fagfellevurdert artikkel om friluftsliv brukt i behandling av psykisk helse. De fleste publikasjoner er populariserte håndbøker og fortellinger om barn og natur som er mindre relevante i denne sammenhengen. I tillegg er det et stort antall masteroppgaver. Informasjonen om når oppgavene er publisert, viser økende interesse for å studere friluftslivsrelaterte tema. Disse arbeidene anses som mindre relevante i denne sammenhengen. Det er også slik at forskningspublikasjoner som allerede var godt kjent, ikke identifiseres gjennom søkene, noe som tyder på uensartet bruk av nøkkelord og indeksering og et lite avgrenset forskningsfelt. Vi har gjort kryssøk i flere databaser og kjedesøk i kjente publikasjoners referanselister og tidligere utarbeidede litteraturoversikter (Bjerke, 1994; Dervo, m.fl., 2014; Fjørtoft & Reiten, 2003; Hammarqvist & Stenbråten, 2009; Lidén, 1999; Tordsson & Vale, 2013).

Resultatet viser et begrenset antall vitenskapelige publikasjoner som omhandler barn og unges bruk, opplevelser og oppfatninger av naturområder i Oslo. Dessuten har temaet vært, og er, lite undersøkt av forskere med friluftsliv og fritidsbruk av natur som hovedinteresse. Resultatene indikerer at studier av friluftsliv, barn og unge først «skyter fart» omkring tusenårsskiftet. I en omfattende litteraturstudie av nasjonal og internasjonal forskning om barn og natur konkluderer Tore Bjerke (1994) at temaet er nedprioritert i norsk forskning. I Oslo-perspektiv kan vi oppsummere at omfanget av vitenskapelige publikasjoner – doktoravhandlinger, vitenskapelige artikler og forskningsrapporter, er begrenset. Et bidrag til kunnskapsgrunnlaget er også masteroppgaver som undersøker problemstillinger relevante for studien av *friluftsliv blant barn og unge i Oslo*. Kvalitetssikrede bidrag innenfor tema som ikke er dekket av publiserte studier, vil vi trekke inn i diskusjonene der vi finner oppgavens tema relevante.

Tidsmessig er gjennomgangen avgrenset til studier publisert de to siste tiårene (1999–2019) og til doktoravhandlinger, fagfellevurderte artikler og kapitler i bøker utgitt på vitenskapelige forlag, samt rapporter utgitt av forskningsstiftelser, høyskoler og universiteter. Etter at duplikater, masteroppgaver, seminarinnlegg og populariserte arbeider er tatt ut, og kryssøk sjekket, og Oslo, Osloregionen, Marka

og Oslomarka er anvendt som geografisk avgrensning, står vi igjen med: en doktoravhandling (Broch, 2018), en monografi (Strandbu, 2000), fem vitenskapelige artikler (Broch, 2018; Gurholt, 2014; Krange & Bjerke, 2011; Nordbakke, 2018; Nordbø m.fl., 2019) og seks forskningsrapporter (Bjerke, Andersen, Berg, Haaland & Krange, 2006; Broch & Gurholt, 2011; Figari, Haaland & Krange, 2009; Hines & Rafoss, 2018; Skår m.fl., 2018; Øia, 2012; Øverås, 2002). Vitenskapelige studier av friluftsliv i skoler og barnehager i Oslo, er fraværende. En doktoravhandling studerer utelek i aktivitetsskoler i Oslo (Løndal, 2010). Til sammen utgjør dette om lag femten publikasjoner.

Vi har også søkt etter vitenskapelig studier og publikasjoner som omhandler forvaltning av friluftsliv i Oslo – i Marka, i grøntstrukturer i byggesonen og i strandsonen og på øyene. Spesielt har vi søkt etter studier av virkemidler og tiltak rettet mot rekruttering, sosial utjevning og inkludering, en rapport er kartlagt (Broch & Gurholt, 2011). Sju vitenskapelige artikler er identifisert om planlegging og forvaltning for friluftsliv (Gurholt & Broch, 2011, 2019; Skjeggedal, Vistad & Thorén, 2019; Skår, Stokke & Vindenes, 2009; Thorén, Nordh & Holth, 2018; Tin, 2020; Tordsson, 2008), og to nyere studier av kommunal frivillighetspolitikk er identifisert (Arnesen & Sivesind, 2014; Trætteberg, Eimhjellen, Ervik, Enjolras & Skiple, 2020).

Framvekst av et forskningsfelt

Søkeprosessen gjenspeiler framveksten av et forskningsfelt. Mens kulturhistoriske beretninger, temabøker, håndbøker, biografier og avhandlinger som omhandler Marka og byens vekst, fyller mange hyllemeter med store og små (prakt)verk, skrevet av engasjerte og kunnskapsrike vandrere, journalister, forfattere og historikere, er antall samfunnsvitenskapelige avhandlinger, forskningsrapporter og artikler publisert i vitenskapelige tidsskrift og antologier, påfallende begrenset. Et bredere søk i databasene viser engasjement for samfunnsvitenskapelige studier av bruk og forvaltning av friluftsliv i Marka i særlig to perioder. På begynnelsen av 1970-tallet publiseres forskningsrapporter som tar opp spørsmål omkring byutvikling, planlegging og hva friluftsliv i Oslomarka betyr for folk med referanse til arbeidet med å utvikle en *Flerbruksplan for Oslomarka* (Miljøverndepartementet, 1976). Barn og unges bruk av marka tematiseres ikke. For å finne relevante publikasjoner om bynatur, barn og unge må en søke bredere, i studier som er opptatt av barn og unges oppvekstvilkår og samfunnsmessige stilling (se Lidén, 1999).

Omkring 2000 finner vi et oppsving i fler- og tverrfaglige samfunnsvitenskapelige studier om ungdoms deltakelse i friluftsliv, blant annet gjennom de landsrepresentative ungdomsundersøkelsene (Skogen, 1999). Ungdomsundersøkelsen i Oslo (1996) er den første som undersøker ungdoms deltakelse i friluftsliv i Oslo spesielt, og hvordan og hvorvidt Marka fylles med ungdoms sosiale turliv og nye aktiviteter (Krane & Bjerke, 2011; Strandbu, 2000). Perspektivene og problemstillingene handler vel så mye om hvorvidt ungdom «snur ryggen mot» friluftsliv. En polarisert forståelse vokser fram, som legger stor og nærmest ensidig vekt på framveksten av nye aktiviteter og ungdomstrender preget av fart, spenning og teknologisk innovasjon.

«Friluftslivets modernisering» tematiseres og spørsmål om tap av kulturarv, felles identitet, bærekraft og miljøvennlige ferdselsformer settes på forskeres dagsorden. Også Meld. St. 39 (2000 – 2001) *Friluftsliv: ein veg til høgare livskvalitet*, setter barn og unge i sentrum for politikken og etablerer et «utvidet friluftslivsbegrep» for å fange nye ungdomstrender.

Mens forskningen på 1970-tallet i hovedsak publiseres som rapporter på norsk, fører økende krav til internasjonalisering og publisering i internasjonale vitenskapelige tidsskrift med fagfellevurdering og på engelsk etter årtusenskiftet. Forskningsinteresser, publiseringsformer og temavalg følger dermed samfunnsutviklingen.

Vekst i antall barnehager fra 1980-tallet inspirerer kritiske undersøkelser av barnehagenes innhold og de endrede oppvekstvilkår som utviklingen representerer. Blant annet fører mer innendørslek og begrensninger i lekeareal ute til doktorgradsstudier av hva barns lek i natur betyr for barns motoriske utvikling (Fjørtoft, 2000), av barns meningsskaping gjennom lek ute og forming av lekesteder (Fasting, 2013), og av utelek i skolefritidsordningen (Løndal, 2010). Studiene til Fasting og Løndal utforsker lekens betydning i et fenomenologisk perspektiv. Ungdataundersøkelsene og områdesatsingen i Groruddalen satte innvandring, levekårsutfordringer, behovet for fysisk oppgradering av bolig- og grøntstrukturer og innvandrerkvinner og barn og unges deltakelse i fritids og friluftslivsaktiviteter på dagsorden (Bjerke m.fl., 2006; Figari m.fl., 2009; Strandbu, 2000). I tråd med en utvidet forståelse av friluftsliv i offentlig forvaltning, som inkluderer ferdsel og opphold i parker og grøntstrukturer i byggesonen, retter forskere også oppmerksomheten mot bruk, tilrettelegging og opplevelser i bynatur (Figari m.fl., 2019; Skår m.fl., 2018). Studier av barn og unges bruk av fjordlandskapet finnes ikke.

Nedenfor redegjør vi for og sammenfatter hovedtrekk i forskning om hvordan barn og unge i Oslo deltar i friluftsliv i Marka og bruker blå-grønne områder i byggesonen, og hva sosiale forskjeller i alder, kjønn, etnisitet/innvandrerbakgrunn og sosioøkonomisk familiebakgrunn, betyr for deltakelsen.

Deltakelse i friluftsliv blant ungdom i Oslo

Ungdataundersøkelser: Deltakelse i friluftsliv, innvandring og sosiale forskjeller

Åse Strandbu publiserte i 2000 en monografi med tittelen *En undersøkelse av Osloungdoms forhold til friluftsliv og miljøproblemer*. Monografien bygger på data fra Osloundersøkelsen i 1996, en forløper til ungdataundersøkelsene gjennomført av NOVA. Studien inkluderer også en kvalitativ analyse av intervjuer med ungdom. Monografien er fortsatt en sentral referanse. Dette er den første og til nå eneste større undersøkelse av ungdom og friluftsliv i Oslo. Analysen legger vekt på «hvilkens betydning klassebakgrunn, kjønn, etnisitet og bosted i byen og ungdomskulturell orientering, har for deltakelse i friluftslivsaktiviteter og forståelse av miljøsituasjonen» (s.7). Studien er basert på 11 425 ungdom i alderen 14–16 år. Undersøkelsen viser at 44 prosent av jentene og 37 prosent av guttene hadde vært på tur i skog og mark den siste måneden. Alder hadde liten betydning; de yngste og de eldste hadde vært omtrent like mye på tur. Nesten 50 prosent av ungdom med norsk bakgrunn, mot mellom 20 og 30 prosent av ungdom med foreldre med bakgrunn fra et ikke-vestlig land, hadde vært på tur den siste måneden. Forskjellene var gjeldende for alle bydeler. Ungdom bosatt vest i byen var oftere aktive i friluftsliv enn de som bodde i øst. Ungdom fra middelklasse og høyere sosiale lag var mer aktive enn de fra lavere sosiale lag. I kvalitative intervjuer med ungdom ble det spurt etter de unges motivasjon for turer i skog og mark. «Motivasjon om helsegevinst» ved å delta i friluftsliv, som preget mediedebattene også omkring tusenårskiftet, var så godt som fraværende blant ungdommene. Strandbu konkluderer at Oslo-ungdom «brukte naturen først og fremst fordi de likte det – fordi det var trivelig og spennende» (s.8). Forskerens hovedinntrykk var dessuten at ungdom generelt var opptatt av miljøspørsmål, og at sosial bakgrunn ikke hadde så sterk innflytelse på dette.

Strandbu (2000, s.95) diskuterer kritiske innvendinger mot den offentlige satsingen og de frivillige organisasjonenes engasjement, som oppfatter friluftsliv som et udiskutabelt gode og en arena for inkludering av innvandrere, og spesielt for innvandrere fra ikke-vestlige land. Kritikken la vekt på at perspektivene reproducerer unyanserte ideologier om friluftsliv som et særlig uttrykk for en egalitær nasjonal identitet og kulturarv, og for å fremme friluftsliv som en arena for «opplæring til norskhet». Et annet perspektiv framhevet at mange innvandrere kan ha andre primære behov og interesser enn å lære om et tilsynelatende enkelt liv i naturen.

Krange og Bjerke (2011) har på bakgrunn av Ung i Oslo-undersøkelsen fra 2006 studert ungdomsskole- og videregåendeelevers (14–20 år) deltakelse i friluftslivsaktiviteten «å gå fottur i skog og mark», i artikkelen *A walk in the woods: the effects of ethnicity, social class, and gender among urban Norwegian adolescents*. Forskerne var opptatt av å studere hvordan det «å gå fottur i skog og mark» fordeler seg etter etnisitet (majoritets-/minoritetsungdom), kjønn og klasse og konsentrerte seg om de respondentene som opplyser at de aldri eller nesten aldri går fottur i skog og mark («ikke-aktive»).

Resultatene viser at 47 prosent av respondentene er «ikke aktive» og rapporterer at de aldri eller nesten aldri går tur i skogen, mens kun 4 prosent opplyser at de går tur i skogen flere ganger i uka (Krange & Bjerke, 2011, s.7). Alle svaralternativene som forskerne definerer som «aktive», inkluderer ungdom som opplyser at de «går på fottur i skog og mark» flere ganger i uka, omtrent en gang i uka, en eller to ganger i måneden eller mindre enn en gang i måneden. Blant de som defineres som «aktive i fottur i skog og mark», er det flere unge som har en eller to foreldre født i Norge, enn unge som rapporterer at de har to utenlandsfødte foreldre. På alle nivåer av «aktive» er mønstret at ungdom med to norskfødte foreldre, er mest aktive. To tredjedeler av ungdommer med to utenlandsfødte foreldre opplyser at de aldri eller nesten aldri går tur i skogen. For ungdommene med to norskfødte foreldre svarer 38 prosent det samme.

Ved å skille mellom «aktiv» og «ikke-aktiv» finner forfatterne en tilnærmet lineær sammenheng mellom foreldres yrkesklasse og «å gå tur i skog og mark». Omtrent en tredjedel av ungdommene med foreldre kategorisert i den øvre middelklassen rapporterer at de aldri eller nesten aldri går tur i skogen. Tilnærmet to tredjedeler av ungdom med foreldre som gjør «manuelt arbeid» rapporterer at de «aldri eller nesten aldri» går tur i skogen. Deltakelse i friluftslivsaktiviteten stiger etter antall bøker i hjemmet, som benyttes som indikator på sosial klasse. Til tross for at forfatterne er kritiske til variabelen «hvor mange bøker har dere hjemme», tolkes resultatene dithen at ungdoms deltakelse i turgåing i skogen har sammenheng med kulturell kapital (Krange & Bjerke, 2011, s.9). Forfatterne finner også at foreldrenes økonomi har betydning for deltakelse i friluftslivsaktiviteten, til tross for at det er «gratis» «å gå tur i skogen». 62 prosent av ungdommene som rapporterer at husholdningen ikke har bil, går aldri eller nesten aldri tur i skogen. Denne sammenhengen er imidlertid ikke like sterk, som sammenhengen mellom antall bøker og å gå tur i skogen. Kulturell kapital synes å ha sterkere positiv betydning på deltakelse enn økonomisk kapital.

Videre finner forskerne at effekten av etnisitet reduseres når det kontrolleres for de ulike klassevariablene (antall bøker, biler og foreldrenes yrkesklasse). Det er middelklasseungdommene som er spesielt aktive turgåere. Dette viser at minoritetsungdom ikke er så forskjellig fra majoritetsungdom, men at de oftere vokser opp i familier med arbeiderklassebakgrunn (Krange & Bjerke, 2011, s.10).

«Aktiv i Storbyen»: Eldre bruker «naturpregede anlegg» mer enn yngre

Behovsplanen for idrett og friluftsliv 2021–2030 (Oslo kommune, 2020a, s.161) refererer til rapporten *Aktiv i Storbyen* (Hines & Rafoss, 2018) og en undersøkelse gjennomført av Ipsos/Norsk Monitor «om fysisk aktivitet og anleggsbruk blant Oslo-innbyggere over 15 år» i 2015. Hele Osloutvalget, inklusive alle alderskategorier, består av 1545 respondenter (s.11). Rapporten viser blant annet «at det er en markert økning i regelmessig bruk av «naturpregede anlegg» i perioden 1999-2015. Med naturpregede anlegg menes «turstier/turløyper, større utmarksområder for tur- og friluftslivsaktiviteter, lysløyper, og park- og grøntområder». Analysene viser at for utvalget sett under ett (15–60+ år) øker andelen som bruker alle 4 naturpregede områder i perioden. Bruk av turstier øker med 13 prosentpoeng til 36 prosent, parker/grøntområder med 12 prosentpoeng til 31 prosent, og bruk av større utmarksområder øker med 15 prosentpoeng til 30. Andelen som bruker lysløyper regelmessig, en gang i uka eller mer, øker imidlertid mest, med 19 prosentpoeng til 27 i 2015.

Mer relevant for studien av deltakelse i friluftsliv blant barn og unge i Oslo, er analysene der Hines og Rafoss undersøker utviklingen i bruk av «naturpregede anlegg» fordelt på fire aldersgrupper, 15–29 år, 30–39 år, 40–49 år og 60+ år. Da kommer et nyansert bilde fram. En generell tendens er at bruken av naturpregede anlegg en gang eller flere ganger i uken øker med stigende alder: de eldste bruker turstier/løyper, utmarksområder og parker/grøntområder mest. Aldersgruppen 15–29 år er den gruppen som bruker de fire naturpregede anleggstypene minst, med ett unntak, lysløyper (se tabell 3.1).

Tabell 3.1 Alder og bruk av fire naturpregede anlegg i Oslo en eller flere ganger i uka: sammenligning av 15–29 år og 60+ år i 2015. Prosent.

	Turstier/løyper %	Parker/grøntområder %	Større utmarksområder %	Lysløyper &
15–29 år	12	30	19	9
60+ år	58	37	45	6

Tabell 3.1²¹ viser at mens rundt 12 prosent av de unge 15–29 år bruker turstier/løyper ukentlig, gjør hele 58 prosent av de over 60 år det. Analysen viser at det har vært en økning i andelen 15–29 åringer som bruker grøntstrukturer en eller flere ganger i uka og at 30 prosent i den yngste og 37 prosent i den eldste aldersgruppa bruker parker/grøntområder. Andelen unge som bruker utmarksområder en eller flere ganger i uka har vært relativt stabil over tid og er i 2015 på 19 prosent, og dermed vesentlig lavere enn bruken blant gruppen 60+ år som er på 45 prosent. For bruk av lysløyper er det motsatt, mens andelen 60+åringer som bruker lysløypene ukentlig er 6 prosent, er andelen blant 15–29 åringene 9 prosent.

Aldersgruppa 15–29 år overlapper bare delvis den aldersgruppa vi er opptatt av i denne studien. Det kan derfor være en tendens til at resultatene som Hines & Rafoss viser til, viser et høyere gjennomsnitt enn hva som er representativt for aldersgruppa 13–19 åringer. Dette begrunner vi med at den yngste aldersgruppa i *Aktiv i Storbyen* har høyere gjennomsnittsalder, og at tendensen i materialet som helhet er at andelen som bruker naturpregede områder, øker med stigende alder. Likevel gir resultatene et interessant sammenligningsgrunnlag for vår studie (se kapittel 4).

I tillegg viser Hines & Rafoss at 89 prosent av alle i gruppen 15–29 år driver egenorganisert trening, og at kvinner (39 prosent) bruker turstier/turløyper én eller flere ganger i uka enn menn (33 prosent). Dessuten bruker litt flere kvinner enn menn parker/grøntområder og større utmarksområder ukentlig,

²¹ Alle resultater i tabell 3.1 er hentet fra (Hines & Rafoss, 2018, s. 56-58, figur 5.10, 5.11, 5.12 og 5.13).

mens menn bruker lysløypene litt oftere enn kvinner, én eller flere ganger hver uke (respektive 14 og 11 prosent). Analysene viser at det Hines & Rafoss definerer som grupper med «høyere inntekt» og som tilhører en «høyere klasse», er de mest aktive i fotturer og skiturer i skog og mark. Videre er det slik at de som bor «nordvest» i Oslo, og de som hører til en «høyere klasse», er de som bruker turstier/turløyper, utmarksområder og lysløyper oftest. Hvorvidt resultatene fra *Aktiv i Storbyen* avviker fra eller understøtter resultatene fra Ung i Oslo 2018-undersøkelsen, er spørsmål vi kommer tilbake til.

Deltakelse i friluftsliv blant 12 – 14 åringer i Groruddalen

Som et ledd i utviklingen av et kunnskapsgrunnlag for første fase i Groruddalssatsingen (2007 – 2016), undersøkte Bjerke m.fl. (2006) *Fritid og friluftsliv – aktivitet og holdninger blant barn i Groruddalen*. Et mål for studien var å «registrere natur- og kulturminnerelaterte holdninger og aktiviteter blant barn og unge i området, identifisere bruk, preferanser, barrierer for bruk, samt kulturelle og sosiale faktorer som påvirker dette» (Bjerke m.fl., 2006, s.17). For å kartlegge fritidsaktiviteter og friluftsliv ble elever på 6. og 9. trinn – 12 til 14 år – ved elleve skoler i Groruddalen invitert til å fylle ut et spørreskjema med spørsmål om hva de driver med på fritiden. Deltakelse i friluftsliv ble målt gjennom 17 forskjellige utendørsaktiviteter,²² og etter hvor ofte elevene gjør de ulike aktivitetene. De minst populære aktivitetene, de aktivitetene som flest opplyser at de aldri eller nesten aldri gjør, er å skate, jogge sammen med foreldrene og å overnatte i telt ute. Å gå omkring med venner er den aktiviteten flest opplyser at de gjør flere ganger eller omtrent én gang i uka (76 prosent). Hakk i hæl følger aktivitetene å spille ball og sykle en tur sammen med venner minst én gang i uka (68 og 42 prosent).

Resultatene viser også at det er forskjell mellom gutter og jenter. Flere jenter drar for eksempel på sopp- og bærtur og hopper strikk/tau, mens flere gutter går på ski og kjører snøbrett/slalåm. Studien viser også en klar tendens til at deltakelsesnivået generelt er høyere blant 6. klassingene enn blant elever på 9. trinn. For de fleste aktivitetene er det 5-15 prosent flere elever i 6. enn 9.trinn som rapporterer at de driver med dem (Bjerke m.fl., 2006, s.29).

Undersøkelsen sammenligner også deltakelse i aktivitetene etter hva slags sosioøkonomisk status barnas familier har. Resultatene viser at elever med middelklassebakgrunn oftere går på ski enn elever fra arbeiderklassefamilier. Flere av arbeiderklasseelevene (43 prosent) opplyser at de «aldri eller nesten aldri går tur i skog og mark» enn middelklasseelevene (30 prosent). Forskerne fant små forskjeller i deltakelse i aktivitetene mellom elever som er født i og utenfor Norge, og at foreldrenes fødeland hadde større betydning. Barn med to foreldre født utenfor Norge, overnatter sjeldnere i telt, går sjeldnere tur i skog og mark og går sjeldnere på skitur enn elever med to norskfødte foreldre.

Det spesifiseres ikke hvorvidt de 17 aktivitetene som Bjerke m.fl. måler deltakelse i, er selvorganiserte eller organiserte. Derimot undersøker studien hva barna ønsker seg mer av, der de bor. Flertallet av elevene, på 6. og 9. trinn, er enige i at de ønsker flere badeplasser, akebakker, parker, fotballbaner og mer undervisning ute. Flere steder å skate, lettere atkomst til gård eller hageanlegg og flere trær, er blant de alternativene færrest ønsker. På spørsmål om hvor elevene vil tilbringe tid sammen med venner (hvor det var mulig å krysse av flere alternativer), svarte mellom 60 og 70 prosent ja til «på/ved butikkssentre» og «på rommet hjemme». Kun 25 prosent svarte ja til at de vil være sammen med venner

²² De 17 aktivitetene var blant annet: 1) gå på ski i skog og mark, 2) gå på fottur i skog og mark, 3) gå på bær- og sopptur, 4) kjøre snøbrett eller slalåm, 5) dra på fisketur, 6) overnatte ute i telt i skog og mark, 7) bruker grønne friområder til ulike aktiviteter, 10) sykle en tur med foreldre/venner/alene, 13) jogge med foreldre/venner/alene, 14) spille ball med venner, 15) hoppe strikk eller tau, 16) skate, 17) gå omkring med venner og prate (Bjerke m.fl., 2006, s.28).

«i skogen». Barna er ikke begeistret for tett vegetasjon, jorder, gamle trær og bygninger, men liker omgivelser med vann og vakre bygninger. «Det er nærliggende å oppfatte svarene dithen at nye, moderne og bebygde omgivelser oppfattes mer positivt enn gamle, historiefortellende og «urørte» områder» (Bjerke m.fl. 2006, s.34). Barn med to utenlandsfødte foreldre er mer negative til urørt natur enn barn med foreldre født i Norge:

«(V)i så at barn og unge som gjør ting i det grønne, alene, med venner eller med foreldre oftere vurderer eget oppvekststed positivt. Den enkle sammenhengen kan være at gode vilkår for friluftslivsaktiviteter er blant de tingene som gjør nærmiljøet et fint sted å vokse opp. Men funnene over peker også mot en mulig dypere sammenheng mellom friluftslivsaktiviteter og sosialt liv. ... de foreløpige analysene tyder på at det bynære friluftslivet kulturelt og sosialt følger et mønster vi kjenner fra annen forskning om unge mennesker og friluftsliv ..., nemlig at friluftslivsaktiviteter henger sammen med et bredt spekter av positive livserfaringer.» (Bjerke m.fl., 2006, s.39).

Forfatterne argumenterer også for at det kan være vanskelig å tilfredsstille både foreldres ønsker for barns lek og barnas egne preferanser. Helse, trygghet og gode vaner er temaer som mest sannsynlig opptar foreldrene mer enn barna.

Medlemskap i frivillige friluftslivs-, idretts-, miljø- og velferdsorganisasjoner

Barn og unges medlemskap i frivillige friluftslivs-, idretts-, miljø- og velferdsorganisasjoner er generelt lite undersøkt. Strandbu (2000) analyserer Oslo-ungdoms miljøbevissthet, miljøengasjement og medlemskap i miljøorganisasjoner. Analysen viser at 2,1 prosent av ungdommene er medlem i en miljøorganisasjon, de fleste er jenter. Dessuten følger materialet de samme kulturelle skillelinjer som vises i landsrepresentative studier (s.105). Ungdom med foreldre ansatt i mellomlagsyrker og høyere administrative stillinger, er oftere medlem i speideren og i miljøorganisasjoner. Dessuten viser studien at blant Oslo-ungdom som er medlemmer i ulike organisasjoner, er medlemmer i speideren og i jakt- og fiskeforeninger de mest aktive og de som mest jevnlig er på turer i skog og mark (Strandbu, 2000, s.56).

Bjerke m.fl. (2006) undersøker også hvorvidt elevene i 12 – 14 års alderen er medlem i klubber og foreninger. Resultatene viser at 72 prosent av ungdomsskoleelevene er med i idrettslag, mens antall medlemskap i foreninger som tilbyr friluftslivsaktiviteter er betydelig lavere. Kun 7 prosent opplyser at de er medlem av Speideren, 10 prosent i Røde kors, Norsk folkehjelp eller lignende, 8 prosent i en jakt- og fiskeforening og 5 prosent i 4 H (Bjerke m.fl., 2006, s.30). 6 prosent har krysset av for at de er medlem av en forening for dyrehold. Foreninger, klubber eller lag som konsentrerer seg om natur, miljø og dyr har med andre ord liten oppslutning blant elever på 6.- og 9. trinn. Oppslutning om foreningene er omtrent like lav blant barn med norskfødte og utenlandsfødte foreldre. Unntaket er hjelpe- og velferdsorganisasjoner som Røde kors, Norsk folkehjelp eller lignende. Flere barn, jenter som gutter med innvandrerforeldre rapporterer medlemskap i velferdsorganisasjoner (Bjerke m.fl., 2006, s.31).

Kvalitative studier: Opplevelser, identitet og mening

Broch (2018) utforsker i doktoravhandlingen *Equilibrium poems: An ethnographic study on how experiences in and with Norwegian friluftsliv challenge and nurture youths' emotion work in everyday life* hvordan en gruppe minoritetsungdommer erfarer friluftsliv gjennom en friluftslivsorganisasjon som holder til i østre deler av Oslo sentrum. Organisasjonen arbeider innenfor et bydelsprogram der

formålet er utjevning av sosiale levekår. Perspektivene og fortolkningsrammen som får størst oppmerksomhet i analysene, er hentet fra psykologisk antropologi og er basert på lang tids feltarbeid der forskeren har fulgt ungdommene gjennom et bredt utvalg av fritids- og friluftslivsaktiviteter. I analysene legger forskeren blant annet vekt på ulike former for emosjonsarbeid og hvordan dette utspiller seg i møte med ulike naturlandskap, jevnaldrende, aktivitetsledere og organisert friluftsliv. I arbeidet legges det vekt på hvordan omgivelser (inkludert natur og friluftsliv) spiller inn på ungdoms selvforståelse og identitetsdannelse og hvordan de opplever å bli introdusert for aktiviteter og ferdigheter som de ikke alltid har gode forutsetninger for å mestre. Videre vektlegger arbeidet også hvordan ungdommene kjemper for ikke å havne utenfor, i for dem, betydningsfulle sosiale felleskap (såkalt sosial død). Tematikken knyttet til hudfarge, og hvordan dette preger hvordan de unge erfarer verden og hverandre, blir også utførlig behandlet. Arbeidet til Broch bidrar med ny kunnskap og innsikt i minoritetsungdoms møte med natur, kultur og verdier i Oslo, og nyanserer utfordringer og spenningsfelt som ligger i det å anvende friluftsliv som arena for inkludering.

I artikkelen *Joy of Nature, Friluftsliv Education, and Self: Combining narrative and cultural-ecological approaches to environmental sustainability* presenterer Gurholt (2014) en analyse av nærmere 200 fortellinger som ungdom i alderen 16 – 19 år har skrevet om «Hva naturen betyr for meg». Analysen inngår i en større studie av Ungdom, natur og identitet. Gjennom samarbeid med et utvalg ungdoms- og videregående skoler er én gruppe informanter rekruttert fra en videregående skole i en drabantby i Oslo Øst, to andre fra skoler i Finnmark og Vestfold. Ungdommene ble invitert til å skrive skolestil om sitt forhold til natur og turliv. De selvrekrutterte informantene beskriver et sosialiseringsmønster der mye utelek og turer i skog og mark sammen med familie og venner skaper naturerfaringer, kunnskap om og interesse for natur og friluftsliv. Dette er erfaringer de unge verdsetter, selv om de i skrivende stund i 16–19 års alder, oppfatter at de har et distansert forhold til uteaktiviteter og friluftsliv. Avstanden beskriver de som en kontrast til en barndom preget av mye egenstyrt lek ute. Ungdom fra Oslo øst beskriver et kroppslig erfart forhold til særlig Østmarka, som navngis, og at de har vært «heldige som har vokst opp i en friluftslivsaktiv familie» og har fått anledning til å «leke fritt ute», uten voksenkontroll. I framtida tenker de seg at de vil bo nær marka, og at deres egne barn, om de får noen, skal få muligheter til å leke fritt ute og bli tatt med på skogsturer (Gurholt, 2014). De beskriver en oppvekst i middelklassefamilier, der naturerfaringer og -opplevelser kroppsliggjøres, og danner et «taust grunnfjell» av grunnleggende ferdigheter den enkelte senere i livet kan velge å ta i bruk.

Ungdoms bruk av grøntstrukturer i nærmiljøet

Aradi, Thorén og Fjørtoft (2016) analyserer i artikkelen *The urban landscape as affordance for adolescents' everyday physical activity* faktorer som fremmer og hemmer ungdoms fysiske aktivitet i nærmiljøet i to skoledistrikt i Fredrikstad. Selv om studien ikke er fra Oslo, kan vi anta at resultatene har overføringsverdi til skolekretser i Oslo. Forskerne undersøker hvordan fritidsaktiviteter varierer i ulike landskap, og hvordan forskjeller i fasiliteter og tilrettelegging for fysisk aktivitet påvirker ungdommenes hverdagslige utendørsaktiviteter – å gå til og fra skolen, deltakelse i lek, idrett ute og friluftsliv. Studien ble gjennomført i nærmiljø med forskjellige omgivelser. En skole var lokalisert i et flatt og kultivert landskap med et nettverk av turveier, den andre i et kupert område med naturlig vegetasjon og stier som er blitt til gjennom lokalbefolkningens bruk. Forskerne samlet data ved å følge 14-åringers aktivitetsmønster og arenaer og ved å registrere mulige aktivitetsressurser i nærmiljøene gjennom landskapsanalyse og registrering av fysiske barrierer. Førstnevnte kartlegging er kjennetegnet av

ungdommenes egen rapportering og egne fortolkninger av nærmiljøet («Barnetråkk»-metoden). Kartlegging av ressurser i nærmiljøene er forskernes perspektiv. Forskerne brukte digitale analysemetoder der ungdommenes rapporterte bruk ble sammenlignet med deres egen landskapsanalyser, og aktivitetene ordnet i 13 kategorier. Det ble laget et skille mellom organiserte- og ikke-organiserte aktiviteter.²³ Resultatene viser at områdene hvor de unge rapporterte om størst variasjon i aktiviteter, var i boligområdet med kupert landskap og sporadiske stisystemer. Områdene som ble mest brukt var kjennetegnet av å være i nærheten av boligområder og hovedveier. Arenaer for idrett og åpne gressletter var områder som ungdommene foretrakk mest. Ved flere landskapsformer ble det ikke registrert noen aktivitet, særlig i små boligområder og rundt boligblokker preget av store avstander. Landskapstypene med variert terreng og store grønne områder spilte en viktig rolle for friluftslivsaktivitetene. Trafikkerte veier og områder med dårlig belysning rapporterte de unge som farlige, og uegnet for utendørsaktiviteter.

Områdesatsing: Friluftsliv, møteplasser, livskvalitet og utjevning av sosial ulikhet

Forskningssiftelsen FAFO har på oppdrag fra Oslo kommune evaluert skolesamarbeidet som Friluftssenteret i Gamle Oslo – FRIGO etablerte i 1998 (Øverås, 2002). Evalueringen redegjør for omdanningen fra en villmarksgruppe i en fritidsklubb, etablert 1995, til et selvstendig friluftslivssenter i Bydel Gamle Oslo, støttet økonomisk blant annet fra Handlingsprogram for Oslo indre øst (1997–2006). Handlingsprogrammets overordnede målsetting om å bedre levekårene for befolkningen ble retningsgivende for senterets arbeid. Gjennom organiserte friluftslivsaktiviteter og turer med barn og unge var målet å gjøre Marka og Oslofjorden tilgjengelige som fritidsarenaer. Et annet mål var etablering av felles arenaer for samhandling, opplevelser, mestring og «nye moro» blant barn og unge med forskjellig kulturell bakgrunn. For å realisere intensjonen etablerte FRIGO en ordning med utlån av turutstyr til vinteraktiviteter. Som en del av handlingsprogrammets satsing, innledet FRIGO i 1998 et skolesamarbeid, prosjektfinansiert av Oslo kommune. Deltakelse i samarbeidet var frivillig. Syv barneskoler og to ungdomsskoler deltok. Bakgrunn for evalueringen er intervjuer med lærere, rektorer og elever om de respektive gruppenes erfaringer, og som rapporten viser at i overveiende grad var positive. Flere lærere ga uttrykk for at de ble mer aktive privat, og at de oftere tok elevene med ut, uten støtte fra FRIGO. Evalueringen konkluderte med at FRIGOs verdi som kompetansemiljø, knutepunkt, eier og forvalter av viktig utstyr representerer en «økonomisk lønnsom måte å koordinere friluftsfaglige tilbud på». FAFO anbefalte at skolesamarbeidet burde videreføres, med noen justeringer (Øverås, 2002, s.7). Forskerens vurderinger var at skolens lærere ikke alene vil kunne videreføre FRIGOs arbeid. Dette hadde vært et viktig argument for at samarbeidet bør videreutvikles. Ifølge evalueringen var det lite sannsynlig at skolene ville være i stand til å betale for FRIGOs tjenester. Følgelig måtte FRIGO sikres en økonomisk bærekraftig modell for å kunne fortsette virksomheten.

Goruddalssatsingen 2007–2016 er et annet eksempel på statlig-kommunal områdesatsing. Begrunnelsene for å satse på oppgradering av grøntstrukturer og økt tilgjengelighet til Marka, har fellestrekk med begrunnelsene nevnt over, et ønske om å bedre levekårene og skape engasjement og deltakelse i lokalmiljøet (Agenda Kaupang m.fl., 2016). Etablering av *Verdensparken* på Furuset i et lite brukt friområde, er ett av prosjektene som ble igangsatt i Områdeløftet for Bydel Alna. Det aktuelle

²³ De organiserte aktivitetene var paintball, fotball, ridning, roing og andre ballspill. De uorganiserte aktivitetene var andre ballspill, skateboarding, sykling, bruk av lekeapparater, møte venner utendørs i bebygge- og naturområder, shopping, skiturer og skøydeturer (Aradi m.fl., 2016, s. 572-573).

frimrådet ble oppfattet som attraktivt som møteplass for befolkningen og å ha et stort aktivitetspotensial. Ifølge planleggerne var målsettingen at Verdensparken skulle

«bli et kombinert rekreasjon- og aktivitetsområde for både store og små. ... være en familiepark med vann, blomster og trær ... Parken skal være attraktiv gjennom alle årstider og gi rom for idrett, lek og ungdomsaktiviteter sommer og vinter.»²⁴

Tin (2020) har analysert planleggings- og iverksettingsprosessen og også undersøkt hvordan lokalbefolkningen har tatt parken i bruk, gjennom analyser av offentlige dokumenter, feltsamtaler og feltobservasjoner. I artikkelen *Public parks in the North. Designed to liberate or discipline our moving bodies?* legger han vekt på at parken er blitt til i et samspill mellom profesjonelle aktører og beboermedvirkning, blant annet fra ungdom som tidlig foreslo bygging av et anlegg for parkour. Ideen ble raskt omsatt i handling. Anlegget ble åpnet allerede i 2013 og er Norges første parkour-anlegg. Senere er parken anlagt for flerbruk med rennende vann, vannspeil, plasser for grilling, lekeplass for barn og områder for dyrking av frukt og bær. Verdensparken er «lavterskel» og en park for alle. Men den er også en park for et mangfold av «livsrytmer», «sosiale koreografier» og sosiale møter, slik Tin beskriver den. En sentral dimensjon i hans analyse og som har særlig relevans for denne studien, er det subkulturelle ungdomsperspektivet Tin anlegger, for å forstå utviklingen i ungdoms bruk eller retttere sagt manglende bruk av parkour-anlegget. Anlegget gir rom for utfordringer og for å perfektionere sine ferdigheter, og brukes til det, hevder Tin, av en begrenset gruppe som trener organisert. For ungdom som identifiserer seg med parkour som et ungdomsopprør, og som søker det ukontrollerte og uforutsigbare, forholder det seg annerledes. Dette er grupper som drives av en mentalitet og et ønske om å erobre territorier i byen for sine egenorganiserte aktiviteter og utfordrende bevegelsesmåter. Mentaliteten kan forklares med at «There is an essential difference between a *constructed space* and a *conquered place*», argumenterer Tin (2020, s.228).

Byplanleggere som har arbeidet med områdesatsing og områdeløft i bydel Søndre Nordstrand har også benyttet «barnetråkkmetoden», samt en metode for brukermedvirkning der grupper av ungdom ble invitert for å diskutere og vurdere ved hjelp av illustrerende kart, hvordan uteområdene er. Deretter ble de unge invitert til å utvikle sine forslag til hva slags fysiske oppgraderinger de ønsker seg, og hvor disse burde plasseres. Målet var å gjøre naturområder og utendørsanlegg mer attraktive og skape mer aktivitet. I rapporten *Ungdom på Mortensrud: Program for Mortensrud. Rapport fra ungdomsworkshop 18. februar 2016* (Oslo kommune, u.å. d) presenteres resultatene av gruppearbeidene. Resultatene viser at ungdommene er mindre spesifikt opptatt av naturområdene i bydelen og mer opptatt av at de ønsker oppgradering av utendørs idrettsanlegg (for fotball, friidrett og cricket), som gjennomgående beskrives som nedslitte og lite innbydende. Alle gruppene uttrykker redsel for å ferdes i enkelte naturområder fordi disse ikke er opplyste, og fordi det foregår lyssky virksomhet på kveldstid. Det mest konkrete tiltaket med tydelig relevans for friluftslivsaktiviteter, er at ungdommene ønsker en «tuftepark»; et område med sykkelstier med lys hvor det kan brøytes og kjøres skiløyper om vinteren, og tilrettelegges for en lysløype.

Ungdom som vokser opp i områder definert som sårbare, utfordrende og «leveårsutsatte», uttrykker ofte at de ikke kjenner seg igjen i de stigmatiserende framstillinger som preger offentlige debatter. De

²⁴ <https://www.arkitektur.no/verdensparken-pa-furuset?tid=158202> (hentet 23.07.2020).

uttrykker at de trives og er tilfredse og stolte av bydelene og nabolagene de bor i (Brattbakk m.fl., 2015).

I en kunnskapssyntese, der forskningslitteratur som er publisert i to framtrepende internasjonale forskningstidsskrifter er lagt til grunn, oppsummerer Figari m.fl. (2019, s. 3) at alle aldersgrupper er blant brukerne av grønne byområder og parker:

«Et gjennomgående funn er at ungdom skiller seg ut som mindre aktive brukere. Det foreligger også generelle kjønnsforskjeller i bruk. Gutter ser ut til å bruke urbane grøntstrukturer mer aktivt enn jenter. Kvinner og menn bruker urbane grøntstrukturer til forskjellige formål, og på forskjellige måter. Flere artikler peker på at kvinner verdsetter naturopplevelsen mer, mens menn har et mer utbredt fysisk aktivitetsnivå når de oppholder seg i grønne byrom.»

Deltakelse i friluftsliv blant barn i Oslo

Kvantitative studier: Barns deltagelse i friluftslivsaktiviteter

Det er vanskelig å finne kvantitative studier av deltagelse i friluftsliv blant barn under 12 år i Oslo. Vi velger derfor å ta med resultater fra nyere studier basert på landsrepresentative utvalg. SSBs levekårsundersøkelser i 2004 og 2013 inkluderer spørsmål om deltagelse i friluftsliv blant barn under 15 år.

Sandvik (2015) rapporterer resultater over barn og unges fritids- og kulturaktiviteter som inngår i *Levekårsundersøkelsen* EU-SILC gjennomført i 2013, der til sammen 937 barn i alderen 6–15 år er informanter. Når det gjelder barnas deltagelse i friluftslivs- og idrettsaktiviteter, viser undersøkelsen at svømming, sykling og skiturer/langrenn er aktivitetene som er mest populære og som flest barn har deltatt i, i løpet av de siste 12 månedene. Gutter og jenter er like aktive. Resultatene fra 2013 blir sammenlignet med resultater fra 2004, og viser at tennis, squash og badminton har blitt mer populære. Andelen barn og unge som rapporterer at de har stått på rollerblades og skateboard de siste 12 månedene, har gått ned, fra fire av ti barn i 2004, til tre av ti i 2013. Undersøkelsen måler også deltagelse i ulike aktiviteter som er kategorisert som friluftslivsaktiviteter spesielt.²⁵ Å bade i salt- eller ferskvann er den friluftslivsaktiviteten som flest opplyser at de har deltatt i, minst én gang i løpet av de siste tolv månedene (over 90 prosent). Tabellen viser imidlertid ikke hvor ofte barn og unge deltar i aktiviteten i løpet av året. Ni av ti barn og åtte av ti barn svarer at de har vært på en fottur, respektive en skitur som varer mindre enn tre timer i skogen eller på fjellet, minst én gang i løpet av sist år. Undersøkelsen finner ingen kjønnsforskjeller når det gjelder disse friluftslivsaktivitetene, men gutter drar oftere på fisketur, mens jenter drar på ride-, sopp- og bærtur. SSBs levekårsundersøkelse fra 2004 er også fremstilt i notatet *Barn og unges idrettsdeltagelse og foreldres inntekt* (Vaage, 2006). Resultatene viser at den eneste idretts- eller friluftslivsaktiviteten hvor andelen deltagende barn og unge øker med økt foreldreinntekt, er å gå skitur.

Vaage (2015) undersøker barn og voksnes friluftsliv fra *Levekårsundersøkelsene* i perioden 1971–2014. Undersøkelsen bekrefter resultatene til Sandvik (2015) og viser at over tid er deltagelsen i bading

²⁵ Disse er henholdsvis: Badet i salt- eller ferskvann, vært på kortere fottur i skogen eller på fjellet, vært på kortere skitur i skogen eller på fjellet, vært på tur med sykkel i naturen, vært på fisketur, vært på tur i motor- eller seilbåt, vært på bær- eller sopptur, stått alpint, snowboard eller telemark, vært på lengre fottur i skogen eller på fjellet, stått på skøyter på islagte vann eller vassdrag, vært på tur i kano/kajakk/robåt, vært på lengre skitur i skogen eller på fjellet, vært på ridetur i naturområder.

utendørs, fottur og skitur (i løpet av de siste 12 månedene), relativt stabil og høy over perioden 1997–2013 (Vaage, 2015, s.69). Aktivitetene er kategorisert noe annerledes enn i Sandvik (2015) som følgelig vil påvirke resultatene og tolkningen av dem.²⁶ Ulike variabler for «fottur» er for eksempel slått sammen til én variabel. Konklusjonen er likevel klar: Å gå på fottur er den fritidsaktiviteten som flest barn mellom 6 og 15 år har deltatt i minst én gang i løpet av de siste 12 månedene, i 1997, 2007 og 2013 (over 90 prosent ved alle undersøkelsene). Foruten fottur er bading utendørs, skitur, fisketur og sykling i naturomgivelser aktiviteter som en stor andel har deltatt i de siste 12 månedene. Deltakelsen i de ulike friluftslivsaktivitetene er relativt lik på tvers av aldersgrupper, kjønn og om barna bor sentralt eller ikke. Jenter er noe mer deltakende i friluftslivsaktiviteter som rideturer, sopp- og bærtur og skøyteturer enn guttene. Mens guttene er noe mer deltakende i friluftslivsaktiviteter som fisketurer og aktiviteter i alpinanlegg enn jentene. Husholdningens inntekt og foreldrenes utdanningsnivå har betydning for hva slags friluftslivsaktiviteter barna deltar i. «Barn av foreldre med den laveste utdannelsen skiller seg ... ut ved å være mindre aktive enn andre barn innenfor de fleste friluftslivsaktivitetene» (Vaage, 2015, s.71). Husholdningens inntekt har en betydning for barns deltakelse i friluftslivsaktivitetene skitur, turer i motor/seilbåt, aktiviteter i alpinbakkene og kano/kajakk/robåt i løpet av de siste 12 månedene. Andelen barn som deltar på disse friluftslivsaktivitetene er høyere blant husholdninger med høy enn lav inntekt.

Barns utelek i nærmiljøet

Skår m.fl. (2014) gjennomførte i 2013 en nasjonal studie *Barn og natur: Nasjonal spørreundersøkelse* gjennom TNS Gallup der foreldre til barn under 12 år svarte på spørsmål om barnas bruk av natur i nærmiljøet. I mangel av tilsvarende studier for Oslo, presenterer vi her resultater som sannsynligvis også har relevans for Oslo.

Et utvalg på 3160 foreldre til barn 6–12 år (svarprosent 48) mottok et spørreskjema der foreldrene ble spurt om hvordan barna bruker naturen og leker i nærmiljøet. 97 prosent av foreldrene opplyser at barna har tilgang til skogsområder som ligger i gang- eller sykkelavstand til hjemmet. 86 prosent mener naturkontakt er viktig for barn, og at barna til daglig stort sett oppholder seg i parker, hager og andre tilrettelagte områder. 51 prosent av barna oppholder seg på gatetun og lignende daglig. Til sammenligning oppholder 44 prosent av barna seg i skogsområder ukentlig. Skår m.fl. finner, i likhet med antakelsene til Bjerke m.fl. (2006) at foreldres trygghet er et viktig element ved barns bruk av nærmiljøet. «Foreldre som vurderer trafikksituasjonen som ganske god eller god, har barn som bruker både naturområdene og nærmiljøet generelt mer» (Skår m.fl., 2014, s.7).

Undersøkelsen viser også at flere barn oppholder seg i grøntstrukturer hvor det er voksne til stede enn motsatt. Hvorvidt barna benytter egentransport til skole og gjøremål på fritiden, avhenger av trafikksituasjonen. De viktigste hindringer for at barna ikke besøker grønt- og naturområder oftere, er i tillegg til trafikksituasjon, at barnets fritid er fylt med andre aktiviteter og skolearbeid. Til tross for at de fleste foreldre mener naturkontakt er betydningsfullt for barn, er foreldrene til 10-12 åringer mer opptatt av å motivere for skoleprestasjoner og andre fritidsaktiviteter enn å være ute i naturen. Dette gjelder i

²⁶ Friluftslivsaktivitetene omtales her som henholdsvis: Fottur, bading utendørs, skitur, fisketur, sykkel i naturomgivelser, tur med motor-/seilbåt, bær- eller sopptur, kjørt i alpinanlegg, tur med kano/kajakk/robåt, tur på skøyter på islagt vann/vassdrag, ridetur i naturomgivelsene klatret i fjell eller is.

større grad foreldrene til 10–12 åringer, enn foreldrene til 6–9 åringer. 6–9 åringene oppholder seg også mer i skogsområder enn det 10–12 åringene gjør.

De aktivitetene som foreldrene rapporterer at barna driver mest med utendørs på fritiden om sommeren, er lek, sykle/skate og hoppe på trampoline. På vinteren går 70 prosent på ski, aker eller driver med ulike snøaktiviteter daglig, til tross for at barna generelt deltar mindre i uteaktiviteter om vinteren. Å leke eller oppholde seg i skogen driver svært få barn med til daglig. Undersøkelsen viser videre at den vanligste friluftslivsaktiviteten som barn driver med, er fottur i skog og mark eller på fjellet (som svar på spørsmål om deltakelse i 16 forskjellige friluftslivsaktiviteter).

Studien undersøker også sammenhenger mellom barnas utendørsaktiviteter og foreldrenes sosiale og sosioøkonomiske status. Barnas bruk av nærmiljøet har ingen tydelig sammenheng med foreldres utdannings- og inntektsnivå (Skår m.fl., 2014). Annerledes er det når det gjelder deltakelse i spesifikke friluftslivsaktiviteter og hva foreldre forventer og oppfatter som tilstrekkelig eksponering for natur og friluftsliv. I slike spørsmål har foreldrenes sosiale og sosioøkonomiske status en klar betydning:

«Et interessant funn er at foreldre med lavere utdannings- og inntektsnivå er mer enige i at barnet oppholder seg mye i natur- og grøntstrukturer gjennom skole og SFO enn foreldre med høyere utdannings- og inntektsnivå. Sistnevnte gruppering mener derimot at barnets naturkontakt i større grad foregår i ferier og helger og på hytta.» (Skår m.fl., 2014, s.13).

Undersøkelsen finner dessuten at de barna som ikke deltar i organiserte fritidsaktiviteter, er de samme som bruker nærmiljøet minst til egenstyrt aktivitet. Barn som bor i tettbebygde strøk deltar mest i organiserte fritidsaktiviteter innendørs, mens barn som bor i spredtbebygde strøk deltar mest i organiserte fritidsaktiviteter utendørs. Barn med foreldre med høyt utdanning- og inntektsnivå er de mest aktive av alle.

Flere studier bekrefter at barn og unge som bor i byer, og i Oslo spesielt, leker mindre ute i offentlige rom uten voksnes kontroll i dag enn tidligere (Nordbakke, 2018; Skår m.fl., 2016). Dette er utviklingstrekk som dokumenteres fra flere Europeiske storbyer (Andkjær, Høyer-Kruse & Arvidsen, 2016; Gray m.fl., 2017; Sandberg, 2012; Waite, 2017). Resultater fra en sammenlignende studie av barns oppvekstvilkår og naturkontakt i Göteborg og Stockholm (Sandberg, 2012) er paradoksale og illustrerer kompleksitet. Barn som vokser opp i drabantbyene i ytterkantene av storbyene med adgang til naturmiljøer, leker mindre i naturområder enn barn som vokser opp i de gentrifiserte²⁷ boligstrøkene i sentrum. Dette knytter Sandberg til barnas sosiokulturelle bakgrunn. Mens drabantbybarna oftere har foreldre med svak økonomi og manglende kunnskaper om det svenske samfunnet, har barn som vokser opp i «nye» sentrum oftere velutdannede foreldre som aktivt stimulerer barna til å være aktive i uteaktiviteter og tar barna med på turer til naturområder og til hytter i skjærgården i helgene.

En mye brukt definisjon av oppvekstmiljø legger vekt på fysiske nærmiljøkvaliteter som fremmer aktivitet og trivsel for barn. Flere studier viser at det er sammenheng mellom avstand og tilgjengelighet til parker, grøntstrukturer og ballbaner, og barn og unges bruk av slike områder. At det er tilstrekkelig areal til lek, spill og sykling er en annen faktor forskerne framhever som betydningsfull for barn og

²⁷ Gentrifisering viser til prosesser der arbeiderklassestrøk, ofte i bysentra, blir forvandlet fysisk, sosialt, økonomisk og kulturelt til bydeler for mer velstående befolkningsgrupper. Samtidig flytter den opprinnelige befolkningen ut, bl. a. på grunn av økte boligpriser.

unges bruk av områdene. Det kan være flere forklaringer på hvorfor barn og unges bruk av offentlig rom har gått ned. Befolkningstetthet og boligbygging kan føre til at omfanget av grøntarealer minker, samtidig som avstanden til dem øker. Oslo har for eksempel dårligere dekning av idrettsanlegg enn ellers i landet (jf. Behovsplanen, Oslo kommune, 2020a). Økt trafikk, fortetning i boligområder kombinert med økt tid brukt til skjermaktiviteter, samt utrygghet for uforutsette hendelser, spiller inn. Dessuten, foreldre ønsker at barna skal delta i organiserte aktiviteter for å lære viktige ferdigheter, og ikke bare «kaste bort tid på unyttig aktivitet». De som er mest fornøyd med områdene de bor i, er de som bor i de minst tette boligområdene (Nordbakke, 2018).

Barns tilgang til grønne byrom og deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter

Forskning viser at engasjement innen et spekter av organiserte aktiviteter har positiv betydning for barns utvikling av skoleferdigheter og sosiale relasjoner, bedre mental og fysisk helse, og høyere tilfredshet med livet, med seg selv og med stedet der de bor. Nordbø m.fl. (2019) kobler i artikkelen *Neighborhood green spaces, facilities and population density as predictors of activity participation among 8-year-olds*, registerdata om 5 kohorter 8-åringer i årene 2011–2015,²⁸ med data om kvaliteter i barnas nabolag, slik som befolkningstetthet og tilgang til grøntstrukturer i en omkrets på 800 – 5000 m fra barnas bosted, med barnas deltakelse i fritidsaktiviteter. Forskerne finner at barn som bor i tettbefolkede områder i Oslo, og som har en park mindre enn 800 m fra hjemmet, bruker mer tid på fysiske aktiviteter utendørs på fritida om sommeren. Barn som har tilgang til flere grønne uteområder mindre enn 800 meter fra hjemmet, er også mest aktive ute på vinterstid. Videre finner forskerne at barn som bor i tettbefolkede områder med tilgang til flere parker i nærmiljøet, oftere deltar i organiserte fritidsaktiviteter. Sterkest korrelasjon er det mellom antallet parker og idrettsområder i nærmiljøet og 8-åringenes deltakelse i organiserte aktiviteter.

Skår m.fl. (2018) har undersøkt selvorganisert aktivitet i to grøntområder med kvalitativt forskjellige egenskaper – Verdensparken med tilgrensede områder på Furuset i Bydel Alna og Godliaskogen i Bydel Østensjø. I tillegg undersøkte forskerne hvordan lokalbefolkningen i de to bydelene bruker det samme området i Østmarka, Mariholtet, som er om lag like tilgjengelig for folk i begge bydeler, men fra ulike innfartssteder. Forskerne definerer områdene som eksempler på tre ulike typer «nærnatur»: parker, lite tilrettelagte «nærmiljøskoger» og Marka innenfor markagrensen, som alle ligger i gang- og bruksavstand fra boligområdene. I rapporten *Bynatur i det flerkulturelle Oslo* framhever forskerne at i Bydel Østensjø er ca. 24 prosent av innbyggerne innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre i 2018, og at denne andelen er 54 prosent i Bydel Alna. Et sentralt funn er at befolkningen med innvandrerbakgrunn verdsetter parker og grøntområder i byggesonen som viktigere enn sammenhengende skogområder i Marka. Den norskfødte majoritetsbefolkningen tenderer til å foretrekke skogområdene i Østmarka først, og oppfatter nærnaturområder som Godliaskogen, som et viktig supplement. Resultatene fra undersøkelsen av ungdoms bruk og oppfatninger av nærområder i Groruddalen (Bjerke m.fl., 2006) viser, som vi tidligere har vært inne på, at også barn og unge med tilsvarende familiebakgrunner, gjør lignende vurderinger.

²⁸ Registerdata hentet fra Norges omfattende mor og barn undersøkelse, som inkluderer data fra over 23 000 barn.

Frivillige organisasjoner og organiserte friluftslivstilbud for barn og unge

Frivillige friluftslivsorganisasjoner – for barn og unge?

Det finnes som vist ovenfor få studier av barn og unges medlemskap og deltakelse i frivillige friluftslivs-, natur- og miljøorganisasjoner på landsbasis, og i Oslo spesielt. Osloundersøkelsen (Strandbu, 2000) og Groruddalsundersøkelsen (Bjerke m.fl., 2006) har vist at andelen og antallet barn og unge i Oslo som er medlemmer av frivillige organisasjoner relevante for denne studien, er få og rekrutteringen sosialt skjevdelt. En sannsynlig konsekvens er at andelen barn og unge som deltar i organiserte friluftslivsaktiviteter på fritida generelt er lav og gjenspeiler sosiale ulikheter i deltakelse i friluftsliv. Også virksomheten og visjonene til friluftslivs-, natur- og miljøorganisasjoner rettet mot barn og unge er lite undersøkt. Et unntak er idéhistorikeren Schaanning (2015) som i boka *Barneridderne: Baden Powell og den norske speiderbevegelsen* har undersøkt speiderbevegelsens ideologiske grunnlag fra stiftelsen i Norge i 1911 til 1945, og hvordan ideene ble iverksatt og dannet grunnlag for bevegelsens eksplorative vekst.

I mangel av forskning som undersøker betydningen av frivillige friluftslivsorganisasjoner og frivillig organisering av friluftslivsaktiviteter for barn og unge, skisserer vi i dette avsnittet noen historiske og samtidsorienterte hovedlinjer og problemstillinger. Framstillingen bygger på forskning publisert i flere kilder der organisasjonene omtales. Hensikten er å sette denne studiens problemstillinger inn i en større sammenheng. Perspektivene bidrar dessuten til å forstå og fortolke de forventninger som stilles til og de muligheter frivillige organisasjoner har, for å utvikle tiltak som kan bidra til å realisere nasjonale mål og føringer som trekkes opp av Meld. St. 18 (2015 – 2016) og av *Handlingsplan for friluftsliv* (Klima- og miljødepartementet, 2016, 2018). Hvordan det frivillige «organisasjonslandskapet» i Oslo ser ut og som kan mobiliseres, vil være avgjørende for hva slags aktiviteter og tilbud/tiltak som skapes og kan skapes for å rekruttere flere barn og unge til friluftsliv på måter som bidrar til sosial utjevning. Hva slags muligheter og utfordringer som finnes, er avhengig av organisasjonens historiske og kulturelle forutsetninger og styrke i dag.

De frivillige organisasjonene som har og har hatt stor innflytelse på utviklingen av friluftsliv som samfunnsområde – for forvaltningen av utmark, lovreguleringer og annen infrastruktur, med særlig vekt på å stimulere vandringer til fots og på ski i skog og mark og på fjellet, og til jakt og fiske, ble alle stiftet i siste halvdel av 1800-tallet. Den Norske Turistforening stiftes 1868, Norges Jeger- og Fiskerforbund i 1871 og Foreningen til skiidrettens fremme – Skiforeningen i 1883. DNT og Skiforeningen ble stiftet som interesseorganisasjoner med formål om å legge til rette for og å fremme ferdsel til fots og på ski, naturopplevelser og livsutfoldelse gjennom merking av løyper, drift av hytter, kurs og annen informasjonsvirksomhet (Lyngø & Schøitz, 1993; Ween & Abram, 2017). Foreningen for jakt og fiske ble stiftet for å påvirke forvaltningen av og sikre vilt- og fiskeressursene, blant annet gjennom aktiv rovdrybbekjempelse (Søilen, 1995). Organisasjonene hadde en felles ambisjon om å vinne andre for sin sak og å påvirke offentlige myndigheter.

Lenge var dette foreninger som hadde overvekt av voksne mannlige medlemmer og var betydningsfulle arenaer for personlige nettverk, identitetsfellesskap og interesseforvaltning. Det er først etter omkring 1970 at andelen kvinner øker blant medlemmene, og først omkring årtusenskiftet at likestillingstakten for fullt fører til at flere kvinner markerer seg som ledere, ansatte, frivillige og eventyrere (Pedersen, 1999). Etter 150 år, i jubileumsåret 2018 har DNT for første gang flere kvinner enn menn som

medlemmer. Blant de tre store friluftslivsorganisasjonene er det bare Skiforeningen som har hatt et organisert tilbud til barn gjennom Barnas Skiskoler om læring av grunnleggende skiferdigheter, i alle år etter 1948 som et foreldrebetalt tilbud. NJFF tar omkring 1990 initiativ til prosjekter som sikter mot å fremme barn og unges fiskeinteresser.

Den fjerde store friluftslivsorganisasjonen gjennom 1900-tallet er speiderbevegelsen. Norsk Speidergutt-Forbund, stiftet 1911, har som navnet tilsier et annet formål og en annen målgruppe, og var fra begynnelsen av del av en verdensomspennende ungdomsbevegelse, *Boys Scouts* stiftet av Lord Baden Powell i England i 1909. Bevegelsen vokste raskt og blir regnet som verdens største barne- og ungdomsbevegelse. På verdensbasis har om lag 500 millioner barn og unge vært medlemmer av bevegelsen (Schaanning, 2015, s.13). Formålet var rettet mot praktisk og moralsk oppdragelse av nasjonenes unge gutter. Over tid, og i lys av industrialisering, urbanisering og utfordringer for det britiske imperiet, vokste det frem en bekymring for oppdragelsen av gutter til menn. Speiderguttbevegelsen inkluderer også en idé om å styrke unge menns mot, utholdenhet og karakterstyrke (Loynes, 2008). Store norske leksikon framhever at «På friluftslivets område var speiderne pionérer. De gikk på turer med kart og kompass, overnattet i telt og laget mat under åpen himmel, aktiviteter som til da stort sett bare var blitt bedrevet av det militære» (Knutsen, 2020).

Etter at Norsk Speiderpikeforbund ble stiftet i 1921, blir speiderne sentral også for unge jenter. Det er ikke før mot slutten av 1970-tallet, i 1978 at de kjønnssegregerte foreningene organiseres i ett felles Norges Speiderforbund. Speiderbevegelsen bygger også på et kristent trosgrunnlag og en idé om et forvalteransvar overfor skaperverket. I dag er antallet medlemmer i speiderbevegelsen sterkt redusert. På landsbasis har Norges speiderforbund om lag 15 000 medlemmer i 2018 (Wold m.fl., 2020, s.48). De fleste speidere er i aldersgruppen 8-10 år. Et kjennetegn ved speideren er at eldre barn og ungdom, leder yngre aldersgrupper.

En annen verdensomspennende organisasjon er 4H, stiftet i USA i 1902, og får i 1926 en norsk gren. 4H har i dag om lag 12 000 medlemmer fordelt på ca. 550 lag i Norge. Formålet er å stimulere barn og unge til å utvikle et «klart Hode, varmt Hjerte, flinke Hender og god Helse». Mottoet er å «lære ved å gjøre» gjennom prosjekter med utgangspunkt i gårdsarbeid, produksjon av mat og forvaltningen av natur og helse. I Norge har 4H hatt og har størst oppslutning i distrikter med levende primærnæringer. I Oslo og Akershus er det i dag om lag 500 medlemmer. Lokallag etableres og eksisterer så lenge det er medlemmer som har interesse av å opprettholde en gruppering.

Sosiale reformer i mellomkrigstida fører til at også arbeidere får rett til regulert fritid (1918), 8-timers dag og 6-dagers arbeidsuke, samt lovbestemt ferie. På 1920-tallet stifter kommunistene en «rød speiderorganisasjon». Etter vedtak på Arbeiderpartiets landsmøte i 1933 starter Framfylkingen opp i 1934, med formål å skape: «(...) en almen socialistisk friluftslivsorganisasjon med sideordnede oppgaver, som faller sammen med de unges interesser. Nevenyttig gjerning og socialistisk kulturarbeid skal gå hånd i hånd, dertil vil den delta i det socialistiske fredsarbeide».²⁹

Dette er barne- og ungdomsorganisasjoner som inkluderer begge kjønn, og som legger vekt på klassebevissthet og en naturoppfatning der sosialt samvær oppfattes å gjøre turopplevelsen rikere (Solenes, 2007). Allerede i 1880-årene sendte Oslo kommune barn på feriekolonier. Driften fikk et

²⁹ <http://framfylkingen.no/om-oss/historie/> (hentet 15.04.2020).

større omfang etter at Oslo kommune kjøpte Hudøy. Driften fikk fra starten av et sosialt preg og et tilbud til barn «som trengte det mest». Et kollektivt helsefremmende og sosialpolitisk engasjement var stiftelsen av Oslofjordens og Osloomarkas friluftsråd på 1930-tallet, og arbeidet for å sikre kommende generasjoner allmenn tilgjengelighet til strandsonen og ferdselsrett i utmark. Sikring og lovfestelse av allemannsrettene, nedfelt i Friluftsløven (1957), kan også ses i dette perspektivet.

På begynnelsen av 1900-tallet knytter unge jenter fra de øvre sosiale lag sin kamp for kvinnefrigjøring og kvinners rett til utdanning, yrkesdeltakelse, politiske verv og allmenn stemmerett til en kamp for bevegelsesfrihet og muligheter til å delta i friluftsliv (Gurholt, 2018). Den sosialdemokratiske kvinnebevegelsen la mindre vekt på individuell likestilling, og fremmet sosiale reformer for å bedre arbeidsbetingelsene for arbeidende kvinner gjennom etablering av barnehager, opplysning og helsereformer. Sistnevnte tok også opp kampen for rekreasjon gjennom etablering av en offentlig parkpolitikk, som ble grunnleggende for utviklingen av byens park- og grøntstrukturer (Moland, 2014).

Den organiserte idretten er Norges mest medlemsrike barne- og ungdomsbevegelse med en enorm medlemsøkning i tiårene etter annen verdenskrig, særlig blant barn og unge. Inntil en større del av trening og konkurranser flyttet innendørs, var idrettsbevegelsen i stor grad en friluftsansamling. Erfaringsmessig har mange som fortsetter med egentrening og friluftsliv gjennom livet, hatt en fortid i en eller annen idrett. Mer enn 90 prosent av alle barn og unge, er i kortere eller lengre tid medlem i et idrettslag, tilsluttet Norges Idrettsforbund (NIF) (Strandbu m.fl., 2017). I dag er fire grener av NIF medlem av landssammenslutningen Norsk Friluftsliv: Norges orienteringsforbund, Norges padleforbund, Norges klatreforbund og Norges seileforbund som alle tilbyr turaktiviteter innen sine aktivitetsområder.

På 1960- og 1970-tallet bryter den moderne miljøbevegelsen gjennom i Norge. *Natur og Ungdom* stiftes i 1962 av ungdom som kombinerte studier i biologi og nyopprettede miljøfag ved universiteter og høyskoler med personlig interesse for friluftsliv og miljøpolitikk (Persen & Ranum, 1997). *Natur og Ungdom* er i dag landets største miljøorganisasjon for unge med over 9000 medlemmer, fordelt på om lag 60 lokallag. Et hovedinntrykk er imidlertid at interessen for praktisk friluftsliv er blitt mindre fremtredende, og at *Natur og Ungdom* i dag mer er en politisk organisasjon opptatt av samtidens klima- og miljøutfordringer. Miljøagentene som kaller seg barnas miljøorganisasjon, er en selvstendig organisasjon og arbeider for å fremme varig miljøengasjement hos barn og en bærekraftig fremtid.³⁰

Nytt årtusen: Nye friluftslivsorganisasjoner for barn og ungdom

De siste tre tiårene – eller om lag 100 år etter at de første større barne- og ungdomsorganisasjoner rettet mot friluftsliv og miljø ble stiftet – speiderne og 4H, kan vi observere at nye landsdekkende og lokale frivillige barne- og ungdomsorganisasjoner med natur, miljø og friluftsliv som interessefelt, vokser fram. Disse er DNT Ung, DNT Barnas Turlag og Wild X.

I 1988 blir DNT ung³¹ stiftet som en selvstendig ungdomsorganisasjon. DNT ung markedsfører seg i dag som «Norges største friluftslivsorganisasjon for ungdom, med over 48 000 medlemmer». Ifølge vedtektene § 1 er formålet: «Med utgangspunkt i DNTs formål skal DNT ung arbeide for å fremme et allsidig og aktivt ungdomstilbud i DNT og DNTs medlemsforeninger.» DNT ung arrangerer turer og kurs for aldersgruppa 13 til 26 år over hele landet. DNT ung har eget landsstyre og er en organisasjon i

³⁰ <https://miljoagentene.no/voksne/> (hentet 14.05.2020).

³¹ <https://www.dnt.no/ung/> (hentet 14.05.2020).

vekst. Barnas Turlag³² er en annen «turgruppe» i DNT, etablert i 1999 for barnefamilier og barn fra 0 til 12 år. Barnas Turlag driftes av DNTs lokale foreninger uten eget landsstyre og egne vedtekter. Barnas Turlag arrangerer turer for barnefamilier i nærmiljøet og på fjellet.

Wild X kaller seg landets eneste «flerkulturelle friluftslivs- og miljøorganisasjon», og startet i Oslo i 2004 under navnet «Minoritet og Miljø», som ledd i ungdomssatsingen ved Antirasistisk senter (Wild X, 2007). Wild X (2019) beskriver seg som «et unikt friluftslivstiltak» der «målgruppen er urban ungdom og ungdom som lever i flerkulturelle miljøer» (Wild X, 2020, u.s.). Dessuten er Wild X åpen for ungdom fra andre deler av landet, med lokallag i Oslo, Akershus, Østfold, Rogaland og Oppland.

Gjennomgangen viser at det finnes få vitenskapelige studier av frivillige friluftslivsorganisasjoner, og av barne- og ungdomsorganisasjoner spesielt, i en norsk kontekst. Internasjonal forskning om Non-Governmental Organisations som benytter friluftslivsaktiviteter, turer og ekspedisjoner i naturområder i sosialt barne- og ungdomsarbeid, er omfattende. Forskingen viser at natur og friluftsliv kan være kraftfulle virkemidler for å skape vennskap, fellesskap og opplevelse av tilhørighet til en gruppe. En viktig innsikt er imidlertid at organisasjonene kan ha ulike opprinnelse og verdigrunnlag, knyttet til for eksempel politiske, religiøse og andre ideologier. Selv om formål og organisasjonenes visjoner og virksomhetsidéer er svært forskjellige, kan mange av aktivitetene være relativt like. Organisasjonene spenner fra borgerlige til sosialistiske ideologier til bredden av kristne og andre religiøse grupper. Inspirasjon henter de fra militære tradisjoner, urfolks naturlivsformer og fredsskapende og kunstnerisk arbeid. De kan ha visjoner om å bevare nasjonal kulturarv, håndverkstradisjoner eller verne naturen. Eller de holdes oppe av «jakten på en perfekt opplevelse» eller «mektig følelse av flyt og mestring» (Loynes, 2008; Olwig, 1986; Schaanning, 2015).

Kommunal friluftslivsforvaltning – hvem har, tar eller får ansvar?

På 1980- og 1990-tallet var det tverrpolitisk enighet om at viktige forvaltningsoppgaver knyttet til friluftsliv skulle overføres fra staten til kommunene. Studier av kommunal friluftslivspolitik har i hovedsak vært rettet mot arealforvaltning, planlegging og fysisk tilrettelegging (Stokke m.fl., 2006). Meland (2006) finner at det er avstand mellom idealer, mål og strategier på nasjonalt nivå og lokalt i kommunene, og at statlig og kommunal forvaltning har til felles at ansvarsforholdene varierer og er uoversiktlige. Tordsson (2008) finner at friluftsliv er svakt institusjonalisert innen offentlig forvaltning. Stokke, Vindenes og Skår (2009) har studert kommunal forvaltning av friluftsliv i to større bykommuner, Bodø og Kristiansand, og argumenterer for at studien underbygger en oppfatning om at kommunal friluftslivsforvaltning er *uklar*, og at det særlig er uklart hvem som *har* ansvaret lokalt. Ifølge Skår m.fl. (2008) er det mer dekkende å snakke om hvem som *tar* ansvaret lokalt. En studie av vilkårene for og betydningen av nærturer i en Østlandskommune på størrelse med en av Oslos 15 bydeler, viser at arbeidet med å utvikle lokale turmuligheter og skape mer friluftslivsaktivitet lokalt, hindres av mangelfull organisering innad i kommunen (Thorén m.fl., 2018). Hvordan Oslos 15 bydeler forvalter friluftslivsinteresser og arbeider for å fremme befolkningens, og spesielt barn og unges, deltakelse i friluftsliv, er knapt berørt i forskning. Et unntak med begrenset omfang er Groruddalsatsingen der sluttrapporten for satsingens første fase (2007–2016) konkluderer med at områdene har fått et fysisk

³² <https://www.dnt.no/barn/> (hentet 14.05.2020).

løft som har bedret tilgjengeligheten til friluftsområdene i dalen, *uten* at forbedringene har resultert i påviste positive følger for økt deltakelse i friluftsliv (Agenda Kaupang m. fl., 2016).

Det finnes knapt forskning om frivillige organisasjoners betydning i lokal friluftslivsforvaltning. Frivillige organisasjoner og friluftsråd er forskjellige. Stokke, Vindenes og Skår (2009) har studert friluftsrådene og reiser spørsmål om den politiske representasjonen i rådene kan føre til at friluftsrådene blir for lite selvstendige i sin rådgiving overfor kommunene og skriver: «Selv om aktuelle plansaker sendes friluftsrådet for høring, kan en vanskelig se for seg friluftsrådet som en kritisk og uavhengig aktør når kommunene selv er representert.» Det er ikke undersøkt om kritikken «treffer» OOF og OF, eller hva friluftsrådene har betydd, og betyr, for forvaltningen av friluftsliv i Oslo kommune. Vi vet imidlertid at OOF velger sitt styre uavhengig av partipolitiske føringer, og at dette skiller OOF fra de andre friluftsrådene i landet. OOFs særtrekk er sterk representasjon av frivillige organisasjoner i styre og råd og skal ifølge vedtektene §1 være «et samarbeidsorgan for frivillige organisasjoner med formål å arbeide for friluftsliv og naturvern, herunder sikring og bruk av friluftsområder i Akershus, Buskerud, Oppland, Oslo og Østfold». ³³ Forutsetningene er historiske og går tilbake til opprettelsen av rådet. Initiativet kom fra frivillige organisasjoner som så behovet for tett samarbeid med kommunene rundt hovedstaden, og derfor inviterte disse inn i rådet (Oslomarkas friluftsråd, 1937). De fleste kommuner og fylker som grenser til Marka velger å være medlem i OOF og betaler en kontingent til rådet. ³⁴

Historiske, ideologiske og organisatoriske forutsetninger bidrar til å forklare hvorfor kommunal park- og friluftslivspolitik/-forvaltning er arealorientert. Det viktigste har vært juridisk sikring av områder for allmenn ferdsel i utmark, hindre privatisering, nedbygging og fragmentering av sammenhengende naturområder som følge av nye inngrep, som ferdselsårer, kraftlinjer, hytter, boliger, næringsdrift og moderne skogsdrift (flatehugst) (Moland, 2006). Resultatet er blant annet at Oslo kommunes skoger i dag drives etter prinsipper for god skogfaglig forvaltning kombinert med tilrettelegging for friluftsliv og rike naturopplevelser. Behovene for organisert ferdsel og opplæring øker med urbanisering, befolkningsvekst, tifflytting og innvandring, økende sosial ulikhet og fattigdom, samt mindre fysisk aktivitet i hverdagen. Samtidig pågår en politisk *utvidelse av forvaltningsområdet for friluftsliv fra utmark til også å omfatte innmark* – fra oppmerksomhet rettet mot ferdsel i Marka til også å inkludere tilrettelegging for fysisk aktivitet i grøntstrukturer og langs fjorden i byer og tettsteder. Dette innebærer

en utvidelse av begrepet friluftsliv i politikk og forvaltning, og som definerer ferdsel og opphold i grøntstrukturer i byggesonen og langs fjorden og på øyene, som områder for offentlig forvaltning av friluftsliv. Virkemidler og tiltak som har aktivitetsstimulering som mål, hører til samfunnsvitenskapelige og pedagogiske fag og vitenskapsgrener, og til politikkområder og etater som har mennesker og menneskers relasjoner til natur som sine forsknings- og forvaltningsområder. Også dette er forskning og forvaltning med en kort og fragmentert historie.

³³ <https://files.solvecms.com/markanytt-no/a5f9fe4/OOFs%20vedtekter%20vedtatt%20%C3%A5rsrm%C3%B8tet%2029april%202019.pdf> (hentet 07.07.2020).

³⁴ Etter kommune og fylkesreformen, som trådte i kraft 01.01.2020, er nye Viken og Innlandet fylker medlemmer i rådet.

4 Deltakelse i friluftsliv – Ung i Oslo 2018

Sammenfatning

«Eventyrskog». Foto: Kirsti P. Gurholt

Ung i Oslo 2018 gir oppdatert kunnskap om hvilke grupper av 13-19-åringer i Oslo som deltar i ulike friluftslivsaktiviteter på fritida: hvor ofte, og hvordan deltakelse varierer med demografiske kjennetegn. Undersøkelsen viser systematiske forskjeller mellom ungdommenes deltakelse i friluftsliv og den sosioøkonomiske og kulturelle bakgrunn de har, og hvilken bydel de bor i. Oslo er en delt by, også med hensyn til hvor høy andel ungdom som deltar i friluftsliv.

Hvilke aktiviteter deltar ungdom i?

- 49 prosent deltar minst én gang per måned i det vi har valgt å kalle «enkelt» markarelatert friluftsliv (i minst én av aktivitetene «fottur i skog og mark», «skitur i skog og mark», «overnatter i telt ute i skog og mark (ikke campingplass)» eller «drar på fisketur»).
- 59 prosent deltar minst én gang per måned i det vi har valgt å kalle «aktivitetsorientert» markarelatert friluftsliv (minst én av de fire aktivitetene nevnt ovenfor eller «trener i skog og mark» eller «kjører snowboard/står på ski»).
- 22 prosent deltar i minst én «enkel» markarelatert friluftslivsaktivitet minst én gang per uke.
- For telt- og fisketur er andelen deltakere betydelig lavere enn i andre markarelaterte aktiviteter.
- Skating i skatepark og klatring i klatrepark har tilsvarende lav deltakelse som telt- og fisketur.
- 55 prosent av ungdommene «går en tur» minst én gang per måned (ikke spesifisert hvor) som er viktigste form for «byfriluftsliv».

Hvem deltar i friluftsliv?

- Kjønnsforskjellene er relativt små. Flere jenter enn gutter går på tur både i skog og mark og går en tur i byrom. Flere gutter enn jenter kjører snowboard/står på ski og drar på fiske- og telttur.
- Andelen av unge som deltar i markarelatert friluftsliv er relativt stabil gjennom ungdomsskolen og videregående skole, etter et dropp etter 8. klassetrinn.
- En større andel av ungdom i bydeler i Oslo vest, nord og deler av sørøst er aktive i friluftsliv enn ungdom i bydeler i Oslo sør, nordøst, indre by.
- Høy sosioøkonomisk status og norskfødte foreldre samvarierer med høy deltakelse i friluftsliv. Ungdom med foreldre født utenfor Norge og som vokser opp i familier med lav sosioøkonomisk status, har lavere deltakelse.
- I vinteraktiviteter som skiturer og snowboard øker forskjellene mellom ungdom med foreldre født i/utenfor Norge.
- I «å gå en tur» som «byfriluftsliv» er de sosiale forskjellene mindre enn for fotturer i skog og mark.

- Andelen jenter med innvandrerbakgrunn som «går en tur» som byfriluftsliv, er høyere enn andelen gutter med foreldre født i utlandet og i Norge som «går en tur» minst én gang per måned.
- Det er en tendens til at ungdom som deltar minst én gang per måned i «enkelt» markarelatert friluftsliv er mer fornøyd med seg selv og sine omgivelser.
- Det er en tendens til at ungdom som deltar minst én gang per måned i «enkelt» markarelatert friluftsliv også deltar oftere i organisert trening i idrettslag og former for fysisk aktivitet og trening.

Ung i Oslo – 1996-2018

- Muligheten til å sammenligne ungdoms deltakelse (2018) med tidligere undersøkelser er ikke spesielt gode. Spørsmålsformuleringer og utvalg endrer seg nok til at resultatene ikke er direkte sammenliknbare.
- I de sammenliknbare tilfellene, viser resultatene at mønsteret i deltakelse er relativt stabil.

4 Deltakelse i friluftsliv – Ung i Oslo 2018

Om Ung i Oslo 2018

Ung i Oslo 2018 er Oslos Ungdata-undersøkelse (www.ungdata.no), finansiert av Oslo kommune og Helsedirektoratet. Norsk forskningssenter for oppvekst, velferd og aldring - NOVA (i dag en del av OsloMet – Storbyuniversitetet) har ansvar for både de landsrepresentative ungdata-undersøkelsene og Ung i Oslo-undersøkelsene.³⁵ Ung i Oslo er gjennomført i samarbeid med skoleverket, noe som har sikret et høyt antall respondenter og en høy svarprosent. 74 prosent av ungdommene som i 2018 gikk på ungdomsskole eller videregående skole i Oslo, besvarte undersøkelsen (Bakken, 2018, s.2). Ung i Oslo 2018 er per i dag den mest dagsaktuelle, omfattende og representative undersøkelsen om barn og unges livssituasjon og deltakelse i organisert idrett og trening. Ung i Oslo 2018 undersøker også i hvilken grad ungdom deltar i friluftslivsaktiviteter i skog og mark og i fysisk aktivitet i åpne anlegg og grøntstrukturer i byggesonen i Oslo. Undersøkelsen retter søkelyset på faktorer som kjønn, sosioøkonomisk familiebakgrunn, innvandrerbakgrunn og hvilken bydel de unge bor i, og i hvilken grad disse faktorene virker inn på livssituasjon og deltakelse i friluftslivsaktiviteter.

Ung i Oslo 2018 er den femte i rekken av tilsvarende undersøkelser. Ung i Oslo 2018 er en selv-rapporterende spørreskjemaundersøkelse der de unge svarer retrospektivt på hvilke aktiviteter de deltar i. Undersøkelsen ble gjennomført av NOVA i første kvartal 2018, og omfatter elever ved om lag to-tredjedeler av alle offentlige og private ungdoms- og videregående skoler i byen (Bakken, 2018, s.2).³⁶

Om «friluftslivsutvalget» og friluftslivsspørsmålene

Om lag 25 000 ungdom av en totalpopulasjon på ca. 37 000 utgjør det randomiserte utvalget av respondenter som deltok i undersøkelsen. Studien er todelt. Alle respondenter svarte på en felles obligatorisk hovedundersøkelse. Deretter ble utvalget delt i tre randomiserte representative grupper som besvarte hver sine tematiske moduler. Friluftslivsspørsmålene er plassert under Modul C: «Fysisk aktivitet og idrett» og ble delt ut til 8449 elever. Av disse besvarte ca. 7100 ungdommer friluftslivsspørsmålene i modulen (Spørreskjema utviklet av NOVA, 2018, s.28).³⁷ Denne gruppen blir i rapporten omtalt som «Friluftslivsutvalget».

Det er tidligere gjennomført fire Ung i Oslo-undersøkelser; i 1996, 2006, 2012 og 2015 (Bakken, 2018). Tre av disse undersøkelsene (1996, 2006 og 2012) inneholder spørsmål om friluftslivsdeltakelse. På grunn av spørsmålsformuleringer, svarkategorier og utvalg er ikke undersøkelsene direkte sammenliknbare med Ung i Oslo 2018, men gir noen muligheter for å undersøke endringer i friluftslivsdeltakelsen de siste 20-25 årene. I Ung i Oslo 2018 er de unges deltakelse i friluftsliv undersøkt gjennom seks spørsmål, som vist i tabell 4.1.

³⁵ NOVA og NIH/SKP har inngått en samarbeidsavtale, 4.2.2019, som gir NIH anledning til å analysere og publisere data som omhandler friluftsliv, og som ikke tidligere er publisert, som del av studien Friluftsliv blant barn og unge i Oslo. Ifølge avtalen skal all muntlig og skriftlig formidling av resultatene ledsages av følgende informasjon: «Datamaterialet er basert på en ungdataundersøkelse, gjennomført av NOVA i samarbeid med de regionale kompetansesentrene for rusfeltet (KoRus). Ungdata er finansiert over statsbudsjettet gjennom tilskudd fra helsedirektoratet.»

³⁶ Det er totalt 29 videregående skoler og 62 ungdomsskoler i Oslo (<https://www.oslo.kommune.no/>)

³⁷ Antall svar varierer noe fra spørsmål til spørsmål.

Tabell 4.1 Spørsmål om deltakelse i friluftsliv i Ung i Oslo 2018, Modul C.

Friluftsliv					
Hvor ofte pleier du å gjøre følgende? Tenk på den tida på året da det er sesong for de ulike aktivitetene.	Flere ganger i uka	Omtrent en gang i uka	En eller et par ganger i måneden	Sjeldnere enn en gang i måneden	Aldri eller nesten aldri
1) Går på skitur i skog og mark	☐	☐	☐	☐	☐
2) Går på fottur i skog og mark	☐	☐	☐	☐	☐
3) Trener i skog og mark	☐	☐	☐	☐	☐
4) Kjører snowboard eller står på ski	☐	☐	☐	☐	☐
5) Drar på fisketur	☐	☐	☐	☐	☐
6) Overnatter i telt ute i skog og mark (ikke campingplass)	☐	☐	☐	☐	☐

Fire av de seks spørsmålene om deltakelse i friluftsliv er relatert til ferdsel og opphold i «skog og mark». Unntakene er aktivitetene «kjører snowboard eller står på ski» og «drar på fisketur». Det kan knyttes usikkerhet til hvorvidt fisketur refererer til fiske i skog og mark, på fjellet eller i sjøen. Siden spørsmålet er plassert sammen med andre spørsmål om «skog og mark», kan en anta at respondentene også har relatert fiske til «skog og mark». Om det er slik, vet vi ikke.

Spørsmålene: «Går på skitur i skog og mark», «Går på fottur i skog og mark», «Drar på fisketur» og «Overnatter i telt ute i skog og mark (ikke campingplass)» er rettet mot turorienterte aktiviteter. Disse fire aktivitetene kan oppfattes som indikatorer for det som ofte kalles «norsk friluftslivstradisjon». Frem til Meld. St. 39 (2000 – 2001) var disse aktivitetene ansett som friluftslivets kjerneaktiviteter, og dannet grunnlaget for nasjonal politikk og offentlig forvaltning, også i Oslo kommune. I analysen argumenterer vi for at disse fire friluftslivsaktivitetene kan oppfattes som indikatorer på det som ofte refereres til som «enkelt» friluftsliv, og som vanligvis relateres til aktiviteter i Marka der allemannsrettene gjelder.

Med Meld. St. 39 (2000–2001) aksepteres et videre begrep som inkluderer flere aktiviteter, der ny teknologi, individuelle motiv og behov for fart, spenning og mestring inkluderes. Spørsmålene: «Trener i skog og mark» og «Kjører snowboard eller står på ski» (skiheisbaserte aktiviteter) kan oppfattes som indikatorer for et utvidet friluftslivsbegrep, og som vi i analysen oppfatter som indikatorer for «aktivitetsorientert» friluftsliv. Dette er et friluftslivsbegrep som både politikere og representanter for organisert idrett, ikke minst gjennom debattene om Markaloven (Gurholt & Broch, 2011, 2019), framholdt som representativt for et «urbant ungdomsfriluftsliv» som det også «bør være plass til», i enkelte avgrensede områder i Markas randsone. Både «enkelt» og «aktivitetsorientert» friluftslivsbegrep relaterer seg til skog og mark, til oppfatninger av friluftsliv som ferdsel og opphold i utmark slik spørsmålene er stilt i Ung i Oslo 2018. Begge disse former for friluftsliv faller inn under et *analytisk begrep* som vi i dette kapitlet kaller markarelatert friluftsliv. I analysene nedenfor refererer begrepet enkelt friluftsliv til aktivitetene fottur, skitur, telttur og fisketur. Når vi i analysene inkluderer alle seks aktivitetene som er med i undersøkelsen, kaller vi det aktivitetsorientert friluftsliv.

For å belyse hvordan og hvorvidt unge deltar i aktiviteter som foregår innenfor ulike forvaltningsområder, og som dermed forholder seg til ulike friluftslivsbegrep (markafriluftsliv, byfriluftsliv og fjordfriluftsliv, har vi gjennomført analyser som imøtekommer slike skiller, så langt Ung i Oslo 2018 gir rom for det. Spørsmålene har åpenbare begrensninger. De fanger ikke opp mangfoldet av friluftslivsaktiviteter som ungdom i Oslo deltar i. Aktiviteter som bading, terrengsykling/sykling i naturen, ridning, klatring, padling på innsjøer/vassdrag og på fjorden og bruk av parker og grøntstrukturer eller strandsonen/fjorden, fanges

ikke opp. Undersøkelsen gir heller ikke muligheter for å belyse ungdommens motivasjon for deltakelse, hvem de driver friluftslivsaktiviteter sammen med eller hva de unge opplever som barrierer for deltakelse.

Spørsmålene som Ung i Oslo 2018 stiller kan kritiseres for å ta utgangspunkt i en «snever» forståelse av friluftsliv. Spørsmålene retter seg dels mot friluftslivsaktiviteter som kulturelt og historisk sett har vært drevet i de høyere samfunnslag i Oslo (med vekt på ski), og tolket som uttrykk for en felles norsk turkultur og samlende nasjonal identitet. Hvis en følger denne argumentasjonen, kan ulikheter som kommer fram i resultatene dels være sosialt relatert, dels et resultat av at spørsmålene ikke fanger opp bredden i hva et urbant eller «moderne» friluftsliv blant ungdom er i dag. Samtidig rommer distinksjonen mellom «enkelt» og «aktivitetsorientert» friluftsliv også en endring over tid, og som har skutt fart de siste tiårene. Med dette analytiske skillet, kan vi også si noe om hvor omfattende det som er kalt en «modernisering av friluftsliv» er (Vorkinn, Vittersø & Riese, 2000).

Hvert av de seks spørsmålene om friluftslivsaktiviteter har fem svaralternativ knyttet til måling av hvor ofte de enkelte aktiviteter utøves: «Flere ganger i uka», «Omtrent en gang i uka», «En eller et par ganger i måneden», «Sjeldnere enn en gang i måneden» og «Aldri eller nesten aldri» (tabell 4.1). I presentasjonene av dataene vil enkelte av svaralternativene slås sammen. Når vi presenterer deltakelse som «minst én gang per måned», innebærer dette at vi har slått sammen svaralternativene «flere ganger i uken», «omtrent en gang i uka» og «en eller et par ganger i måneden». Når vi presenterer deltakelse som «minst én gang per uke» innebærer dette at vi har summert alternativene «flere ganger i uka» og «omtrent en gang i uka». I analysen skiller vi mellom «aktive» og «ikke aktive». «Aktive» er et uttrykk for om deltakelsen skjer minst én gang per måned. Summen av svarkategoriene «sjeldnere enn en gang i måneden» og «aldri/nesten aldri» omtales som «ikke aktive».

I tillegg til de seks markarelaterte spørsmålene, inneholder «Modul C» også fem spørsmål om de unges deltakelse i «Fysiske aktiviteter» på fritiden (tabell 4.2). Dels retter dette seg mot aktiviteter i åpne utendørsanlegg/-områder egnet for egenorganisert aktivitet (ballbinge/fotballbane, skatepark og nærmiljø for turgåing). Dette er aktiviteter der deltakelsen hovedsakelig er gratis. Det er også to spørsmål om deltakelse i aktiviteter som hovedsakelig foregår i anlegg innendørs mot betaling (bruk av svømmehall og klatresenter). Aktivitetene som kartlegges under disse fem spørsmålene har enkelte likhetstrekk med spørsmålene som omhandler friluftsliv. I analysearbeidet har vi valgt å kategorisere disse aktivitetene som «byfriluftsliv». Anførselstegnene er brukt med overlegg fordi aktivitetene også innehar karakteristika som ikke intuitivt forbindes med en allmenn forståelse av friluftsliv. Fravær av natur når aktiviteten drives innendørs, er et slikt karakteristika. «Byfriluftsliv» er likevel valgt som en analytisk kategori for å se deltakelse i disse fysiske aktivitetene opp mot deltakelse i de markarelaterte friluftslivsaktivitetene.

Tabell 4.2 Spørsmål om fysiske aktiviteter i fritiden i Ung i Oslo 2018, Modul C.

Fysiske aktiviteter						
I fritiden din, hvor ofte driver du med følgende fysiske aktiviteter (utenom trening i idrettslag)?	Aldri	Sjelden	1-2 ganger i måneden	1-2 ganger i uka	3-4 ganger i uka	Minst 5 ganger i uka
Spiller ballspill i en skolegård, ballbinge, fotballbane eller lignende	○	○	○	○	○	○
Går i svømmehallen	○	○	○	○	○	○
Skater i en skatepark, skatehall eller liknende	○	○	○	○	○	○
Klatrer eller buldrer på et klatresenter	○	○	○	○	○	○
Går en tur	○	○	○	○	○	○

Ung i Oslo 2018 har også en del spørsmål knyttet til idrett og trening. Disse dataene er analysert tidligere (Bakken, 2018; Strandbu, 2000) og vil i denne rapporten kun bli referert til der det er interessant å sammenlikne friluftslivsdeltakelse med idrettsdeltakelse.

Metodiske vurderinger

Av de 8449 elevene som fikk utdelt Modul C, har ca. 7100 besvart spørsmålene om friluftsliv. Bortfall av respondenter (16 prosent) kan skyldes ulike forhold. Friluftslivsspørsmålene er plassert til slutt i en stor undersøkelse (på side 28 av 31 sider), og det er nærliggende å anta at en del elever har gått lei, eller gitt opp før de kommer til spørsmålene om deltakelse i friluftsliv. En annen årsak kan være mangel på interesse eller at de ikke finner spørsmålene relevante. Det er likevel lite trolig at resultatene hadde blitt annerledes dersom alle hadde svart på alle spørsmålene i undersøkelsen. Det er ikke framkommet tegn på at bortfall av respondenter er systematisk skjevfordelt.

Ung i Oslo 2018 er en retrospektiv undersøkelse basert på selvrapportering. Det medfører at det alltid vil være knyttet usikkerhet til resultatene. Den enkeltes hukommelse og hvorvidt ungdommene tolker spørsmålene slik forskerne har ment, spiller inn. Et begrep som «går på fottur i skog og mark» kan godt bli oppfattet forskjellig blant respondentene. Om de unge tenker på skogområdene rundt Oslo eller andre områder med skog og mark (for eksempel på hytta eller i nabolaget), kan vi ikke vite med sikkerhet. Vi vet imidlertid at konteksten for undersøkelsen og undersøkelsens spørsmål handler om hvordan de unge har det og hva de gjør på fritida. Vi kan ikke vite sikkert om eventuelle misforståelser kan ha påvirket resultatene eller at enkelte avkrysningsfeil kan forekomme. Spørsmål kan også ha blitt oversett. Sjansene for det siste er små, da bortfallet av informanter på enkelte spørsmål er lavt. Og vi kan ikke se bort fra at noen informanter bevisst har tullet med utfyllingen. Vi har identifisert ett eksempel på dette: en gruppe respondenter har krysset av for at de deltar flere ganger i uka i alle de seks friluftslivsaktiviteter. Dette representerer et aktivitetsomfang som i bestefall er oppsiktsvekkende høyt, men lite trolig. Når disse individene kryssjekkes mot deres respektive svar på andre spørsmål, er det sannsynlig at dette ikke er pålitelige svar. Vi har derfor valgt å fjerne 59 respondenter fra utvalget på dette grunnlaget.

Undersøkelsen ønsker å kartlegge ungdoms friluftslivsdeltakelse på fritiden. Hvorvidt enkelte også inkluderer aktiviteter som gjennomføres som del av skoletilbudet, vet vi ikke. Vi vet imidlertid fra andre undersøkelser at svært få elever i ungdomsskole og videregående skoler opplever at de undervises i friluftsliv (Abelsen & Leirhaug, 2018; Gurholt, 2014; Moen m.fl., 2015). Sjansene for at deltakelse i friluftsliv i skolen er representert i svarene, er med all sannsynlighet små.

Undersøkelsen er gjennomført om vinteren. I hvilken grad dette har betydning for hva ungdommene svarer, kan vi ikke kontrollere. Vi vet imidlertid at vinteren 2018, fra januar til mars da undersøkelsen ble gjennomført, var snørik og med gode forhold for alle former for ski- og snowboardaktiviteter overalt i Oslo-området.

Statistiske analyser og tolkninger

I analysene har vi benyttet beskrivende statistikk som univariate frekvensanalyser, krysstabeller og gjennomsnittsanalyser (Aalen, Frigessi, Moger, Scheel, Skovlund & Veierød, 2018; Hellevik, 2002). Statistikkprogrammet SPSS er benyttet til å analysere datamaterialet. Det høye antallet respondenter

fører til at de statistiske analysene av forskjeller, effekter og samvariasjon mellom variabler som oftest blir signifikante, og dermed med stor sannsynlighet ikke er resultat av tilfeldigheter. Selv små variasjoner mellom gruppene blir statistisk signifikante. Vi har derfor valgt å ikke presentere signifikansnivå i de ulike analysene. Alle resultater er oppgitt i hele prosent og rundet opp eller ned til nærmeste hele tall.

De statistiske resultater som framkommer tolker og drøfter vi i lys av de samfunnsvitenskapelige begrep og perspektiv vi har redegjort for i kapitlene 1-3 og i lys av resultater og tolkninger fra andre relevante kvantitative studier.

Demografiske kjennetegn ved «friluftslivsutvalget»

Friluftslivsutvalget følger de demografiske fordelingsmønstre som gjelder for Ung i Oslo 2018, med hensyn til kjønns- og alderssammensetning, innvandrerbakgrunn, sosioøkonomisk familiebakgrunn og bosted/bydel. Det innebærer en overvekt av jenter (54 prosent). Ung i Oslo definerer ungdom med innvandrerbakgrunn som ungdom hvis begge foreldre er født utenfor Norge. Om lag en tredjedel (35 prosent) av utvalget har innvandrerbakgrunn. De aller fleste unge med innvandrerbakgrunn er imidlertid selv født og oppvokst i Norge. Bare 15 prosent har flyttet til Norge som tenåringer (Bakken, 2018, s.14).

Å undersøke sosiale ulikheter i deltakelsen i friluftsliv, står sentralt i analysen. En rekke undersøkelser og sosiologisk teori knytter sosial ulikhet til alder (klassetrinn), kjønn, foreldrenes innvandrerbakgrunn, familiens sosioøkonomiske status og bosted (bydel). Dette er også de variabler som blir benyttet i denne studien. Bosted, som i denne undersøkelsen uttrykkes gjennom hvilken bydel de unge bor i, kan oppfattes som et uttrykk for sosiokulturelle nabolagsressurser de unge får tilgang til gjennom sitt oppvekstmiljø (Ljunggren & Andersen, 2017). Sosioøkonomisk status (SØS) er et begrep Ungdata anvender for å undersøke hva ungdommenes tilgang til sosioøkonomiske ressurser betyr, for deres livskvalitet og livsmuligheter, samt deltakelse i fritidsaktiviteter og idrett. I Ung i Oslo 2018 blir hver ungdom kategorisert i enten lav, middels eller høy SØS. Gruppene er laget slik at de utgjør tre like store grupper når vi ser alle ungdommer i Oslo under ett. SØS måles indirekte gjennom 6 spørsmål som omhandler antall datamaskiner/nettbrett i familien, antall bøker i hjemmet, antall biler i familien, antall ferieturer med familien siste år, om ungdommene har eget soverom og foreldrenes utdanningsnivå (Bakken, 2018, s.15).

Antall deltakere i undersøkelsen faller fra 8. trinn til Vg3 – fra respektive 1426 respondenter i 8. klassetrinn til 855 respondenter på Vg3. Nedgangen i antall informanter med økende alder kan skyldes flere forhold. For eksempel kan interessen for å delta, synke med høyere alder, eller ha sammenheng med at frafallet fra videregående skole øker med stigende alder. Dette kan igjen forklare at jentene er i flertall i studien, siden guttene har et større frafall på VGS enn jenter. Tall fra 2015 viser at 78 prosent av jentene, mens 67 prosent av guttene, gjennomfører videregående skole innen fem år etter at de har startet.³⁸

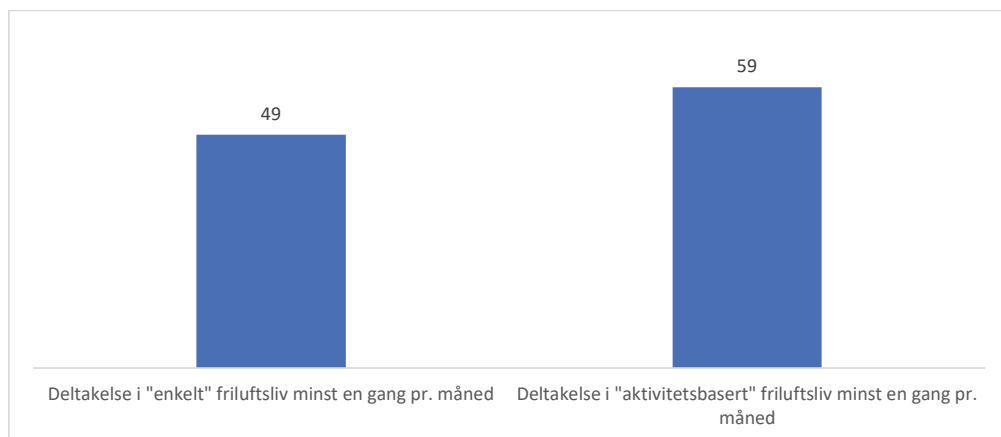
³⁸ <https://www.utdanningsforbundet.no/var-politikk/utdanningsforbundet-mener/artikler/frafall/>

Friluftsliv i «skog og mark»

Med resultater fra Ung i Oslo 2018 belyser vi nedenfor følgende spørsmål: Hvor mange ungdom i Oslo deltar i friluftslivsaktiviteter i skog og mark? Hvilke aktiviteter deltar de i? Hvor ofte deltar de i disse aktivitetene? Hvor mange ulike friluftslivsaktiviteter deltar de i? Deretter belyser vi hvordan ulike sosiale forhold virker inn på ungdommenes deltakelse. Faktorer som kjønn, alder, innvandrerbakgrunn, sosioøkonomisk status og bosted blir belyst.

Hvor mange deltar?

Omtrent halvparten (49 prosent) av all ungdom i Oslo mellom 13 og 19 år deltar i minst én av aktivitetene definert som «enkelt» friluftsliv minst én gang hver måned (figur 4.3). Dette er aktivitetene: «Skitur i skog og mark», «fottur i skog og mark», «drar på fisketur» og «overnatter i telt ute i skog og mark (ikke campingplass)». Av disse er det 22 prosent som deltar i minst én av disse aktivitetene minst én gang per uke. Dette innebærer at mer enn 8000 ungdom i Oslo ukentlig driver med «enkle» friluftslivsaktiviteter som foregår i skog og mark.³⁹ Dersom vi inkluderer «Trener i skog og mark» og «Kjører snowboard eller står på ski» («aktivitetsorientert» friluftsliv), øker antallet unge som månedlig deltar i markarelatert friluftsliv med 10 prosentpoeng, til 59 prosent (figur. 4.1).

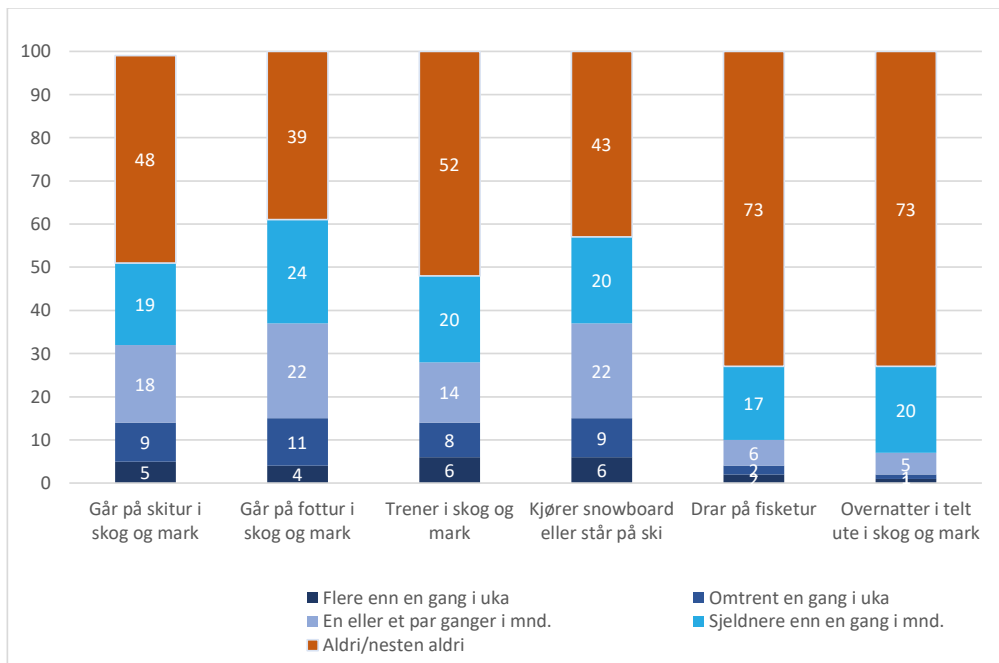
Figur 4.1 Prosentandel av ungdom som deltar i minst én aktivitet innen «enkelt» og «aktivitetsbaserte» friluftsliv i skog og mark. Minst én gang pr måned. 13-19 år, Ung i Oslo 2018.

Resultatene viser at en utvidelse av friluftslivsbegrepet, der flere aktiviteter inkluderes, bidrar til at flere ungdommer vil bli kategorisert som aktive deltakere i friluftsliv. Dersom undersøkelsen hadde inkludert aktiviteter som bading, tur med hunden i naturmiljø, aktiviteter på islagte vann, sykling i naturmiljø, bruk av parker og grønne lunger, aktiviteter knyttet til Oslofjorden og fjordfriluftsliv osv., ville andelen ungdom som deltar i friluftsliv i minst én aktivitet minst én gang per måned med all sannsynlighet gitt høyere resultater. Andelen ungdom som deltar i friluftsliv må med andre ord alltid ses i forhold til hva som inkluderes i friluftslivsbegrepet, og hvordan aktivitet og deltakelse måles i de ulike undersøkelsene (se diskusjonen i Del 2-1 om å måle deltakelse i friluftsliv).

³⁹ Tallet 8000 er et overslag. Når 22 prosent av ungdom oppgir at de ukentlig driver med «enkle» friluftslivsaktiviteter, og at det totalt er 37 000 ungdom i Oslo mellom 13 og 19 år, så blir tallet ca. 8140.

Hvor ofte?

Mens figur 4.1 ga svar på hvor mange som deltar i friluftsliv i skog og mark, målt som deltakelse i minst én aktivitet minst én gang i måneden, gir figur 4.2 svar på hvor ofte ungdommene deltar i hver av de seks friluftslivsaktivitetene som er inkludert i Ung i Oslo 2018.

Figur 4.2 Prosentandel av ungdom som deltar, og hvor ofte, i ulike friluftslivsaktiviteter i skog og mark. 13 - 19 år, Ung i Oslo 2018.

Resultatene i figur 4.2 viser at det er like mange som «går på fottur i skog og mark» og som «kjører snowboard/står på ski» (37 prosent) minst én gang hver måned (eller oftere), mens andelen av unge som «går på skitur» og «trener i skog og mark», er henholdsvis 32 prosent og 28 prosent. Samtidig viser resultatene at andelen av de unge som deltar minst én gang per uke i én av friluftslivsaktivitetene «gå på skitur», «går på fottur», «trener i skog og mark» eller «kjører snowboard/står på ski» ligger omkring 15 prosent, og at ca. 5 prosent av ungdommene deltar i én av disse fire aktivitetene flere ganger i uka.

Den andre yttergruppen, representert ved aktivitetene «fisketur og telttur», har et annet deltakermønster. Fisketur og telttur er aktiviteter som langt færre driver med. Deltakelse minst én gang per måned ligger på henholdsvis 10 prosent og 7 prosent. Antallet som fisker eller telter minst én gang per uke, er på henholdsvis 4 prosent og 2 prosent. Selv om deltakelsesprosentene er lave, viser resultatene at det finnes ca. 1000 ungdom i Oslo minst én gang per uke som drar på fisketur og ca. 500 som er på telttur (prosenten er da multiplisert med 35 000 ungdommer i Oslo).

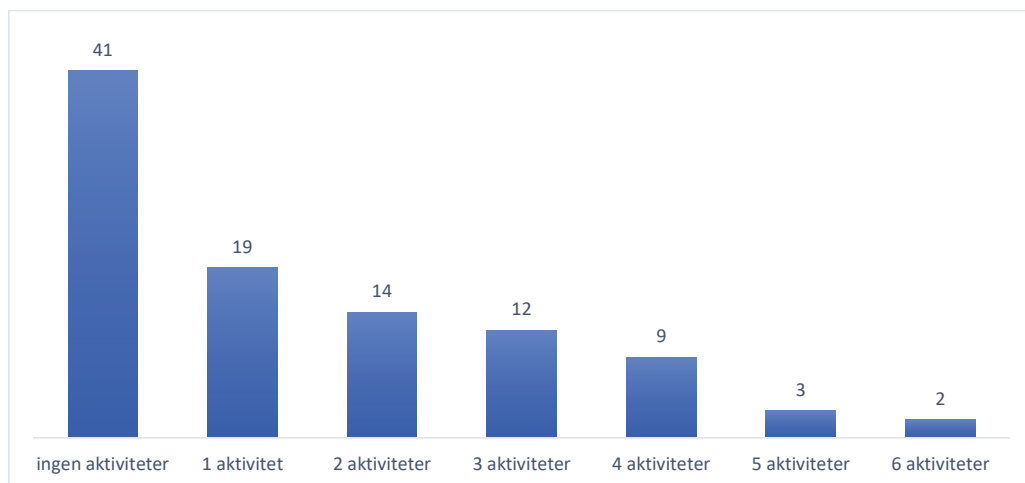
Figur 4.2 viser også at flertallet av de unge deltar «sjeldnere enn én gang i måneden» eller «aldri/nesten aldri» – mellom 63 og 72 prosent i aktivitetene skitur, fottur, trener og kjører snowboard/står på ski, og

mellom 90 og 93 prosent for fisketur og telttur (oransje og lyseblå felt). Med andre ord; flertallet av ungdom i Oslo deltar sjelden/aldri/nesten aldri på de ulike friluftslivsaktivitetene i skog og mark på fritiden.

Resultater fra studien *Aktiv i Storbyen* (Hines & Rafoss, 2018) (se kapittel 3), kan bidra til å sette resultatene fra Ung i Oslo 2018 i perspektiv. Hines & Rafoss (2018, s.56) finner at rundt 12 prosent av 15–29 åringer bruker turstier/løypene ukentlig i 2015, et antall som sammenfaller med de ca. 15 prosent av 13 – 19 åringene i Ung i Oslo som er aktive i hver av markaaktivitetene skitur, fottur, trener og kjører snowboard/står på ski. Andelen unge som bruker utmarksområder én eller flere ganger i uka, finner Hines og Rafoss (2018, s.57) er høyere, hele 19 prosent. Det kan bety at den utvidede alderskategorien som anvendes av Hines og Rafoss (15 – 29 år) bidrar til denne økningen.

Hvor mange friluftslivsaktiviteter deltar ungdom i?

For å få et bredere inntrykk av, og uttrykk for, Oslo-ungdoms friluftslivsdeltakelse, har vi undersøkt hvor mange aktiviteter respondentene deltar i minst én gang per måned (figur 4.3). Dette gir oss et mål på bredden i ungdommenes oppslutning om de ulike aktivitetene.

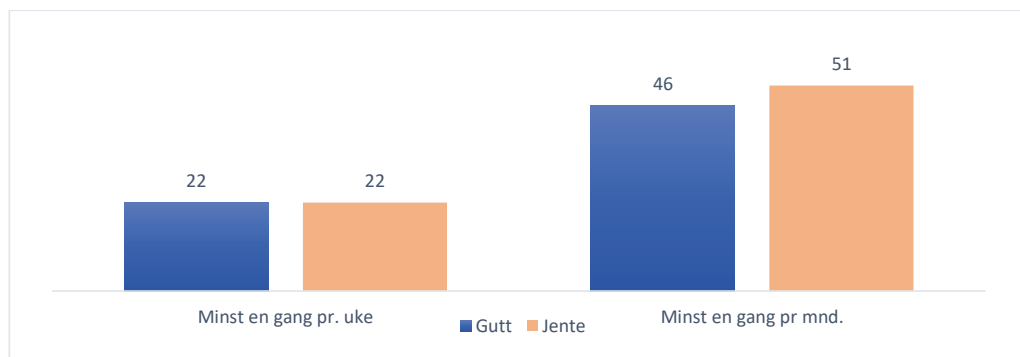

Figur 4.3 Prosentandel av ungdom som deltar i antall (0-6) friluftslivsaktiviteter i skog og mark. Minst én gang pr måned. 13-19 år, Ung i Oslo 2018.

Av de som deltar i friluftsliv minst én gang per måned, deltar de fleste (19 prosent) i kun én aktivitet, og prosentandelen synker jo flere aktiviteter som inkluderes. Det er likevel en relativt stor gruppe som deltar i to eller tre aktiviteter hver måned, til sammen 26 prosent. Den største gruppen er imidlertid de som ikke deltar i noen av aktivitetene hver måned (41 prosent).

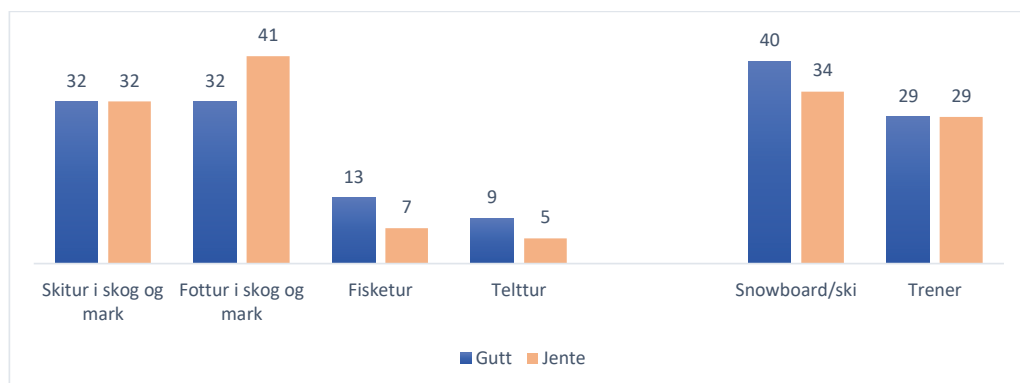
Kjønn

Ung i Oslo 2018 er godt egnet til å si noe om sammenheng mellom deltakelse i friluftslivsaktiviteter og kjønn. Innledningsvis presenterer vi ungdommenes deltakelse i «enkle» friluftslivsaktiviteter. I figur 4.4. analyserer vi deltakelse i enkelt friluftsliv i skog og mark og sammenhenger med kjønn.

Figur 4.4 Prosentandel av gutter og jenter som deltar i minst én aktivitet i «enkle» friluftsliv i skog og mark. Minst én gang pr uke og minst én gang pr måned. 13-19 år, Ung i Oslo 2018.

Resultatene (figur 4.4) viser at det er like mange jenter og gutter som deltar ukentlig i «enkle» markrelatert friluftsliv, mens det er litt flere jenter enn gutter som deltar minst én gang per måned (51 prosent mot 46 prosent). Resultatene ser på prosentvis deltakelse innen sin respektive gruppe (gutt/jente). Det betyr at resultatene ikke er et utslag av at det er flere jenter som har besvart undersøkelsen. Når vi splitter deltakelsen i alle de seks markaaktivitetene i forhold til kjønn, blir bildet mer nyansert (figur 4.5).

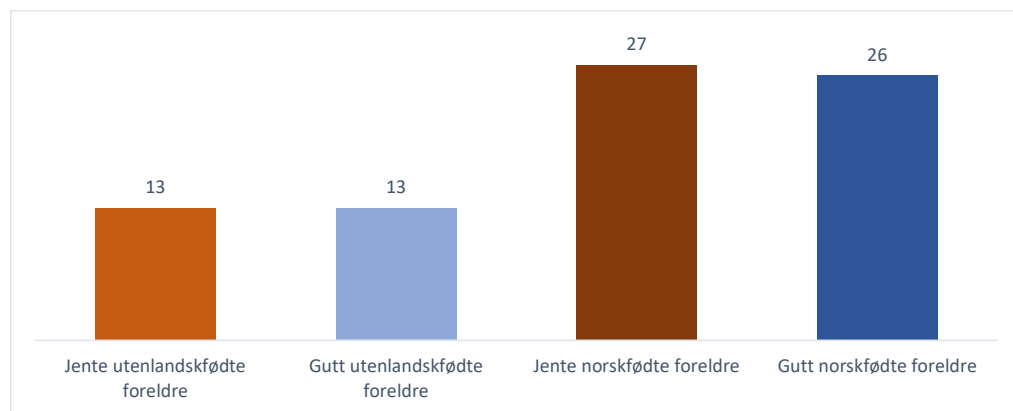
Figur 4.5 Prosentandel av gutter og jenter som deltar i ulike friluftslivsaktiviteter i skog og mark. Minst én gang pr måned. 13-19 år, Ung i Oslo 2018.

Resultatene i figur 4.5 viser at en større andel av jentene går på fottur i skog og mark enn andelen av guttene. Andelen gutter som drar på fisketur, telttur og kjører snowboard/står på ski er større enn andelen jenter som deltar i disse aktivitetene. Andelen av gutter og jenter som «går på skitur i skog og mark» og «trener i skog og mark» er like store. I disse to aktivitetene er det altså ikke lenger noen forskjell mellom kjønnene på gruppenivå. Utjevningen mellom kjønnene skyldes sannsynligvis at flere jenter er aktive enn før, og ikke at gutter er blitt mindre aktive (Breivik & Rafoss, 2017).

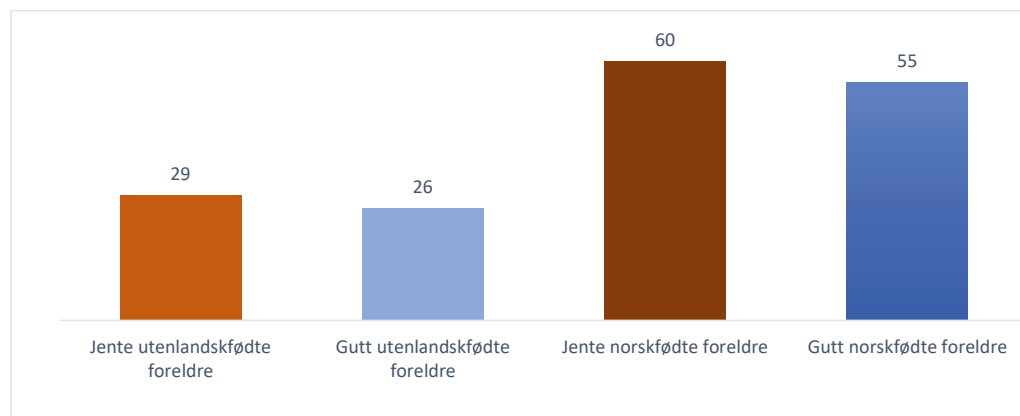
Det er kun aktiviteten «går på fottur i skog og mark» som bidrar til at jenter i gjennomsnitt har høyere deltakelse enn guttene i de «enkle» friluftslivsaktivitetene (figur 4.5). I de andre aktivitetene deltar jenter tilsvarende som, eller lavere enn guttene. De aktivitetene som viser størst forskjell mellom kjønnene, er fisketur og telttur. Det er nesten dobbelt så mange gutter som jenter som fisker og telter. Derneist viser det seg at 6 prosentpoeng flere gutter enn jenter «kjører snowboard/står på ski», minst én gang hver måned (figur 4.5). Kjønnsforskjellene som kommer fram knyttet til ulike aktiviteter, er sammenfallende med tidligere studier (Breivik, 2013; Breivik & Rafoss, 2017; Pedersen, 1999).

Innvandrerbakgrunn

Tidligere studier har vist at hvorvidt foreldrene er født i eller utenfor Norge, har stor betydning for ungdoms deltakelse i friluftsliv i skog og mark. Forskningen har dessuten vist at jenter med innvandrerbakgrunn, er den gruppen som er minst aktive i friluftsliv (Strandbu, 2000). Figur 4.6 og figur 4.7 viser hvor store andeler av de unge, fordelt etter kjønn og hvorvidt foreldrene er født i eller utenfor Norge, som deltar i de «enkle» markarelaterte aktivitetene minst én gang hver uke og minst én gang hver måned.

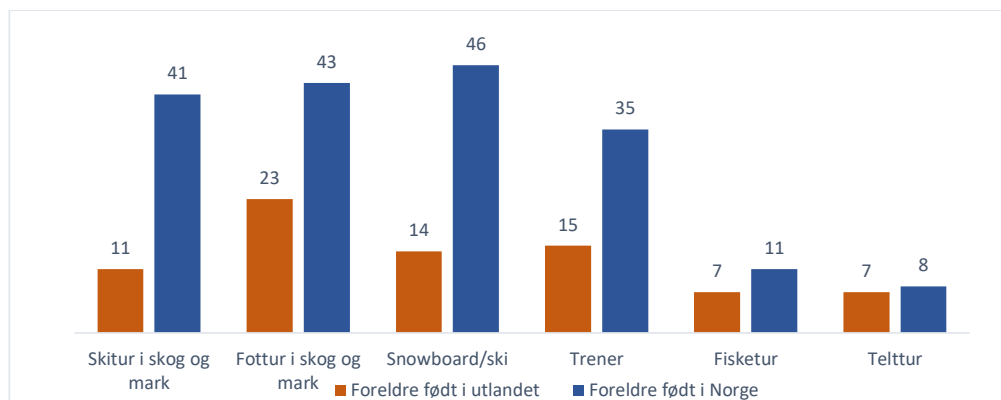
Figur 4.6 Prosentandel av jenter og gutter, med foreldre født i og utenfor Norge som deltar i minst én aktivitet i «enkelte» friluftsliv i skog og mark. Minst én gang pr uke. 13-19 år, Ung i Oslo 2018.

Figur 4.7 Prosentandel av jenter og gutter, med foreldre født i og utenfor Norge som deltar i minst én aktivitet i «enkelte» friluftsliv i skog og mark. Minst én gang pr måned. 13-19 år, Ung i Oslo 2018.

Resultatene i figur 4.6 og 4.7 viser at for jenter og gutter, hvis begge foreldrene er født i utlandet, er deltakelsen i «enkelt» friluftsliv ca. halvparten av hva det er for ungdom med foreldre født i Norge. Dette gjelder både for ukentlig og månedlig deltakelse. Resultatene viser også at jenter og gutter med innvandrerbakgrunn har like høy ukentlig deltakelse, mens jentene har noe høyere deltakelse når vi inkluderer de som svarer at de deltar månedlig. Jenter med norskfødte foreldre har høyest deltakelse minst én gang per måned (60 prosent), og ligger 5 prosentpoeng høyere enn guttene med norskfødte foreldre (55 prosent).

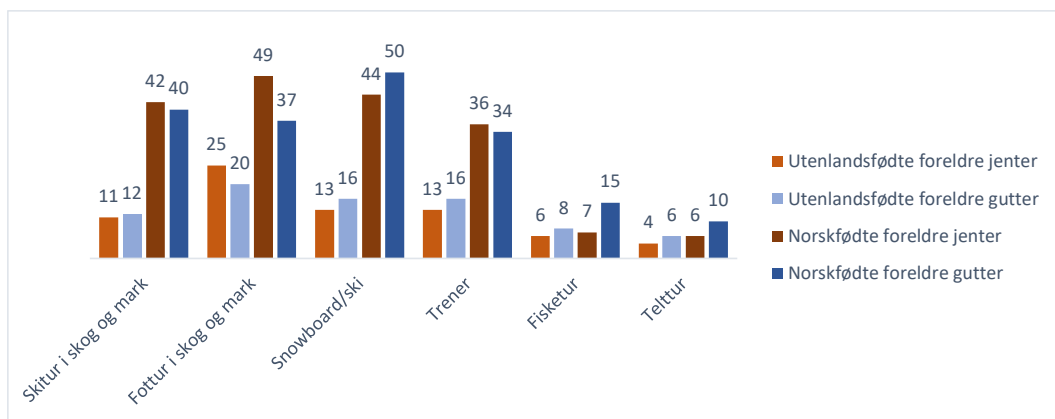
Det er også interessant å undersøke forskjeller mellom andelen ungdom med innvandrerbakgrunn og andelen ungdom med norskfødte foreldre, med hensyn til deltakelse i alle de seks friluftslivsaktivitetene, minst én eller flere ganger per måned, slik figur 4.8 viser:

Figur 4.8 Prosentandel av ungdom med foreldre født i og utenfor Norge som deltar i ulike friluftslivsaktiviteter i skog og mark. Minst én gang pr måned. 13-19 år, Ung i Oslo 2018.

Resultatene i figur 4.8 viser at i alle de seks markarelaterte aktivitetene er deltakelsen blant ungdom med norskfødte foreldre høyere enn blant ungdom med foreldre født i utlandet. Samtidig kommer interessante nyanser fram. Også her ser vi at aktivitetene fisketur og telttur utjevner forskjellene i deltakelse mellom gruppene.

De største forskjellene mellom ungdom med innvandrerbakgrunn og ungdom med norskfødte foreldre finner vi i aktivitetene «går på skitur i skog og mark» og «kjører snowboard/står på ski». Her skiller det henholdsvis 30 og 32 prosentpoeng mellom gruppene. Forskjellene er litt mindre innenfor aktivitetene «går på fottur i skog og mark» og «trener i skog og mark». Her skiller det 20 prosentpoeng mellom gruppene. Det kan med andre ord se ut som at vinteraktiviteter, «gå på skitur i skog og mark» og «kjører snowboard/står på ski», bidrar til å øke avstanden mellom gruppene. Ferdigheter, utstyr og kultur/tradisjon kan være med på å forklare dette. Det kan være nødvendig å presisere at prosenttallene også her refererer til egen gruppe og ikke totalen. Det betyr at når 11 prosent av innvandrerungdommen går skitur i skog og mark, så betyr det at det er 11 prosent av de med innvandrerbakgrunn som går skitur i skog og mark. Det betyr ikke at 11 prosent av de som går på ski har innvandrerbakgrunn. Figur 4.9 viser at deltakermønsteret nyanseres ytterligere når kjønnsforskjeller og innvandrerbakgrunn analyseres i forhold til de seks markarelaterte aktivitetene.

Figur 4.9 Prosentandel av jenter og gutter med foreldre født i og utenfor Norge som deltar i ulike friluftslivsaktiviteter i skog og mark. Minst én gang pr måned. 13-19 år, Ung i Oslo 2018.

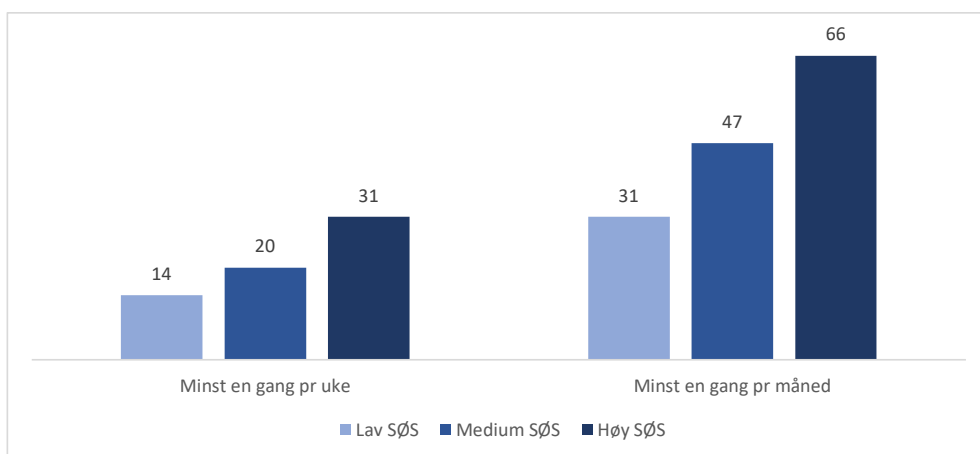
Resultatene i figur 4.9 viser igjen at det er stor forskjell mellom ungdom med innvandrerbakgrunn og ungdom med foreldre født i Norge.

Jenter med innvandrerbakgrunn har sin høyeste deltagelse i aktiviteten «går på fottur i skog og mark» (25 prosent), og andelen jenter med innvandrerbakgrunn er her 5 prosentpoeng høyere enn for andelen gutter med innvandrerbakgrunn (20 prosent). Guttene med innvandrerbakgrunn har marginalt høyere deltagelse i de andre friluftslivsaktivitetene enn jenter med innvandrerbakgrunn. At jenter med innvandrerbakgrunn deltar i friluftsliv i «skog og mark» i omtrent samme omfang som gutter med innvandrerbakgrunn i aktivitetene «går på skitur i skog og mark», «trener i skog og mark» og «kjører snowboard/står på ski», viser at jentene med innvandrerbakgrunn er mer «inkludert» i friluftslivsaktiviteter enn i idrettsdeltakelse. Bakken (2019, s.10) gjør i sin Ungdata-rapport et poeng av at jenter med innvandrerbakgrunn er underrepresentert på denne arenaen.

Resultatene viser at fisketur og telttur igjen skiller seg fra de andre friluftslivsaktivitetene. Sammenliknet med de andre aktivitetene, er det innenfor fisketur og telttur at jenter med foreldre født i Norge har lavest deltagelse. Andelen jenter med foreldre født i Norge som deltar, er ca. halvparten så stor som andelen gutter med foreldre født i Norge som deltar.

Sosioøkonomiske forskjeller

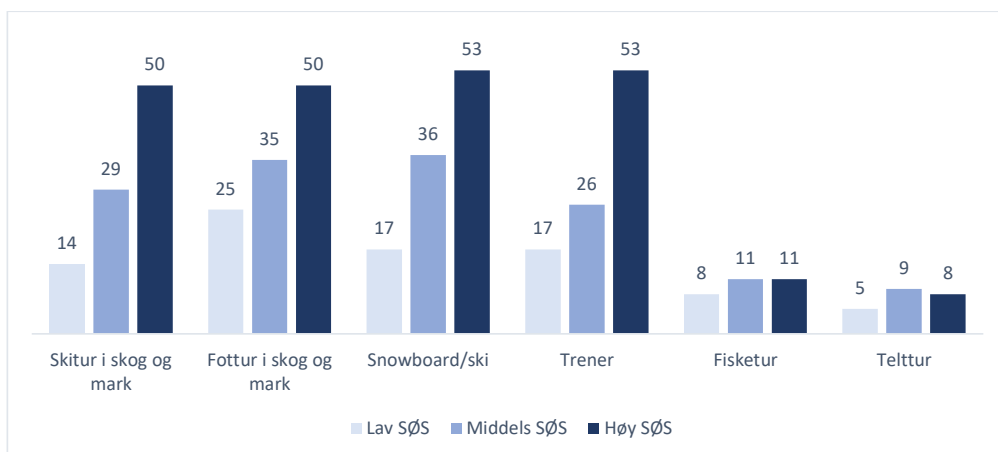
Kunnskapsstatus for deltagelse i friluftsliv i «skog og mark» viser at sosioøkonomiske forhold, som utdanning, inntekt, tilgang til hytte osv. over tid har vist stor forklaringsverdi for å forstå hva som skaper forskjeller i deltagelse i en rekke friluftslivsaktiviteter. I Ung i Oslo 2018 er familienes økonomi som tidligere nevnt, målt indirekte gjennom seks spørsmål (Bakken, 2018, s.15) og refereres til som familienes sosioøkonomiske status (SØS). Figur 4.10 viser deltagelse i minst én av aktivitetene innen «enkelt» markrelatert friluftsliv henholdsvis ukentlig og månedlig, sett i lys av SØS.

Figur 4.10 Prosentandel av ungdom med lav, medium og høy sosioøkonomisk status som deltar i minst én aktivitet i «enkelt» friluftsliv i skog og mark. Minst en gang pr uke og minst en gang pr måned. 13-19 år, Ung i Oslo 2018.

Resultatene i figur 4.10 viser at sosioøkonomisk status har stor betydning for deltakelse i minst én av de fire aktivitetene som inngår i «enkelt» friluftsliv. De sosiale forskjellene er tydelige både når det gjelder ukentlig og månedlig deltakelse: Om lag en tredjedel av ungdommene som kommer fra familier med lav SØS deltar i minst én friluftslivsaktivitet minst én gang i måneden, mens to tredjedeler gjør det blant de unge som kommer fra familier med høy SØS. Unge som vokser opp i familier med middels SØS plasserer seg mellom grupperingene med henholdsvis lav og høy SØS.

Figur 4.11 viser systematiske statistiske sammenhenger mellom sosioøkonomisk bakgrunn og andelen unge som deltar i de seks markarelaterte aktivitetene. Et annet mønster som kommer fram i figur 4.11, er at andelen unge som deltar minst én gang hver måned i hver av aktivitetene, fordeler seg slik at andelen unge fra familier med høy SØS er betydelig høyere enn andelen unge som kommer fra familier med lav SØS. Et unntak er igjen telttur og fisketur, der sosial bakgrunn synes å ha liten betydning.

Figur 4.11 Prosentandel av ungdom med lav, middels og høy sosioøkonomisk status som deltar i ulike friluftslivsaktiviteter i skog og mark. Minst én gang pr måned. 13-19 år, Ung i Oslo 2018.

Resultatene i figur 4.11 viser at forskjellene i de unges SØS-bakgrunn har stor betydning for de unges deltakelse i de fleste markarelaterte friluftslivsaktivitetene. Ungdom som kommer fra familier med høy SØS, deltar klart mest i de aktivitetene «skitur, fottur, trener i skog og mark og står på snowboard/ski» (mellom 50 prosent og 53 prosent). Deretter kommer andelen unge med middels SØS der mellom 26 prosent og 36 prosent er aktive, mens andelen aktive unge med lav SØS er mellom 14 prosent og 17 prosent.

Igjen skiller aktivitetene fisketur og telttur seg ut. Interessen for disse aktivitetene ser ut til å «trumfe» forskjeller i sosiokulturelle forutsetninger. Ungdom med høy SØS er ikke lenger overrepresentert som deltakere i disse aktivitetene. Selv om andelen ungdom med lav SØS, også innen telttur og fisketur deltar i mindre grad enn andelen ungdom med middels og høy SØS, så er forskjellene betydelig mindre enn for de andre aktivitetene. Dette kan indikere at deltakelse i fisketur og telttur i liten grad synes å være påvirket av familienes sosioøkonomiske status.

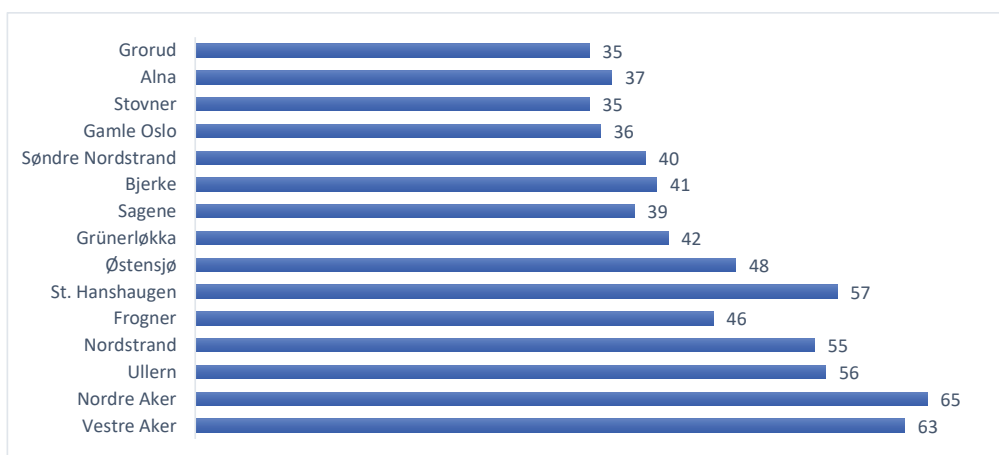
Groruddalsundersøkelsen (Bjerke m.fl., 2006) undersøker også deltakelse i markarelaterte friluftslivsaktiviteter ut fra barn og unges sosioøkonomiske familiebakgrunn. Resultatene viser et tilsvarende mønster: Barn og unge med middelklassebakgrunn går oftere på ski enn barn og unge fra arbeiderklassefamilier. Det er flere barn og unge med arbeiderklassebakgrunn (43 prosent) som opplyser at de «aldri eller nesten aldri» går tur i skog og mark, enn blant middelklasseelevene (30 prosent).

Bydelsforskjeller

Et annet mål på sosial ulikhet kommer fram gjennom de unges bostedstilhørighet. Hvilken bydel de unge bor i, er resultat av hvilket postnummer hver enkelt oppgir for sin bostedsadresse. Bydel er i Oslo indikatorer for aggregerte sosioøkonomiske og kulturelle ressurser de unge har tilgang til i sine respektive oppvekstmiljøer (Ljunggren, 2017). Mot denne bakgrunn og med grunnlag i tidligere studier (Strandbu, 2000) er det nærliggende å anta at bosted har betydelig forklaringsverdi for ungdoms deltakelse i friluftsliv. Bydelene som ligger i ytterkanten av Oslo, har alle god tilgang til «skog og mark», i varierende grad også til grøntstrukturer som parker og turveier. For bydelene nærmere bykjernen vil avstanden til markaområder være større. Samtidig følger det av sosioøkonomiske forskjeller at det også er forskjeller i sosial infrastruktur og fritidstilbud i form av hvilke frivillige organisasjoner som er aktive og tilbyr tjenester til befolkningen, herunder til barn og unge (jf. kapittel 5 og 6, Del 2-2 og 2-3). Flere studier nasjonalt og internasjonalt har vist at også avstanden til grøntstrukturer er helt avgjørende for hvor mange som deltar, mindre undersøkt er hva tilbudet av frivillig organiserte aktiviteter betyr.⁴⁰

Figur 4.12 viser bostedets betydning for de unges deltakelse i «enkelt» friluftsliv. Ungdommenens hjemmeadresse (postnummer) er koblet mot én av Oslos 15 bydeler, og deltakelse i minst én av de fire «enkle» friluftslivsaktivitetene minst én gang i måneden. Dette betyr at skolevalg (utenfor egen bydel) ikke påvirker resultatene.

⁴⁰ Se for eksempel *Handlingsplan for fysisk aktivitet 2005–2009*, gjengitt i Meld. St. 18 (2015-2016) (Klima- og miljødepartementet, 2016, s.45).

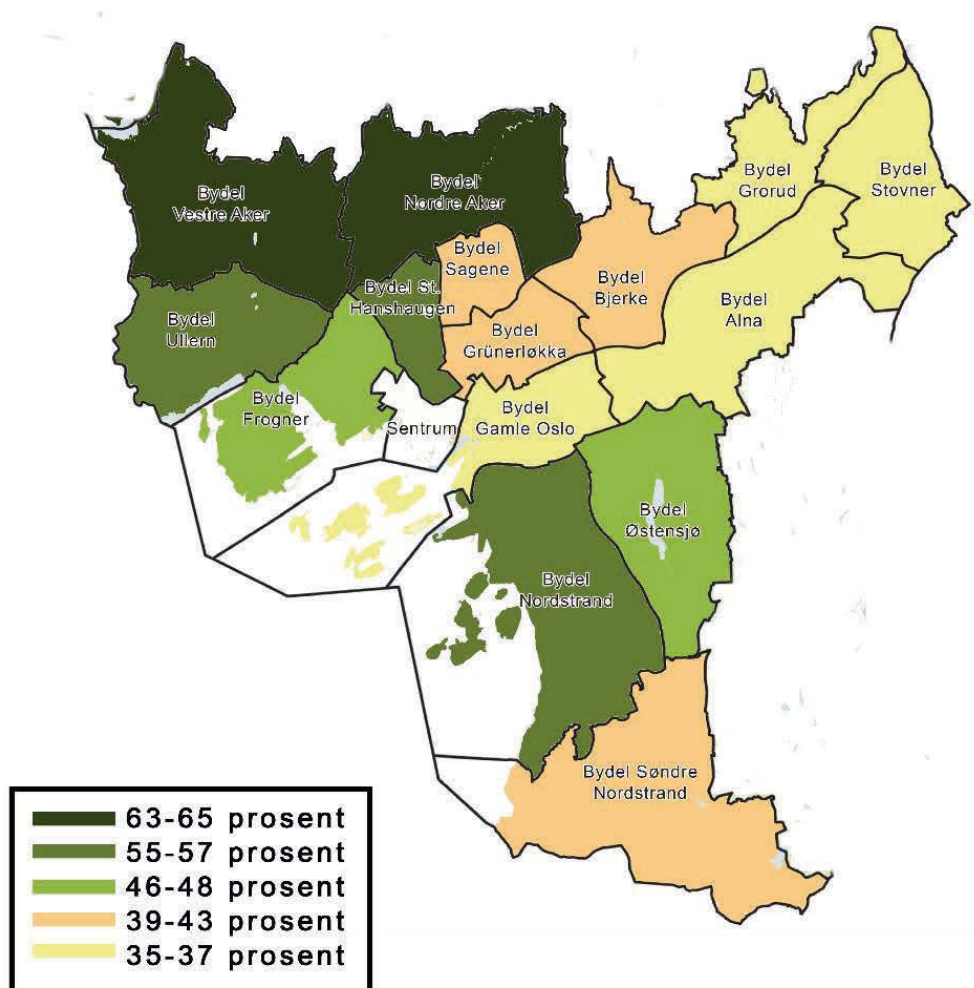

Figur 4.12 Prosentandel av ungdom i ulike bydeler som deltar i minst én aktivitet i «enkle» friluftsliv i skog og mark. Minst én gang pr måned. 13-19 år, Ung i Oslo 2018.

Figur 4.12 viser at det er tydelig sammenheng mellom deltakelse i friluftsliv og hvilken bydel de unge bor i. Forskjellene i deltakelse viser ingen klare sammenhenger mellom bydeler og avstand til Marka: Tre av de bydelene som har den laveste andel unge som deltar i minst én av de «enkle» friluftslivsaktivitetene minst én gang i måneden (Grorud, Alna og Stovner), ligger i Groruddalen og har god adgang til Marka. De tre bydelene har også vært inkludert i Groruddalssatsingen (2007-2016) og vært del av et betydelig områdeløft også når det gjelder adgangen til Marka og attraktiviteten til grøntstrukturer. Det synes med andre ord ikke å være avstand til skog og mark og kvalitetene på grøntstrukturer alene som forklarer forskjellene. Bydel St. Hanshaugen er en av de bydelene med størst avstand til Marka, likevel er det bare to bydeler som har høyere andel unge som deltar i minst én av de «enkle» friluftslivsaktivitetene, minst én gang i måneden enn St. Hanshaugen. Dette er Vestre- og Nordre Aker som begge har nærhet til Marka, og den høyeste befolkningsandel i byen med høy sosioøkonomisk status kombinert med laveste andel av befolkningen med innvandrerbakgrunn.

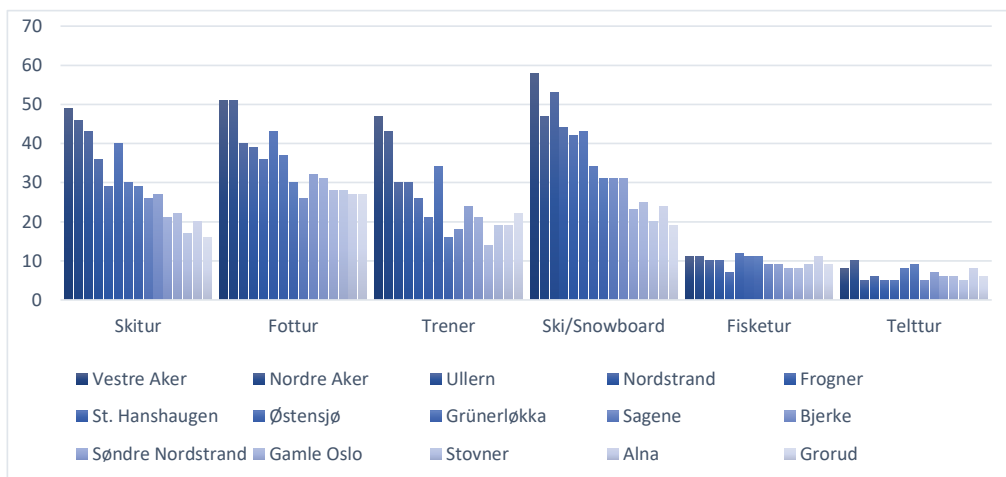
Tatt i betraktning at de fleste bydeler grenser til Marka og har tilgang til grøntstrukturer i byggesonen, er det aktuelt å søke etter andre forklaringer på de store forskjellene i deltakelse enn avstand fra Marka. Figur 4.13 er en visualisert framstilling av resultatene i figur 4.12 som viser hvordan andelen ungdom som er aktive i «enkle» markarelatert friluftsliv minst en gang per måned, fordeler seg geografisk i Oslos 15 bydeler. Bydelene presenteres med farger etter prosentvis andel som deltar slik at mørke farger markerer grupper med høyeste andeler aktive og lyse farger grupper med laveste andeler aktive. Grunnlaget for de fem gruppene er hvordan resultatene i figur 4.12 grupperer seg i fem «clusters» eller aktivitetsnivåer. Inspirasjonen til visualiseringen har vi hentet fra tilsvarende kart presentert i boka *Oslo – ulikhetenes by* (Ljunggren & Andersen, 2017, s.78). Basert på en tredelt sosioøkonomisk skala viser forskerne hvordan byen sosioøkonomisk er strukturert i et mønster som ligner en S-form. Denne formen kan også tydelig gjenkjennes i figur 4.13. I bydelene markert med tre sjatteringer mørkegrønt – bydeler lokalisert i Oslo Vest og Nord (Nordre Aker, Vestre Aker, Ullern, Frogner og St. Hanshaugen) og Oslo Sør-Øst (Nordstrand og Østensjø), er mellom halvparten og to tredjedeler av ungdommene aktive i friluftsliv minst én gang per måned. I bydeler markert oransje og gule, som omfatter Groruddalen og Oslo Indre Øst (Stovner, Grorud, Alna, Bjerke, Sagene, Grünerløkka og Gamle Oslo) og Oslo Sør (Søndre Nordstrand) er om lag en

tredjedel til 40 prosent aktive. Mønsteret følger tilsvarende mønster som fremkommer på kartet over sosioøkonomiske forskjeller, referert til ovenfor (Ljunggren & Andersen, 2017, s.78). Områder med høy og middels høy sosioøkonomisk gjennomsnitt er representert ved mørke grønnfarger, mens områder med lav sosioøkonomisk status svarer til de oransje og gule. Det er med andre ord sammenfall mellom hvordan Oslo som by er geografisk strukturert med hensyn til sosioøkonomisk ulikhet og ulikhet i deltakelsen i «enkelt» markarelatert friluftsliv.

Figur 4.13 Oversiktskart som viser prosentandel av ungdom i ulike bydeler som deltar i minst én aktivitet i «enkelt» friluftsliv i skog og mark. Minst én gang pr måned. 13-19 år, Ung i Oslo 2018.

Figur 4.14 viser andelen unge i de forskjellige bydelene, som deltar minst én gang per måned i de seks markarelaterte aktivitetene.

Figur 4.14 Prosentandel av ungdom i ulike bydeler som deltar i ulike friluftslivsaktiviteter i skog og mark. Minst én gang pr måned. 13-19 år, Ung i Oslo 2018.

Bydelene som ligger vest/nord i Oslo har høyest andel deltakelse stort sett i alle friluftslivsaktiviteter, sammenlignet med bydeler som er sentrumsnære og ligger lengre øst/sør.

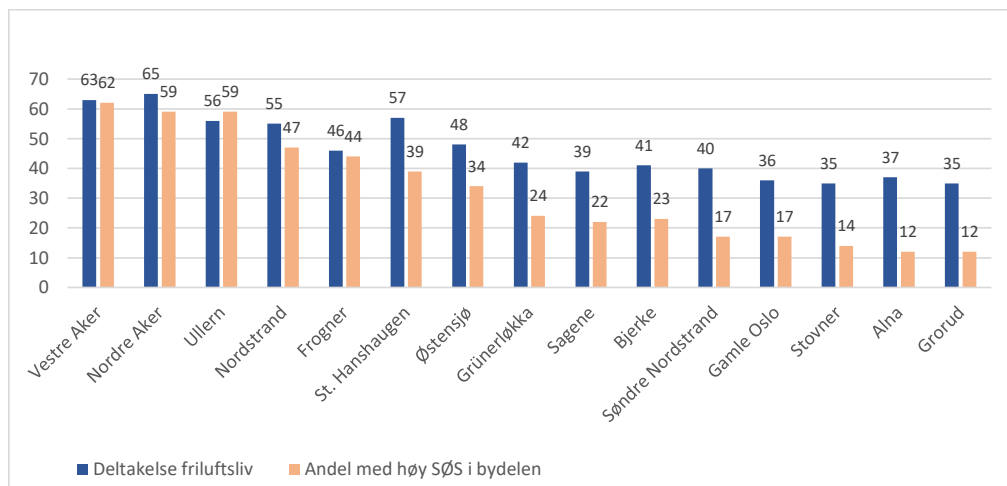
Trening i skog og mark er den aktiviteten der det kan se ut som at nærhet til skog og mark, har størst betydning. Av Oslos 15 bydeler, er det 7 som ikke grenser til Marka (forstått som Nordmarka, Lillomarka, Gjelleråsen, Østmarka, og Sørmarka). Det gjelder bydelene Ullern, Frogner, St. Hanshaugen, Sagene, Grünerløkka, Gamle Oslo og Nordstrand. For aktiviteten «trening i skog og mark», har alle disse bydelene relativ lav andel som deltar, sammenliknet med andelen som deltar i de andre friluftslivsaktivitetene. Dette har trolig sammenheng med at treningsturene ofte skjer fra hjemmet. Distansen til «skog og mark» ser for denne aktiviteten ut til å være en begrensende faktor.

Figur 4.14 viser også at vinteren bidrar til å øke forskjellene i andelen aktive mellom bydeler i vest og bydeler i øst. «Å gå på skitur i skog og mark» og «kjøre snowboard/stå på ski» er de to aktivitetene som viser størst prosentvis forskjell mellom bydeler på vestkanten og bydeler på østkanten (henholdsvis 32 og 39 prosentpoeng mellom bydelen med høyest og lavest deltakelse). Anlegg for snowboard/ski (slalåmbakke) kan bidra til å forklare noe av de store forskjellene på spørsmålet om snowboard/ski, da Oslos mest benyttede slalåmbakke (Oslo Vinterpark) ligger i Oslo Vest. For aktiviteten «gå på skitur i skog og mark» burde ikke tilrettelegging/anlegg bidra vesentlig til de store forskjellene, da det er preparerte skiløyper rundt hele Oslo. En mulighet kan være at nærheten til Nordmarka, som ligger høyere over havet, tilsier at det i denne delen av Oslo er gjennomsnittlig flere dager hver vinter med (gode) skiforhold (Bjørnbæk, 2017). Det kan også nevnes at mildere vintere har bidratt til at skiføret har vært mer varierende i de lavtliggende markaområdene, og at disse hovedsakelig er å finne i Oslo Øst.

To aktiviteter skiller seg igjen ut. Bosted har liten påvirkning på deltakelse på telttur og fisketur.

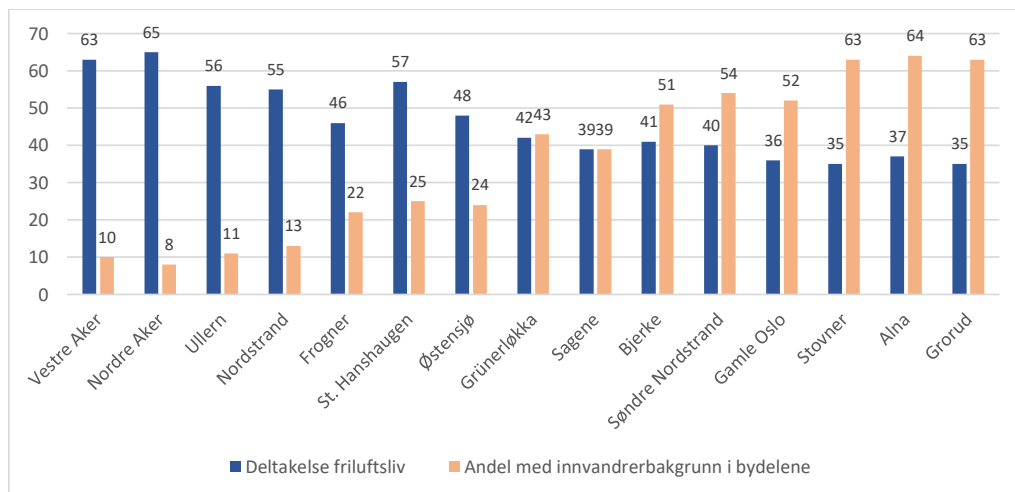
Levekårsforskjeller

I de følgende grafene vil deltakelse på bydelsnivå bli sammenstilt med familienes sosioøkonomiske status⁴¹ (figur 4.15) og innvandrerbakgrunn (figur 4.16).

Figur 4.15 Prosentandel av ungdom i ulike bydeler som deltar i minst én aktivitet i «enkelt» friluftsliv i skog og mark minst én gang pr måned og som har høy sosioøkonomisk status. 13-19 år, Ung i Oslo 2018.

I figur 4.15 ses deltakelse i «enkelt» friluftsliv på bydelsnivå i sammenheng med andelen barn og unge som er kategorisert med høy sosioøkonomisk status. De bydelene som har høy deltakelse i friluftsliv, har mange familier boende med høy sosioøkonomisk status. Figuren (4.15) viser at deltakelsen aktive synker i takt med at andelen familier med høy sosioøkonomisk status i bydelen går ned.

Figur 4.16 Prosentandel av ungdom i ulike bydeler som deltar i minst én aktivitet i «enkelt» friluftsliv i skog og mark, minst én gang pr måned og som har innvandrerbakgrunn. 13-19 år, Ung i Oslo 2018.

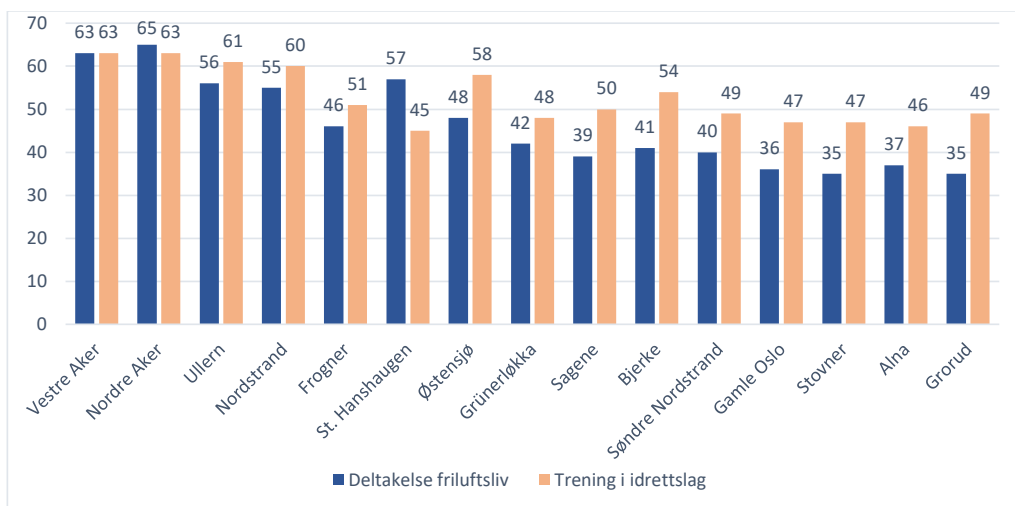
⁴¹ SØS måles indirekte gjennom 6 spørsmål: antall datamaskiner/nettbrett i familien, bøker i hjemmet, biler i familien, ferieturer med familien siste år, om ungdommene har eget soverom og foreldrenes utdanningsnivå (Bakken, 2018, s.15).

Figur 4.16 viser deltakelse i «enkelt» friluftsliv på bydelsnivå sammenstilt med andelen barn og unge med innvandrerbakgrunn. I de bydelene som har høy friluftslivsdeltakelse bor det få familier med innvandrerbakgrunn. Figur 4.16 viser også at friluftslivsdeltakelsen synker når antall familier med innvandrerbakgrunn i bydelene stiger.

Oppsummert kan vi si at Oslo er en by der de sosioøkonomiske og kulturelle forskjellene mellom bydelene er store. Vi kan også si at deltakelsen i friluftsliv viser store variasjoner mellom bydelene. De unges deltakelse i «enkelt» markarelatert friluftsliv viser stor grad av samvariasjon med faktorer som sosioøkonomisk status og innvandrerbakgrunn. De sosioøkonomiske- og kulturelle forskjellene har større påvirkning på friluftslivsdeltakelsen enn for eksempel nærhet til skog og mark og kjønn.

«Enkelt» friluftsliv og trening i/utenfor idrettslag

For å få en enda dypere forståelse for produksjon og reproduksjon av sosial ulikhet, kan det være interessant å undersøke nærmere hvordan sosial ulikhet i deltakelse i «enkelt» friluftsliv ser ut i forhold til sosial ulikhet i andre sammenliknbare aktiviteter, som for eksempel organisert idrett. Figur 4.17 viser ungdommenes månedlige deltakelse på bydelsnivå i henholdsvis «enkle» friluftslivsaktiviteter og trening i idrettslag (Bakken, 2018, s. 38).

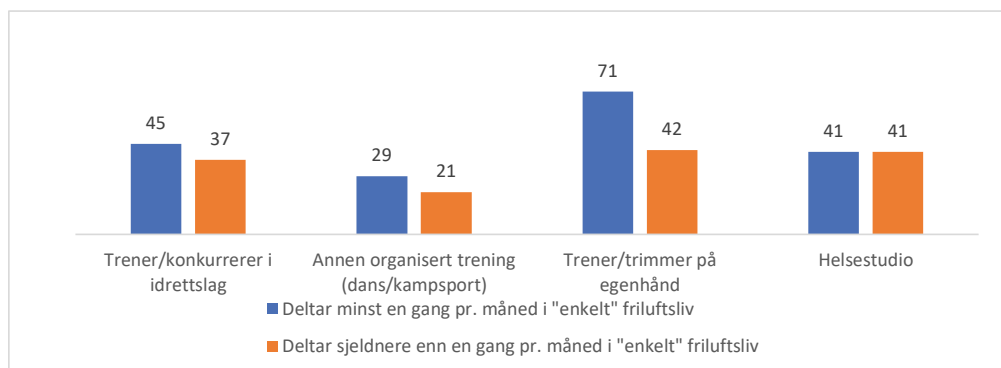

Figur 4.17 Prosentandel av ungdom i ulike bydeler som deltar i minst én aktivitet i «enkelt» friluftsliv i skog og mark og som trener i idrettslag. Minst én gang pr måned. 13-19 år, Ung i Oslo 2018.

Resultatene i figur 4.17 viser at trening i idrettslag også er skjevfordelt i forhold til bydeler i vest og øst (Bakken, 2019). Innen friluftsliv er den største prosentvise forskjellen mellom bydelene 30 prosentpoeng (Nordre Aker og Stovner/Grovdal). Innen trening i idrettslag er den største prosentvise forskjellen på 17 prosentpoeng (Vestre Aker/Nordre Aker og Alna). I Oslo Vest er det tilnærmet like mange unge som driver med friluftsliv som de som trener i idrettslag, mens på østkanten har friluftsliv lavere deltakelse enn trening i idrettslag. Dette tegner et bilde av at friluftsliv, i større grad enn trening i idrettslag, har et deltakelsesmønster som påvirkes av de sosiale ulikhetene i Oslo. Disse resultatene kan virke overraskende. De bryter med en gjengs oppfatning om at friluftsliv er sosialt utjevne og et allment tilgjengelig gode. Siden det er gratis å bruke naturen, og tilgangen til egnede områder

gjennomgående er god, skulle en kanskje forvente at friluftsliv hadde utjevne kvaliteter for deltakelse. Resultatene viser at det er motsatt. De viser også at deltakelse i friluftslivsaktiviteter handler om sosial klasse og at klassetilhørighet predikerer deltakelsen. Dette kan indikere at primærsosialiseringen til friluftslivet, med familien som hovedaktør, har størst påvirkning på de unges friluftslivsdeltakelse.

Ung i Oslo 2018 har også spørsmål om trening/fysisk aktivitet på fritiden. Figur 4.18 viser i hvilken grad ungdom som deltar i «enkelt» friluftsliv også er fysisk aktive på andre arenaer, sammenliknet med grupper av unge som driver med friluftsliv sjeldnere enn én gang per måned/aldri eller nesten aldri.

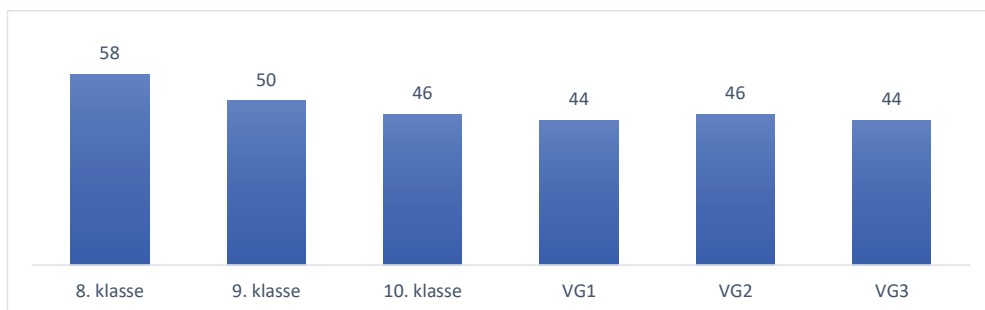
Figur 4.18 Prosentandel av ungdom som deltar minst én gang pr måned og sjeldnere enn én gang pr måned i minst én aktivitet i «enkelt» friluftsliv i skog og mark, og som deltar i fysisk aktivitet på andre arenaer. 13-19 år, Ung i Oslo 2018.

Figur 4.18 viser at de ungdommene som deltar i «enkelt» friluftsliv minst én gang per måned i hovedsak er mer aktive også på andre arenaer som har elementer av fysisk aktivitet i seg. De er mer aktive ved at de trener/konkurrerer mer i idrettslag, driver mer med annen organisert trening (dans/kampsport). For begge disse aktivitetene skiller det 8 prosentpoeng mellom gruppene. Den eneste aktiviteten som ikke skiller mellom gruppene, er trening på helsestudio.

Sammenliknet med de som deltar sjeldnere enn én gang per måned, er forskjellen størst knyttet til aktiviteten «trener/trimmer på egenhånd». Her skiller det 29 prosentpoeng mellom gruppene. Vi finner også forskjeller knyttet til om de trener/konkurrerer i idrettslag og om de driver med annen organisert trening (dans/kampsport). For begge disse aktivitetene skiller det 8 prosentpoeng mellom gruppene. Den eneste aktiviteten som ikke skiller mellom gruppene, er trening på helsestudio.

Alder og klassetrinn

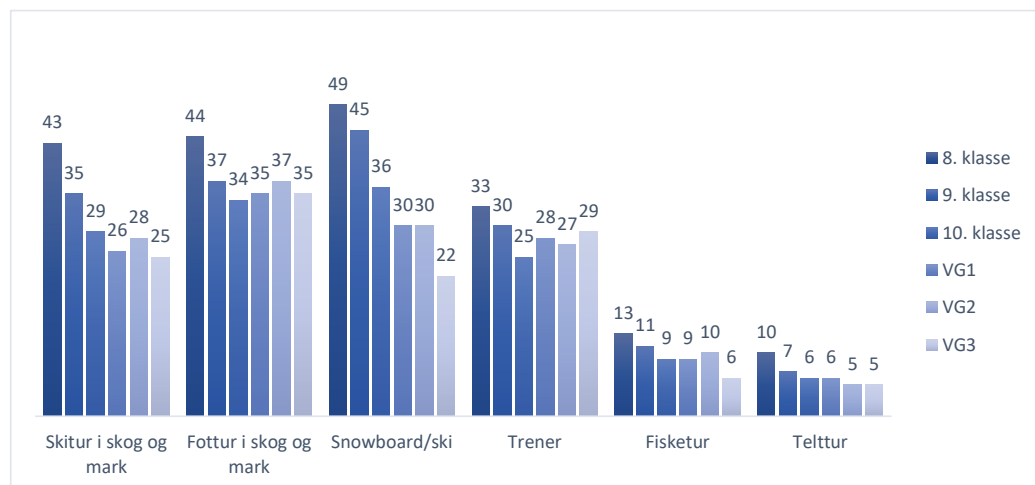
Tidligere undersøkelser har vist at det er betydelige forskjeller i deltakelsen i friluftsliv mellom ulike aldersgrupper av voksne over 15 år i Oslo (Hines & Rafoss, 2018). Å undersøke deltakelse i friluftsliv i lys av klassetrinn, fra 8. klasse til Vg3, gir kunnskap om hvordan deltakelse i «enkle» friluftslivsaktiviteter utvikler seg gjennom de viktige og formende ungdomsårene (figur 4.19).

Figur 4.19 Prosentandel pr klassetrinn som deltar i minst én aktivitet i «enkelte» friluftsliv i skog og mark. Minst én gang pr måned. 13-19 år, Ung i Oslo 2018.

Andelen unge som deltar i de «enkle» friluftslivsaktivitetene, viser synkende tendens fra 8. klassetrinn til Vg3 (figur 4.19). Det er blant de yngste, 8. klassingene, at andelen som har deltatt i minst én av aktivitetene minst én gang per måned, er høyest. Deltakelsen stabiliserer seg etter 10. klasse og holder samme nivå ut videregående skole. Resultatene er sammenfallende med tidligere studier av ungdoms deltakelse i friluftsliv. En undersøkelse fra Groruddalen fra 2006 viser en klar fallende tendens der deltakelsesnivået generelt er lavere i de fleste friluftslivsaktivitetene blant 9.klassingene enn 6.klassingene: «For de fleste aktivitetene er det 5-15 prosent flere 6.trinnselever enn 9.trinnselever som rapporterer at de driver med dem.» (Bjerke m.fl., 2006, s.29). Skår m.fl. (2014) finner at foreldre til barn under 12 år, rapporterer at interessen for utelek og å være med familien på turer begynner å bli mindre allerede i 8-10 års alderen.

Når vi ser hvordan ungdommenes friluftslivsdeltakelse i skog og mark fordeler seg på de ulike aktivitetene er det et tilsvarende bilde som tegner seg, dog med noen interessante nyanser (figur 4.20).

Figur 4.20 Prosentandel pr klassetrinn som deltar i ulike friluftslivsaktiviteter i skog og mark. Minst én gang pr måned. 13-19 år, Ung i Oslo 2018.

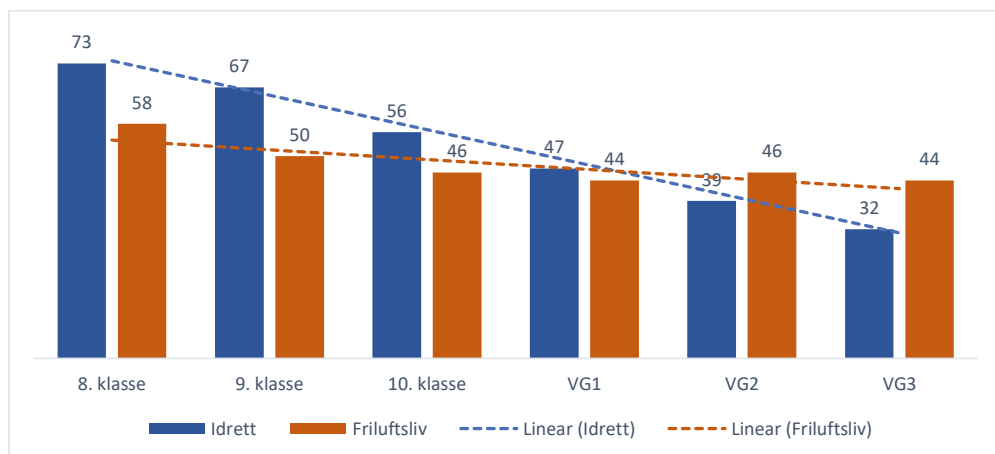
Figur 4.20 viser at 8. klassingene er de som deltar mest i alle seks friluftslivsaktiviteter, og at droppet mellom 8. og 9. klasse er markant. Etter 9. klasse flater deltakelsen ut i de fleste aktivitetene. Snowboard/ski har en markert nedgang i alle seks skoleår, mens også skitur i skog og mark har et

avtakende deltakermønster. Igjen er det aktiviteter knyttet til vinteren som bidrar med de største forskjellene.

Dersom målet er å sikre høyest mulig og jevnlig deltakelse over tid, kan aktivitetsmønsteret i 4.20 indikere at det er vil være viktig å nå mange barn med grunnleggende ferdighetslæring, mestringsopplevelser og meningsfulle opplevelser i løpet av barneårene. For å motvirke aktivitetsdrop omkring 8. klasse, kan det vise seg å være viktig å stimulere interessen for naturaktiviteter og friluftsliv, i en bred betydning, i årene der interessen viser fallende tendens.

«Enkelt» friluftsliv og trening i idrettslag - endringer fra 13 til 19 år

Hvis vi igjen sammenlikner friluftslivsdeltakelse med trening i idrettslag, er det noen interessante funn som dukker opp når dette ses i sammenheng med alder/klassetrinn. Figur 4.21 sammenligner deltakelse i «enkelt» markarelatert friluftsliv gjennom ungdomsskole og videregående skole med ungdoms deltakelse i organisert trening i idrettslag i de samme årene (sammenligningsgrunnlaget er hentet fra Bakken, 2018, s.38).

Figur 4.21 Prosentandel pr klassetrinn som deltar i minst én aktivitet i «enkelt» friluftsliv i skog og mark og trening i idrettslag. Minst én gang pr måned. 13-19 år. Ung i Oslo 2018.

Ung i Oslo 2018 viser at ungdomsårene er en periode der ungdommens aktivitetsmønster er i stor endring. Figur 4.21 viser at selv om deltakelsen i «enkelt» friluftsliv faller gjennom ungdomsskolen og videregående skole, er nedgangen betydelig mindre enn innen trening i organisert idrett. Mens friluftslivsdeltakelsen faller med 14 prosentpoeng fra 8. klasse til VG3, så faller den med 41 prosentpoeng blant de som deltar månedlig i en aktivitet i et idrettslag. I figur 4.21 er disse trendlinjene for aktivitetene presentert i form av blå (idrett) og oransje linjer (friluftsliv). Dette illustrerer hvor bratt frafallet fra idretten er sammenliknet med frafallet fra friluftsliv. Det er også en interessant observasjon at etter VG1 (15-16 år) er andelen ungdommene som minst én gang per måned deltar i «enkle» markarelaterte friluftslivsaktiviteter høyere enn andelen som trener i idrettslag minst én gang per måned.

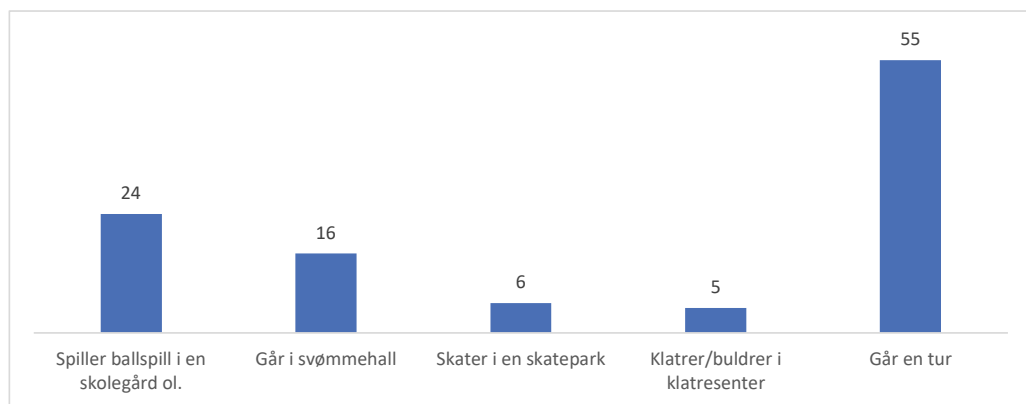
At egenorganisert deltakelse i friluftsliv og bruk av åpne anlegg er viktig for den fysiske aktiviteten i voksenbefolkningen, og at dette blant annet bør få betydning for anleggspolitikk, har Breivik vist og argumentert for i en årrekke (Breivik, 2013; Breivik & Rafoss, 2017). Her ser vi at mønsteret han har påpekt allerede viser seg blant elever i videregående skole.

«Byfriluftsliv»

Ung i Oslo 2018 har, som tidligere nevnt (tabell 4.2), fem spørsmål som undersøker ungdoms deltakelse i «fysiske aktiviteter». Spørsmålene omhandler aktiviteter som anvender ballbinger/fotballbaner, skateparker, klatresenter, svømmehaller samt i hvilken grad ungdommene går en tur (her er ikke sted/anlegg spesifisert). Spørsmålene er opprinnelig ikke stilt for å belyse deltakelse i byfriluftsliv, men gir kunnskap om fritidsaktiviteter som foregår innendørs, som også kan utøves ute, for eksempel «klatring i klatresenter», «skating i skatehall» og «svømming i svømmehall.» Bruk av åpne anlegg/løkker, grøntstrukturer og turveier/stier i byggesonen fanges også opp av disse spørsmålene.

Hvordan bruker ungdom offentlige byrom?

Figur 4.22 viser hvor mange unge som deltar i de fem utvalgte aktivitetene som omhandler bruk av bynære offentlige og åpne anlegg og tilrettelagte grøntstrukturer/turveier. Dette er interessant både for å undersøke bredden i ungdoms oppslutning i disse aktivitetene, og hvordan og om de bruker tilrettelagte anlegg.

Figur 4.22 Prosentandel av ungdom som deltar i ulike «byfriluftslivsaktiviteter». Minst én gang pr måned. 13-19 år. Ung i Oslo 2018.

Blant de undersøkte aktivitetene, er «gå en tur» den mest vanlige å delta i én eller flere ganger hver måned (55 prosent). Andelen unge som oppsøker aktiviteter i ballbinger o.l. minst én gang hver måned er 24 prosent, mens 16 prosent går i svømmehall, 6 prosent skater i skatepark og 5 prosent klatrer/buldrer i klatresenter.

Skating i skatepark og klatring på klatresenter har tilsvarende deltakelse som telttur og fisketur. Dette kan virke overraskende, sett i forhold til medias profilering av disse aktivitetene. Det bør presiseres at deltakelse ikke nødvendigvis fanger opp populariteten til aktivitetene; kun deltakelse. Spørsmålene fanger heller ikke opp egenorganisert aktivitet som for eksempel foregår utenfor skatepark/klatresentrene eller svømming/bading utenfor svømmehallene.

En mulig forklaring på den lave oppslutningen rundt aktiviteter som svømming, skating og klatring, kan være at dette er aktiviteter som krever spesialiserte anlegg og koster penger, særlig gjelder dette for svømming og klatring. Dessuten er slike anlegg en begrenset ressurs i Oslo som ikke alle ungdommer i Oslo har i sitt nærmiljø (Oslo kommune, 2020a). Resultatet for skating kan imidlertid også være en

indikasjon på reell fallende deltagelse. Undersøkelser av barns aktivitetsvaner på landsbasis viser en nedgang i interessen for skating blant barn under 12 år i perioden 2004 til 2013 (Skår m.fl., 2014, Tin, 2020).

Resultater fra Ung i Oslo 2012 kan bidra til å belyse resultatene i figur 4.22. Blant 9.-10. klassinger i Oslo i 2012 brukte 33 prosent grønne friområder og parker én eller flere ganger i uka, og jenter noe mer enn gutter, mens 20 prosent bruker grønne friområder og parker én eller et par ganger i måneden. Sett samlet var det altså 53 prosent som brukte områdene månedlig, noe som ligger tett opptil andelen som i 2018 oppgir at de «går en tur». I 2012 var det 47 prosent av 9.-10. klassinger som «sjeldnere enn en gang per måned eller aldri/nesten aldri» oppholder seg i grønne friområder og parker (Øia, 2012, s.130-131).

Det er også interessant at andelen unge som bruker ballbinger o.l. minst én gang hver måned eller oftere (24 prosent), er 8 prosentpoeng lavere enn andelen som går på skitur i skog og mark (32 prosent) minst én gang hver måned (figur 4.3). Og det er dobbelt så mange som minst én gang hver måned går på skitur i skog og mark, enn det er ungdommer som går i svømmehaller (16 prosent). Forskjellene blir enda større når sammenlikningen gjøres mot skating eller klatring.

«Gå en tur» - viktigste form for byfriluftsliv

I Ung i Oslo 2018 er det to spørsmål som omhandler turgåing. Det ene spørsmålet kartlegger de som 1) «går på fottur i skog og mark», mens det andre spørsmålet er rettet mot de som 2) «går en tur» (uten at turen knyttes til «skog og mark»). Aktiviteten 2) «går en tur» kan anses for å være et uttrykk for deltagelse i en form for «byfriluftsliv», og som ikke foregår i «skog og mark».

I spørreskjemaet (NOVA, 2018, s.28) er spørsmålet «går en tur» under headingen «Fysiske aktiviteter» og plassert rett etter de seks spørsmålene om deltagelse i friluftsliv i «skog og mark». I den sammenhengen spørsmålene presenteres i spørreskjemaet, framstår derfor å «gå en tur» som noe annet enn å «gå på fottur i skog og mark». Spørsmålsstillingene indikerer at å «gå en tur» andre steder, for eksempel i nærmiljøet i byggesonen, i parker og grøntstrukturer, er noe annet enn å gå på tur i skog og mark. Hvorvidt ungdommene har fanget opp denne distinksjonen, kan vi ikke vite med sikkerhet.

55 prosent av de unge rapporterer at de minst én gang per måned «går en tur» som «byfriluftsliv», mens 37 prosent av ungdommene har svart at de minst én gang per måned «går på fottur i skog og mark» - som markarelatert friluftsliv. Dette betyr at andelen unge som går en tur øker med 18 prosentpoeng når spørsmålet om turgåing også inkluderer aktivitet utenfor skog og mark. Det er også verdt å merke seg at 16 prosent av de som rapporterte at de månedlig «går på fottur i skog og mark», rapporterer at de ikke «går en tur» (som «byfriluftsliv»). Det kan derfor virke som at de unge har en forståelse for at spørsmålene knyttet til turgåing, handler om aktiviteter som kvalitativt skiller seg fra hverandre. Denne siste gruppen (16 prosent) går fottur kun i skog og mark.

Når vi undersøker utvalget som har svart at de «går en tur» minst én gang per måned, består denne gruppen av 44 prosent som kun «går en tur» («byfriluftsliv»). De resterende (56 prosent) har svart at de også går på tur i skog og mark minst én gang per måned.

Spørsmålet om «går en tur» gjør det mulig å analysere friluftslivsdeltakelsen til et bredere lag av ungdom, også de som ikke fanges opp av spørsmål knyttet til markarelatert friluftsliv. Dette gir oss muligheter til å undersøke i hvilken grad gruppen ungdom som «går en tur» («byfriluftsliv»), er annerledes enn ungdom

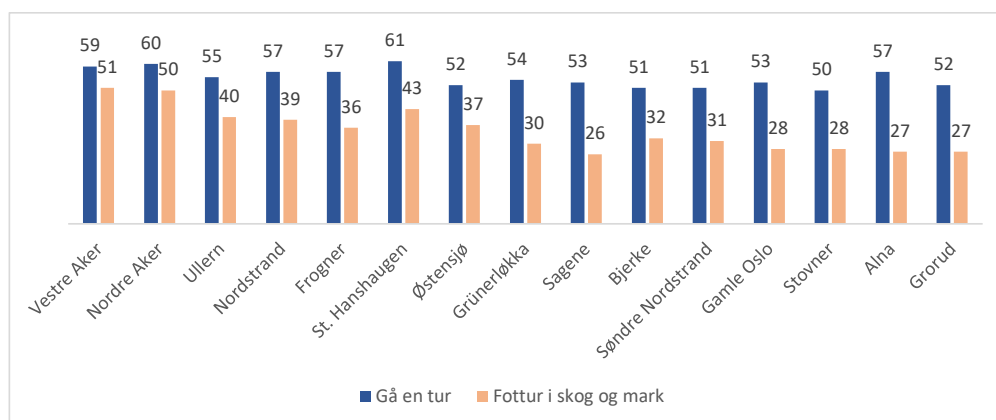
som driver med markabasert form for fottur. Dette kan være interessant å undersøke knyttet til kjønn, innvandrerbakgrunn, sosioøkonomisk familiebakgrunn og bosted/bydel.

Om å «gå på fottur i skog og mark» og «gå en tur» i byen

Et interessant spørsmål er å undersøke om en friluftslivsaktivitet som det «å gå en tur» i bynære områder er mindre sosialt skjevfordelt enn vi har sett at fotturer som markarelatert friluftsliv er («fottur i skog og mark»). Spørsmålet blir undersøkt i figurene 4.23, 4.24 og 4.25.

«Gå en tur» som «byfriluftsliv» reduserer sosial ulikhet

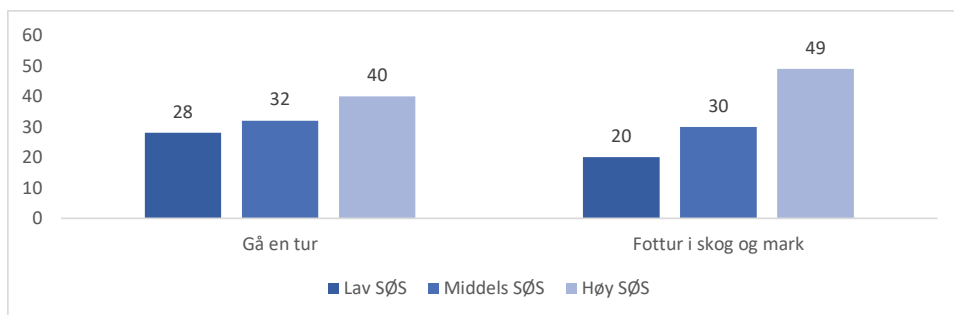
Nedenfor presenterer vi hvordan spørsmålet «går en tur» slår ut på bydelsnivå knyttet til deltakelse i markarelatert friluftsliv (figur 4.23).

Figur 4.23 Prosentandel av ungdom i ulike bydeler som «går en tur» og «går på fottur i skog og mark». Minst én gang pr måned. 13-19 år, Ung i Oslo 2018.

Resultatene i figur 4.23 er sosioøkonomisk sett interessante. De viser at når spørsmålet «går en tur» inkluderes som del av et bynært friluftslivsbegrep, øker andelen som deltar mest i de bydelene som hadde lavest deltakelse på aktiviteten «gå på fottur i skog og mark». I bydel Alna øker for eksempel deltakelsen med 30 prosentpoeng. Dette betyr at det er mange «nye» turdeltakere fra disse bydelene som inkluderes, når kriteriet er at fotturen ikke lenger skal foregå i skog og mark. Vestre Aker har minst økning i deltakelsen. Her stiger deltakelsen med 8 prosentpoeng. Her er det med andre ord relativt få «nye» turdeltakere som inkluderes når turene også favner utenfor marka. Fremdeles har vestkantbydelene høyest deltakelse, men forskjellene er mer eller mindre utjevnet på bydelsnivå. Ingen bydeler har månedlig deltakelse på under 50 prosent for det «å gå en tur». Det er også interessant å merke seg at bydel St. Hanshaugen har høyest «gå-en-tur»-deltakelse av samtlige bydeler. Dette er en sentrumsnær bydel uten umiddelbar tilgang til skog og mark.

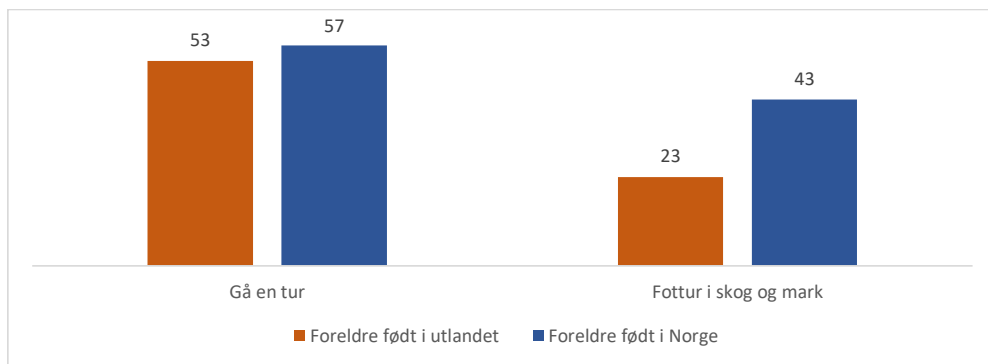
Ungdommenes sosioøkonomiske status viste seg å ha stor betydning for ungdommenes fotturdeltakelse i skog og mark (figur 4.24). Hvordan stiller dette seg i forhold til aktiviteten «går en tur»?

Figur 4.24 Prosentandel av ungdom med lav, middels og høy sosioøkonomisk status som «går en tur» og «går på fottur i skog og mark». Minst én gang pr måned. 13-19 år, Ung i Oslo 2018.

Resultatene i figur 4.24 viser at ungdommens sosioøkonomiske status også påvirker deres turdeltakelse som «byfriluftsliv», men forskjellene er mindre enn for fottur i skog og mark. «Gå på fottur i skog og mark» viser en forskjell i differanse mellom lav og høy SØS på 29 prosentpoeng. På spørsmålet «går en tur» er differansen mellom lav og høy SØS redusert til 12 prosentpoeng. Aktiviteten «går en tur» som «byfriluftsliv» bidrar med andre ord til å utjevne den betydningen sosioøkonomisk familiebakgrunn har for friluftslivsdeltakelse. Det er viktig å poengtere at tallene refererer til de som går tur innenfor de representative turkategoriene. De som ikke går tur, er ikke inkludert i denne oversikten.

Figur 4.25 viser andelen unge som går en tur i byen og på fottur i skog og mark, som har foreldre født i og utenfor Norge.

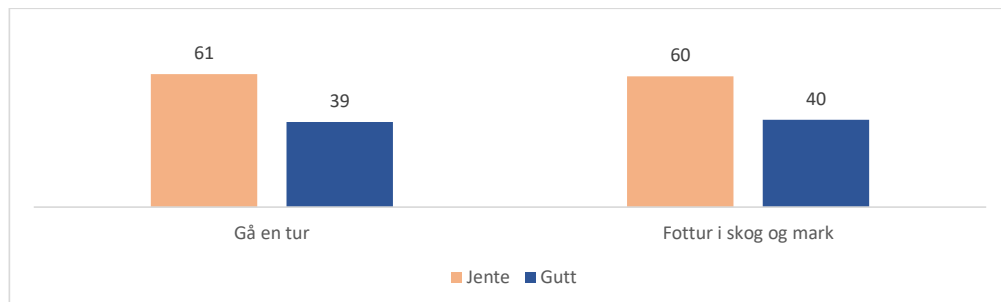
Figur 4.25 Prosentandel av ungdom med foreldre født i og utenfor Norge som «går en tur» og «går på fottur i skog og mark». Minst én gang pr måned. 13 – 19 år. Ung i Oslo 2018.

Resultatene i figur 4.25 viser at aktiviteten «gå en tur» har stor innvirkning på andelen deltakere som har innvanderbakgrunn. I denne aktiviteten er det bare marginalt flere deltakere som har foreldre født i Norge sammenliknet med foreldre født i utlandet.

Flere studier viser til liknende deltakelsesmønstre: «Enkelt» markarelatert friluftsliv i ulike former, også den enkleste av alle «å gå på fottur i skog og mark» forsterker de sosiale forskjeller mellom de som deltar. Forskjellene indikerer en betydningsfull kulturell kapital som det å «gå på fottur i skog og mark» innebærer, og som er en viktig forutsetning for deltakelse i det «enkelt» av alle former for markarelatert friluftsliv (Bjerke m.fl., 2006; Figari m.fl., 2009; Gurholt, 2014; Skår m.fl., 2018).

Flest jenter «går en tur» i bynære områder

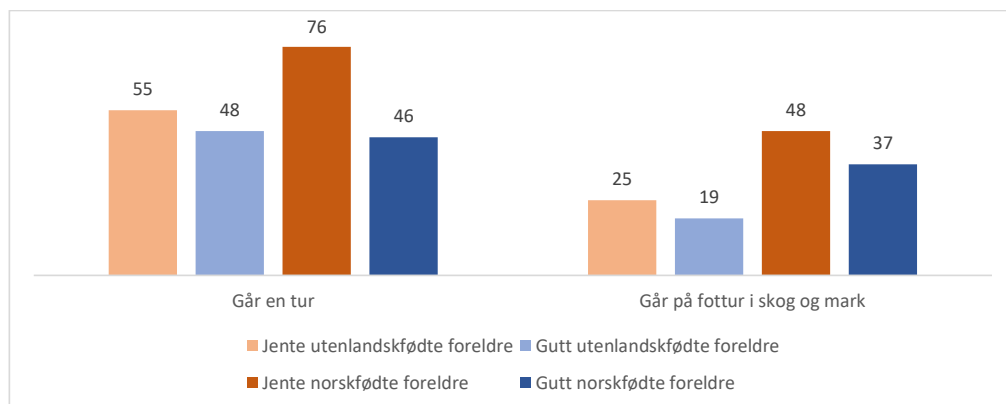
«Fottur i skog og mark» er den eneste av friluftslivsaktivitetene i marka hvor jenter deltar oftere enn gutter (jf. figur 4.5). I hvilken grad er det også slik at jenter er mer aktive enn gutter i aktiviteten «går en tur» som «byfriluftsliv»? Figur 4.26 sammenligner hvor mange jenter og gutter som «går en tur» med hvor mange som «går på tur i skog og mark».

Figur 4.26 Prosentandel av jenter og gutter som «går en tur» og «går på fottur i skog og mark». Minst én gang pr måned. 13-19 år, Ung i Oslo 2018.

Figur 4.26 viser at andelen jenter som går tur som «byfriluftsliv» og som markarelatert friluftsliv er tilnærmet like store, respektive 61 prosent som går i byen og 60 prosent som går i Marka. Selv om aktiviteten «går en tur» i byen er knyttet til reduserte sosiale forskjeller, viser resultatene her at forskjellene mellom kjønnene er omtrent like store i byen som i Marka.

Nedenfor undersøker vi det å gå tur i byen og i marka i forhold til både kjønn og innvandrerbakgrunn:

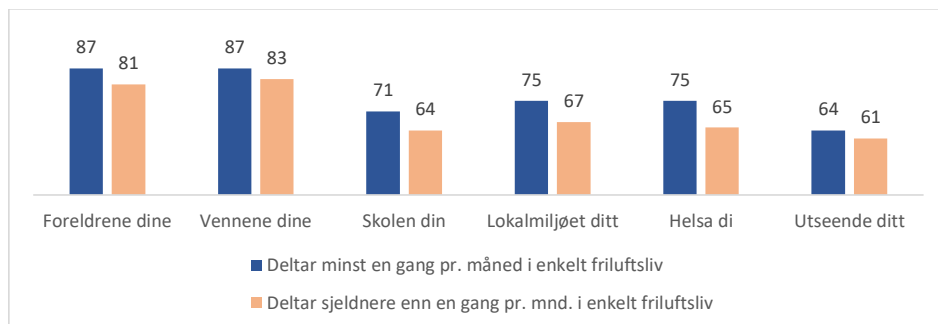
Figur 4.27 Prosentandel av jenter og gutter med foreldre født i og utenfor Norge som «går en tur» og «går på fottur i skog og mark». Minst én gang pr måned. 13-19 år, Ung i Oslo 2018.

Resultatene i figur 4.27 bekrefter mønster som vi har sett tidligere, andelen jenter som går tur minst én gang per måned er høyere enn for gutter. Andelen jenter med foreldre født i Norge er høyest: 76 prosent går en tur som «byfriluftsliv», mens 48 prosent går på tur i skog og mark. Figur 4.27 viser dessuten at andelen jenter med innvandrerbakgrunn som går turer i byen (55 prosent), er nest høyest og høyere enn andelen gutter med foreldre født i utlandet (48 prosent) og gutter med norskfødte foreldre (46 prosent). Sistnevnte er gruppen som går minst på tur.

Resultatene viser også at både jenter og gutter med innvandrerbakgrunn går vesentlig mer på tur, når turen foregår utenfor skog og mark. Andelen jenter og gutter som deltar i de to gruppene, øker med henholdsvis 30 og 29 prosentpoeng og blir mer enn fordoblet. Gutter med norskfødte foreldre er de som går minst på tur, og økningen er kun på 9 prosentpoeng når turbegrepet inkluderer turer i byggesonen. Aktiviteten «går en tur» er den eneste av friluftslivsaktiviteten som Ung i Oslo 2018 undersøker hvor gutter med foreldre født i Norge har lavest deltakelse av ungdomskategoriene som er undersøkt.

Friluftsliv, trivsel og sosial ulikhet

Ung i Oslo 2018 bygger på et stort «spørsmålsbatteri» som dekker en rekke områder som omhandler hva ungdommene gjør på fritida og hvordan de har det. Undersøkelsen har derfor også spørsmål som retter seg mot hvor fornøyde ungdommen er med seg selv. Dette omhandler temaer som egen helse, utseende, skole og venner osv. Vi har undersøkt om de som deltar i «enkelt» friluftsliv én eller flere ganger i måneden er mer fornøyd enn de ungdommene som deltar sjeldnere enn en gang pr. måned. Spørsmålet som ligger til grunn for figur 4.28 ble stilt slik: «Hvor fornøyd eller misfornøyd er du med livet ditt?». Fem svarkategorier var mulig: «svært misfornøyd», «litt misfornøyd», «hverken fornøyd eller misfornøyd», «litt fornøyd» og «svært fornøyd». Svaralternativene «svært fornøyd» og «litt fornøyd» er slått sammen, og representerer de som er fornøyd.

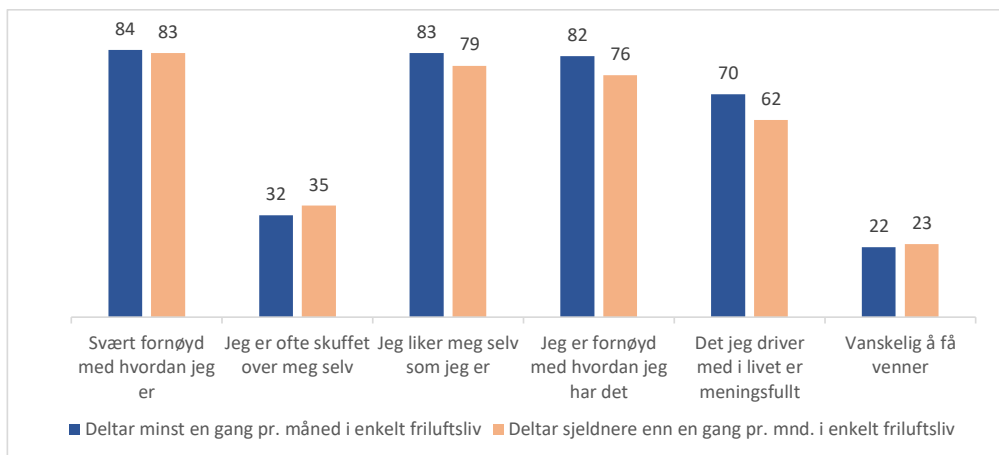
Figur 4.28 Prosentandel av ungdom som deltar minst én gang pr måned og sjeldnere enn én gang pr måned i minst én aktivitet i «enkelt» friluftsliv i skog og mark som er fornøyd med ulike sider ved livet. 13-19 år, Ung i Oslo 2018.

Resultatene i figur 4.28 viser at de som deltar i «enkelt» markarelatert friluftsliv minst én gang per måned er gjennomgående mer fornøyd med ulike sider av livene sine enn de som deltar sjeldnere enn én gang per måned. Helse er det området hvor forskjellene er størst (10 prosentpoeng), mens utseende er det som skiller minst (3 prosentpoeng) mellom gruppene. Vi kan ikke, på dette grunnlaget, si at trivselen øker fordi de deltar i friluftsliv. Det er sannsynligvis heller slik at de som minst én gang per måned deltar i «enkelt» friluftsliv, også har god tilgang på en rekke sosioøkonomiske og kulturelle ressurser som bidrar til livsoverskudd og generelt god tilfredshet med sine liv (Bjerke m.fl., 2006).

Aktiv i friluftsliv - fornøyd med seg selv

Ung i Oslo 2018 spør også om hvor fornøyde ungdommen er med seg selv, og i figur 4.31 undersøker vi sammenhenger mellom deltakelse minst én gang per måned og sjeldnere enn én gang per måned i «enkle» markarelaterte friluftslivsaktiviteter og hvor fornøyd de unge er med seg selv. Spørsmålet ble

stilt slik: «Hvor fornøyd eller misfornøyd er du med deg selv?» Fire svarkategorier var mulig: utsagnet passer «svært godt», «nokså godt», «nokså dårlig» og «svært dårlig».

Figur 4.29 Prosentandel av ungdom som deltar minst én gang pr måned og sjeldnere enn én gang pr måned i minst én aktivitet i «enkelte» friluftsliv i skog og mark som er mer eller mindre fornøyd med seg selv på ulike måter. 13-19 år, Ung i Oslo 2018.

Resultatene i figur 4.29 viser at ungdom som deltar minst én gang per måned i «enkelte» friluftsliv også er mer fornøyd med seg selv. Forskjellene er størst relatert til spørsmålene: «Det jeg driver med i livet er meningsfullt» (8 prosentpoeng) og: «Jeg er fornøyd med hvordan jeg har det» (6 prosentpoeng). På to av spørsmålene er skalaen snudd, så også der scorer friluftslivsdeltakerne bedre.

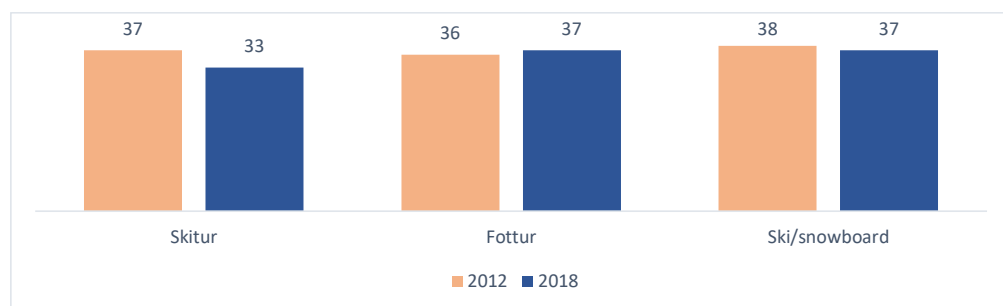
UNG I OSLO: 1996 – 2006 – 2012 – 2018

Tre tidligere Ung i Oslo undersøkelser inneholder spørsmål knyttet til ungdoms deltakelse i friluftslivsaktiviteter (1996, 2006 og 2012). Dette gir muligheter for å studere endringer og kontinuitet knyttet til friluftslivsdeltakelse over de siste 20 til 25 årene. Det er likevel faktorer som begrenser mulighetene. Endringer i spørsmålsformuleringer, kategorier, svaralternativer og utvalg fra undersøkelse til undersøkelse medfører at sammenlikningene blir tentative og ikke helt presise, men representerer indikasjoner på endringer i deltakermønster over tid. 2012-versjonen av Ung i Oslo (Øia, 2012) er den undersøkelsen som ligger tettest opp til 2018-versjonen, og som dermed er best egnet for sammenlikning. Likevel er det også denne som tidsmessig ligger nærmest, slik at det kan forventes at de reelle endringene er minst.

Kontinuitet og endring 2012 – 2018

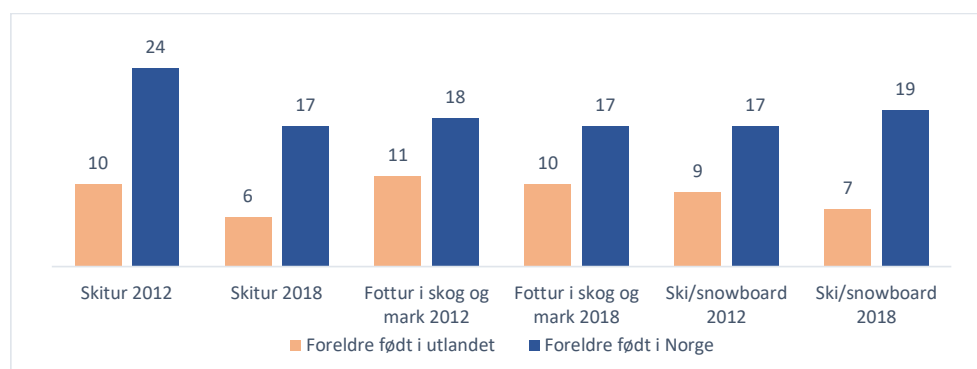
Undersøkelsene opererer med tre av de samme spørsmålene, «skitur i skog og mark», «fottur i skog og mark» og «kjører snowboard/står på ski» i både 2012 og 2018 (figur 4.30). Svaralternativene er identiske, men utvalgene skiller seg fra hverandre. I 2012-versjonen undersøkes trinnene 9., 10. og Vg1 (Øia, 2012). Ung i Oslo 2018 undersøker som kjent alle trinnene på ungdomsskole og videregående skole. I figur 4.30 undersøker vi deltakelse i aktivitetene skitur i skog og mark, fottur i

skog og mark og kjører snowboard/står på ski slik resultatene framkommer i henholdsvis Ung i Oslo 2012 og 2018.

Figur 4.30 Prosentandel av ungdom i 2012 og 2018 som deltar i ulike friluftslivsaktiviteter i skog og mark. Minst én gang pr måned. Ung i Oslo 2012 og 2018.

Figur 4.30 viser små endringer. Dette kan skyldes at utvalget ikke fanger de samme klassetrinnene. Dette har vi ikke mulighet til å kontrollere for. Det bildet som kommer fram, viser stabilitet og kontinuitet i andelen som «går på skitur i skog og mark», «går på fottur i skog og mark» og «kjører på snowboard/står på ski». Det er også mulig å se på endringer knyttet til deltakelse i de samme tre aktiviteter og innvandrerbakgrunn (figur 4.31).

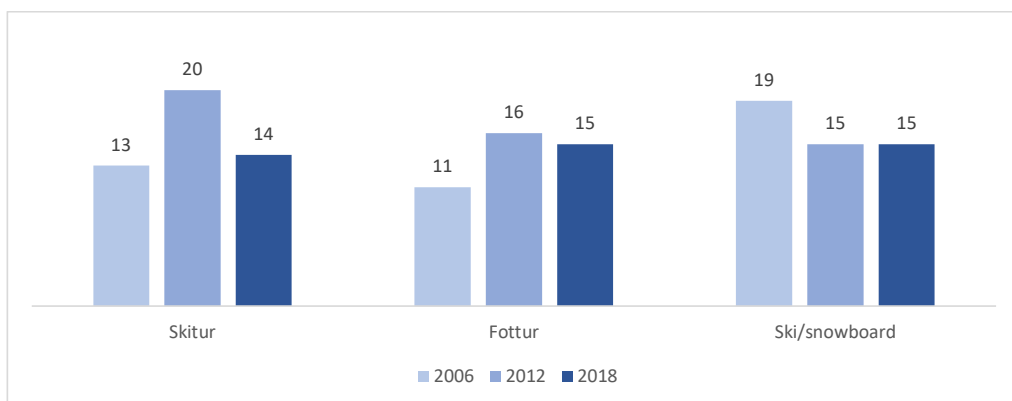

Figur 4.31 Prosentandel av ungdom i 2012 og 2018 med foreldre født i og utenfor Norge som deltar i ulike friluftslivsaktiviteter i skog og mark. Minst én gang pr uke. Ung i Oslo 2012 og 2018.

Resultatene i figur 4.31, som viser deltakelse minst én gang per uke i de tre aktivitetene «gå på skitur i skog og mark», «gå på fottur i skog og mark» og «stå på snowboard/kjøre på ski», indikerer at andelen som går på skitur i skog og mark har hatt en nedgang fra 2012 til 2018, mens andelen som «går på fottur i skog og mark» holder seg stabilt både blant unge med norskfødte og med utenlandsfødte foreldre. I aktiviteten ski/snowboard er det en forsiktig nedgang i deltakelsen blant ungdom med innvandrerbakgrunn, mens den har en forsiktig økning blant ungdom med foreldre født i Norge. For ungdom med innvandrerbakgrunn synker den ukentlige deltakelsen i alle de tre undersøkte aktivitetene mellom 2012 og 2018, men ikke mye. Igjen må det presiseres at klassetrinnene ikke er identiske, og kan forklare noe av de endringene vi her ser. Hovedbildet er at det er stabilitet i deltakelsen over tiåret, bortsett fra når det gjelder «andelen som går på skitur i skog og mark».

Kontinuitet og endring 2006 – 2018

I 2006-versjonen av Ung i Oslo er det også klassetrinnene 9. 10, og Vg1 som undersøkes. De tre samme spørsmålene («skitur i skog og mark», «fottur i skog og mark» og «kjører snowboard/står på ski») er stilt i undersøkelsen, men i analysen er det ikke presentert månedlig deltakelse. Derimot presenteres ukentlig deltakelse. Figur 4.32 sammenlikner utviklingen i deltakelse minst én gang hver uke i aktivitetene «skitur i skog og mark», «fottur i skog og mark» og «kjører snowboard/står på ski» med grunnlag i de tre Ung i Oslo-undersøkelsene, 2006, 2012 og 2018. For 2006 og 2012 er resultatene basert på tallgrunnlag utviklet av NOVA, ved Øia (2012). Utvalgene er her sett samlet.

Figur 4.32 Prosentandel av ungdom i 2006, 2012 og 2018 som deltar i ulike friluftslivsaktiviteter i skog og mark. Minst én gang pr uke. Ung i Oslo 2006, 2012 og 2018.

Resultatene i figur 4.32 viser at ukentlig deltakelse varierer noe fra undersøkelse til undersøkelse. Den største endringen finner vi knyttet til skitur, der deltakelsen gjør et markert oppsving mellom 2006 og 2012 før 2018-tallene viser at deltakelsen går tilbake til 2006-nivået. Hva som er årsaken til variasjonene, er det vanskelig å ha en formening om. Det kan være at snøvinteren 2012 var spesielt god, men dette slår ikke ut på ski/snowboard hvor det har vært en nedgang fra 2006 til 2012/2018.

Kontinuitet og endring 1996 – 2018

Fra 1996-undersøkelsen er det bare ett spørsmål som er direkte sammenliknbart. Fottur i skog og mark ble undersøkt og månedlig deltakelse var 41 prosent i 1996 (Strandbu, 2000). Dette er 9 prosentpoeng høyere enn i 2018. I 1996-versjonen var det også de tre klassetrinnene 9. 10, og Vg1 som ble undersøkt.

Dersom vi ser de to siste tiårene under ett, kan vi oppsummere at Oslo er en by der de sosioøkonomiske og kulturelle forskjellene mellom bydelene er store, og at også deltakelsen i friluftsliv viser systematiske variasjoner mellom bydelene. De unges deltakelse i «enkelt» markarelatert friluftsliv viser stor grad av samvariasjon med faktorer som sosioøkonomisk status og innvandrerbakgrunn. De sosioøkonomiske- og kulturelle forskjellene har større påvirkning på friluftslivsdeltakelsen enn for eksempel nærhet til skog og mark og kjønn. Vi ser at forskjellene mellom kjønnene reduseres og utjevnes. Resultatene indikerer også at interessen for friluftsliv læres og reproduseres gjennom sosialisering i familien, og at det er viktig å nå mange barn med grunnleggende ferdighetslæring, mestringsopplevelser og meningsfulle erfaringer i løpet av barneårene. Dessuten vil en ekstra innsats med tanke på å stimulere interessen for friluftsliv, forstått i en bred betydning, gjennom tenårene, kunne motvirke fallende tendenser i deltakelse.

Foto: Kirsti P. Gurholt

I Oslo er det et mangfold av frivillige organisasjoner som bidrar i samfunnets velferdsproduksjon. Hva slags friluftslivsaktiviteter som frivillige organisasjoner tilbyr sine medlemmer, og som tiltak utviklet for å rekruttere utsatte og sårbare barn og unge på bynivå, er undersøkt. Hvilke muligheter og begrensninger finnes i en strategi som vektlegger frivillige organisasjoner som aktører og virkemiddel for å sikre alle barn og unge muligheter til å delta i friluftsliv på fritida, uavhengig av sosiokulturell bakgrunn og hvor de bor?

Organiserte friluftslivsaktiviteter

- Det er få regelmessige frivillig organiserte friluftslivstilbud for barn og unge i Oslo by, spesielt for ungdom (13-16-åringer) og barn og unge med særskilte behov.
- Tilrettelegging for deltakelse er hovedsakelig rettet mot organisasjonenes medlemmer (og basert på kontingenter og deltakerbetaling).
- Ferieaktiviteter er etterspurt uavhengig av sosial bakgrunn, og er det tilbudet som når flest, særlig barn 10 – 14 år.

Ukentlige friluftslivsaktivitets-tilbud for 0-19-åringer i Oslo:

- Speiderbevegelsen: aktiviteter i faste medlemsgrupper til 8-16-åringer, for omkring 2500 medlemmer.
- DNTOO: 4 lekegrupper i 4 bydeler for 6-10-åringer, og trilleturer for barn (0-5 år) og foreldre.
- DNT ung: ettermiddagsturer og aktivitetsskvelder som er åpne for ungdom fra 13 år.
- Wild X: fisketurer og aktivitetsskvelder for 10-25-åringer.

- Skiforeningen: Barnas Skiskole i en begrenset periode i vintersesongen (3-8 år).
- Barnas Røde Kors: ett organisert aktivitetstilbud i én bydel (6-13 år).

Frivillige organisasjoner som virkemiddel

- Friluftslivsorganisasjonene DNTOO, OOF, Skiforeningen og Wild X har iverksatt prosjekter med variert innhold for ulike målgrupper.
 - Involverte i frivillige organisasjoner viser stor engasjement for og faglig kompetanse i arbeidet med å skape attraktive og inkluderende friluftslivsaktiviteter.
 - Tiltak for levekårsutsatte grupper er prosjektorganiserte og avhengig av tilskudd fra offentlige ordninger, stiftelser og private fond.
- ### Utfordringer:
- Mangel på overordnet plan og samordning for en satsing på tiltak friluftsliv for å sikre økt deltakelse og inkludere flere levekårsutsatte barn og unge.
 - Krevende å rekruttere frivillige.

- Organisasjonene bruker betydelige administrative ressurser på søknadsprosesser, gjennomføring og oppfølging av tiltaksprosjekter.
- Aktivitetstiltak med gratisplasser for deltakerne, har en betydelig (og ofte usynlig) administrativ kostnadsside.
- De fleste tiltak er tidsbegrenset.
- Små organisasjoner, uten fast ansatte, har ikke kapasitet til å søke om midler/drive sosialt tiltaksarbeid.

Behov:

For at tiltakene skal skape sosial utjevning, er det behov for:

- flere organiserte friluftslivstilbud, som er regelmessige, varer over tid og er forutsigbare for målgruppene
- plan, prioriteringer og samordning av ressurser
- sikre at nettverk og kompetanse opprettholdes og videreutvikles
- sikre at tilgjengelige ressurser samsvarer med målene og utfordringenes omfang
- prosjekter og tiltak må kunne gis for perioder på 3-5 år.

5 Frivillige organisasjoner – et kommunalt virkemiddel

Frivillige friluftslivs-, natur- og miljøorganisasjoner i Oslo

Organisasjonsmangfold og organiserte friluftslivsaktiviteter

Oslo har et mangfold av frivillige organisasjoner som samlet bidrar betydelig til samfunnets velferdsproduksjon. Nøkkeltall for Oslo kommune viser at innen kultur, idrett og fritid er det om lag 2500 lag og foreninger, uten at antallet friluftslivs-, natur- og miljøorganisasjoner er spesifisert (Arnesen & Sivesind, 2014). En kilde til oversikt over organisasjoner som er av særlig interesse for denne studien, er medlemsoversikten til Oslo og Omland Friluftsråd (OOF). Ifølge vedtektene (§1) er OOF et samarbeidsorgan for frivillige organisasjoner som arbeider for friluftsliv og naturvern. OOF arbeider for «at alle kan drive friluftsliv som helsefremmende, trivselsskapende og miljøvennlig aktivitet i nærmiljøet og i naturen.» I *Årsberetningen* for 2019 (OOF, 2020) går det fram at OOF har 42 lag og frivillige foreninger som medlemmer. Medlemsorganisasjonene består av idrettsorganisasjoner, velforbund og naturvern- og friluftslivsorganisasjoner, som representerer ca. 500 000 medlemmer. To fylkeskommuner og 16 kommuner, med totalt om lag 1,2 millioner innbyggere, er også med i OOF (OOF, 2020, s. 13). Oslo kommune er den klart største medlemskommune og bidragsyter til OOFs drift.

DNT Oslo og Omegn (DNTOO) og Skiforeningen er de frivillige friluftslivsorganisasjonene som har flest enkeltmedlemmer, både i OOF, i Oslo og i Osloregionen. Begge har tilrettelegging for og organisering av friluftslivsaktiviteter for sine medlemmer som sin virksomhetsidé. Siden stiftelsen i 1883 har formålet for Skiforeningen vært å arbeide for «utbredelse av ski-idrett og annet friluftsliv, samt å arrangere Holmenkollrennene». Fra 2020 er siste del av formålet endret til å «arrangere skirenn i Holmenkollen», og i januar 2020 skiftet medlemsbladet navn, fra Snø & Ski til Marka, som indikerer en sterkere prioritering av helårsfriluftsliv og markaopplevelser.⁴² Formålet for DNTOO er ifølge vedtektene (§1) å «arbeide for et enkelt, aktivt, allsidig og naturvennlig friluftsliv og for sikring av friluftslivets natur- og kulturgrunnlag» (DNTOO, 2018, u.s.).

Andre organisasjoner er opptatt av høsting av naturens overskudd og forvaltning av lokale naturressurser. Oslo Jeger- og fiskeforening (Oslo JFF) presenterer seg som «landets eldste jeger- og fiskerforening, grunnlagt i 1871. Med unntak av krigsårene har foreningen en ubrutt tradisjon i arbeid for medlemmenes utøvelse av jakt og fiske».⁴³ Andre frivillige medlemsorganisasjoner er Oslomarkas Fiskeadministrasjon (OFA) og Sopp- og nyttevekstforeningen. Også organisasjoner som først og fremst er opptatt av å verne naturen omkring byen, inngår i OOF-samarbeidet, slik som Naturvernforbundet Oslo og Akershus (NOA) og flere «venneforeninger» av Marka. Enkelte organisasjoner er kombinerte friluftslivs- og idrettsforeninger, representert ved Oslo skikrets. Også velferdsorganisasjoner og foreninger som har en bred interesse for «grønn velferd» og grønne byrom er med.

Sett samlet, forvalter de frivillige medlemsorganisasjonene innen friluftsliv, idrett, natur, miljø og velferd ulike interesser og velferdsgoder som angår flere samfunns- og forvaltningsområder, kultur- og fritid, utdanning og oppvekst, folkehelse, arealforvaltning og byutvikling. Organisasjonene tilbyr medlemmene

⁴² <https://www.skiforeningen.no/omoss/> (hentet 26.07.2020).

⁴³ <https://www.njff.no/fylkeslag/oslo/lokallag/oslojff/sider/Om-oss.aspx> (hentet 26.07.2020).

aktiviteter, kurs, kunnskap og medborgerskap gjennom nettsider, medlemsmøter og -blader og er demokratisk forvaltet gjennom årsmøter, årsrapporter og åpne regnskap. Organisasjonene er uttrykk for detaljkunnskap om sine respektive aktivitetsområder, og tilbyr deltakelse i meningsfulle nettverk og fungerer som viktige identitets- og interessefellesskap. Organisasjonene tilbyr også kompetanse, medansvar og deltakelse i det kommunale demokratiet.

De frivillige friluftslivs-, natur- og miljøorganisasjonene er lokale eller regionale og som oftest tilsluttet landsdekkende paraplyorganisasjoner. På friluftslivsfeltet har særlig to landsdekkende organisasjoner hatt og har samfunnsmessig innflytelse. Norsk Friluftsliv, tidligere Friluftslivets fellesorganisasjon, stiftet 1989, har 17 medlemsorganisasjoner og totalt ca. 900 000 personlige medlemskap. Friluftsrådene Landsforbund (FL), stiftet 1986, har 28 interkommunale friluftsråd og i alt 236 kommuner som medlemmer i 2019. FL har fire hovedarbeidsområder: sikring av allemannsrett, friluftslivsareal og -anlegg, og tilrettelegging for aktivitet.

Siden etableringen i 1936 har OOF vært et regionalt samarbeidsorgan som omfatter både kommuner, fylkeskommuner og frivillige organisasjoner. Oslofjorden Friluftsråd (OF), stiftet i 1933, har en tilsvarende rolle for regionen rundt Oslofjorden, men har kun kommuner som medlemmer.

Frivillige barne- og ungdomsorganisasjoner i friluftsliv og natur/miljø

Bare et fåtall av de medlemsbaserte frivillige friluftslivs-, natur- og miljøorganisasjonene er aktivitetsorganisasjoner spesielt for barn og unge og/eller for familier med barn. Blant OOFs 42 medlemsorganisasjoner har følgende organisasjoner barn og/eller ungdom som målgrupper:

- Bondeungdomslaget,
- Framfylkingen,
- 4H Akershus og Oslo,
- Oslospeideren av Norges speiderforbund,
- Oslo Natur og Ungdom,
- Oslo skikrets.

I tillegg har DNTOO etablert to underorganisasjoner eller «turgrupper»:

- DNT ung for aldersgruppen 13–25/30 år
- Barnas Turlag for familier med barn 0–12 år.

Skiforeningen har i hele etterkrigstiden organisert Barnas Skiskoler som et fast opplæringstilbud til barn i alderen 3–8 år, uten at foreningen har etablert selvstendige undergrupper for barn og unge. Wild X er et relativt nytt tilskudd til organisasjonslandskapet, etablert i 2004 som en «flerkulturell miljø- og friluftslivsorganisasjon» for barn og unge i alderen 10–25 år. Wild X er fristilt alle andre organisasjoner.

Frivillig organiserte medlemstilbud og sosiale rekrutteringstiltak

Det varierer i hvilken grad organisasjonene har tradisjoner for å tilby medlemmene muligheter til jevnlig deltakelse i organiserte friluftslivsaktiviteter. Historisk vet vi at et flertall av friluftslivsorganisasjonene bare i begrenset grad har hatt regelmessige organiserte aktivitetstilbud for barn og unge som del av sine program. Fra tidligere forskning vet vi også at antall barn og unge som er medlemmer i organisasjoner for friluftsliv, natur og miljø er begrenset, og at anslagene bygger på usikkert tallgrunnlag. Tidligere forskning anslår at 5–7 prosent av barn og unge i et område av Oslo Øst er medlemmer i Speideren, 4H eller andre organisasjoner med relevans for friluftsliv (jf. Bjerke m.fl.,

2006). Wold m.fl. (2020, s.47–49) dokumenterer at de medlemsrike organisasjonene har mange medlemmer under 25/26 år, uten at tallene gir sikre indikasjoner på deltakelse i organiserte aktiviteter. *Behovsplanen for idrett og friluftsliv 2021 – 2030* viser at bare 3 prosent av de spurte, som alle var over 18 år i en undersøkelse gjennomført av Kantar TNS på oppdrag fra Bymiljøetaten i 2019, oppgir at de har deltatt i organisert friluftslivsaktivitet (Oslo kommune, 2020a, s.164).

Av erfaring, og gjennom søknader og bevilgninger fra offentlige tilskuddsordninger til prosjekter for barn, unge og friluftsliv, vet vi at også andre frivillige organisasjoner, for eksempel velferdsorganisasjoner tilbyr friluftslivsaktiviteter og opphold i natur i sine program, uten at deres virksomhetsidé handler om opplevelser i naturen eller vern av naturgrunnlaget. Slike «andre» organisasjoner er for eksempel Kirkens Bymisjon, Redd Barna og Røde Kors. Også slike organisasjoner er inkludert i kartleggingen. Nedenfor analyserer vi resultatene av kartleggingen (presentert i Del 2-2) med utgangspunkt i spørsmålene:

- Hvilke frivillige organisasjoner er sentrale aktører i arbeidet med å rekruttere utsatte og sårbare grupper av barn og unge, hva slags organiserte friluftslivsaktiviteter tilbys barn og unge, hvem er målgruppene, hvilket omfang og innhold har aktivitetene, og hvilke arenaer benyttes?
- Hvilke muligheter og begrensninger har strategien som vektlegger frivillige organisasjoner som sentrale aktører og virkemiddel i arbeidet for å realisere Oslo kommunes mål om å sikre alle barn og unge muligheter til å utøve friluftsliv, uavhengig av bakgrunn og hvor de bor?

Frivillig organiserte friluftslivsaktiviteter på fritida

Få aktivitetstilbud – tilfeldige og av kort varighet

I kartleggingen har vi identifisert nitten byomfattende frivillige organisasjoner⁴⁴ som tilbyr barn og unge i alderen 0 –19 år deltakelse i organiserte friluftslivsaktiviteter på fritida og i ferier i Oslo kommune. Kartleggingen har tatt sikte på å være så uttømmende som mulig. Blant de kartlagte organisasjonene finner vi et bredt spekter av frivillige organisasjoner, både friluftslivs-, idretts-, velferds- og miljø- og naturvernorganisasjoner. Ti av organisasjonene er friluftslivsorganisasjoner, tre miljø- og naturvernorganisasjoner og to velferdsorganisasjoner. Fire av organisasjonene er medlem i Oslo idrettskrets og gjennom sine landsorganisasjoner er de også medlem i Norsk Friluftsliv.⁴⁵

Antallet organiserte friluftslivsaktiviteter som tilbys barn og unge i Oslo sett under ett, er tallmessig få og organisert forskjellig. Noen få aktiviteter tilbys jevnlig og ukentlig. Flest tilbud har kort varighet. De fleste tilbud er rettet mot barn i grunnskolealder. Svært få tilbud finnes til aldersgruppen ca. 13-16 år. Sett under ett er det kun et meget begrenset antall barn og unge som deltar i organiserte friluftslivsaktiviteter ukentlig.

⁴⁴ Antallet inkluderer blant annet DNTOO, undergruppene Barnas Turlag Oslo og DNT ung Oslo, og en uformell «paraplyorganisasjon» som arrangerer store lokale makinger.

⁴⁵ Oslo idrettskrets inngår i oversikten som én organisasjon. Begrunnelsen er at idrettskretsens organiserte friluftslivstilbud til barn og unge er få og omfatter begrenset antall deltakere. Unntak er Nøkle vann ro- og padlekлубb i bydel Østensjø (se Del 2 - 3), og ekstratilbudet *Oppdrag sommerferie for alle*, som en reaksjon på utfordringer skap av korona-pandemien.

Noen aktivitetstilbud er ordinære medlemstilbud, andre er prosjektorganiserte tiltak rettet mot spesifikke målgrupper. Ferieaktiviteter i skolens høst-, vinter- og sommerferie er en voksende trend. Flest ferietilbud er for aldersgruppen 10–14 år. Ferietilbud er en arena med økende betydning, særlig for barns introduksjon til friluftslivsaktiviteter. Samspillet mellom stat, kommune, private aktører og frivillighet varierer.

Tabell 5.1 gir en sammenfattende oversikt over hvilke frivillige organisasjoner som tilbyr organiserte friluftslivsaktiviteter til barn og unge i Oslo i 2020, hva slags aktiviteter de tilbyr, og hvorvidt tilbudene opptrer regelmessig (ukentlig eller månedlig), i ferier og/eller tilfeldig og spredt utover året. De fleste tilbud har et egennavn. Tilbud uten navn er oppført under organisasjonens navn. Tilbud og tiltak som inkluderer flere aktiviteter og som er rettet mot en innføring i grunnleggende ferdigheter og trygg ferdsel, er det flest av. Det finnes også aktivitetstilbud konsentrert om én aktivitet, for eksempel terrengsykkel, padling, klatring, ski/snowboard, rullebrett, jakt/fiske, hest/ridning og i noen grad gårdsdrift med dyrking av grønnsaker. Vi har for eksempel ikke identifisert frivillige organisasjoner som tilbyr organiserte tilbud som legger vekten på sanking av ville vekster, sopp og/eller bærplukking til barn og unge. Flere av tilbudene arrangeres én eller noen få ganger i året. Regelmessighet er delt inn i kategoriene «ukentlig», «månedlig», «årlig» og «tilfeldig/sporadisk». Tilbud som bare foregår i en sesong, er spesifisert. Store variasjoner i innhold, regelmessighet og organisering, gjør det vanskelig å etablere analytiske kategorier som er gjensidig utelukkende. Et kryss – x – i tabell 5.1 forteller kun at tilbudet eksisterer og må ikke forveksles med hyppighet, varighet eller antall deltakere.

Organisasjonene varierer fra store medlemssterke bevegelser med flere titusen medlemmer til små foreninger og lag med noen hundre medlemmer i Oslo. Mens noen organisasjoner er i vekst, opplever andre nedgang i oppslutning. Historisk har speiderbevegelsene, og i noen grad 4H, vært betydningsfulle sosiale bevegelser for barn og unge med vekt på friluftsliv og naturkontakt/-opplevelser som virksomhetsidé, dels som noe verdifullt i seg selv, men særlig som middel for å fremme samfunnsnyttig oppdragelse og danning. I dag har speiderbevegelsen en oppslutning på om lag 2,5 prosent av alle barn og unge i alderen 6–19 år i Oslo. Oppslutningen om 4H er lavere.

Speidergruppene representerer likevel de mest forutsigbare, faste og regelmessige organiserte tilbud med ukentlige samlinger for barn og unge, kombinert med 1-3 overnattingsturer, som oftest i Marka hvert halvår. Dessuten er det kontinuitet i speidergruppens virksomhet over år.

Et kjennetegn ved frivillige friluftslivsorganisasjoner er at de først og fremst er, eller har vært, «tilretteleggingsorganisasjoner» og skapere av infrastruktur for egenorganisert aktivitet for medlemmer og en bred allmennhet. Virkemidlene er utvikling av kurs, kart, annet informasjonsmaterieell og ved å merke stier, tilby overnattingsmuligheter og organisasjonspolitiske møter relevant for sin virksomhet. Oversikten (tabell 5.1) viser at miljø- og naturvern-, idretts- og velferdsorganisasjonene tilbyr et begrenset antall organiserte friluftslivsaktiviteter barn og unge i Oslo i 2020.

Tabell 5.1 Frivillige organisasjoners friluftslivstilbud til barn og unge 0–19 år på fritida kombinert med regelmessighet i Oslo 2020 (byomfattende).

Frivillige organisasjoner og friluftslivstilbud		Uke	Måned	Årlig	Sporadisk	Døgnturer**	Ferietilbud	
Type	Liste						Dagtid	Døgn
Friluftsliv	DNT00 Kom deg ut-dagen			x*				
	DNT00 Barnas Turlag 00							
	•Turer i skog og mark		x			x		
	•Lek deg sprek	x*						
	•Trilletur	x*						
	•Kommersielle ferieturer							x
	•Friluftsskolen						x	x
	DNT00 DNT ung Oslo							
	•Turer i skog og mark	x*				x		
	•Klatring- /buldretur			x				
	•Kajakktur	x*,***				x		
	•Stisykling			x				
	•Basecamp							x
	•Friluftsskolen						x	x
	4 H Oslo og Akershus				x			
	NJFF-Oslo				x	x		
	OOF							
	•Aktivitetsdager m/ ADHD-foreningen			x*				
	•Friluftssykehuset		x*					
	•Friluftsskolen						x*	
	•Flerkulturell friluftsfest			x*				
	OF			x	x			
	OFA							
	Oslospeiderne	x				x		
	Oslo KFUK-KFUM Speiderne	x				x		
	Oslo KFUMs Sjøkorps	x				x		x
	Skiforeningen							
	•Barnas Skiskole	x***						
	•SommerCamp						x	
	•Friluftsglede (i helgene og ferier)		x*				x*	
	•Barnas Holmenkoll dag			x				
	Wild X							
	•Turer (helger og ferier)		x*			x*		
	•Urban Anglers	x*						
	•Chill, grill og ballspill	x*						
	•Jakt og jegerprøvekurs			x*				
	Store fellesarrangement****			x*				
Idrett	Oslo idrettskrets			x				
	•Ferietilbud						x	
Natur- og miljøvern	Miljøagentene				x	x		
	NOA Oslo				x*			
	Oslo Natur og ungdom							x
Velferd	Røde Kors (BARK)	x*						
	Redd Barna				x*			

*Gratis for alle.

**Det er ingen sammenheng mellom regelmessighet (uke, måned, årlig og sporadisk) og døgnturer. Dersom kryss under døgnturer, kommer dette evt. i tillegg til andre kryss i kategoriene for regelmessighet. Oslospeiderne, for eksempel, tilbyr ukentlige møter og arrangerer døgnturer i tillegg.

***Ukentlige tilbud i sesong

**** Kommunale markeringer er satt opp som egen kategori fordi flere slike arrangeres i et samarbeid mellom flere og ikke bare én aktør. Store fellesarrangement: *Markadagen, Friluftslivets dag*.

Friluftslivsaktivitetenes innhold varierer fra lek og spill til ulike aktiviteter og ferdselsmåter og til turer. Oppmerksomheten varierer fra nærkontakt med og opplevelser i naturen til aktiviteter der ferdigheter og mestring er hovedsaken. I varierende grad inkluderer aktivitetene spesialiserte aktiviteter som tar ulike teknologier i bruk og som krever øvelse og utfordrer den enkeltes kroppslige mestring. Hvem målgruppene er, varierer. Dels er aktivitetene rettet mot flere aldersgrupper (0–5 år, 6–12 år, 13–25 år), dels mot barn og unge som vokser opp i levekårsutsatte familier, (del)bydeler og/eller i familier som nylig har flyttet til Oslo. I praksis mobiliserer enkelte tilbud flere jenter enn gutter eller motsatt, flest gutter. Aktivitetene organiseres på ulike steder og ulike arenaer for friluftsliv; i friluftsområder og grøntstrukturer nær boligområder i byggesonen, i Marka og noen ganger utenfor byens grenser. Flere arenaer er knyttet til et mye anvendt startsted for friluftsliv i markagrensen der det finnes tilrettelagt friluftslivsanlegg eller en markastue.

Generelt finnes det få regelmessige og ukentlige organiserte tilbud, foruten speidergruppene. Fire friluftslivsorganisasjoner skiller seg ut som aktører som gir jevnlige, flest og mest varierte og forutsigbare tilbud/tiltak. Disse fire er DNTOO, OOF, Skiforeningen og Wild X (i alfabetisk rekkefølge).

Ferietilbud – en viktig arena

Kartleggingen viser at et flertall av de frivillige organisasjonene tilbyr ferieaktiviteter. Organisasjonene forteller i intervjuer at interessen for og etterspørselen etter ferietilbud i alle skoleferiene øker, uavhengig av familiens sosioøkonomiske bakgrunn. Ferieaktiviteter er det enkelttilbudet som i dag når flest antall barn og unge, og som har en varig karakter. Ferietilbudene når også flere sosialt utsatte barn og unge. Tilbudene har et planlagt innhold, er ledet og varer vanligvis i 3–5 dager. Noen tilbud er ukesturer med flere overnattinger, andre er dagsopplegg med drop-in muligheter (inkludert for grupper fra AKS og barnehager). Det er sannsynlig at aktivitetstilbudene i feriene, gir de mest omfattende og samlende friluftslivserfaringer som inkluderer naturopplevelser og felleskap omkring aktiviteter, der innføring i og mestring av grunnleggende ferdigheter er i fokus.

Flere frivillige organisasjoner gjennomfører ferieaktiviteter med overnatting som er relativt kostbare og fordrer deltakerbetaling. Offentlig og/eller stiftelser og private støtteordninger gjør det mulig for organisasjonene å tilby (enkelte) gratisplasser. Organisasjonene gir i intervjuer uttrykk for at det er mye arbeid knyttet til å administrere friplassordninger. De fleste ferietilbud, også de som har en tydelig sosialt inkluderende profil, er for barn i aldersgruppen ca. 10 til 14 år.

Enkelte frivillige organisasjoner tilbyr ferietilbud som utelukkende har en sosialt inkluderende profil og er gratis for alle deltakere. Tilbudene blir raskt fulltegnet. Etterspørselen er større enn tilbudene.

I 2015 lanserte de to landssammenslutningene, Norsk Friluftsliv og Friluftsrådenes Landsforbund et landsomfattende ferietilbud i nærmiljøet, under navnet Friluftsskole.⁴⁶ Tilbudet er rettet mot 10–13-åringene. Målet er å gi deltakerne en lystbetont introduksjon til friluftsliv på dagtid over 3–5 dager i feriene. Aktivitetene organiseres rundt fire obligatoriske tema: Allemannsrett og ferdselskultur, kartforståelse, raste- og leirplass og tur/ekspedisjon. Friluftsskolen skal normalt være åpen for alle og ha lav deltakeravgift. De to landssammenslutningene legger vekt på at dette ikke er et sammenhengende leir- og turtilbud med flere overnattinger, men et dagtilbud. Hver friluftsskole kan inkludere én overnatting.

⁴⁶ <http://friluftsskole.no/> (hentet 07.04.2020). Tilbudet må ikke forveksles med friluftsliv i skolen. Det er kun et ferietilbud. Skolebegrepet har sammenheng med ferietilbudets innretning mot læring av/gjennom basisferdigheter.

Alle lokale lag og foreninger oppfordres til å søke om støtte til etablering via sine respektive landsforeninger. Tanken er at dette skal organiseres lokalt. Ifølge Meld. St. 18 (2015–2016) er spillemidler grunnstammen i prosjektfinsieringen, som også muliggjør lav deltakeravgift. Klima- og miljødepartementet (2016, s.74) har bidratt med midler til konseptutvikling. Flere av tilbudene nevnt ovenfor er resultat av dette virkemidlet.

Deltakertall og medlemsoppslutning

Det har vært utfordrende å få fram valide tall for antall barne- og ungdomsmedlemskap i organisasjonene og oversikter over antall deltakere i de organiserte aktivitetene. Aktivitetsledere i organisasjonene deler informasjon om at antallet deltakere ofte er uforutsigbart og varierer fra noen få (under ti) til flere tusen ved større markeringer, som Markadager, Friluftslivets uke, Flerkulturell friluftsfest og Lysvandring. Blant annet er oppslutningen værvhengig. Det er også grunn til å regne med en viss overrapportering. Intervjuene etterlater inntrykk av stort engasjement og omfattende forberedelser fra organisasjonene, og at tilbudene dekker reelle behov i ulike befolkningsgrupper for organiserte aktiviteter. Både barn og unge, barnefamilier, besteforeldre og andre deltar sammen og kan prøve nye aktiviteter.

Antallet som deltar i organiserte friluftslivsaktiviteter med en viss varighet og regelmessighet (ukentlig eller månedlig), er betraktelig lavere enn hva offentlige myndigheter og andre, forskere inkludert, forventer. (Jf. Miljødirektoratets anslag og vurderinger i arbeidet med å etablere deltakelse i friluftsliv blant barn og unge som uttrykk for Norges oppnåelse av FNs bærekraftsmål). Et grovt anslag, basert på estimert deltakerantall i gjennomførte aktivitetstiltak tilsier at (godt) under 5000 barn og unge i alderen 6–19 år, eller mindre enn 5 prosent av alle barn og unge i 6–19 års alder deltar i frivillig organiserte friluftslivsaktiviteter. Anslagene er usikre og nevnes som en indikasjon på at antallet barn og unge som i 2020 nås ukentlig og jevnlig gjennom friluftslivsaktiviteter i regi av frivillige organisasjoner, er lavt. Det lave anslaget støttes av andre studier fra Oslo (Bjerke m.fl., 2006). Wold m.fl. (2020) anslår at 10 prosent i nevnte aldersgrupper deltar i organiserte friluftslivsaktiviteter ukentlig, på landsbasis. Resultatene fra Ung i Oslo 2018 viser at om lag 5 prosent av 13–19 åringer i Oslo deltar (egenorganisert) i en av aktivitetene fottur, skitur, treningstur eller kjører snowboard/står på ski «flere enn en gang i uka» i sesongene, og at 15 prosent deltar «omtrent en gang i uka» (jf. figur 4.2).

Tabell 5.2 gir en oversikt og et overslag over antallet barn og unge som er medlemmer i et utvalg av lokale friluftslivsorganisasjoner som har aktivitetstilbud til barn og unge. Opplysningene er forbundet med usikkerhet. Tabellen viser at anslagsvis mellom 10 og 15 prosent av alle barn og unge er medlemmer i en organisasjon. Antallet og tabelloversikten gir imidlertid ingen opplysninger om faktisk deltakelse.

Tabell 5.2 Estimert antall barne- og ungdomsmedlemmer i frivillige friluftslivsorganisasjoner i Oslo 2020.

	0-12 år/ 6-12 år	13-19 år	Samlet (0-19 år)
DNTOO ¹	5950/ -	3601	9551
Skiforeningen ²	8216/ -	6927	15143
Oslospeiderne	-	-	1043
Oslo KFUK-KFUM Speiderne ³	-	-	1075
NJFF-Oslo	65	145	210
4H	-	-	250 (ikke autorisert)
Klatring ⁴	365	256	621
Orientering ⁴	351	428	779
Seiling ⁴	536	727	1263
Padling ⁴	475	512	987
Oslo Natur og Ungdom	-	1552	1552
Naturvernforbundet ⁵	-	-	753
Wild X	-	-	100 (anslag per uke, intervju)
Sum	?	?	? Antall medlemmer/aktive

**) Kilder: ¹Medlemstall er for Oslo og Akershus pr. 2.6.2020, DNT medlemservice. Tallene anslår at 70 prosent av medlemmene bor i Oslo. ²Skiforeningens medlemservice, e-post 26. juni 2020. 10 719 av det samlede antall er familiemedlemskap. ³Medlemservice NJFF, e-post 22.6.2020. ⁴Aktivitetsregistrering 2018 fra Oslo idrettskrets, dvs. måler deltakelse, ikke medlemskap. Usikkert hvor mange av disse som er turvirksomhet, ikke konkurranseaktiviteter. ⁵744 av medlemmene under 19 år er familiemedlemmer; av disse er 523 miljøagenter. Medlemservice, e-post 04.08.2020.*

Behovsplanen for idrett og friluftsliv 2021 – 2030 (Oslo kommune, 2020a, s.158) viser til at de to største organisasjonene DNTOO og Skiforeningen, som henholdsvis har 48 091 og 40 162 medlemmer i 2018 i Oslo, har overvekt av medlemmer fra Oslo Vest og blant voksne. Det er gode grunner for å si at barn og unge som er medlem i Skiforeningen og DNTOO kommer fra friluftslivsaktive familier som kjenner organisasjonenes virksomheter. I Barnas Turlag og Skiforeningen er det hovedsakelig foreldrene som melder barna inn gjennom familiemedlemskap til «familiepris». Dette bidrar også til å reproducere en skjev sosioøkonomisk rekruttering. Basert på forskning konkluderer Wollebæk og Sivesind (2010) at barne- og ungdomsmedlemskap i etablerte frivillige organisasjoner bare i begrenset grad bidrar til sosial utjevning. Forskning på idrettsorganisasjoner viser at det ikke er en enkel lineær sammenheng mellom antall medlemmer og antall aktive deltakere. I kapittel 4 viste vi hvordan «aktiv deltakelse i friluftsliv» defineres og blir målt på ulike måter, gir ulike deltakelsesprosent. (For en utdypende diskusjon av spørsmålet «Hvordan måle deltakelse i friluftsliv?», henviser vi leseren til Del 2 –1).

Frivillige organisasjoners vilkår for gjennomføring av aktivitetstiltak

Kombinerte medlemstilbud og tiltak for utsatte og sårbare barn og unge

Driften av frivillige friluftslivsorganisasjoner og aktivitetene de tilbyr til medlemmene, er vanligvis basert på medlemskontingent og deltakerbetaling, der medlemmer tilbys en lavere deltakerpris enn ikke-medlemmer. Kartleggingen viser at frivillige organisasjoner tilbyr friplasser til barn og unge fra familier med lav inntekt eller dårlig betalingsevne i vanlige medlemsaktiviteter. Friplasser finansieres gjennom offentlige tilskudd og gjennom midler fra stiftelser, gaver og private fond. Enkelte frivillige organisasjoner tilbyr aktiviteter som er gratis for deltakerne og uten medlemskontingent. Dette er tilbud som ofte har et uttalt mål om å rekruttere og inkludere sårbare og utsatte barn og unge, og barn og

unge som vokser opp i levekårsutsatte områder, og som er finansiert gjennom offentlige, stiftelsers og private ordninger.

I begrenset grad har vi identifiserte aktivitetstilbud tilrettelagt for grupper av barn og unge med funksjonsnedsettelser eller andre som mangler fritidstilbud, for eksempel langtidssyke. Også slike tilbud forutsetter ekstern støtte.

I organisasjonenes arbeid med å tilpasse seg nye nasjonale og kommunale oppgaver og å utvikle nye aktivitetstilbud og -tiltak rettet mot utsatte og sårbare grupper, har vi gjennom kartleggingen identifisert fire typer av aktivitetstilbud og -tiltak knyttet til ulike målgrupper, målsettinger og finansiering:

1. *Medlemsrettede aktivitetstilbud som er åpne for alle.* Finansieres gjennom organisasjonenes ordinære drift, differensierte deltakeravgifter og er rettet mot medlemmenes interesser og forventninger. I tilbudene er friplasser mulig, støttet av offentlige og/eller stiftelser/private fond.
2. *Åpne allmennrettede og gratis aktivitetstilbud,* uten påmelding og åpne for alle, finansieres gjennom organisasjonens ordinære drift og/eller offentlige tilskudd og prosjektmidler (for eksempel Markadagen). Ofte tilbys også gratis lån av utstyr.
3. *Spesielle aktivitetstiltak for spesielt utsatte målgrupper og bydeler,* som har et spesifikt innhold, organiseres lokalt og er gratis for alle barn og unge. Finansieres gjennom offentlige og/eller stiftelsers og private prosjektmidler (for eksempel Lek deg sprek og Friluftsglede) og tilbyr (ofte) muligheter for gratis lån av utstyr.
4. *Aktivitetstiltak for spesielt utsatte og avgrensede målgrupper,* som er gratis for deltakerne og finansieres gjennom offentlige og/eller stiftelsers/private prosjektmidler og gratis lån av utstyr. Dette er aktivitetstilbud for eksempel rettet mot barn og unge med funksjonsnedsettelser.

Helsedirektoratet (2016, u.s.) bygger sin veiledning til kommunene på tidligere forskning, og framhever at sosialt utjevne folkehelsearbeid bygger på to prinsipper i utformingen av tiltak. Det første prinsippet legger vekt på at kommunene bør satse på brede befolkningsrettede tiltak, kombinert med tiltak spesifikt rettet mot høyrisikogrupper. Dette er tilbud rettet mot brede grupper av barn og unge, med muligheter for friplasser og gratis lån av utstyr. Aktivitetstilbudene og -tiltakene som faller inn under de tre første typer av tilbud/tiltak ovenfor, faller alle inn under prinsippet om å satse på «brede samfunnsrettede tiltak», kombinert med tiltak rettet mot spesifikke målgrupper. Dessuten tar de frivillige organisasjonene i bruk den fjerde typen, rettet mot utpekte høyrisikogrupper, tilpasset spesielt sårbare grupper og som er gratis for deltakerne.

Det andre hovedprinsippet som Helsedirektoratet beskriver, er tiltak rettet mot alle som fører til at sosial ulikhet i helse oppstår (arbeid, utdanning, inntekt mm.). Dette er tiltak som i de levekårsutsatte bydelene ivaretas av bydelene og områdesatsingen (dette kommer vi tilbake til i kapittel 6).

Et viktig hensyn handler om å unngå negativ stigmatisering av utsatte grupper. Aktivitetstiltak som er gratis og samtidig åpne for alle barn, kombinert med at alle har like muligheter til å låne utstyr, virker sosialt inkluderende og utjevne. Samtidig reduseres muligheter for at enkeltbarn og unge skal oppleve negativ stigmatisering. Deltakelse i ordinære betalingsbaserte medlemstiltak, basert på tildelte friplasser etter søknad, kan også oppleves inkluderende og bidra til sosial utjevning for de «heldige» som tilbys friplasser. Gjennom intervjuene med aktivitetsledere er det skapt et inntrykk av at deltakelse i åpne og allmennrettede aktivitetstiltak, som er gratis eller har «skånsomme» søkeprosesser for friplasser, ikke blir opplevd som stigmatiserende av deltakere som tildeles friplasser. Våre data er

imidlertid begrenset og undersøker ikke barn og unges subjektive erfaringer eller følelser. Vi har derfor ingen data i dag som kan bekrefte slike antakelser.

Vi har ikke informasjon om hvordan frivillige organisasjoner vil håndtere en situasjon der gratis aktivitetstiltak til barn og unge fører til påmelding i et antall som sprenger kapasiteten for deltakelse. I slike tilfeller vil et behov for å prioritere blant deltakerne, kunne tvinge seg fram. Erfaringer viser at organisasjonene gjør en betydelig innsats i å sikre økonomiske støtteordninger og lån av utstyr, for å rekruttere barn og unge i en sårbar og utsatt livssituasjon gjennom friplassordninger og gratis aktivitetstiltak.

Tiltak for spesielle grupper med særskilte behov og som er «lukket» for andre, blir dels tilrettelagt i samarbeid med ulike interesseorganisasjoner, for eksempel aktivitetsdager for ADHD-foreningen og alvorlig syke barn. Slike «skjermede» tiltak motvirker også negativ stigmatisering. Igjen, våre data er begrenset og gir ikke innsikt i enkelte barn og unges subjektive erfaringer, følelser og livssituasjon.

Frivillige organiserte friluftslivsaktiviteter som tiltak for sosial inkludering

Kartleggingen viser at det finnes organiserte aktivitetstilbud og -tiltak for alle aldersgrupper barn og unge, der voksne organiserer aktivitetene, og der unge organiserer aktiviteter for andre barn og unge med voksen støtte. I enkelte organisasjoner finnes små lokale grupper som opprettholdes så lenge barn og unge selv opprettholder dem. Når slike løst organiserte grupper opphører, finnes det eksempler på at organisasjoner med fast ansatt administrasjon, forsøker å holde gruppene i gang inntil nye frivillige er rekruttert. Dette er sårbare strukturer.

Hovedmønsteret er at sosialt inkluderende aktivitetstilbud igangsettes som prosjekter og opprettholdes så lenge tiltakene mottar økonomisk støtte. Vi har identifisert få sosiale tiltak som planlegges og gjennomføres kun med gratis (frivillig) og jevnlig innsats. Organiseringen av grupper basert på frivillig innsats, krever til dels omfattende administrative ressurser for organisasjonene.

Rekruttering av frivillige er tidkrevende og forutsetter velutviklede personlige nettverk og kontakter, forteller representanter for organisasjonene (i intervju). Rekruttering av frivillige til aktivitetsgrupper i sentrum av byen er enklere enn til bydeler i utkantområdene som medfører lange reiser med offentlig transport. Erfaringene har støtte i forskning som viser at det er få som tar på seg frivillige oppgaver, som ikke samtidig gir en form for egennytte (Liafjell, 2017; Wollebæk & Sivesind, 2010). En felles erfaring i organisasjonene er at rekruttering av frivillige blant foreldre til utsatte og sårbare barn og unge, gir liten avkastning, på grunn av foreldrenes krevende livssituasjon. Enkeltorganisasjoner er avhengig av frivillig innsats fra barn og unge som selv deltar i aktivitetene. Gjennom intern lederutvikling får de oppgaver for yngre barn, og de bidrar til den daglige driften, som vask av fellesrom, matlaging, rydding og vedlikehold. Oppgavene inngår i organisasjonenes overordnede mål om livsmestring og danning.

Det er tre eksempler på frivillige barne- og ungdomsorganisasjoner som er etablert de siste to-tre tiårene med friluftsliv som hovedmålsetting, DNT Ung, DNT Barnas Turlag og Wild X. Felles for disse tre er medlems- og aktivitetsvekst, og medvind i form av økende interesse fra offentlig myndigheters side. Forskjellene er betydelige. Hovedprinsippet er at frivillige organisasjoner finansierer sin virksomhet gjennom medlemskontingent, deltakerbetaling, overskudd fra arrangementer og

«butikkdrift»⁴⁷ og gjennom kommunal driftsstøtte og såkalt «hodestøtte» til barne- og ungdomsorganisasjoner. I tillegg kommer private gaver, sponsormidler og prosjektmidler etter søknad. Frivillige organisasjoner har utgifter til administrasjon for å skaffe ressurser til å skape og opprettholde aktivitet for nye grupper. Wild X oppsto omkring en avgrenset virksomhetsidé og målgruppe, å etablere en «flerkulturell friluftslivs- og miljøvernorganisasjon» og «forening for urban- og flerkulturell ungdom». Organisasjonen skiller seg ut ved en tydelig fiske- og jaktprofil og et «åpent hus» med forutsigbare aktiviteter og gratis mat. Alle ukentlige aktiviteter, også helge- og ferieturer, er gratis. I praksis rekrutteres mest unge gutter. Tilnærmingen begrunnes i målgruppene: barn og unge som vokser opp i flerkulturelle miljøer og i familier med begrenset betalingsevne. Gratisprinsippet er mulig på grunn av støtte fra det offentlige, først og fremst fra statlige midler, og fra stiftelser og private fond/gaver.

Frivillige organisasjoner som bygger sine aktivitetstilbud på et «gratisprinsipp», forutsetter og eksisterer så lenge de har tilstrekkelig støtte fra offentlige støtteordninger, stiftelser og private fond og fra gaver. I 2014 ble Forskrift om tilskudd til friluftslivsaktivitet for personer med innvandrerbakgrunn opprettet. Forskriften åpner for en særskilt støtteordning til organisasjoner som oppfyller spesifiserte krav til tildeling, det vil si at tilskudd kan gis til sentralledet i organisasjoner som har etablert lokallag i minst to fylker (Tilskudd til friluftsliv for personer med innvandrerbakgrunn, 2014, § 2). Det kan diskuteres om alle organisasjoner som mottar støtte fra ordningen, oppfyller kravene i forskriften. Den statlige støtten kan i slike tilfeller tolkes som en positiv særbehandling som legitimeres i organisasjonens særegne mål, målgrupper og måter å arbeide på.

Engasjement, fleksibilitet og sårbarhet – søker plan og samordning

På den ene siden beskriver vi fleksible, lite forutsigbare og sårbare strukturer. På den annen side viser ansatte i de frivillige organisasjonene entusiasme for oppgavene og vilje til endring og nyskaping. Oppgavene har stor spennvidde; dels praktisk utøvende og foregår «ute», dels oppsøkende og fylt av kontorarbeid, planlegging, avtaler og prosjektutvikling «inne». Oppgavene spenner fra samarbeid med NAV, folkehelse- og frivillighetskoordinatorer eller skolehelsetjenesten og «banking på dører» for å nå enkeltbarn og unge med identifiserte behov, til organisering av små aktivitetsgrupper, til administrasjon av store mobiliserende markeringer med flere tusen deltakere. Store markeringer er festdagene som gir ansatte og frivillige synlighet, og sårt tiltrengt bekreftelse og anerkjennelse om at arbeidet de gjør, har positive effekter for enkeltpersoner, familier og (lokal)samfunn.

Sosial utjevning handler blant annet om å gi flest mulig av Oslos om lag 17 000 barn og unge som lever i vedvarende fattigdom, muligheter til jevnlig deltakelse i friluftslivsaktiviteter. For å mobilisere frivillige og utløse ressursene de frivillige representerer, trenger organisasjonene kvalifiserte ansatte i økonomi og prosjektledelse som kan drive prosjektutvikling og utarbeide gode søknader. Det er behov for aktivitetsledere med høy friluftslivsfaglig og pedagogisk kompetanse. Arbeidet krever nettverk og samarbeid.

I forbindelse med Friluftslivets år 2015 ble *Oppdag nabolaget* etablert som et offentlig-frivillig-privat felles løft for aktivitetsglede og lokale oppdagelsesferder. Oslos innbyggere ble oppfordret til å utforske nye områder og aktiviteter i sine nabolag. Oppdag Nabolaget startet som et samarbeid mellom bydeler

⁴⁷ Skiforeningen driver blant annet Skimuseet, hytter i Marka og andre inntektsbringende arrangement, mens DNTOO driver hytter i Marka, på fjellet, utstyrsalg og en rekke andre inntektsbringende virksomheter og arrangementer, som bidrar til foreningenes drift og også til grunnlaget for foreningenes engasjement i sosiale aktiviteter.

og etater i Oslo kommune, prosjektledelsen for Friluftslivets år 2015 ved Norsk Friluftsliv, Helsedirektoratet og med Ruter som støttespiller (Olsbø & Lorentzen, 2015). Intensjonen var, ifølge Behovsplanen (Oslo kommune, 2020a, s.132), å stimulere flere til å delta i friluftsliv i nærmiljøet gjennom bydelssamarbeid der bydelsadministrasjon, Frisklivssentraler, Ungdomsråd, fritidsklubber og frivillige friluftslivsorganisasjoner m.fl. deltar. Oppdag nabolaget er i dag en uformell arena og et uformelt nettverk for folkehelse-, frivillighets- og frisklivskoordinatorer og representanter for frivillige organisasjoner involvert i folkehelsearbeid. Nettverket møtes 1-2 ganger i halvåret for å utveksle erfaringer og informasjon, og for å bidra til samordning av initiativ og tilbud. Folkehelse- og frivillighetskoordinatorer og frisklivskonsulenter/-sentraler utarbeider blant annet informasjon til sine respektive bydelsbefolkninger, såkalte mosjonskataloger som inkluderer frivillige organisasjoners aktivitetstilbud. Erfaringer viser at tilbud til barn og unge sjelden omtales.

Intervjuer med ansatte i folkehelse-, frivillighets- og frisklivskonsulenter i bydelene viser at deres arbeid i hovedsak er rettet mot overordnede planer for folkehelsearbeidet i de enkelte bydeler og aktivisering av voksne grupper i befolkningen. Arbeidet kan være ensomt. Samtidig kjenner den enkelte på et stort organisatorisk og forpliktende samfunnsansvar overfor utsatte målgrupper og egen organisasjon. De ansatte i bydelene uttrykker stor tro på at lavterskelaktiviteter og friluftsliv kan ha stor betydning i lokalt folkehelsearbeid. Organisasjonene på sin side erfarer at det er krevende å oppnå kontakt og å nå fram med informasjon om sine aktivitetstilbud og -tiltak (intervju). Vi har ikke identifisert erfaringer som viser at nettverket har en samordnende eller proaktiv rolle som stimulerer arbeidet med å samordne planer og skape en felles strategi for hvordan flere barn og unge skal bli aktive i friluftslivsaktiviteter og redusere sosiale forskjeller.

Utlånsordninger bidrar til sosial utjevning

Etableringen av BUA i 2014, er et praktisk lokalt tiltak for å stimulere flere til å være aktive i friluftsliv og redusere sosiale forskjeller. BUA er en nasjonal forening som arbeider for at barn og unge skal få mulighet til å prøve og å delta i varierte aktiviteter,⁴⁸ og et kommunalt-frivillig-privat-samarbeid som tilbyr gratis utlån av utstyr til friluftsliv og idrett. Både enkeltpersoner, skoler, barnehager og frivillige organisasjoner kan låne gratis utstyr for å drive med sosiale aktiviteter.

Rambøll (2019) har gjennomført en landsrepresentativ evaluering av BUA på oppdrag fra Kulturdepartementet. Evalueringen viser at store kommuner, inkludert Oslo, som har 21 BUA-sentraler, har desidert minst dekningsgrad per 10 000 innbyggere (Rambøll, 2019, s.9). Evalueringen understreker at antall sentraler sier lite om størrelsen på utstyrssentralene og om antall utlån. Studien gir imidlertid en indikasjon på at utstyrssentralene blir mye brukt, spesielt i områder med høy barnefattigdom, og at sentralene bidrar til økt aktivitet blant barn og unge (Rambøll, 2019, s.4). Evalueringen indikerer også at etterspørselen i Oslo er langt større enn utlånskapasiteten.

Erfaringer fra Oslo viser at vinterutstyr er det som lånes mest og etterspørres oftest. Også etterspørselen etter friluftslivsutstyr er stor og økende. Det er vanskelig å sammenligne antall utlån mellom bydelene fordi lokale BUA er organisert forskjellig. Enkelte innbyggere låner for eksempel utstyr utenfor sin egen bydel. Den viktigste forskjellen er likevel ulike åpningstider. Begrensninger i åpningstiden, nevnes som den viktigste barrieren for økt utlån (rundspørring til ulike BUA i Oslo).

⁴⁸ <https://www.bua.io/> (hentet 28.04.2020).

Enkelte friluftslivsorganisasjoner oppfatter samarbeid med BUA og andre utlånsordninger, for eksempel FRIGO, Skattekammeret i regi av Kirkens Bymisjon, som en nødvendig forutsetning for å kunne gjennomføre sosialt utjevne og bærekraftige friluftslivsaktiviteter. En annen forutsetning er leieavtaler med kommunen som sikrer lagringsplass for utstyr på mye brukte friluftsområder (Intervju med aktivitetsledere).

Hva slags aktiviteter engasjerer og skaper sosial utjevning?

Behov for både «enkelt» (lavterskel) og aktivitetsorientert friluftsliv

Hva slags friluftslivsaktiviteter er relevante for barn og unge som vokser opp i Oslo i dag? Hvorvidt kan det være slik at aktivitetenes relevans har sammenheng med sosioøkonomisk bakgrunn, og hvor i byen barn og unge vokser opp?

Kartleggingen dokumenterer at de frivillige organisasjonene tilbyr et bredt utvalg av friluftslivsaktiviteter. De fleste tilbud er sammensatt av flere aktiviteter og omfatter gåturer, båltenning, utforskende lek og spill, opplæring i kart og navigasjon, kunnskap om dyrespor og allemannsrett mm. Tilbud og tiltak som krever utstyr, som skiturer og snowboard/slalåm, bålpanner for matlaging, fiske eller overnatting, er kombinert med ordninger for gratis lån av utstyr. Ett trekk i alle studier av friluftsliv siden de første statistiske undersøkelser på 1960-tallet, er at å gå er den mest stabile aktivitet og den flest utøver, blant begge kjønn og i alle aldre, også blant barn og unge. Bortsett fra i de aller yngste aldersgrupper, der former for lek i naturområder er den viktigste formen for aktivitet og en grunnleggende form for å lære om seg selv og omgivelsene på. Unge med innvandrerbakgrunn bruker Marka mindre og deltar i mindre grad i vinteraktiviteter enn unge med foreldre født i Norge.

Flere kvantitative undersøkelser viser at når kravene til kostbart utstyr øker, kombinert med økende krav til spesialiserte ferdigheter og spesielle egenskaper ved friluftslivsområder, reduseres antallet som utøver aktivitetene (Dervo m.fl., 2014). Et resultat fra Ung i Oslo 2018 viser at en begrenset andel 13–19 åringer «skater i skatepark» og «klatrer/bulder i klatresenter». Dette kan synes paradoksalt i lys av den oppmerksomhet skating får i media og i debatter om hva slags aktiviteter som er sosialt inkluderende. Det er mulig at spørsmålet som ble stilt ikke fanger opp utøvere som skater i åpne byrom og utenfor anlegg laget for skating. Aktiviteten kan utøves mange steder, men er ikke umiddelbart tilgjengelig. Den er fysisk krevende og motorisk sammensatt, og krever trening, mot og utholdenhet for å tilegne seg nødvendig ferdighet, styrke og balanse til å mestre mange byrom (Tin, 2020).

En ressurskrevende aktivitet som jakt er blant prioriterte tiltak som mottar offentlig støtte. Jakt krever våpen- og artskyndighet, spesialiserte ferdigheter, jaktlisens, tilgang til jaktterreng og opplæring i bruk av våpen. Det er ikke en praksis som vanligvis forbindes med lavterskelnærmiljøaktiviteter. Men også for å drive jakt må deltakerne gjennom en opplæringsprosess, som begynner med basisferdigheter og krever en dannelsesprosess der jegerprøven er pensum. Dette er en test ikke alle består. Jakt som friluftslivsaktivitet for ungdom tydeliggjør behovet for opplevelser og fortellinger, som skaper og bekrefter fellesskap som ramme for læring av basisferdigheter, og som åpner for spennende opplevelser på sikt.

Barn og unge ønsker opplevelser og utfordringer som gir spenning og mestring. For at basisferdigheter – enkle lavterskelaktiviteter skal oppleves som meningsfulle, er det avgjørende at organisasjonene makter å skape overraskelser og uforutsette utfordringer og opplevelser. Mestring skaper behov for å

fortelle om hva en har gjort, sett og klart. Fortellinger som formidles gjennom ord og bilder, og som skaper fellesskap de unge identifiserer seg med. Tilbudene og tiltakene for barn og unge, som skal favne bredt og nå alle, uansett forutsetninger, må inkludere et bredt spekter av aktiviteter. Introduksjon til basisferdigheter må kombineres med utfordringer, mestrings-, fellesskaps- og naturopplevelser som gir mening. I Oslo er det mange godt tilrettelagte og varierte friluftslivsområder hvor det kan gjennomføres et bredt spekter av friluftslivsaktiviteter, tilpasset ulike forutsetninger og med progresjon i utfordringene og variasjon i naturopplevelsene på måter som skaper fellesskap og mestring.

Det gir derfor liten mening å sette «enkle» lavterskelaktiviteter opp mot et aktivitetsorientert friluftsliv, aktiviteter i Marka opp mot aktiviteter i byggesonen, tradisjon mot urbanitet, som om det handler om å måtte velge det ene framfor det andre. Det er både snakk om et spekter av aktiviteter og et spenningsfelt der ulike hensyn til enhver tid må vurderes. All god pedagogisk virksomhet tar utgangspunkt i deltakernes forutsetninger og behov, og arbeider med å videreutvikle ferdigheter, interesser og fellesskap gjennom kyndig planlegging og gjennomføring. Tilbud og tiltak til barn og unge må inkludere aktiviteter som gir mening og identitet i øyeblikket. Barn og ungdom motiveres ikke av et framtidig «løfte» om at aktivitetene har langsiktig påvirkning på helsen. Ungdom vil leve eventyrlig, spennende og utfordrende i øyeblikket, og «erobre» opplevelser og fortellinger som balanserer utfordringer med mestringsopplevelser.

Å gå tur er den mest grunnleggende måte å bevege seg på fra sted til sted og det er den aktiviteten flest unge utøver, jenter mer enn gutter. Stolpejakten er eksempel på en aktivitet og form for byfriluftsliv der å gå i byområder kombineres med utfordring, spenning og mestring – å finne «skatter» eller stolper i nabolaget og i grøntstrukturer, som er merket av på digitale kart. Aktiviteten forutsetter kunnskaper i kartlesing og at letingen etter stolper lades med mening. I deler av Oslo er dette en aktivitet flere tusen er engasjert i, kanskje også motivert utfra et ønske om å bli bedre kjent i nærmiljøet og i byen. Å gå på fottur i skog og mark krever en annen form for tilegnelse av kulturell og sosial kapital. Kjennskap til turveier og turområder, kunnskaper om merking av stier og steder, hvor stiene går, og hvilke som leder tilbake til utgangspunktet. Det forutsetter ferdigheter, men også kunnskap om mulige farer, om hva som kreves av utholdenhet, fottøy og klær, og av «turskikk» og hva informasjonsmateriellet som finnes, betyr.

Behov for organiserte friluftslivsaktiviteter

Et argument som ofte framføres er at barn og unges liv og hverdag allerede er for voksenstyrt og kontrollert av organiserte aktiviteter som foregår til bestemte tider og på bestemte steder – på skolen og på fritida. Argumentene kan ha mye for seg blant barn og unge som følger strenge tids- og oppgaveplaner i skolen og på fritida med lekselesing, organisert idrett og andre kulturaktiviteter. Dette er barn og unge som kan trenge å «kjede seg mer» og møte mer «langsom tid» i hverdagen, som de kan styre selv. Argumentene tar imidlertid ikke hensyn til økende sosial og økonomisk ulikhet i oppvekstvilkår, og den svært annerledes situasjon barn og unge har som vokser opp i familier med tilgang til få ressurser. Dette er barn og unge som trenger organiserte fritidsaktiviteter og trygge voksne som kan ta dem med på turer i parker og grøntstrukturer, og på turer i skog og mark eller på ferier. Organiserte aktiviteter på fritida som engasjerer og inkluderer former for deltakermedvirkning, er svært viktige arenaer for inkludering, medborgerskap og demokratiforståelse. Friluftslivsaktiviteter rommer, slik kartleggingen viser, utallige muligheter for læring, opplevelser, medansvar og livsmestring (Beames & Brown, 2016).

For ressurssterke barn og unge kan nettopp egenorganiserte lifestyle sports, der de unge utvikler en særskilt stil og tar offentlige rom i bruk på nye måter, være en form for opprør mot en for styrt og prestasjonsorientert oppvekst (Tin, 2020). Søk i internasjonale databaser på søkeordene lifestyle sport og social inclusion, viser at den internasjonale forskningen om trender innen egenorganiserte aktiviteter som skating, surfing, parkour og klatring, er omfattende. Internasjonalt knyttes forskningen også til trender innen offentlig planlegging som legger vekt på at egenorganisert lifestyle sports er en politisk løsning for å fremme fysisk aktivitet blant inaktive grupper og samtidig redusere sosial ulikhet. Flere empiriske studier i vestlige land argumenterer for at det er behov for å diskutere og nyansere oppfatninger om at disse medieprofilerte og egenorganiserte ungdomsaktiviteter virker sosialt utjevne (for eksempel Gilchrist & Wheaton, 2017; Tin, 2020). Finske forskere har undersøkt deltakelse i skateboard, longboard, parkour og «roller derby» ved hjelp av kvantitative og kvalitative data, og i lys av hypotesen om at egenorganiserte aktiviteter er sosialt inkluderende, oppsummerer at praksis viser det er motsatt. Aktivitetene er sosialt ekskluderende:

«Despite the inclusive principles that lifestyle sports practitioners emphasise, the ideal lifestyle sport practitioner seems to be represented by hegemonic masculinity, muscular strength and agility symbolising sporting abilities» (Rannikko, Harinena, Torvinen & Liikanen, 2016, s.1093).

Hvilke erfaringer, opplevelser og ringvirkninger deltakelse i frivillig organiserte friluftslivsaktiviteter har for den enkelte, har vi ikke data til å analysere i denne studien. En studie av tilsvarende friluftslivsaktiviteter organisert for barn og unge med flerkulturell bakgrunn, gjennomført av OOF i perioden 1990–2010 i samarbeid med innvanderorganisasjoner, viser til en rekke positive erfaringer for deltakerne og for organisasjonene. Tilbudene ble opplevd som meningsfulle og hadde positiv betydning for deltakernes kjennskap til norsk frivillighetskultur, språk og inkludering, og klima- og naturforhold. Blant annet førte innføringsaktivitetene til at flere senere deltok som ledere og også på andre kurs. Tilbudene skapte imidlertid også ønsker og forventninger om kontinuitet blant deltakerne. På grunn av kortsiktig prosjektf finansiering opphørte tilbudene, og etterlot et tomrom og brudd i etablert samarbeid og nettverk (Broch & Gurholt, 2011). Dette er funn som har gjenklang i en Nordisk studie som oppsummerer erfaringer fra prosjekter basert på «naturbasert integrasjon» (Pitkänen m.fl., 2017).

Kommunal friluftslivspolitik for barn og unge

Kommune og frivillige friluftslivsorganisasjoner i tett samarbeid

Oslo kommune vedtok i 2016 en frivillighetspolitikk med tittelen *Engasjement og deltakelse: Frivillighet i Oslo*, som legger til grunn at «(f)rivilligheten er en grunnpilar i et moderne demokrati». Definisjonen av hva som kjennetegner en frivillig organisasjon har Oslo kommune hentet fra FNs *Handbook on non-profit Institutions in the system of National accounts* fra 2003. Der definerer FN frivillig sektor «som en varig og regelmessig aktivitet av mer eller mindre formell art», og framhever at «en frivillig organisasjon kjennetegnes ved at den ikke er underlagt offentlig styring, står ansvarlig for egne aktiviteter og kan nedlegges på eget initiativ» (Oslo kommune, 2016, s.5).

Kommunen har som mål at «(d)et skal være lett å drive frivillig aktivitet og organisasjonsvirksomhet» og vil dessuten bli en bedre tilrettelegger og støttespiller for frivillig organisert aktivitet og «styrke

samhandlingen mellom kommunal og frivillig sektor» (Oslo kommune, 2016, s.5). Frivillig sektor, eller sivilsamfunnet, presenteres som en viktig part og ressurs i samfunnsstrukturen mellom det offentlige og det private, og som et strategisk virkemiddel for å nå overordnede politiske mål:

«Byrådet vil legge til rette for at enda flere oppdager kortreiste og storslåtte naturopplevelser i marka, i tett samarbeid med friluftslivs-, natur- og idrettsorganisasjoner» (Byrådeserklæringen, 2019, s.41).

Barn og unge nevnes ikke spesielt i denne sammenhengen. Med bakgrunn i Oslo kommunes overordnede mål om «å være godt tilrettelagt for friluftsliv, spesielt for barn og unge», er det gode grunner til å anta at ambisjonene om «tett samarbeid» med «friluftslivs-, natur- og idrettsorganisasjoner» også inkluderer organisasjonenes «friluftslivsarbeid» rettet mot barn og unge.

Trætteberg m.fl. (2020) har undersøkt samspillet mellom «Kommunal frivillighetspolitikk og lokale organisasjoner», og framholder at politikken hviler på et premiss om «at samspill er bra for organisasjonene, kommunene og samfunnet» (s.95). Samtidig minner forskerne om en underliggende spenning i samarbeidet – spørsmålet om organisasjonenes autonomi. Dette er et spenningsfelt som kan være utfordrende for organisasjonene, og som kan skape motsetninger mellom offentlige politiske forventninger til organisasjonene om å ta samfunnsansvar for sårbare og utsatte grupper av barn og unge, og organisasjonenes hensyn til å sikre egen «autonomi og mulighet til å forfølge egne virksomhetsideer» (Trætteberg m.fl., 2020, s.93). Sentrale spørsmål er slike som:

- Hvilket handlingsrom har, og ansvar kan og vil organisasjonene ta i et «tett samarbeid» med kommunen?
- Hva tilbyr kommunen i form av drifts- og prosjektstøtte og annen infrastruktur?

Frivillige organisasjoner og lokale aktivitetstiltak – muligheter og begrensninger

Både statlig og kommunal politikk legger opp til at frivillige organisasjoner skal levere frivillig organiserte aktiviteter til barn og unge. Gjennom nasjonal *Handlingsplan for friluftsliv* (Klima- og miljødepartementet, 2018) er organisasjonene tillagt en sentral rolle i friluftslivspolitikken, begrunnet i arbeidet for å sikre deltakelse for alle og god folkehelse. Dette er et samfunnsansvar Norsk Friluftsliv og Friluftsrådene landsforbund aktivt støtter, ikke minst gjennom nært samarbeid om utarbeidelsen av den nasjonale handlingsplanen (Klima- og miljødepartementet, 2018, s.7). Partene forventer at frivillige friluftslivsorganisasjoner tar ansvar og iverksetter lokale aktivitetstiltak. Samtidig legger Regjeringens frivillighetspolitikk, uttrykt gjennom *Den statlige frivillighetspolitikken* (Kulturdepartementet, 2018) stor vekt på organisasjonenes selvstendighet og på dialog, samspill, medvirkning og samordning mellom offentlig og privat sektor: «Eit grunnleggjande prinsipp for frivillighetspolitikken er sjølvstendet til frivilligheita. Det er ikkje staten som set måla for frivilligheita – det gjer frivilligheita sjølv.»⁴⁹ Viktige spørsmål er om frivillige organisasjoner er forberedt på å svare på forventningene, og hvordan de vil forvalte sin autonomi.

Forventningene er store til at organisasjonene skal være et (kostnads)effektivt kommunalt virkemiddel. I friluftslivspolitisk helseperspektiv er oppgaven formulert som en forventning om at frivillige organisasjoner skal skape jevnlige eller regelmessige tiltak som virker sosialt utjevne. Det er også

⁴⁹ <https://www.regjeringen.no/no/tema/kultur-idrett-og-frivillighet/innsiktsartikler/arbeidet-med-ny-frivillighetsmelding/id2583701/> (hentet 12.07.2020).

en forventning om at «alle skal få oppleve friluftslivets gleder, mestring og trygghet i natur». Oppgaven er formidabel. Det er ikke snakk om at kommunene skal kjøpe tiltak av organisasjonene, for eksempel ved å betale dem for å utvikle og gjennomføre «skreddersydde aktivitetstiltak» for bestemte målgrupper og områder. På dette området lover Staten i frivillighetsmeldingen at den «skal støtte opp om ei sterk, sjølvstendig og mangfoldig frivillighet. ...Verkemidla staten har for å nå dette målet er tilskot».⁵⁰

Alle organisasjonene opplyser i intervju at de bruker omfattende interne ressurser på prosjektutvikling, søknadsarbeid og ulike finansieringskilder. Flere organisasjoner profesjonaliserer arbeidet ved at ansvaret legges til spesifikke stillinger eller ansatte. Små organisasjoner, som baserer driften på frivillighet, uttrykker at de ikke har kapasitet til å delta. Framgangsmåten innebærer at organisasjonene må omdisponere ressurser og investere tid og innsats i å utvikle aktivitetsidéer, prosjektkonsepter og utforming av søknader som imøtekommer overordnede mål og kriterier for tilskudd, definert av stat og kommune i form av utlysninger og forskrifter. Innsatsen må organisasjoner gjøre uten garanti for inntjening av kostnadene til søknadsutvikling. Organisasjonene må kalkulere inn risiko, som kan innebære igangsetting av aktiviteter uten at de vet om utgiftene vil bli dekket av innvilgede søknader. For at tiltak igangsatt ett år, skal kunne videreføres det påfølgende år, og etablerte nettverk, samarbeidsrelasjoner og avtaler opprettholdes, kan ikke organisasjonene (alltid) vente på svar. De må ansette aktivitetsledere og sette aktivitetene i gang. Ofte er søknadsfrister i begynnelsen av et budsjettår og må brukes samme år. Organiseringen er uheldig på flere måter. Usikkerhet gjør planleggingen uforutsigbar og langsiktig oppbygging av kompetanse, organisatorisk infrastruktur og kontinuitet, blir krevende. De sosiale oppgavene som skal løses, har et innhold og omfang som krever langsiktighet, kompetanse, god planlegging, forutsigbar og vedvarende innsats over tid, dersom sosial ulikhet i deltakelse og helse skal kunne reduseres.

Ved prosjektfinansierte tiltak forventes det at organisasjonene supplerer med frivillig innsats. Frivillige må rekrutteres blant organisasjonens medlemmer eller fra andre grupper, for eksempel fra studenter som trenger arbeidspraksis. Det er også et arbeid som krever administrativ innsats, kompetanse og personlige nettverk. Også arbeidet med å lage systemer for intern kontroll, oppfølging og dokumentasjon for rapportering øker administrasjonskostnadene.

Innsats fra frivillige som arbeider gratis, eller mot en symbolsk godtgjøring for utgifter forbundet med oppdraget (som reisekostnader, bruk av privat utstyr mm.), er også en risikofaktor for organisasjonene. Alle prosjektledere formidler erfaringer som viser at det er utfordrende å rekruttere frivillige til dugnad. For å sikre kontinuitet, forutsigbar og sikker gjennomføring av tiltak, er organisasjonene avhengig av aktivitetsledere som forplikter seg, og som bidrar til å bygge opp organisasjonens kompetanse. En symbolsk kompensasjon har vist seg å være nødvendig. Dette er erfaringer som støttes av forskning som viser at motivasjon og rekruttering av frivillige, er en utfordring for frivillig sektor generelt, og i denne typen arbeid spesielt.

Utjevning av sosiale forskjeller i helse og i deltakelse i idrett og fysisk aktivitet utgjør en betydningsfull del av nasjonal velferds- og folkehelsepolitikk (Helse- og omsorgsdepartementet, 2015; Helse- og omsorgsdepartementet/Departementene, 2020). Forskning som har undersøkt erfaringer fra folkehelsearbeidet som foregår i frivillige idrettslag og frivillige aktivitetsforeninger, blant annet DNT, med å fremme aktivitet og redusere sosial ulikhet, viser at positive sammenhenger er svakt

⁵⁰ Samme som note 46.

dokumentert (Enjolras & Wollebæk, 2010; Hutchinson, Sandvin, Bjørge & Johansen, 2013; Skille, 2010). Forskningens resultater har relevans for denne studiens problemstillinger. En utfordring som forskningen har vært opptatt av, er at frivillige idrettslag opplever en sviktende dugnadskultur (Wollebæk & Sivesind, 2010). Liafjell (2017) har undersøkt hva som motiverer og skaper engasjement for å delta i frivillig arbeid for DNT. Studien er basert på en kvantitativ web-spørreundersøkelse blant et utvalg frivillige i DNTs medlemsforeninger. Resultatene viser at alder og livsfase har stor betydning for hvem som deltar som frivillig. Dessuten viser undersøkelsen at frivillighet basert på altruistiske motiver, som sannsynligvis er et viktig moment i frivillig folkehelsearbeid, ikke ser ut å være det viktigste kjennetegnet. Motivasjonen er riktignok sammensatt, men egennyttige motiver fremheves, hevder forskeren. Engasjementet er først og fremst knyttet til oppgaver som gir mening for egen utøvelse av friluftsliv. Og som sannsynligvis gir rom for egne naturopplevelser og sosial anerkjennelse. Erfaringer fra Barnas Turlag viser at det er stor interesse for å være frivillig leder på det de kaller «ekstremturer for barn»; for eksempel overnattingsturer i snøhule på Finse, mens det er arbeidskrevende å rekruttere frivillige som vil engasjere seg i lokale aktivitetsgrupper.

Skille (2010) hevder med grunnlag i egen forskning fra idrettslag at offentlig sektor ikke bør forvente for mye av frivillige idrettslag når det gjelder velferdspolitiske mål, knyttet til å redusere sosial ulikhet i helse, og argumenterer for en reorientering av forventningene om (raske) resultater, slik situasjonen er i dag. Skille framhever to typer begrunnelser. Én begrunnelse er knyttet til idrettens prestasjonslogikk og virksomhetsidé som handler om å skape aktivitet og framgang for medlemmene. Den andre knytter han til utfordringer når det gjelder tilgang til menneskelige ressurser. Det er for få som engasjerer seg frivillig i sosialt idrettsarbeid. Erfaringer som prosjekt- og aktivitetsledere formidler gjennom intervjuer, taler for at liknende forhold gjør seg gjeldende innen lokalt friluftslivs- og helsepolitisk arbeid.

Tjønndal (2020) har undersøkt hvordan offentlige folkehelsekoordinatorer i 24 kommuner i Nordland fylke erfarer samarbeidet med frivillige idrettslag. Hun finner en sterk tro på at idrett fører til god helse, både blant folkehelsekoordinatorer og idrettsledere, og framhever at i denne tenkemåten vektlegges en forenklet idé om idrettens velferdslogikk framfor dens prestasjonslogikk. En konsekvens er at idrett oppfattes som et enkelt og kostnadseffektivt middel til å oppnå god folkehelse. Tenkningen fører til at folkehelsekoordinatorene har urealistisk høye forventninger til hva frivillige idrettslag kan gjøre, og gjør, for å redusere sosiale skillelinjer i helse. Det kommer også fram at samarbeidet mellom idrettslagene og offentlig sektor i mange tilfeller er svært begrenset. Dessuten har ansatte i kommunene og i organisasjonene begrenset kunnskap om hverandres kompetanse, arbeidsområder og organisatorisk handlingsrom. En bekymring offentlige helsekoordinatorer har, er hvordan «helseeffekter» av tildelte offentlige midler kan og skal måles, og resultater dokumenteres.

Frivillige friluftslivsorganisasjoner representerer også en prestasjonslogikk, selv om en «logikk» som framhever deltakelse, fellesskap og rike naturopplevelser for alle står sterkt, handler det også ofte om å være på lange turer, bli lokalkjent mange steder i marka og på fjellet, og klare seg under vanskelige forhold. Organisasjonene representerer sterke interesser som har med opplevelser, identitet og sosial status å gjøre.

Også vi finner at samarbeidet mellom bydeler og frivillige friluftslivsorganisasjoner er lite utviklet, personavhengig og lite formelt utviklet eller ikke eksisterer. Frivillige friluftslivsorganisasjoner søker for eksempel i liten grad om frie bydelsmidler, noe som kan ha sammenheng med at de frivillige friluftslivsorganisasjonene bare unntaksvis har lokale lag og undergrupper.

Frivillige friluftslivsorganisasjoner så vel som velferdsorganisasjoner erfarer at det er utfordrende og arbeidskrevende å mobilisere frivillige i tilstrekkelig grad. Mye tyder på at både stat og kommune har urealistiske forventninger til hvilke rammevilkår de frivillige friluftslivsorganisasjonene arbeider under, og hva de kan bidra med innenfor rammene av begrensede tilskuddsmidler. Dertil kommer urealistiske forestillinger om at friluftsliv er lavterskel, allment tilgjengelig og noe alle bare kan.

6 Organiserte friluftslivsaktiviteter i fem bydeler – frivillige organisasjoner og kommunal forvaltning

Sammenfatning

FRIGO låner ut vinterutstyr på Markadagen. Foto: Kirsti P. Gurholt

Kapitlet undersøker hvorvidt og hvordan nasjonal og kommunal satsning på å sikre økt deltakelse i friluftsliv blant barn og unge, blir omsatt i lokale aktivitetstilbud på bydelsnivå. Utvalgte bydeler er Gamle Oslo, Nordre Aker, Stovner, Søndre Nordstrand og Østensjø. Tilnærmingen undersøker forutsetninger som frivillige organisasjoner og kommunal forvaltning har, for å utvikle organiserte friluftslivsaktiviteter som tiltak for opplæring og deltakelse, og hva slags barrierer som hindrer økt deltakelse og sosial utjevning.

Organiserte friluftslivsaktiviteter i fem bydeler

Fellestrekk:

- Antallet organiserte aktiviteter er få i de fem undersøkte bydelene, har kort varighet og er uforutsigbare.
- Ferieaktiviteter både i frivillig og kommunal regi er etterspurt.

Frivillige organisasjoner:

- Speidergrupper har det mest stabile og regelmessige aktivitetstilbudet i frivillig regi i alle fem bydeler.
- Wild X er et omfattende, helhetlig og regelmessig tilbud rettet mot utsatte og sårbare gutter med flerkulturell bakgrunn (Stovner), som er gratis.
- Skiforeningen gjennomfører et helhetlig aktivitetstilbud (fritid, ferier, skole) som er gratis for deltakerne gjennom prosjektet *Friluftsglede* (Stovner og Østensjø/Skullerud).

Kommunale tilbud:

- Det mest omfattende kommunale tilbudet er FRIGO i Bydel Gamle.
- Besøkgårder representerer lokale aktivitetssentra som engasjerer flere aldergrupper/generasjoner.
- Kommunale fritidsklubber tilbyr i svært liten grad regelmessige friluftslivsaktiviteter til barn og unge.

Statlige og kommunale tilskudd til friluftslivsaktiviteter

Til frivillige organisasjoner:

Statlige tilskudd:

- Aktivitetsmidler.
- Aktivitetsmidler til prosjekter for personer med innvandrerbakgrunn.

Kommunale tilskudd:

- Aktivitetsmidler – prosjektmidler.
- Driftstilskudd frivillige organisasjoner.
- Leieavtaler eiendom.

Til kommunal forvaltning:

- FRIGO i Bydel Gamle Oslo – ansatte og driftsmidler, gratis fritid og ferier, Skole- / bydelssamarbeid.
- Folkehelse- og frisklivs koordinatører
- Kommunale tilskudd til kommunale friluftslivstjenester til barn og unge varierer mellom bydelene.

Til statlig-kommunal

Områdesatsing:

- «FRIGO» i Bydel Grorud
- Fysisk tilrettelegging av grøntstrukturer i Gamle Oslo, Søndre Nordstrand og Stovner.
- Varierende tilskudd til lokale tilbud av friluftslivstjenester i andre bydeler i områdesatsningene.

Barrierer som hindrer deltakelse - mangel på:

- Nødvendige økonomiske ressurser
- Deltakerkompetanse fra primære og sekundære sosialiseringssarenaer – familien, skolen og nærmiljøet.
- Tillit til frivillige organisasjoner samfunnet og bydelene.
- Mening – utvikle og etablere positive fortellinger og oppfatninger om Oslos naturområder og muligheter for friluftsliv som arenaer for lek, aktiviteter, utfordringer, mestring, fellesskap og rike naturopplevelser.
- Oppdatert og lett tilgjengelig informasjon – for barn og ungdom.

Barrierer som hindrer utvikling og rekruttering - mangel på:

- Helhetlig plan, strategi og samordning for organiserte friluftslivsaktiviteter.
- Organisering for å stimulere og læring og deltakelse i friluftsliv.
- Økonomiske ressurser som gir forutsigbare prosjektperioder på 3-5 år.
- Fokus rettet mot at deltakelse i ulike friluftslivsaktiviteter må læres (fysisk oppgradering av arealer er ikke nok).
- Tidkrevende søknadsordninger for begrensede og kortsiktige prosjektmidler til gjennomføring.

6 Organiserte friluftslivsaktiviteter i fem bydeler – frivillige organisasjoner og kommunal forvaltning

Friluftsliv i nærmiljø

Nærmiljøets ressurser

En tilnærming til økt kunnskap om hva organiserte friluftslivsaktiviteter på fritida og i nærmiljøet kan bety for barn og unge, er å undersøke hvilke aktivitetstilbud som finnes på bydelensnivå.

Nærmiljøperspektivet aktualiserer spørsmål om hva slags nabolagsressurser som fremmer aktiv deltakelse i friluftsliv i bred betydning, som lek, spill, bading og naturopplevelser i lokale grøntstrukturer. Begrepet nabolagseffekter sikter til egenskaper ved omgivelsene som fremmer utviklingen av gode oppvekstmiljøer for barn og unge (Brattbakk & Wessel, 2017, s.340). I vår sammenheng kan et begrep om nabolagsressurser være mer presist. Tilbudet av organiserte friluftslivsaktiviteter og bruken av kommunale virkemidler og tiltak, er eksempler på tilførsel av aktivitetsfremmende nabolagsressurser.

Antologien *Oslo – ulikhetenes by*, redigert av Jørn Ljunggren (2017), dokumenterer at det på viktige områder er store ressursforskjeller mellom bydelene i Oslo. Begrepet «den delte byen» viser til romlige ulikheter i ressurstilgang. I noen bydeler har befolkningen god tilgang til ressurser, mens barn andre steder opplever ressursmangel og lite stimulerende oppvekstmiljøer. Det betyr at i noen områder får barn og unge positiv drahjelp fra bydelen de bor i, og erfaringer og overskudd som blant annet kan omsettes i friluftslivsaktiviteter. Brattbakk og Wessel (2017, s.339) problematiserer de interne ulikhetene mellom bydeler og spør om man ikke like gjerne kan se forskjellene som uttrykk for variasjon og kulturelt mangfold? En kritisk innvending som kan reises mot planmessig arbeid for å redusere sosial ulikhet generelt, og i deltakelse i friluftsliv spesielt, kan uttrykkes slik: Hvorfor skal alle barn og unge delta i friluftsliv, et sosialt fenomen som er knyttet til middelklasseverdier for norskhet og det gode liv? Med en bred tilnærming til friluftsliv kan en argumentere for at naturkontakt, -erfaringer og -opplevelser er av allmenn og universell betydning.

I et åpent og kritisk analytisk blikk trer friluftsliv frem som et sosialt og kulturelt spenningsfelt. Engasjement for å rekruttere og inkludere barn og unge i utendørsaktiviteter som gir rom for mestring og opplevelser, handler ikke om at de først og fremst skal tilegne seg bestemte forhåndsdefinerte verdier og forståelser, men at de skal gjøre sine egne naturerfaringer og -opplevelser og lære å mestre lokale forhold. Det kan virke begrensende på inkludering dersom frivillige organisasjoner ser det som viktigst å videreformidle bestemte praksiser og verdier, som om disse er uforanderlige. Problematiske er det også dersom vi som forskere er blinde for egne kulturelle fordommer. Eksempler på nytenkning og bevisste brudd, for eksempel med «norske vintertradisjoner», kan være tilnærminger som fremmer lek i snø, bruk av truger og kjelker, i stedet for ski. Eller aktiviteter som vektlegger natur som mat som kan dyrkes, høstes og fanges, tilberedes og spises, og som er fellesressurser som forvaltes gjennom lovverk, bruk og etisk omgang med naturressursene, slik jegerprøven er et eksempel på.

Gjennom utelek og lek i naturomgivelser erfarer barn og unge egenskaper og kvaliteter ved stedene der leken spilles ut, og ved steder som skapes gjennom lekens dynamikk (Fasting, 2013). Lek i naturomgivelser er ofte utforskende og utprøvende, og drives av nysgjerrighet, utfordringer og jakt på

mestring. Gjennom lek i grøntstrukturer gjør barn erfaringer om seg selv, naturen og omgivelsene som er kroppslige og personlige (Gurholt & Sanderud, 2016; Sanderud, Gurholt & Moe, 2020). Sannsynligvis er slike erfaringer grunnleggende og allmennmenneskelige (Cutter-Mackenzie, Malone, & Hacking, 2020). Det er også praksiser og prosesser som skaper personlige relasjoner til steder og sosiale fellesskap. For familier med bakgrunn fra land der klima, årstider og natur er kvalitativt forskjellig fra Norge, er det mye som skal erfares og læres. For eksempel hva slags klær barn og unge trenger for å delta i uteaktiviteter i vintersesongen. Dersom sosiale forskjeller forsterkes, kan oppvekstsvilkårene for unge forverres med utenforskap og sosial segregering. Brattbakk og Wessel (2017) er tydelige på at det ikke er snakk om marginalisering av grupper og bydeler i Oslo, slik en kan observere i andre europeiske storbyer. For å motvirke segregasjon anses utjevningsspolitikk som nødvendig og legitimt.

Ung i Oslo 2018 viser at Oslos sosioøkonomiske geografi har betydning for barn og unges deltakelse i «enkelt» markarelatert friluftsliv. Avstanden mellom bydelen med høyest andel aktive og høyeste sosioøkonomiske status (SØS) og den med lavest andel aktive og lavest SØS, er 30 prosentpoeng, slik dette er målt i undersøkelsen. Eller sagt slik, i bydelen med høyest SØS er 2/3 av de unge aktive i «enkelt» markarelatert friluftsliv mot 1/3 i bydelen med lavest SØS. Aktuelle spørsmål er om forskjellene utjevnes dersom et større spekter av friluftslivsaktiviteter inkluderes enn de aktiviteter som er undersøkt gjennom Ung i Oslo 2018? På hvilke måter bidrar frivillige organisasjoner og kommunal forvaltning med «drahjelp» som sikrer flere og mer varierte friluftslivsaktiviteter på fritida, i nærmiljøet? Hvilke virkemidler og tiltak bidrar og kan bidra til å redusere sosiale forskjeller i deltakelse?

Lokale arenaer for sosialisering og deltakelse

Nabolagsressursene og oppvekstmiljøet påvirker barn og unges livsmuligheter. Forskningen er samstemt i at familieressurser har størst betydning (Brattbakk & Wessel, 2017, s.340-341), og at skolen er nest viktigste sosialiseringsarena. Også venner, nabolag, fritidsaktiviteter og frivillige organisasjoner er betydningsfulle. Vi har tidligere vist til forskning som viser at familien er den primære arena for sosialisering til friluftsliv som fortsatt betyr mest, og at skolen gir begrenset med erfaring. Vi vet lite om hva nabolagsressurser i form av regelmessige og organiserte friluftslivsaktiviteter på fritida og andre kommunale tiltak betyr, som gratis ferieaktiviteter, fritidsklubber og utlån av utstyr, for barn og unge med ulike familiebakgrunn.

I de fem bydelene som inngår i studien har mange tilgang til velholdte grøntstrukturer i byggesonen, som parker, lekeplasser, idrettsanlegg, gangveier, sykkelstier og mindre skogholt som kan nås til fots eller med sykkel fra bebyggelsen.⁵¹ Mens barn og unge i Nordre Aker, Stovner og Østensjø har lettere og mer direkte adgang til det vi i denne undersøkelsen kaller Markafriluftsliv og Byfriluftsliv, vil barn og unge i bydel Gamle Oslo ha lettere og mer direkte adgang til Byfriluftsliv og Fjordfriluftsliv. Barn og unge i bydel Søndre Nordstrand har tilgang til de tre hovedformer for friluftsliv. Bydel Gamle Oslo er den eneste som ikke grenser til Marka, men til fjorden og øyene utenfor med båt- og badeplasser som er tilgjengelige med offentlig transport.

Oppvekststedets tilgang til attraktive naturområder er én nødvendig nabolagsressurs, men ikke alene tilstrekkelig for at barn og unge tar naturområdene i bruk for lek og andre aktiviteter. Avgjørende forutsetninger for at naturområder blir tatt i bruk og aktiviteter eller praksiser får utfolde seg, har i stor grad også med de sosiokulturelle omgivelsene å gjøre og med den enkeltes forutsetninger, interesser

⁵¹ For nærmere oversikt, se kartleggingen i *Behovsplanen for idrett og friluftsliv 2021–2030* (Oslo kommune, 2020a).

og evne til meningsskaping. Teorien om «affordances» og praksisteori, som vi nevnte innledningsvis, gir teoretisk grunnlag for å forstå hva *mer* som må til, enn kort avstand til attraktive grøntstrukturer, for at barn og unge skal ta områdene i bruk. Teorien om affordances legger vekt på hvordan naturens variasjon inviterer til varierte aktivitet og utforsking av kroppens bevegelsesmuligheter. Gjennom variert sansning og interaksjon med omgivelsene kan barn og unge samtidig utforske relasjoner mellom seg selv, andre samhandlingspartnere og miljøet (Fasting, 2013; Fjørtoft, 2000; Gurholt & Sanderud, 2016).

En nødvendig forutsetning er at områdene også sosialt sett oppfattes som attraktive, inviterende og tilgjengelige og som sosialt trygge. Vi vet at ungdom unngår grøntstrukturer i nærmiljøet som de oppfatter som mørke, skumle eller farlige (Oslo kommune, u.å. d). Deltakelse i ulike friluftslivsaktiviteter, også i slike som defineres som lavterskel, forutsettes deltakerkompetanse. Dermed må aktivitetene oppleves som meningsfulle.⁵² Deltakerkompetanse, slik som interesse, nysgjerrighet, mot til å prøve, grunnleggende ferdigheter og tålmodighet til å øve, er avgjørende. En mentor, lærer eller veileder tilfører ressurser som styrker deltakerkompetansen, og bidrar til å fylle aktivitetene med mening. Mening kan i denne sammenhengen bety fellesskap, mestring og opplevelser, og det å skape felles fortellinger om mestring og opplevelser, steder en har vært og ting en har sett, hørt og erfart (Becker, 2007; Shove m.fl., 2012).

I dette kapitlet undersøker vi:

- Hvorvidt og hvordan nasjonal og kommunal satsing på friluftslivsaktiviteter for barn og unge nær der de unge bor, blir omsatt i lokale aktivitetstilbud på bydelsnivå (med vekt på bydelene Gamle Oslo, Nordre Aker, Stovner, Søndre Nordstrand og Østensjø).
- Kommunal forvaltning som tilbyr aktivitetstiltak som skal sikre flere barn og unge muligheter til å delta i organiserte friluftslivsaktiviteter.
- Barrierer som hindrer økt deltakelse og sosial utjevning i friluftslivsaktiviteter.

Organiserte friluftslivsaktiviteter i fem bydeler – frivillige organisasjoner og kommunale tiltak

Kartleggingen viser at det i alle fem bydeler finnes organiserte friluftslivsaktiviteter for barn og unge som gjennomføres av frivillige organisasjoner. En avgjørende forutsetning for utvikling av aktivitetstilbud som favner bredere enn ordinære medlemstilbud, er ekstern finansiering gjennom tilskudd fra offentlige, stiftelser og/eller private fond og gaver. I tillegg bidrar organisasjonene med tiltak som friplasser gjennom Skiforeningens Barnas Skifond og tilskudd gjennom DNT-utviklingsmidler for å stimulere lokale grupper av Barnas Turlag, samt skaffer til veie andre typer av tilskudd som kan sikre deltakelse gjennom friplasser (for eksempel fra Bufdir).

Bydelene Gamle Oslo, Stovner og Søndre Nordstrand, som inngår i statlig-kommunal områdesatsing, har også (i varierende grad) tilgang til kommunale og statlige virkemidler som er en del av områdesatsingen. I disse bydelene gjennomfører kommunale forvaltningsenheter i varierende omfang organiserte friluftslivsaktiviteter som tiltak for å bedre bydelens tjenestetilbud til barn og unge. Virkemidlene har ulike navn, organisering og ulikt omfang i de tre bydelene, og heter FRIGO og KØBB i

⁵² Shove, Pantzar og Watsons praksisteoretiske perspektiv (2012) er benyttet til inspirasjon (se kapittel 2).

Bydel Gamle Oslo, Aktiv Ferie og Fritid og Familieferie på Stovner (Frivillighetssentralen) i Bydel Stovner, og Søndre Aas gård og miljøsenter i Bydel Søndre Nordstrand. Gjennom disse forvaltningsenhetene planlegger og gjennomfører kommunen aktivitetstiltak som likner de aktiviteter som frivillige organisasjoner gir til sine medlemmer, og også gjennomfører som tiltak for nå definerte målgrupper. Barn og unge i bydelene Nordre Aker og Østensjø har ikke på samme måte tilgang til kommunale friluftslivstjenester.

I tillegg er mulighetene til stede i alle bydeler for at kommunale fritidsklubber, juniorklubber, aktivitetssentre m.fl. også tilbyr friluftslivsaktiviteter til bydelens barn og unge.

Tabell 6.1 viser hvilke frivillige organisasjoner og kommunale aktører som er aktive i de fem bydelene vi har undersøkt, og hvilke organiserte friluftslivsaktiviteter og hva slags virkemidler/tiltak som anvendes.

Tabell 6.1 Organiserte friluftslivsaktiviteter for barn og unge 0–19 år på fritida i fem bydeler i Oslo 2020. Frivillige organisasjoner og kommunale aktører. Statlige og kommunale virkemidler/tiltak.

Bydeler	Frivillige organisasjoner	Kommunale aktører	Statlige og kommunale virkemidler/tiltak
Gamle Oslo	• 2 Speidergrupper • DNTOO - Friluftshuset Sørenga • DNTOO Lek deg sprek	• Bydelen: FRIGO • Bydelen: KØBB	• Områdesatsing • Kommunale friluftslivsmidler • Bydelsmidler • Leie av kommunal eiendom • Formidling via hjemmesider
Nordre Aker	• 6 Speidergrupper • Solemskogen jeger- og fiskeforening • Skiforeningen • Rye – Terrensykling		• Formidling via hjemmesider
Stovner	• 2 Speidergrupper • Skiforeningen • Wild X	• Bydelen: <i>Aktiv ferie og fritid</i> • Stovner frivillighetssentral*: <i>Familieferie på Stovner</i> • Øvre Fossum gård*	• Støtte over statsbudsjettet • Statlige friluftsmidler • Kommunale friluftsmidler • Leie av kommunal eiendom • Formidling via hjemmesider
Søndre Nordstrand	• 2 Speidergrupper • Barnas Turlag Oslo sør • DNTOO Lek deg sprek	• Bydelen: Lysvandring • Søndre Aas gård*	• Kommunale midler • Bydelsmidler • Leie av kommunal eiendom • Formidling via hjemmesider
Østensjø	• 3 Speidergrupper • Barnas Turlag Østensjø • Skiforeningen • Nøkle vann Ro- og Padleklubb • Frøy Terrensykling • Østensjøvannets venner • Østmarkas venner • Østmarkas Vel Buldring	• Våtmarksenteret* • Sørli gård*	• Kommunale driftsmidler (Sørli) • Leie av kommunal eiendom

*Forholdet mellom kommunale og frivillige aktører, og involvering av stiftelser og private, varierer og er organisert ulikt. Begrunnelsen for å bondegårder, våtmarksenter mm. under kommunale aktører er at det ikke alltid kommer klart frem hvem som driver virksomhetene og aktivitetene. Kommunen eier eiendommene og er dermed en viktig bidragsyter.

Organiserte friluftslivsaktiviteter i regi av frivillige organisasjoner

Tabell 6.1 viser at frivillige friluftslivs-, idretts-, velferds- og natur- og miljøorganisasjoner bare i begrenset grad gir tilbud om organiserte friluftslivsaktiviteter for barn og unge 0–19 år på bydelsnivå. Sett under ett, er aktivitetstilbudene få og varierer mellom bydelene. Det finnes få muligheter for barn og unge å delta regelmessig i organiserte friluftslivsaktiviteter i nærmiljøet, for eksempel hver uke, annenhver uke eller én gang i måneden. Det finnes ikke tilbud til alle aldersgrupper og svært få tilbud til barn og unge med funksjonsnedsettelse. På dette området er det markerte forskjeller mellom idretts- og friluftslivsorganisasjoner.

Det mest stabile, regelmessige og forutsigbare aktivitetstilbudet står lokale speidergrupper for. Speiderne, representert ved Oslospeiderne eller KFUK-KFUM-speiderne, har lokale tilbud i alle fem bydeler, i ulikt antall og med varierende medlemsoppslutning.⁵³ Bydel Nordre Aker har flest speidertropper og blant de mest medlemssterke og livskraftige i byen (med opptil ca. 150 medlemmer i en til to tropper). Også i Bydel Østensjø er speiderne representert ved en «sterk» tropp og noen mindre. Speidertropper finnes også i bydelene Gamle Oslo, Søndre Nordstrand og Stovner, med mindre oppslutning. Tilgjengelig informasjon tilsier at speidertroppene i liten grad rekrutterer utsatte barn og unge.

Det finnes eksempler på nye etableringer av lokale organisasjoner, rettet mot aktivitetstilbud til barn og unge, for eksempel Østmarka Vel, Nøklevann Ro- og Padleklubb og DNT Ung i Oslo. Det er usikkert om gruppene når utsatte barn og unge. Wild X er den frivillige friluftslivsorganisasjonen som per i dag har det mest omfattende og regelmessige aktivitetstilbudet rettet mot utsatte og sårbare unge gutter spesielt, med flerkulturell bakgrunn og/eller som vokser opp i flerkulturelle miljøer. Tilbudet favner på tvers av byens østlige bydeler. Det er ikke etablert samarbeid med bydelsforvaltningen.

Et forsøk på å sammenlikne aktivitetstilbudene i bydelene, kan sammenfattes slik: Bydel Østensjø har flest frivillige organisasjoner; ni organisasjoner som gir til sammen tolv aktivitetstilbud. Fem av disse er lokale lag, som tilbyr aktivitetsorientert friluftsliv – padling, terrengsykling og buldring. Aktivitetene gis av organisasjoner som kombinerer idretts- og friluftslivsaktiviteter. I Bydel Østensjø finnes det også lokale organisasjoner som gjennomfører spredte aktiviteter med bred formidling av lokal natur-/kulturhistorie. Et årlig byomfattende fellesarrangement, en åpen Markadag på Skullerud for hele byen, gjennomføres med muligheter for gratis deltakelse i mange aktiviteter. Prosjekt Friluftsglede arrangerer gratis ferietilbud i høst- og vinterferien, og Barnas skiskole tilbyr friplasser finansiert gjennom Skiforeningens Barnas Skifond.

I Bydel Nordre Aker kan organiserte friluftslivsaktiviteter for barn og unge sammenfattes til én liten gruppe med interesse for jakt og fiske, seks speidergrupper, Barnas Skiskole og én ukes sommerskole med vekt på terrengsykling. Årlig gjennomfører flere frivillige organisasjoner i felleskap et større arrangement, Friluftslivets uke på Sognsvann, med gratis aktiviteter for hele byen.

Gjennom Prosjekt Friluftsglede gjennomfører Skiforeningen aktivitetstiltak rettet mot barn og familier på fritida, i helger og ferier i Bydel Stovner. Prosjektet er støttet av statlige og kommunale aktivitetsmidler. Wild X er lokalisert på Stovner og gjennomfører ukentlige aktiviteter og helge- og ferieturer. Alle

⁵³ Søk i speiderorganisasjonenes respektive nettsider viser at det finnes speidergrupper i alle bydeler, med ett eller to unntak.

aktiviteter er gratis, og virksomheten er basert på tilskudd fra offentlige og andre kilder. Organisasjonen kan oppfattes som et offentlig finansiert virkemiddel; svært begrensede inntekter kommer fra medlemsavgift og annen inntekstinntjening. I tillegg rekrutterer og inkluderer organisasjonen grupper som andre organisasjoner når i begrenset omfang. Ett naturlekprosjekt støttet av kommunale prosjektmidler og fond gjennomføres av DNTOO ukentlig ved én barneskole i Bydel Søndre Nordstrand og én barneskole i Bydel Gamle Oslo. I Bydel Gamle Oslo, fra Friluftshuset på Sørenga, gjennomfører DNT ung åpne aktivitetstilbud og åpne ukentlige turer fra Oslo S. I Bydelene Søndre Nordstrand og Østensjø gjennomfører Barnas Turlag månedlige arrangementer som er åpne, støttet av DNT-interne midler og annonsert på Facebook.

Frivillige organisasjoner når ut til et begrenset antall barn og unge i bydelene. Tilbudene er spredt geografisk og er i antall få. Det er ingen sammenheng mellom antall frivillige organisasjoner og organiserte aktivitetstilbud i bydelene, og hvor stor andel 13-19 åringer som er aktive i «enkelt» markarelatert friluftsliv. Bydel Nordre Aker som har den høyeste andelen aktive, har et begrenset lokalt organisert friluftslivstilbud. I Bydel Østensjø som har et høyere antall organisasjoner og større bredde i aktivitetstilbudet, er de unge mindre aktive enn i Nordre Aker. I bydeler med flest organiserte aktivitetstiltak finner vi den laveste andelen unge som bruker skog og mark jevnlig. Konklusjonen underkjenner ikke at de organiserte aktiviteter som finnes, er kvalitetsmessig gode, relevante og svært betydningsfulle for de barn og unge som deltar i dem. Utfordringen er at tiltakene er for få i antall og når et begrenset antall barn og unge.

Organiserte friluftslivsaktiviteter i regi av kommunal forvaltning

Tabell 6.1. viser at Oslo kommune er en viktig aktør og utvikler av virkemidler og tiltak i de tre bydelene som inngår i statlig-kommunal områdesatsing, Gamle Oslo, Stovner og Søndre Nordstrand. Tiltakene som er iverksatt, er ulike og har varierende omfang. I bydelene Nordre Aker og Østensjø finnes som nevnt ingen tilsvarende kommunale aktivitetsfremmende virkemiddel/tiltak.

Innunder kategorien kommunale aktører, finner vi virksomheter som bygger på samdrift mellom organisasjoner, stiftelser/private og kommunen gjennom leie- og driftsavtaler for kommunale eiendommer. Slike avtaler angår besøksgårdene som finnes i bydelene Gamle Oslo, Søndre Nordstrand, Stovner og Østensjø (og flere andre bydeler) og Våtmarksenteret ved Østensjøvannet. De fire gårdene har ulike driftskonsepter, varierte aktiviteter og pedagogiske tilbud til skoler og på fritida. Når vi plasserer gårdsdrift og Våtmarksenteret under «Kommunale aktører», er det fordi eiendommene eies av kommunen, har vesentlig samfunnsverdi og er offentlige goder, og fordi driftsformen er utydelig. Kartleggingen viser at urban gårdsdrift representerer lokale aktivitetssentra og sosiale miljøplasser som engasjerer flere aldersgrupper, og særlig jenter. Urban gårdsdrift er en nabolagsressurs som dekker flere behov.

Det mest omfattende, allsidige og helhetlige aktivitetstilbudet til barn og unge finner vi i Bydel Gamle Oslo, der Friluftssenteret i Gamle Oslo – FRIGO har vært i drift siden 1995. FRIGO ble innlemmet i den første statlige og kommunale Områdesatsingen i bydelen i perioden 1997–2006, som et prosjekt. Siden er FRIGO videreført som en del av bydelens tjenestetilbud til barn og unge, og dermed indirekte til familier, i bydelen. FRIGO er dels finansiert av bydelsmidler og dels over det kommunale budsjettet, dels via gaver og prosjektmidler som senteret søker om for å utvikle aktivitetstilbudet til barn og unge. I tillegg bidrar bydelen til finansiering av Kampen Økologiske Barnebondegård (KØBB). FRIGO og KØBB har samme leder, og disponerer til sammen om lag 16–17 faste og midlertidige stillinger.

Over tid er FRIGO utviklet til et allsidig friluftslivssenter som organiserer åpne og gratis aktivitetstilbud på fritida og i ferier, og som foregår flere steder i bydelen. I tillegg omfatter virksomheten undervisningsopplegg for flere skoler i byen og utlån av friluftslivsutstyr til skoler, fritids- og friluftslivsorganisasjoner og enkeltpersoner. Aktivitetene som foregår ute, inkluderer friluftslivsaktiviteter i bred forståelse av begrepet, og gjennomføres i grøntstrukturer i bygge- og strandsonen, på fjorden, på fjellet, i markagrensen og i skog og mark (Marka). Ferietilbudene er gratis for barn og unge som bor i bydelen. Tiltakene er tilgjengelige hver dag hele uka, er forutsigbare og ledes av utdannede pedagoger, friluftslivsveiledere og miljøarbeidere. (FRIGOs skoletilbud omtales i kapittel 7). FRIGO har leie-/driftsavtale med Oslo kommune om bruk av Husbergøyene i Oslofjorden og har egne båter. Gjennom FRIGO kan barn og unge tilegne seg varierte erfaringer både fra ulike aktiviteter og former for friluftsliv, og som omfattes av de analytiske samlebegrepene byfriluftsliv, fjordfriluftsliv og markafriiluftsliv.

Figur 6.1 FRIGOs "rullende" utstyrsservice.

<http://www.frigo.no/utstyrslageret.html>

FRIGO har en omfattende utstyrsbank som forvaltes av en fast ansatt driftsansvarlig, og som er praktisk innrettet for å yte service til FRIGOs ambulerende virksomhet (figur 6.1), og som lett kan transporteres til andre arrangementer.

Bydel Søndre Nordstrand er opptatt av å satse på nærmiljø og sikre trygge oppvekstmiljø med mål om å forbedre folkehelse og utjevne sosiale forskjeller. Hver høst gjennomfører bydelen en årlig mønstring for å bringe befolkningen sammen og markere fellesskap gjennom en Lysvandring rundt Hvervenbukta. Mange frivillige organisasjoner inviteres og presenterer sine tilbud for å knytte kontakter. Bydelen samarbeider med Oslo idrettskrets om et prosjekt med tilsatte aktivitetsguidere i mindre deltidsstillinger, ledet av en aktivitetskoordinator. Ideen er at aktivitetsguidene skal fungere som formidlere mellom idrettslag/organisasjoner, skoleelever og foreldre. Blant oppgavene er å spre informasjon om aktivitetstilbud og bistå barn og unge med å finne frem til egnede fritidsaktiviteter. Målet er at deltakelsen i idrett, friluftsliv og andre organiserte fritidsaktiviteter skal øke. Via bydelsmidler er det tatt initiativ til etablering av et sentralt lokalisert utendørstreningssenter som er knyttet sammen med en universelt utformet turløype som binder flere delbydeler og Søndre Aas gård sammen. Målet er å skape interesse og muligheter for jevnlig egenorganiserte aktiviteter i treningsapparatene. Lange avstander og flere befolkningssenter i Oslos mest langstrakte og spredt befolkede bydel, aktualiserer behovet for flere parallelle aktivitetstilbud i flere delbydeler. Erfaringer delt i intervjuer tilsier at barn og unge i liten grad orienterer seg på tvers av delbydelene.

Bydel Stovner har valgt en annen organisering. Oppvekstavdelingen i bydelen, Seksjon Fritid, arrangerer ferietilbud til barn og ungdom 9–18 år som er bosatt i bydelen, mens Stovner Frivillighetssentral, som er et samarbeid mellom Kirkens Bymisjon og Bydel Stovner, gjennomfører familieturer for bydelens befolkning. De senere årene er det lagt stor vekt på oppgradering av

grøntstrukturer og treningsanlegg. Flere sykkelveier, idretts-, park- og aktivitetsanlegg er anlagt som åpne og gratis for befolkningen i flere av delbydelene. De viktigste områdene er Jesperudjordet med trenings- og lekeapparater, Bygger'n med trampolinepark og parkouranlegg, skatehall på Haugenstua med ramper både inne og ute og Osloungdommens motorsenter på Rommen. Skatehallen har organiserte aktiviteter, blant annet med vekt på nybegynnere og ansatte miljøarbeidere og/eller instruktører til stede de fleste dager i uka.

Intervjuer med folkehelse-, frisklivs- og frivillighetskoordinatorer viser positive holdninger til ideen om å organisere friluftslivsaktiviteter for barn og unge. Erfaringer viser imidlertid at friluftslivsaktiviteter for barn og unge ikke har høy prioritet i dag. Begrunnelsene handler om begrensede ressurser og behov for å prioritere andre mer presserende oppgaver, som arbeidet med en lovpålagt Folkehelseplan for bydelen. Hensynet til andre grupper som trenger aktiviteter og som kan bedre livssituasjonen til arbeidsledige og langtidssyke, blant annet gjennom «gågrupper» for voksne, prioriteres. De kommunale aktivitetstiltakene har flere likhetstrekk med organiserte friluftslivsaktiviteter som de frivillige organisasjonene gjennomfører. Ansatte i FRIGO og ansatte i friluftsråd og frivillige organisasjoner med ansvar for aktivitetsutvikling, har ofte lik utdanning og like erfaringer. De kjenner hverandre og samarbeider uformelt.

Kommunale fritidsklubber – en arena for friluftslivsaktiviteter?

I kommunens struktur kan en tenke seg at kommunale fritidsklubber og møtesteder som juniorklubber, Forandringshus, Verdenshus mm. som er etablert mange steder, kan være virkemiddel for formidling av naturaktiviteter, naturopplevelser og friluftsliv. Både FRIGO og Wild X har utspring i slike møteplasser. I kartleggingen har vi derfor undersøkt hvorvidt kommunale fritidsklubber og andre møteplasser for ungdom, inkluderer organiserte friluftslivsaktiviteter i sin virksomhet. Vi finner ingen eksempler på at dette er framtreddende i dag (se Del 2–3).

Gjennom intervjuer bekreftes et hovedinntrykk av at friluftsliv – for eksempel aktiviteter som klatring, sykling, padling, utelek, ballspill, overnattingsturer eller piknik/grilling etc., sjelden er en del av fritidsklubbens aktiviteter. Dersom det skjer, er det avhengig av enkeltpersoner som promoterer naturaktivitetene eller at de unge setter aktivitetene på dagsorden. Informantene bekrefter at dans, musikk, mekking, data og matlaging, er aktiviteter fritidsklubbene ofte organiserer sin virksomhet rundt. Vi møter ikke uvilje mot å ta naturen i bruk. Det er for eksempel fint å organisere turer med overnatting, om klubben får en vennskapsklubb fra et annet sted på besøk.

Det er lite formelt som hindrer fritidsklubber å ta naturen i bruk, men det er lite eksplisitt som stimulerer til at det skjer. I *Byrådets forslag til budsjett 2020 og økonomiplan 2020-2030*, som legger grunnlaget for Byrådets overordnede visjon om «en grønnere, varmere og mer skapende by med plass til alle», og der «Barn og unge skal ha en trygg oppvekst, og alle innbyggere skal oppleve at de bor i gode nabolag» (Oslo kommune, 2019c)⁵⁴, nevnes ikke natur, miljø eller friluftsliv som sentralt innhold i fritidsklubbene. Intervjuer med medarbeidere i fritidsklubbene og studier av klubbens hjemmesider bekrefter følgende hovedinntrykk: Fritidsklubber kan være sentre for formidling av/gjennom friluftslivsaktiviteter, men er det ikke i dag. Ingen kommunale tiltak er synlige i dag, som er rettet mot at fritidsklubbene skal bli det.

⁵⁴ Fritidsklubber omtales i kapittel 5 Helse, eldre og innovasjon, punkt «5.7A Barn og ungdom» (Oslo kommune, 2019c, s.3)

Ferieaktiviteter i regi av frivillige organisasjoner og kommunal forvaltning

Tabell 6.2 gir en oversikt over kartlagte ferietilbud med vekt på friluftslivsaktiviteter, som frivillige organisasjoner og kommunale aktører tilbyr barn og unge i de fem utvalgte bydelene.⁵⁵ I kartleggingen har vi tatt med ferietilbud som deltakerne må betale for, og ferietilbud som dekkes av statlige og kommunale eller andre støtteordninger og dermed er gratis for deltakerne. De fleste tilbud og tiltak foregår i skolenes sommer-, vinter- eller høstferie. Lengden på ferietilbudene varierer fra ca. to til syv dager per ferieuke. Alle varianter er inkludert i oversikten som én full uke. Informasjonen er vanskelig tilgjengelig. Antall uker må derfor leses som et estimat.

Tabell 6.2 Ferietilbud og estimert antall ferieuker i fem bydeler i Oslo: Gamle Oslo, Nordre Aker, Stovner, Søndre Nordstrand og Østensjø.

Bydel	Ferietilbud	Antall uker	
		Per tilbud	Estimert sum
Gamle Oslo	Friluftshuset Sørenga	?	46 uker
	FRIGO	32	
	• Sommerkoloni for ungdom	1	
	• Juniorkoloni	1	
	• Sommerklubben	6	
	• Høstferietilbud	2	
	• Vinterferietilbud	2	
	• Åpne møteplasser	20	
	KØBB	14	
	• Seteruke	1	
	• Bondegårdsuke	4	
	• Åpen gård for alle	9	
Nordre Aker	Sportsklubben Rye, Sommersykkelskole	1	1 uke
Stovner	Familieferie på Stovner	5	28 uker
	Aktiv ferie og fritid	8	
	Øvre Fossum gård	3	
	Skiforeningen, Friluftsglede (vinter)	1	
	Wild X	11	
Søndre Nordstrand	Søndre Aas gård og miljøsenter	12	12 uker
	• Rideleir	6	
	• HC-dagsleir	1	
	• Påskeleir	1	
	• Kjøroleir (vinter/høst)	2	
	• Nybegynnerleir (vinter/høst)	2	
	• Åpne aktivitetsdager	?	
Østensjø	Nøklevann Ro- og Padleklubb, Sommerpadleskole	2	4 uker
	Skiforeningen, Friluftsglede (vinter/høst)	2	

Tabell 6.2 viser at det finnes tilbud om organiserte ferieaktiviteter med et friluftslivsrettet innhold i alle bydeler, og som (hovedsakelig) er forbeholdt bydelenes «egne» barn og unge. Antallet og omfanget (antall dager), og hvem som organiserer ferietilbudene, varierer.

Tabellen viser at fem frivillige organisasjoner gjennomfører friluftslivferieaktiviteter på bydelsnivå. Terrensykling (Nordre Aker) og padling (Østensjø) er «vanlige» betalingsstilbud. Ferieukene som

⁵⁵ Inkluderer ikke ferieaktiviteter til barn og unge som kan inneholde innslag av friluftslivsaktiviteter (grilling og bading), uten at ferietilbudet handler om bruk, opplevelser og læring i naturen, men domineres av annet innhold.

inngår i prosjekt Friluftsglede (Østensjø og Stovner), og som organiseres av Skiforeningen, er offentlig støttet og gratis for deltakerne. Omfanget av ferietilbud som DNTOO gjennomfører ved Friluftshuset på Sørenga, er uavklart. Ifølge oversikten gjennomfører de nevnte frivillige organisasjonene til sammen seks uker med friluftsliv som ferieaktivitet. Wild X gjennomfører om lag dobbelt så mange ferietilbud som de andre organisasjonene til sammen, alle tilbud er gratis. Det tas forbehold om manglende informasjon om antallet uker som gjennomføres ved Friluftshuset på Sørenga.

I tabellen kommer det fram at de fleste organiserte ferietilbud for barn og unge finnes i bydeler som inngår i områdesatsingene. I Bydel Gamle Oslo gjennomfører FRIGO og KØBB til sammen om lag dobbelt så mange uker med ferietilbud (46) som Bydel Stovner (28), der bydelsforvaltningen ved Seksjon Fritid og Stovner Frivillighetssentral er ansvarlig for om lag halvparten av tilbudet (13 uker). (De andre ukene er det Wild X som gjennomfører.) I Bydel Søndre Nordstrand er det Søndre Aas gård- og miljøsenter som organiserer alle ferieukene, og disse er også støttet av bydelen.

Samlet viser kartleggingen at det gjennomføres om lag 70-75 ferieuker med offentlig støtte, som er gratis for deltakerne eller har en «lavpris» (under 500 kr) i de tre bydelene Gamle Oslo, Stovner og Søndre Nordstrand, med et forbehold om antall åpne aktiviteter i ferieukene ved Søndre Aas gård og miljøsenter som ikke er avklart. De fleste ferietilbud er rettet mot barn ca. 10-14 år. I Bydel Gamle Oslo og Stovner finnes også gratis ferietilbud for eldre ungdommer.

Vi har ikke sikre opplysninger om antallet barn og unge som deltar. Noen tilbud er åpne dagtilbud, med muligheter for «drop-in» der det for eksempel også kommer grupper fra aktivitetsskoler og barnehager. Et estimat over antall barn og unge som nås gjennom ferieaktiviteter er derfor usikkert. Vi mener likevel det er grunnlag for å fastslå at ferieaktiviteter er det enkelttiltaket med et helhetlig friluftslivsfaglig innhold, som når et stort antall barn og unge fra områder med store levekårsutfordringer. Gratis ferietilbud har potensiale til å virke sosialt utjevne.

Ferietilbud er ettertraktet og dekker flere behov, spesielt i de levekårsutsatte bydelene, der kommunale ferietilbud kan være eneste ferie barn og unge deltar i. I intervjuer med bydelsansatte, frisklivs- og folkehelsekoordinatorer og aktivitetsledere, erfarer vi at etterspørselen er høyere enn tilbudet. De fleste ferietilbud som krever påmelding, blir raskt fulltegnet og har ofte lange ventelister. De ulike aktørene annonserer tilbud på hjemmesider og som Facebook-innlegg. På Oslo kommunes hjemmesider finnes det en oversikt over Ferieaktiviteter for barn og ungdom⁵⁶, hvor interesserte kan klikke seg til informasjon om tilbudene. Oversikten er ikke uttømmende og gir kun informasjon om ferietilbud i enkelte bydeler.

Ferietilbud med friluftslivsaktiviteter er også etterspurt uavhengig av sosial bakgrunn. I bydelene Østensjø og Nordre Aker er det få tilbud om ferieaktiviteter lokalt. Erfaringer formidlet i intervjuer tilsier at ukene med betalingsbaserte tilbud er svært populære og blir (raskt) fulltegnet. Forskning fra engelskspråklige land, som har lange tradisjoner med Outdoor Education organisert som intensiv opplæring gjennom ukelange kurs i Boarding Schools eller på ekspedisjoner, viser at intensive undervisningsforløp skaper sterke opplevelser og har formende betydning (Beames, Mackie & Scrutton, 2020). Forskningens resultater er ikke direkte sammenlignbare og overførbare til norske forhold, men

⁵⁶ <https://www.oslo.kommune.no/natur-kultur-og-fritid/ferieaktiviteter-for-barn-og-ungdom-sommeren-2020/> (hentet 08.07.2020)

gir likevel indikasjoner på at intensive ferieuker med sammenhengende aktivitetstilbud, kan ha varig betydning og bidra til å redusere sosiale forskjeller.

Tilskudd til friluftslivsaktiviteter

Organisering av og innholdet i aktivitetstilbudene og -iltakene som frivillige organisasjoner og kommunale aktører gjennomfører for barn og unge i fritid, ferier og i skolen har flere likhetstrekk. Forskjellene finner vi i rammevilkår og finansiering av aktivitetene. FRIGO finansieres gjennom en sammensatt modell, dels gjennom Bydel Gamle Oslo og dels via Byrådsavdeling for helse, eldre og innbyggertjenester. FRIGO søker også om bidrag fra andre statlige tilskuddsordninger, stiftelser og private fond. Frivillige organisasjoner finansieres via medlemsbetaling og andre inntjeningsformer, for eksempel fra salg, ulike arrangementer mm. og via støtte fra drifts- og tilskuddsordninger administrert av Bymiljøetaten til frivillige friluftslivsorganisasjoner og friluftslivsaktiviteter. Frivillige organisasjoner er i stor grad avhengig av prosjektmidler fra ulike statlige og andre kommunale tilskuddsordninger og fra stiftelser og private fond. Nedenfor undersøker vi omfanget av og innholdet i kommunale tilskudd rettet mot friluftslivsaktiviteter for barn og unge, og som er tilgjengelige for frivillige friluftslivsorganisasjoner. Undersøkelsen er avgrenset til 2020. Intensjonen er å identifisere særskilte midler og hvilket omfang midlene har, som stilles til disposisjon for å fremme deltakelse i organiserte friluftslivsaktiviteter for barn og unge.⁵⁷

Statlige og kommunale aktivitetsmidler

Søk på «tilskudd til friluftslivsaktivitet» på Oslo kommunes hjemmesider, ga tre treff (23.06.2020). Ett av treffene er en orientering om *Tilskudd til friluftslivsaktivitet*⁵⁸, som er en statlig ordning der Oslo kommune er saksbehandler og innstiller, mens Miljødirektoratet fatter vedtak om fordeling. Formålet med ordningen er å bidra til «økt deltakelse i helsefremmende, trivselsskapende og miljøvennlig friluftsliv for alle grupper i befolkningen. Frivillige organisasjoner som er registrert i Enhetsregisteret og interkommunale friluftsråd som arbeider med aktivitetsfremmende tiltak for friluftsliv kan få tilskudd» (Forskrift om tilskudd til friluftsliv for alle, 2014, § 1-2). Ifølge kriteriene

«tildeles primært tilskudd til friluftslivstiltak som stimulerer til direkte friluftslivsaktivitet som for eksempel organiserte turer, friluftslivsleirer, praktiske kurs og annen opplæring i friluftslivsaktiviteter. Deler av tilskuddet kan brukes til innkjøp av utstyr og materiell som bidrar til å fremme friluftslivsaktivitetene, for eksempel fiskestenger og telt» (Forskrift om tilskudd til friluftsliv for alle, 2014, § 2).

Den statlige tilskuddsordningen prioriterer aktiviteter som er lite ressurskrevende og lett tilgjengelige for ulike brukergrupper, tiltak som skal gjennomføres i nærmiljøet med særlig vekt på byer og tettsteder, som bidrar til økt deltakelse over tid, som når lite aktive og sårbare barn, unge og barnefamilier, samt

⁵⁷ En kartlegging og analyse av helheten i finansiering av friluftslivsaktiviteter via statlige, kommunale, stiftelser og private fond/gaver oppfatter vi å være et tema for en separat studie, kombinert med en analyse av hvordan midlene anvendes. Dette ligger utenfor mandatet for denne studien.

⁵⁸ <https://www.oslo.kommune.no/tilskudd-legater-og-stipend/tilskudd-til-friluftslivsaktivitet/#gref> (hentet 25.06.2020).

personer med nedsatt funksjonsevne.⁵⁹ Miljødirektoratets tilskuddsordning til friluftsliv for personer med innvandrerbakgrunn er svært aktuell, og flere av prosjektene vi har omtalt, er støttet gjennom denne ordningen.⁶⁰

Den kommunale ordningen *Tilskudd til frilufts- og naturvernorganisasjoner* har som formål at Oslo kommune skal «legge til rette for en aktiv og attraktiv by til glede og nytte for byens befolkning. Tilskudd kan gis til organisasjoner som bidrar til å fremme kvalitet og mangfold i Oslos tilbud på idretts- og friluftsområdet, og som støtter opp under arbeid for å ivareta naturen» (Forskrift om tilskudd til organisasjoner, Oslo, 2013, § 1). Tilbudene skal:

«... underbygge tiltak som primært er rettet mot Oslos innbyggere. Tiltakene skal gjennomføres i tråd med de beskrivelser som er oppgitt i søknaden. Det skal fremkomme tydelig i annonsering eller ved annen kunngjøringsform at tiltak eller drift er støttet av Oslo kommune» (Forskrift om tilskudd til organisasjoner, Oslo, 2013, § 3).

I 2020 har den kommunale tilskuddsordningen *til frilufts- og naturvernorganisasjoner* en samlet ramme på 16 270 000 kroner, som inkluderer generelle driftstilskudd til 19 natur- og friluftslivsorganisasjoner⁶¹ og prosjektmidler, såkalte aktivitetsmidler. Av denne rammen fordeles 3 070 000 kroner til prosjektmidler etter søknad og i henhold til retningslinjene i *Forskrift om tilskudd til idretts-, frilufts- og naturvernorganisasjoner i Oslo kommune*, Oslo (2013).⁶² Det er ikke umiddelbart lett å fastslå ut fra listen over bevilgninger, hva som går til aktivitetstilbud til barn og unge spesielt. Oversikten i tabell 6.3 viser hvordan vi vurderer opplysningene i tildelingen i 2020 etter *Tilskudd til frilufts- og naturvernorganisasjoner*.⁶³ Vår vurdering anslår at samlet tilskudd «øremerket» aktivitetstiltak for barn og unge utgjør 1 260 000 kroner av totalrammen av 3 070 000 kroner.

Tabell 6.3 Kommunale tilskudd til frivillige frilufts- og naturvernorganisasjoner for aktivitetsutvikling til barn og unge i 2020.

Søker	Prosjekt	Tildeling
Akerselva Trebåtforening	Gratis tilbud om bruk av båter	35 000
Besøkssenter våtmark Oslo	Barnehager	80 000
DNTOO	Lek deg sprek	140 000
Miljøagentene	Fuglekasser, turer, deltakelse i div. arrangementer	50 000
NJFF-Oslo	Naturdager for grunnskolen	30 000
OOF	Introduksjon til friluftsliv for nyankomne flyktninger	50 000
OOF	Flerkulturell friluftsfest	75 000
Oslo Røde Kors (BARK)	Bark-aktiviteter, videreutvikling i flere bydeler	250 000
Skiforeningen	Friluftsglede for alle	300 000
Wild X	Driftsstøtte/gjennomføre 1-hjelp-, ledelse-, jegerkurs	250 000
SUM	Støtte direkte til aktivitet for barn og unge 2020	1 260 000

⁵⁹ Det finnes flere statlige tilskuddsordninger som frivillige organisasjoner og andre aktører kan søke på. En samlet oversikt finnes på regjeringens hjemmeside, <https://www.regjeringen.no/no/dep/kud/tilskudd/Tilskuddsordninger-for-frivillige-organisasjoner/id2342820/>. Ved å klikke seg videre via Klima- og miljødepartementet kommer en side fram som informerer om tilskudd til friluftslivsaktiviteter, <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/tilskotsordninger-for-2020/id2677913/#Kap1420post78> (hentet 12.07.2020).

⁶⁰ <https://www.miljodirektoratet.no/for-private/friluftsliv-og-allemannsretten/soke-om-tilskudd-friluftslivsaktivitet/> (hentet 27.08.2020).

⁶¹ Tabell 9.0.13 er tilskuddsmidler Bymiljøetaten disponerer (Oslo kommune, 2019c, s. 21). Det er egne tilskuddsordninger til urbant landbruk, skjærgårdstjenesten og dyrebeskyttelsen som kommer allment friluftsliv til gode.

⁶² Tilskuddene i 2020 er lavere enn i 2019. I anledning Oslo Europas Miljøhovedstad 2019, var bevilgningen ekstraordinær.

⁶³ Informasjon fra Bymiljøetaten 2020.

Det kan konstateres at den samlede økonomiske tilskuddsrammen som tildeles for å stimulere deltakelse i friluftslivsaktiviteter blant barn og unge, er svært begrenset. Det er vanskelig å se en tydelig linje i prioriteringene og også å måle effektene av dem. Tilskudd til friluftslivs- og naturvernorganisasjoner er en ordning som forvaltes av Bymiljøetaten. Dersom målet er å støtte opp om og sikre «tett samarbeid» mellom kommunen og frivillige friluftslivsorganisasjoner, kan det stilles spørsmål ved strategien med å spre mange små tilskudd bredt. Et alternativ er å prioritere friluftslivs-, natur- og miljøorganisasjoner som har kompetanse, erfaringer og planer for å utvikle organiserte aktivitetstilbud som en del av organisasjonenes virksomhet over tid.

Det kan være slik at friluftslivsaktiviteter for barn og unge tilgodeses i andre sektorbudsjetter, for eksempel innen helse og utdanning og oppvekst (uten at vi har identifisert disse). Kulturetaten har et bredt ansvarsområde som blant annet inkluderer tilskudd til «... ferieleirer, frivillige barne- og ungdomsorganisasjoner». Blant annet fordeler etaten tilskudd etter *Forskrift om tilskudd til barne- og ungdomsorganisasjoner* (2015).⁶⁴ For 2020 viser fordelingen at fem friluftslivs- og miljøorganisasjoner for barn og unge til sammen mottar 3 959 247 kroner i støtte fra Oslo kommune via Kulturetaten (se tabell 6.4). Altså langt mer enn tilskuddene frivillige organisasjoner får i direkte friluftslivsaktivitetsstøtte til barn og unge via aktivitetsmidlene i tilskuddsordningen som Bymiljøetaten forvalter.

Tabell 6.4 Driftsstøtte til friluftsliv-, barne- og ungdomsorganisasjoner i 2020 fra Kulturetaten i Oslo kommune.

	Tellende medlemmer	Tildelt støtte i 2020 kroner
DNT ung	5343	1 584 435
Miljøagentene	1213	635 071
KFUK-KFUM-speiderne	1294	663 468
Oslo Natur og Ungdom	993	557 944
Oslospeiderne	880	518 329
SUM støtte 2020	9723	3 959 247

I tillegg til disse særskilte tilskuddsordningene for å stimulere til økt friluftslivsaktivitet, finnes det en rekke ordninger som de frivillige organisasjonene i Oslo søker på og får midler fra, for eksempel flere departementer, Frifond, Extrastiftelsen, Gjensidigestiftelsen, Sparebankstiftelsen mm.

Bydelsmidler til fritidsaktiviteter og nærmiljøtiltak

Også bydelene forvalter tilskuddsordninger. Lokale lag og foreninger kan søke på midler som bærer navn som Grønne midler, Frivillighetsmidler og Nabolagsmidler. Fritidsstipend er en individuell ordning med mål å stimulere barn og unge i familier med lav inntekt til økt samfunnsdeltakelse gjennom frivillige organisasjoner.

Grønne midler og Nabolagsmidler fastsettes av Bydelsutvalgene og er gjerne i størrelsesorden 500 000 kroner (opplysninger i intervju). Målet er å støtte tiltak og prosjekter som fremmer miljøengasjement i bydelene. Dette kan for eksempel være dyrkingsprosjekter, mataktiviteter, grønne tak, grønt entreprenørskap og friluftslivsaktiviteter. Frivillighetsmidler består gjerne av midler fra bydelen og fra Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet og er en «åpen pott» uten bestemte krav som organisasjoner kan søke på. Enkelte bydeler diskuterer behovet for å målrette midlene knyttet til bestemte behov for å sikre at aktivitetene fremmer en ønsket utvikling. Gjennom intervju erfarer vi at det sjelden eller aldri søkes om midler til friluftslivsaktiviteter.

⁶⁴ <https://www.oslo.kommune.no/etater-foretak-og-ombud/kulturetaten/> (hentet 23.06.2020).

Fritidsstipend skal dekke utgifter til deltakelse i fritidsaktiviteter for bydelens barn og unge i alderen 6 til 18 år som vokser opp i lavinntektsfamilier. Midlene kan dekke treningsavgifter og utgifter til deltakelse i cuper, stevner og turer, i noen tilfeller også utstyr. Søknadsberettigede er frivillige lag, organisasjoner, foreninger, skoler og skolenes skolehelsetjeneste i bydelen, som søker på vegne av aktuelle barn og unge. Foresatte må godkjenne søknaden. Det anbefales at den det søkes for, deltar i utfylling. Søknadsprosessen er tillitsbasert og hviler på prinsipper om enkelthet i forvaltningen. Vanligvis er det ingen krav til inntektsdokumentasjon. Ifølge Byrådssak 198/19 *Barrierer for deltakelse i idretten for barn og unge i Oslo* (Oslo kommune, 2019a, s.4), omfattes følgende bydeler av ordningen: Alna, Frogner, Grorud, Grünerløkka, Stovner og Østensjø. Kartleggingen viser at Bydel Søndre Nordstrand omfattes av ordningen.

Ansatte i bydelsadministrasjoner forteller i intervju at de sjelden mottar søknader om fritidsstipend for å dekke utgifter til deltakelse i friluftslivsaktiviteter. De fleste søknader handler om støtte til deltakelse i idrett. I delbydeler med høy andel innvandrere vanskeliggjøres søknadsprosesser av språkbarrierer, manglende kunnskap om tilskuddsordninger og frivillige organisasjoner. Søknadene er ofte mangelfulle, og bydelene arrangerer derfor kurs i utforming av søknader til lokale midler. Prosjektledere i frivillige organisasjoner opplyser at de bruker mye tid på også å søke støtte fra NAV og Bufdir om tilskudd til å dekke utgifter til «gratisplasser» som de tilbyr til barn, unge og familier med barn for deltakelse i organisasjonenes ordinære betalingsbaserte fritids- og ferietilbud.

Områdesatsing – målrettede kommunale friluftslivstiltak

Samarbeid mellom stat, kommune, bydeler og frivillige organisasjoner

Områdesatsing er et målrettet statlig-kommunalt virkemiddel for å sikre gode oppvekstvilkår for innbyggerne i levekårsutsatte områder. I perioden 2017–2026 omfatter innsatsen Groruddalen, Oslo Sør og Oslo Indre Øst. Det gjelder bydelene Stovner, Søndre Nordstrand og Gamle Oslo. Også områdesatsingenes delprogram for nærmiljø, bevilger støtte i ulikt omfang til prosjekter der hensikten er å bedre levekår og oppvekstmiljø ved å skape økt deltakelse i fritidsaktiviteter som inkluderer friluftsliv (Oslo kommune/Departementene, 2019). Byrådsavdelingen for byutvikling ved Seksjon for områdeutvikling har ansvar for gjennomføringen av tre delprogram: for nærmiljø, for oppvekst- og utdanning og for sysselsetting.

I den nasjonale *Handlingsplan for friluftsliv* framhever Regjeringen erfaringer fra Groruddalssatsingen (2007–2016) som grunnlag for å «videreføre og videreutvikle samarbeidet med kommuner om områdesatsinger» (Klima- og miljødepartementet, 2018, s.38) med formål å utvikle metoder og virkemidler for å øke deltakelsen i friluftsliv i nærmiljøet. Handlingsplanen ser det også som ønskelig at kunnskap om metoder og virkemidler utviklet gjennom Groruddalssatsingen skal formidles til andre kommuner. Dessuten gir den nasjonale handlingsplanen inntrykk av at det allerede er etablert et samarbeid mellom staten, kommunen, Bymiljøetaten, bydelene og de frivillige organisasjonene i Groruddalssatsingen 2017–2026.

Disse forventningene gjør det ekstra viktig å klargjøre hva slags erfaringer, initiativ og metoder som så langt er utviklet, og hvilke planer som er under utvikling. Kartleggingen og intervjuene gir inntrykk av at

det skisserte samarbeidet enten ikke har kommet i gang eller er i en oppstartsfase. De frivillige organisasjonene har så langt ikke vært direkte involvert.

En kilde til innsikt i hvilke planer som finnes, og hvilke initiativ som er tatt er *Delprogram nærmiljø* innen Områdesatsingene i Oslo. Målet for delprogrammet er at «Nærmiljøkvaliteter i lokalområdene skal styrkes og innsatsen skal bidra til inkluderende lokalsamfunn der flere er aktivt deltakende» (Oslo kommune/Departementene, 2019, s.4). Friluftsliv nevnes i handlingsplanene for de enkelte bydeler i Områdesatsingene. Planene er imidlertid generelle og handler mest om fysisk tilrettelegging og opparbeiding av grøntstrukturer i byggesonen.

Kartleggingen viser at samarbeid med frivillige friluftslivs-, natur- og miljøorganisasjoner i hovedsak er fraværende. Det fremgår ikke om noen av friluftslivstiltakene som er kartlagt i studien, og som gjennomføres av frivillige organisasjoner med statlig og kommunal støtte, vil bli videreført eller om erfaringene og nettverkene utviklet gjennom disse prosjektene, vil bli lagt til grunn for videre utvikling. Det mest konkrete forslaget som nevnes, finner vi i planen for nærmiljøutvikling i Bydel Grorud. Her skisseres et delprosjekt for opplæring gjennom organiserte friluftslivsaktiviteter som også er prioritert i budsjettet. Delprosjektet har fått navnet «FRIGO i Bydel Grorud».⁶⁵

«FRIGO i bydel Grorud»

Bydel Grorud har innledet samarbeid med Bydel Gamle Oslo og FRIGO. Samarbeidet startet i 2019 med en utprøving av «FRIGO-modellen» ved tre skoler på Romsås. Gjennom det innledende samarbeidet var 756 elever på tur med FRIGO høsten 2018 og 945 elever våren 2019. Erfaringene var positive og danner grunnlag for videre samarbeid.

Under avsnittet om Groruddalssatsingen i *Delprogram nærmiljø 2019* skisseres konkrete planer for å prøve ut FRIGOs modell i Bydel Grorud som et bidrag i Groruddalssatsingens andre fase (2017–2026) (Oslo kommune/Departementene, 2019, s.31). Samarbeidet med skolene på Romsås inngår i et områdeløft for delbydelen. Målet er at de unge som vokser opp på Romsås skal ta naturområdene rundt boligområdet i bruk. I et underveisnotat fra Groruddalssatsingen beskrives prosjektet som «en bærekraftig delingsmodell for utvidelse av FRIGO-modellen til andre bydeler» (Oslo kommune/Groruddalssatsingen, 2020, s.2). Visjonen er at Oslo kommune gjennom samarbeid kan

«bidra til et positivt og helseorientert aktivitets- og fritidstilbud for barn og unge lokalt i nærmiljøet, samtidig som det tilrettelegges for friluftslivsaktiviteter i tilknytning til fjord og fjell i Osloregionen. FRIGO-modellen er en ny måte å tenke samarbeid på – på tvers av bydelsgrensene og innad i Oslo kommune. Modellen beskriver en samfunnsøkonomisk smart og ressurseffektiv modell i det rikholdige tilbudet som kan tilbys barn og unge – uavhengig av sosioøkonomiske forutsetninger» (Oslo kommune/Groruddalssatsingen, 2020, s.2).

Visjonen omfatter mer enn et mål om at flere barn og unge i Groruddalen skal bli aktive i friluftsliv:

«FRIGO i bydel Grorud representerer på mange måter et tiltak i det grønne skiftet i Oslo kommune, der delingsøkonomi blir mer og mer aktuelt og stasjoner for utlån av verktøy og

⁶⁵ Inntrykket bekreftes gjennom årsmeldingen for 2019 for Områdesatsingene (Oslo kommune/Departementene, 2020). Søk i dokumentet på ordet «friluftsliv» gir 1 treff (s.40) der det vises til «Friluftsliv for barn og unge i samarbeid med FRIGO» i Bydel Grorud.

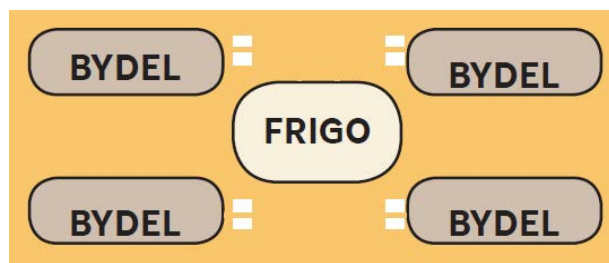
bilkollektiv blir mer og mer vanlig. FRIGO-modellen føyer seg pent inn i dette tankegodset – med «flerbruk og utlån» av friluftsutstyr og pedagogisk kompetanse innen friluftsliv» (Oslo kommune/Groruddalssatsingen, 2020, s.2).

«FRIGO i Bydel Grorud» skal i samarbeid med skoler og Bydel Grorud styrke fritidstilbudet til barn og unge med friluftslivsaktiviteter. Målgruppen er (i første omgang) barn og unge i en delbydel som skal få muligheter til å tilegne seg erfaringer fra ulike former for fysisk aktivitet i natur, og det pedagogiske personalet ved skolene skal få tilført verdifull kompetanse innen friluftslivsundervisning (Oslo kommune/Groruddalssatsingen, 2020, s.3). Målet er også å teste ut om FRIGO-modellen kan være fruktbar for arbeid med barn og unge i hele Bydel Grorud. Forventningene til hva FRIGO skal levere og hvilke læringsgevinster elever og lærere på skolene i Romsås skal få, er tydeliggjort slik:

Tabell 6.5 Mål for prosjektet «FRIGO i Bydel Grorud». (Oslo kommune/Groruddalssatsingen, 2020, s.4).

FRIGO leverer i Bydel Grorud: • To turledere • Aktiviteter som tilrettelegges ut ifra skolens behov og ønsker • Sørger for at nødvendig utstyr er tilgjengelig • Tilrettelegger for overnattingsturer • Tilbyr transport til og fra turområder • Tilbyr sommeraktiviteter i sommerferien – i samarbeid med bydel • Skoler, organisasjoner og befolkningen for øvrig kan låne utstyr til aktiviteter fra utstyrlager	Læringsgevinster: • Erfaringsbasert læring gjennom aktiv bruk av kroppen • Språk, begrep og erfaringer tilegnes gjennom aktivitetene • Bidrar til et positivt læringsmiljø ved å skape godt samhold i barn- og ungdomsgruppen • Barna erfarer og får opplevelser utenfor nærmiljøet – kjennskap til andre steder i Oslo • Elevene får båterfaring og blir kjent med øyene i Oslofjorden
--	--

I planen for Delprogram nærmiljø er det satt av 1,5 millioner til prosjektet, hvorav 750 000 kroner belastes «Nye satsingsmidler 2019». Den andre halvdelen, som på planleggingstidspunktet var forventet å komme fra en annen kilde (s.31), er sommeren 2020 sikret gjennom en privat gave (opplysninger i intervju).⁶⁶ Delprogrammet for de andre bydelene i områdesatsingen gir ingen holdepunkter for at det kan bli aktuelt med videreføring til andre bydeler i Groruddalen, selv om det foreligger en skisse til utvidelse (figur 6.2) (Oslo kommune/Departementene, 2019).

Figur 6.2 Mulig modell for prosjekt «FRIGO i flere bydeler». (Oslo kommune/Groruddalssatsingen, 2020, s.4).

kostnadseffektiv organisasjon bygget opp omkring kompetanse, kontinuitet, forutsigbarhet og utstyrsressurser. Gjennom samarbeid og fleksibilitet kunne sentret sikre utvikling av lokalt tilpassede aktiviteter. Slik ville flere barn og unge, og spesielt de som vokser opp i levekårsutsatte familier og

FRIGO presenterte i intervju (februar 2020) et ønske om å bli et kompetansesenter for friluftsliv i Oslo og i Osloskolen. En modell ble skissert med felles administrasjonsavdeling i Bydel Gamle Oslo kombinert med mobile team og stasjonære aktivitetsledere i andre bydeler, og samarbeid på tvers av bydeler. Et slikt senter ble oppfattet som en

⁶⁶ Fra Mustad Industrier AS over tre år.

områder, få tilgang til organiserte, varige og regelmessige friluftslivsaktiviteter. På intervjudtidspunktet var erfaringene fra samarbeid med skolene på Romsås lovende. Ideen var den gang ikke diskutert med Utdanningsetaten, men med ledelsen i Bydel Gamle Oslo.

Videre samarbeid og utvikling av FRIGO-modellen vil blant annet være avhengig av økonomi. *Delprogram nærmiljø 2019* redegjør for delprogrammenes samlede budsjett for 2019. Av oversikten går det fram at Klima- og miljødepartementet bevilget to millioner kroner til «Friluftsmål» i de tre områdesatsingene for 2019 (Oslo kommune/Departementene, 2019, s.44)⁶⁷. Begrepet friluftsmål omfatter både fysisk tilrettelegging og aktiviteter. Hvor mye som er bevilget til utvikling av friluftslivsaktiviteter for områdesatsingene i 2020 er usikkert. Av Statsbudsjettet for 2020, Posten «Andre friluftslivstilskot» går det fram at Klima- og miljødepartementet (2020, s.137) har bevilget 5 millioner kroner til «utvikling av blågrønn infrastruktur» i områdesatsingene i Oslo. Midlene er avsatt til fysisk tilrettelegging. Aktivitetsperspektivet i *Handlingsplan for friluftsliv* og forventningene til Groruddalssatsingen og denne studiens problemstillinger, gjør det relevant å etterspørre (minst) et tilsvarende beløp til det vi kan kalle «utvikling av sosialpedagogisk infrastruktur», for å fremme økt deltakelse i friluftslivsaktiviteter blant sårbare og utsatte barn og unge.

Hva hindrer deltakelse i og gjennomføring av organiserte friluftslivsaktiviteter?

For å belyse studiens tredje formål, hvordan kommunen kan målrette virkemidler og tiltak for å skape «bred og jevnlig deltakelse i friluftsliv, i tråd med nasjonale målsettinger» og oppdragets mandat om å «kartlegge barrierer som hindrer deltakelse», drøfter vi her barrierer som hindrer 1) økt deltakelse i friluftslivsaktiviteter blant barn og unge og 2) frivillige organisasjoner og kommunal forvaltning i å utvikle og å rekruttere barn og unge til organiserte friluftslivsaktiviteter som aktivitetsfremmende virkemiddel/tiltak.

Tidligere forskning viser at barrierer er sammensatte og ulike for forskjellige aktiviteter og grupper av barn og unge. Eksempler på disse, som vi har redegjort for i kapittel 3, er blant annet mangel på økonomiske ressurser og fysisk tilrettelagte områder og konkurranse fra andre aktiviteter (tid). Nedenfor vil vi vektlegge former for barrierer som vi identifiserer i samtaler med ledere i frivillige organisasjoner og ansatte i kommunal forvaltning. Praksisteori og primær- og sekundærsosialisering på ulike arenaer, er med på å sette rammen for barrierer som hindrer økt deltakelse. Enkelte barrierer vi identifiserer samsvarer med tidligere forskning, andre gir ny innsikt. Ved å inkludere elementer som hindrer utvikling og rekruttering til organiserte friluftslivsaktiviteter, utvides også barriereomfanget. Det er ikke hensiktsmessig å rangere barrierene etter hvilke som skaper de største hindringene, eller å utarbeide en uttømmende liste. Summen av barrierene tidligere forskning identifiserer og den nye kunnskapen utviklet i denne studien, er med på å danne grunnlag for de konkrete anbefalingene (kapittel 8).

⁶⁷ Bekreftes gjennom Årsmeldingen for 2019 (Oslo kommune/Departementene, 2020).

Barrierer mot økt deltakelse

Mangel på økonomiske ressurser

Det er en myte at deltakelse i friluftsliv er tilgjengelig for alle. Enkelte friluftslivsaktiviteter krever bestemt utstyr som er kostbart. Selv om det finnes ordninger for gratis utlån av friluftslivsutstyr, er det andre elementer ved deltakelse som medfører en økonomisk kostnad. Å delta i organiserte friluftslivsaktiviteter arrangert av frivillige organisasjoner, krever ofte at deltakerne betaler en egenandel eller må dekke hele beløpet aktiviteten koster selv. Enkelte frivillige organisasjoner forutsetter medlemskap for å delta på arrangementer. Medlemskap er ofte bundet opp mot en årlig kontingent.

I analysen av fra Ung i Oslo 2018, fant vi store sosioøkonomiske forskjeller på tvers av bydelene, og at det er sammenheng mellom sosioøkonomisk status og barn og unges deltakelse i friluftslivsaktiviteter.

Mangel på deltakerkompetanse

Praksisteorien bidrar med viktige perspektiver på hvorfor tilgjengelighet til naturområder og relevant utstyr kun er nødvendige, men ikke tilstrekkelige forutsetninger for at barn og unge skal delta i friluftslivsaktiviteter (Shove m.fl., 2012). Teorien framhever at deltakelse i ulike former for aktivitet også forutsettes av deltakernes kompetanse. Å benytte naturen som arena for aktivitet, å vite hvordan og hvorfor man gjør ulike aktiviteter, må læres. Utøvelsen av ulike friluftslivsaktiviteter *rutiniseres* som følge av gjentakende deltakelse (for eksempel DiMaggio, 1997), og krever etter hvert ikke lenger bevisst refleksjon eller målbevissthet om hvordan eller hvorfor aktivitetene utøves. Å bli erfaren omfatter alt det vi kan og vet, uten å huske at det en gang ble erfart og lært (Gustavsson, 2001).

Mangel på deltakerkompetanse har blitt påpekt i intervjuer med aktivitetsledere og ansatte i bydelene. De forteller om barn og unge som opplever naturen som fremmed. Andre forteller om deltakere som for eksempel ikke har kunnskap om hvordan man skal kle seg for aktiviteter i ulike naturområder.

Med inspirasjon fra Brattbakk & Wessel (2017) kan vi si at deltakerkompetanse hovedsakelig utvikles på tre forskjellige arenaer, og hvor vi identifiserer barrierer mot barn og unges deltakelse i friluftsliv:

- ***Familien:*** Familien oppfattes som den viktigste primære sosialiseringsarenaen (Brattbakk & Wessel, 2017, s.338). Tidligere forskning viser at primærsosialisering i familien også er svært viktig for barn og unges forhold til friluftsliv (Gurholt, 2014). For barn og unge som vokser opp i familier som er aktive i friluftsliv, utvikles både basisferdigheter (hvordan gjøre) og opplevelser (hvorfor gjøre) som de senere i livet kan benytte seg av. Den som ikke blir introdusert for natur og friluftsliv i familien, trenger alternative arenaer for deltakelse, erfaring og læring.
- ***Skolen:*** Skolesystemet representerer samfunnets viktigste arenaer for sekundærsosialisering. Sviktende undervisningstilbud innen friluftsliv – uteaktiviteter og naturferdsel som gir god innføring i grunnleggende ferdigheter, naturerfaringer og naturopplevelser som oppleves meningsfulle, representerer en barriere for mange barn og unge (Abelsen & Leirhaug, 2018; Gurholt 2014; Moen m. fl., 2015; Repp, 1993). Forskningen tilsier at det er store forskjeller mellom skoler og lærere mht. hva slags undervisning i friluftsliv elevene møter. I neste kapittel analyserer vi hvordan frivillige organisasjoner og ulike kommunale aktører bidrar til å stimulere undervisningen i friluftsliv, og hvorvidt tilbudene kan ha sosialt utjevnenende betydning.
- ***Nærmiljø (mangel på organiserte aktiviteter på fritida):*** Andre sekundære arenaer for rekruttering og deltakelse i friluftsliv er nabolagsressursene som barn og unge kan benytte på fritida. I denne studien har vi dokumentert at tilgangen til organiserte friluftslivsaktiviteter i nærmiljøet, i regi av

frivillige organisasjoner eller kommunen, finnes i ulik grad. Mangel på organiserte aktiviteter og opplæringstilbud, er en viktig barriere. For å nå et stort antall yngre barn, for eksempel gjennom ukentlig naturlekegrupper, må det finnes et tilstrekkelig antall aktivitetstilbud i mange nærmiljø, som er regelmessige og forutsigbare, for å ha sosialt utjevnende effekt på (lokal)samfunnsnivå.

- Aktiviteter til ungdom og til barn og unge med funksjonsnedsettelse: Organiserte aktivitetstilbud til ungdom (12–16 år) mangler nesten helt. Dette er alderen deltakelsen reduseres. Mangel på attraktive og alderstilpassede aktiviteter og «turer» vil kunne opprettholde og/eller skape aktivitet. Ordningen med ansatte «aktivitetsguider» som er under utprøving i Bydel Søndre Nordstrand, og som er et samarbeid mellom bydelen og Oslo idrettskrets (Oslo kommune, 2019a), er en ordning som også bør knyttes opp mot deltakelse i organiserte friluftslivsaktiviteter.
- Det finnes få organiserte aktiviteter rettet mot barn med funksjonsnedsettelse og få opplysninger om universell tilrettelegging i de aktivitetstilbudene som finnes.

Mangel på kompetanse og målbevissthet om hvordan og hvorfor man deltar i ulike aktiviteter, som er lært enten via familien (primærsosialisering), skolesystemet eller i nærmiljøet gjennom for eksempel organiserte aktiviteter tilbudt av frivillige organisasjoner eller kommunen (sekundærsosialisering), fremstår som en sentral barriere for barn og unges deltakelse i friluftslivsaktiviteter. Det er viktig å påpeke at friluftsliv ikke er én aktivitet, men mange, som foregår i ulike naturområder til forskjellige årstider og sesonger. De krever ulik kompetanse. Vinteren og Marka skaper ekstra barrierer.

Mangel på tillit

Aktivitetsledere og ansatte i bydelene deler i intervjuer erfaringer som handler om usikkerhet og manglende tillit som enkelte familier har overfor det norske samfunnet, bydelsadministrasjonen og frivillige organisasjoner. De lurer på hva de mange aktørene «vil dem» med alle henvendelser de får. Mange foreldre forstår ikke hva invitasjoner til å delta i friluftslivsaktiviteter innebærer. Dette er ikke barn og unges egne perspektiver. Aktivitetstilbud som er gratis og som mobiliseres og markedsføres gjennom skolene, og oppfattes som en del av skolens tilbud, har høyere tillit. Det vil si, dersom tilbudet blir forstått på denne måten, kan mangel på tillit til organisasjonene eller «det norske samfunnet» reduseres. Dersom foresatte ikke kjenner til organisasjonenes virksomheter, kan det oppleves utfordrende å sende barna til aktivitetstilbud på ettermiddag- og kveldstid.

Mangel på mening

Praksisteorien framholder en tredje forutsetning som må være til stede for aktivitetsdeltakelse (Shove m.fl., 2012). Aktivitetene må gjennomføres på måter som er meningsfulle – som gir utfordringer, mestring og opplevelser, og på måter som vekker lyst til å delta, utfolde seg og å komme tilbake. Hvordan barn og unge oppfatter og gir friluftslivsaktiviteter verdier og mening, er historisk og sosiokulturelt relatert. Navn på aktiviteter og tilbud må knyttes til fortellinger som får aktualitet blant de grupper som foreninger og det offentlige ønsker å nå. Shove og Pantzar eksemplifiserer dette godt i en studie av *Nordic Walking* (2005). For at sportsutstyrsutviklerne kunne mobilisere målgruppen til å kjøpe gåstavene, måtte de først utvikle etablerte forbindelser mellom staver og alderdom (stokk) og sykdom (krykker). Samtidig klarte de gjennom markedsføring å få Nordic Walking til å bli assosiert med natur, helse og velvære. Gjennom deltakelse i organiserte aktiviteter er det derfor viktig med ledere som makter å etablere felles fortellinger om utfordringer, opplevelser og mestring, og at tilbudene varer over tid. Vi har ikke empiri som kan fortelle noe om barn og unges assosiasjoner, og hvor stor påvirkning for

eksempel navn på tilbud har på barn og unges deltakelse i friluftslivsaktivitetene. Det er likevel nærliggende å tro at det er utfordrende å avvike oppfatninger om friluftsliv og Marka som noe traust og kjedelig som er forbeholdt de øvre klassene, og samtidig etablere nye forbindelser til bruk av og opplevelser i naturen.

Mangel på informasjon

I arbeidet med denne studien har det vært utfordrende å identifisere og finne informasjon om organiserte friluftslivstilbud til barn og unge i Oslo. Vår erfaring er at hva slags informasjon som finnes om muligheter for deltakelse i organiserte friluftslivstilbud, varierer mellom bydelene. Oversikter over hvilke tilbud som finnes, er ikke umiddelbart tilgjengelig gjennom intuitive søk i Oslo kommunes hjemmesider eller eksisterer ikke. Noen oversikter er hovedsakelig rettet mot barn og unge, og informerer om fritidsaktiviteter i bydelene.⁶⁸ Andre er omfattende tjenesteoversikter som i tillegg til enkelte aktivitetstilbud til barn og unge (hovedsakelig fritidsklubber), også inneholder informasjon om andre tjenester befolkningen i bydelene kan benytte seg av.⁶⁹ Oversiktene er også ofte ufullstendige og/eller ikke oppdaterte.

Flere av de frivillige organisasjonene opererer med egne hjemmesider, Facebook og Instagram. Flere av disse er proft utformet og oversiktlige, men vi erfarer også at disse ikke alltid er oppdaterte, eller publisert med hensikt å opplyse nye deltakere om pågående og fremtidige aktiviteter. Et hovedinntrykk er at både nett- og papirinformasjon er rettet mot voksne grupper som allerede er medlemmer, og at særlig barn, men også ungdom, er avhengig av å ha foreldre eller andre voksne som kjenner organisasjonene og kan lede dem til informasjonen som finnes. Det er begrenset forskningsbasert kunnskap om barn og unges kjennskap til friluftslivsorganisasjonene og deres tilbud (Bjerke m.fl., 2006). Vi antar likevel på bakgrunn av opplysninger fra aktivitetsledere og andre, at den viktigste formen for informasjonsspredning skjer gjennom personlige kontakter og skoler.

Barrierer mot utvikling og gjennomføring av organiserte friluftslivsaktiviteter

Mangel på plan, organisering og struktur

Det finnes ingen plan for friluftslivsaktiviteter eller en helhetlig strategi for friluftsliv som organisert fritidsaktivitet for barn og unge. Erfaringer fra intervjuer viser at arbeidet med å utvikle nye aktivitetstilbud og nye måter å profilere og rekruttere deltakere på, krever et språk som ikke er godt utviklet og etablert. De involverte leter også etter en infrastruktur som foreløpig ikke finnes. Folkehelse- og frivillighetskoordinatorene har ofte oppmerksomheten rettet mot utarbeidelse av overordnede planer, virkemidler og tiltak som skal være kunnskapsbaserte, mindre mot gjennomføringen av dem. De kompliserte strukturene som de bydelsansatte arbeider under skaper også utfordringer for dialog innad i administrasjonene og i relasjonen mellom dem og de frivillige organisasjonene og befolkningen. Det gjør det vanskelig å gripe leddene fra planlegging til konkrete tilbud. Konsekvensene er at de bydelsansatte og organisasjonene ikke kjenner til eller vet hva de kan tilby hverandre.

⁶⁸ *Ung i BGO-appen* (Bydel Gamle Oslo) og *Stovnerungdom.no* (Bydel Stovner). Kanaler som Facebook og Instagram benyttes også til å dele samme informasjon i disse to bydelene. *Oversikt over fritidsaktiviteter for barn og unge i Bydel Østensjø* (Oslo kommune, u.å. a), inneholder hovedsakelig informasjon om aktiviteter arrangert av idrettslag og -foreninger.

⁶⁹ *Tjenesteinfo oppvekst Bydel Nordre Aker* (Oslo kommune, u.å. c) og *Tilbud og tiltak for barn, ungdom og foreldre i Bydel Søndre Nordstrand* (Oslo kommune, u.å. b).

Idrettens organisering representerer en kontrast til friluftslivsfeltet. Etter 1945 har idretten etablert en sterk forvaltning på kommunalt nivå gjennom Oslo idrettskrets med sær-idrettskretser og lokale idrettslag og -foreninger, der profesjonelle og frivillige samarbeider for å skape idrettsaktivitet lokalt og fremme idrettens interesser overfor politikere og kommunal administrasjon. I hver enkelt bydel er Idrettens samarbeidsutvalg (ISU) etablert, med hovedoppgave å samordne idrettens interesser og være et talerør overfor bydelspolitikere og administrasjon. Det finnes i dag ingen tilsvarende organisering på kommune- og bydelsnivå for å samordne, organisere, tilrettelegge og stimulere til utøvelse av friluftsliv.⁷⁰

Mangel på oppmerksomhet

Det kan være flere grunner til at det ikke er en tilsvarende organisering av opplæring til friluftslivsaktiviteter. En grunn er lange tradisjoner for tilrettelegging for egenorganisering, samt at allemannsretten og den åpne tilgjengeligheten til naturområder har skapt forestillinger om at friluftsliv er gratis og tilgjengelig for alle.

I flere av Oslos bydeler gjennomføres fysisk oppgradering og tilrettelegging for aktivitet i nærmiljøet gjennom områdesatsninger og områdeløft. Eksempler på dette finner vi i Bydel Gamle Oslo som inngår i Oslo indre øst-satsningen, bydel Stovner i Groruddalssatsningen og Søndre Nordstrand i Oslo sør-satsningen, men også andre steder. Til tross for at tidligere forskning konkluderer med at mangel på grøntstruktur og lekeområder i nabolaget er sentrale barrierer som hindrer deltakelse i friluftsliv, er vår erfaring er at den fysiske tilretteleggingen og oppgraderingen som bidrar til å redusere barrierene som hindrer deltakelse i friluftslivet er godt ivarettatt i kommunale planer og forvaltning (*Behovsplan for idrett og friluftsliv 2021–2030*, Oslo kommune, 2020a). Mangel på erkjennelse av og oppmerksomhet om at friluftsliv må læres over tid, hindrer utvikling av rekrutterende tiltak og deltakerkompetanse.

Frivillige organisasjoners dilemma

De frivillige organisasjonene kan være en viktig arena for rekruttering og deltakelse til friluftsliv, kanskje spesielt i barn og unges nærmiljø. Det som er utfordrende er at de frivillige organisasjonene både skal opprettholde tilbud som tilsvarer behovet og ønskene til sine betalende medlemmer, og samtidig utvikle aktivitetstilbud som samsvarer med det sosialt inkluderende samfunnsoppdraget. Samfunnsutviklingen, klimaendringer og ny politikk tvinger fram utvikling av organisasjonsutvikling. Nedenfor oppsummeres utfordringene i et sitat fra en informant:

«Det er en balanse som enhver frivillig organisasjon sliter med. Alle ønsker å vokse, være viktige, være mer til stede, få mer oppmerksomhet og flere medlemmer. Dette krever at man må balansere formålet med den finansielle støtten som mottas. Enkelte ganger passer støtten med den frivillige organisasjonens formål, andre ganger ikke.»

Mangel på finansiering, forutsigbarhet og kontinuitet

Finansiell støtte er et sentralt tema som er gjennomgående i samtalen med samtlige ledere/aktivitetsledere i frivillige organisasjoner og ansatte i bydelsadministrasjonene. Flere tilskuddsordninger må søkes om årlig, som krever mye tid, ressurser og kompetanse. Dette virker også ekskluderende på mindre aktører som i utgangspunktet har små ressurser. Der det er nødvendig å stimulere til flere lokale aktiviteter/aktører, kan dette fungere negativt.

⁷⁰ I juni 2020 starter OOF opp et pilotprosjekt støttet av Bymiljøetaten i fem bydeler: Grorud, Bjerke, Østensjø, Søndre Nordstrand og Nordre Aker med siktemål å etablere Samarbeidsutvalg for friluftsliv i bydelene.

Videre tar det ofte tid før tilsagnet på de årlige søknadene kommer. Dette skaper utfordringer for planlegging av tilbudene. Konsekvensen er ofte frafall av deltakere og at organisasjonene må «begynne på nytt» hvert år. Andre ganger medfører det at aktivitetene forsvinner. Slike brister i aktivitetstilbudene skaper uforutsigbarhet og mangel på kontinuitet. For enkelte organisasjoner er det uaktuelt å vente til tilsagnet kommer, og må derfor ta sjanser. Dessuten er det ofte slik at man ikke har mulighet til å søke om driftsmidler, kun aktivitetsmidler. Dette gir sjelden rom for hele stillinger som kan jobbe overordnet med planer. Uten midler til prosjektledelse er det vanskelig å sette i gang aktiviteter.

Vi erfarer også at det er vanskelig å gjennomføre alle aktiviteter utelukkende med innsats fra frivillige. Organisasjonene applauderer frivilligheten, men kan ikke stille samme krav til frivillige som betalte instruktører. «Skal vi få til mer, må det være flere folk involvert, og det må være fagfolk som får lønn» (sitat fra intervju med aktivitetsleder).

7 Frivillige og kommunale virkemidler for friluftsliv i skolen

Sammenfatning

Sykkeltur i Ekebergskogen. Foto: Kirsti Pedersen Gurholt

Skolen er en sentral arena for rekruttering av barn og unge til friluftsliv. I denne studien drøftes friluftslivsaktiviteter og naturopplevelser som frivillige organisasjoner og kommunale aktører, som ikke har sitt daglige arbeid i skolen, tilbyr elever og lærere. Studien retter oppmerksomheten mot seks eksempler som inkluderer elevgrupper og skoler med høy andel barn og unge med flerkulturell bakgrunn, alternativ opplæring for elever som faller ut av skolen, gårdsdrift med økologisk dyrehold og dyrking av grønnsaker og etterutdanning av lærere og ansatte i skoler og aktivitetsskoler. Kartleggingen viser at anslagsvis 20 000 barn omfattes av enkeltstående tilbud om undervisning i friluftsliv i Oslo skolen i løpet av et skoleår.

Aktørenes erfaringer

- Frivillige organisasjoner og kommunale aktører tilfører skolene fagkompetanse, erfaring og friluftslivsutstyr som skolen bare delvis har selv.
- Både skolene og de frivillige organisasjonene uttrykker at de er fornøyde med tilbudene.
- De frivillige organisasjonene oppfatter skolen som en attraktiv arena. Organisasjonene har stor grad av autonomi mht. hvordan imøtekomme nasjonale og kommunale mål og læreplaner.
- Det finnes ingen overordnet plan, fordeling eller samordning av samarbeidet mellom frivillige organisasjoner, kommunale aktører og skolene.

Finansiering

- Tilbudene finansieres via offentlige tilskudd eller støtte fra stiftelser og private fond, i noen grad av frivillige organisasjoners egne midler. Tilbudene er i hovedsak gratis for skolene.
- Mange av tilbudene er rettet mot bydeler som inngår i Områdesatsningene.
- Det er et gode at det finnes søkbare prosjektmidler som åpner for innovasjon og utprøving av nye ideer og tilnærmingsmåter.

Utfordringer

- Det mangler kommunal instans som samordner tilbudene om friluftslivsaktiviteter og opplæring fra eksterne aktører, og som foretar viktige avveininger av hvilke prosjekter som bør prioriteres.
- Det finnes ingen formelle retningslinjer eller krav til fagkunnskap og pedagogisk kompetanse (utdanning) og innhold i tilbudene eller blant de som gjennomfører aktiviteter og undervisning.
- Friluftslivsundervisning i Oslo skolen fremstår som et uoversiktlig felt der mange frivillige organisasjoner og kommunale aktører tilbyr friluftslivsundervisning.

7 Frivillige og kommunale virkemidler for friluftsliv i skolen

Friluftsliv i skolen

Friluftsliv står «på papiret» sterkt som lærings- og fagområde i skolen. Dette kommer tydelig frem gjennom offentlige føringer og i nasjonalt og lokalt planverk som skolen er forpliktet til å følge. I lærerutdanningene som kvalifiserer til pedagogiske stillinger i skolen, er også friluftsliv et vektlagt fagområde. Tematisk er friluftsliv plassert under kroppsøvningsfaget og de nasjonale læreplaner skisserer kompetansemål for friluftsliv gjennom barne-, ungdoms- og videregående skole. Parallelt med skolens ansvar for å gjennomføre undervisning i friluftsliv, har det i Oslo de siste tiårene vokst frem et bredt tilbud til skolene fra frivillige organisasjoner og kommunale aktører, andre enn Utdanningsetaten, der elever og lærere kan delta i ekskursjoner og forskjellige friluftslivsaktiviteter i naturområdene i og omkring byen. De fleste tilbud har et innhold der elever og lærere kan delta sammen. Det finnes imidlertid også eksempler på etterutdanningskurs for lærere innen friluftsliv som gjennomføres av frivillige organisasjoner. Tilbudene gjennomføres hovedsakelig i skoletiden og ofte i nærheten av de respektive skolene. Mange av aktivitetsoppleggene er eksplisitt rettet mot ett eller flere læringsmål i kroppsøving og/eller i andre skolefag. Et kjennetegn ved tilbudene er variert innhold, ulik organisering og finansiering. Ofte er tilbudene finansiert gjennom offentlige tilskudd og er uten ekstra kostnader for skolen å takke ja til. Et felles kjennetegn ved «tilbyderne» er engasjement for hver sine spesialområder, og for å gi barn og unge i Oslo rike naturopplevelser og grunnleggende opplæring i friluftsliv i skolehverdagen.

Skolen – arena for utjevning av sosial ulikhet

Skolen har en sentral posisjon i samfunnet og er samfunnets viktigste arena for sosialisering av nye generasjoner til selvstendige og aktive medborgere. Skolen er myndighetenes utøvende organ for å ivareta både retten og plikten alle barn har til skolegang, og samtidig bidra til å skape gode oppvekstmuligheter for barn og unge. Helsedirektoratet (2016) kategoriserer skoler, barnehager og aktivitetsskoler som kommunenes sterkeste virkemidler i arbeidet for å sikre alle god helse og livskvalitet. Skolen når alle barn og unge og har dermed en unik posisjon for å kunne bidra til å utjevne sosial ulikhet. Om Osloskolen har ressursene som skal til for å utjevne sosiale ulikheter som skapes på andre samfunnsområder og som påvirker barns primærsosialisering og tilgang til nabolagsressurser, er sammensatte spørsmål det ikke finnes enkle svar på (Nordli Hansen, 2017). Resultater fra Ung i Oslo 2018 viser at ulikheter i deltakelse i friluftsliv blant barn og unge i dag, har sammenheng med sosiale ulikheter i familien og i nabolagets oppvekstressurser. Innsiktene understreker viktigheten av å rette oppmerksomheten mot hvordan sosial ulikhet i deltakelsen i friluftsliv kan utjevnes, og hvordan skoler, barnehager og aktivitetsskoler kan bidra til at forskjellene reduseres.

Dette kapitlet gir innsikt i hva som finnes av friluftslivstilbud, levert av frivillige og kommunale aktører, som skolene i Oslo har mulighet til å benytte seg av og som har intensjon om å styrke undervisningen i friluftsliv. Med frivillige og kommunale aktører menes i denne sammenheng tilbud gitt av frivillige/ideelle organisasjoner og kommunale virksomheter utenfor Utdanningsetatens ansvarsområde. Det må

presiseres at Utdanningsetaten delfinansierer noen av aktivitetene, og selv initierer enkelte friluftslivstilbud som likner på tilbudene fra aktørene utenfor etaten. Vi setter søkelys på hvordan samarbeidet mellom frivillige organisasjoner, kommunal forvaltning og skolen organiseres. Vi gir også utvalgte eksempler på «modeller» som finnes i dag, og drøfter hvilke muligheter og konsekvenser som oppstår når aktører som ikke er en del av det daglige skolefellesskapet, tar og får en sentral rolle for ett av skolens ansvarsområder.

Engasjementet blant frivillige organisasjoner og eksterne kommunale aktører drives av et ønske om å bidra med kunnskap og erfaringer for å sikre gode naturopplevelser og grunnleggende ferdigheter. Denne studien har dokumentert at organiserte friluftslivsaktiviteter på fritida for barn og unge, bare finnes i begrenset grad. Det innebærer at det er få barn og unge som har tilgang til arenaer utenfor familien, der de kan utvikle erfaringer og basisferdigheter for sikker og naturvennlig ferdsel. Dersom friluftsliv vektlegges i Oslo skolen på måter som innfrir læringsmålene, vil kommunen kunne nå alle barn og unge med en introduksjon til et aktivitets- og læringsområde som det er stor grad av tverrpolitisk enighet om at skal prioriteres.

Nasjonale og lokale planer

I Oslo, som ellers i landet, er skolen underlagt Utdanningsetaten. Skolens faglige virksomhet er regulert gjennom det nasjonale læreplanverket. Dette er forskrifter til utdanningsloven som skal styre innholdet i opplæringen.⁷¹ Læreplanverket består av overordnet del, fag- og timefordeling og læreplaner i skolens ulike fagområder. Høsten 2020 innføres ny læreplan – Fagfornyelsen for grunnskole og videregående skole (Utdanningsdirektoratet, 2019).

Friluftsliv ble introdusert som et eksplisitt tema i grunnskolen gjennom mønsterplanen i 1974. I videregående skole ble friluftsliv ett tema i kroppsøving og idrettsfag gjennom skolereformen i 1994 (Reform 94). Siden har alle læreplaner formulert mål, innhold og læringsutbyttebeskrivelser som skal stimulere til å inkludere friluftsliv på ulike måter i undervisningen (Gurholt, 2008a). Skolens læreplaner og overordnede prinsipper for opplæringen støtter opp om og trekker opp vidtrekkende visjoner for skolens undervisning i friluftsliv. Det er med andre ord ikke mangel på læreplaner eller mål og visjoner som har hindret skolen i å realisere uteundervisning og friluftsliv på måter som elever husker og opplever som betydningsfulle. Likevel viser flere studier at lærere generelt opplever det som krevende å gjennomføre friluftslivsaktiviteter i løpet av skoledagene, og at elever flest opplever at de aldri eller bare sjelden får opplæring i friluftsliv i skoletida (Abelsen & Leirhaug, 2018; Gurholt 2014; Moen m. fl., 2015; Repp, 1993). Selv om skolens læreplaner de siste femti årene har framhevet friluftsliv, viser det seg at selv erfarne lærere med de beste intensjoner, og også friluftslivsfaglige forutsetninger og interesser, opplever at undervisning i friluftsliv ofte blir nedprioritert i skolens tids-, fag- og ressursklemme.

I *Fagfornyelsen*, læreplan for skoleverket som iverksettes høsten 2020, er friluftsliv som emne omdøpt til «Uteaktiviteter og naturferdsel» og inngår som ett av tre kjerneelementer i kroppsøvingsfaget. Friluftsliv har likevel fått en sentral posisjon i den nye fagplanen med eksplisitte målformuleringer på de ulike klassetrinnene som står omtalt i planen. *Fagfornyelsen* viderefører også at kroppsøvingsfaget har et hovedansvar for at elevene skal bruke nærmiljøet og utforske naturen gjennom varierte uteaktiviteter:

⁷¹ <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/lareplanverket/>

«Naturopplevelingar og trygg og berekraftig ferdsel er sentralt. I kroppsøving skal elevane få oppleve ulike kulturar innanfor friluftsliv, inkludert aktivitetar knytte til samisk kultur» (Utdanningsdirektoratet, 2019). I tillegg til at friluftsliv er beskrevet som et sentralt område under kroppsøvfaget, er det også relevant å anvende uteaktiviteter og naturområder i andre undervisningsfag. Ikke minst aktualiserer de tre tverrfaglige temaene demokrati og medborgerskap, folkehelse og livsmestring og bærekraftig utvikling undervisning i friluftsliv. Dette er tema som skal inkluderes i samtlige fag i skolen, og friluftsliv og uteaktivitet anses som en god arena for å anskueliggjøre disse temaene. Friluftsliv kan også gjennomføres som del av ordningen med en time daglig fysisk aktivitet i skolen (vedtatt av Stortinget i 2017).⁷²

Lokalt planverk for Aktivitetsskolen (AKS)

Utdanningsetaten har også ansvar for Aktivitetsskolen (AKS). Dette er Oslos navn på den landsdekkende Skolefritidsordningen, der elevene får tilbud om ulike aktiviteter etter endt skoledag. I Oslo er aktivitetsskolen underlagt *Rammeplan for Aktivitetsskolen i Oslo (AKS)*, som trekker opp pedagogiske føringer for innholdet. Rammeplanen vektlegger at AKS skal støtte opp om skolens målrettede læringsaktiviteter (Utdanningsetaten, Oslo kommune, 2018).

Rammeplanen har som mål å: «bidra til å styrke barnas motivasjon, mestringfølelse og læring» (Utdanningsetaten, Oslo kommune, 2018, s.3). AKS skal sikre barn et inspirerende, lekbasert og inkluderende fellesskap. Aktivitetene og det pedagogiske opplegget skal bidra til å skape god sammenheng og helhet i barnas skolehverdag. Rammeplanen gir retningslinjer for AKS som en arena for læring, der arbeid med grunnleggende ferdigheter og språk er sentralt. Det rød-grønne Byrådet har som mål at deltakelse i AKS skal være uavhengig av foreldres økonomi, og at alle barn skal ha muligheten til å tilhøre AKS-fellesskapet: «AKS-tilbudet i Oslo skal også virke sosialt utjevnerende». To hovedtema har særlig interesse for denne studien: Natur, miljø og bærekraftig utvikling og Fysisk aktivitet.

Samarbeid mellom frivillige organisasjoner, kommunale aktører og skoler

Læring i, om og gjennom friluftsliv i skolen hører på overordnet nivå til Kunnskapsdepartementets ansvarsområde. Friluftsliv som rekreasjons-, samfunns- og politikkområde, inklusive de frivillige organisasjonene, hører inn under Klima- og Miljødepartementets ansvarsområder. Dette er et viktig skille knyttet til administrasjon og forvaltning som vi finner igjen på kommunalt nivå. Byrådsavdelingen for oppvekst og kunnskap og Utdanningsetaten har hovedansvar for den offentlige opplæringen (skolen), mens Byrådsavdelingen for miljø og samferdsel og Bymiljøetaten har ansvar for tilrettelegging for friluftslivsaktivitet i kommunen og for de frivillige organisasjonene, som er knyttet til forvaltning av natur og friluftsliv på fritida. Hvilket ansvar Bymiljøetaten har for tilbud om organisert opplæring i friluftsliv på fritida er uklart. Når vi i dette kapitlet undersøker hvilken rolle bydelene, kommunale og frivillige organisasjoner spiller for å fremme friluftsliv i skolen, betyr det at vi undersøker hvordan ulike

⁷² <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Innstillinger/Stortinget/2017-2018/inns-201718-051s/?all=true> (hentet 20.08.2020).

virkemidler kan bidra til å realisere visjoner og målsettinger på et område som Bymiljøetaten ikke selv har ansvar for (skolen).

Nedenfor presenterer vi seks utvalgte eksempler i dette skjæringsfeltet, der eksterne aktører tilbyr sine tjenester til, og inngår i, formelt samarbeid med skoler og AKS. Eksempelene er kommet fram gjennom kartleggingen og er valgt ut for å representere stor variasjon og for å kunne drøfte bredt ulike organiserings- og samarbeidsformer, som samlet rommer stor bredde i pedagogiske potensialer i undervisning i friluftsliv, uteaktiviteter og naturferdsel. De seks eksemplene er presentert i tilfeldig rekkefølge:

- 1) Friluftslivsundervisning på sentrumsnære skoler – FRIGO
- 2) Friluftsglede i skolen – Skiforeningen
- 3) Introduksjon til friluftsliv for innvandrere – OOF
- 4) Bondegården som klasserom – Bydelene
- 5) Læring i Friluft: Kompetanseheving for lærere – OOF
- 6) Friluftsliv og arbeid i natur som alternativ opplæring – Skar leir, DNTOO og Bydel St. Hanshaugen

Friluftslivsundervisning på sentrumsnære skoler – FRIGO

FRIGO – Friluftssenteret i Gamle Oslo er en del av forvaltningen i Bydel Gamle Oslo som, i tillegg til å gjennomføre gratis friluftslivsaktiviteter på fritida og i ferier for barn og unge i bydelen, samarbeider med sentrumsnære skoler i Oslo om gjennomføring av undervisning i friluftsliv i skolehverdagen. Den overordnede målsettingen for FRIGO sitt engasjement er å bedre oppvekstsvilkårene for barn og unge gjennom fritidsaktiviteter og åpne møteplasser for aktivitet og sosialt samvær. Skolesamarbeidet startet i 1998 som et ledd i den statlig-kommunale Områdesatsingen for å bedre levekårene i Bydel Gamle Oslo. I dag har virksomheten ekspandert og omfatter samarbeid med skoler også i andre bydeler. FRIGO har i dag faste samarbeidsavtaler med 19 skoler og gjennomfører undervisning i friluftsliv for ca. 7000 barn og unge hvert år. I tillegg til å tilby kompetanse og lærerressurser, får skolene adgang til FRIGOs omfattende friluftslivsutstyr som FRIGO bringer ut til skolene de samarbeider med, uten kostnader for den enkelte skole.

Utgangspunkt og kontekst for FRIGOs skolesamarbeid er knyttet til levekårssituasjonen for befolkningen i Bydel Gamle Oslo. Bydelen har i lengre tid hatt en befolkning med ulike sosiale, kulturelle og økonomiske utfordringer. Bydelen er den tetttest befolkede i Oslo. Målet er å introdusere barn og unge, oppvokst i sentrumsnære strøk til friluftslivsaktiviteter som de senere kan drive med på fritida på egenhånd. Skolesamarbeidet er i dag finansiert over Byrådsavdelingen for helse, eldre og innbyggertjenester. Skoletilbudet består av friluftslivsundervisning og turdager der FRIGO-ansatte samarbeider med skolene og utarbeider undervisningsopplegg som er tilpasset den enkelte skole. Med FRIGO sitt utstyrslager kan alle elever, ikke bare de grupper som ikke har eget utstyr, låne nødvendig utstyr. Arbeidet utføres av fast ansatte FRIGO-medarbeidere som representerer kompetanse, kontinuitet og erfaring, og som gjennomgående har relevant og formell faglig og pedagogisk utdanning som lærere og veiledere i friluftsliv. Innholdet i undervisningsopplegg og turer er avtalt mellom FRIGO-ansattes friluftslivsveiledere og skolens lærere, og kan bestå av kanoturer, skiturer, fiske og andre aktiviteter som kan gjøres ved sjøen, i skogen eller i Marka.⁷³ Rekruttering og påmelding fra skolene

⁷³ Denne informasjonen kommer frem i Ung i BGO-appen. (hentet 16.03.2020)

skjer gjennom FRIGO sine nettsider. Her kan skolene beskrive hva slags undervisning og aktiviteter de ønsker, og begrunne hvorfor skolen bør prioriteres.

FRIGO sin skolesatsing retter seg hovedsakelig mot barneskoler, men også enkelte ungdomsskoler og idrettslinjer ved videregående skoler har deltatt. FRIGO erfarer at det er enklere for barneskolene å prioritere friluftsliv som del av skolehverdagen enn det er for ungdomsskolene. For en faglærer eller klasselærer kan det være arbeids- og tidkrevende å arrangere undervisningsdager i friluftsliv og turer ute. Utfordringer som er knyttet til at mange elever ikke har nødvendig personlig utstyr, og at skolene mangler felles utstyr, løses praktisk og forutsigbart gjennom FRIGOs utstyrsbank. FRIGO fungerer dermed som et kompetansesenter med velutdannede turledere og et bredt utvalg av utstyr med god kvalitet. Dette medfører at lærere i skolen, også lærere med fagutdanning innen kroppsøving og friluftsliv, kan få nødvendig praktisk og faglig støtte til å gjennomføre friluftslivsundervisningen i skolen med rimelig ressursbruk for den enkelte klasse- og faglærer. FRIGO erfarer at de bidrar på en svært viktig måte i arbeidet med å sørge for at flere barn og unge i skolesammenheng får opplæring i og opplevelser gjennom friluftsliv.

Friluftsglede i skolen – Skiforeningen

Friluftsglede for skoler er Skiforeningens satsing på friluftslivsaktiviteter for 3. og 4. klassinger, samt mottaks-/alfabetiseringsgrupper i Osloskolen. Friluftsglede inkluderer også ferietilbud og helgeaktiviteter, men i dette kapitlet er det skoletilbudet som vil bli belyst.

Målsettingen med Friluftsglede er å introdusere barn og unge i Osloskolen for et bredt spekter av friluftslivsaktiviteter høst, vinter og vår og derigjennom gi barna mulighet til å skape varig friluftsglede. Tilbudet er rettet mot skoler i Oslo hvor mer enn 60 prosent av elevene ikke har norsk eller samisk som morsmål.⁷⁴ Tilbudet gis også til skoler med mottaks- og/eller alfabetiseringsgrupper (uavhengig av skolens øvrige elevsammensetning).⁷⁵ I 2018/2019 samarbeidet Skiforeningen med 33 barneskoler i Oslo. I tillegg var 12 skoler med mottaks- og/eller alfabetiseringsgrupper involvert i prosjektet. Skolene med mer enn 60 prosent elever med annet morsmål, er geografisk lokalisert i Oslo Øst/Syd. Skolene med mottaksgrupper- og/eller alfabetiseringsgrupper er spredt ut over hele Oslo.

Friluftsglede startet i 2009 med tilbud til 60 elever og har siden hatt en formidabel vekst. I 2018/2019 deltok ca. 2500 elever på Skiforeningens skolerettede friluftslivstilbud. For å administrere og drifte tilbudet har skiforeningen ni ansatte, men et fåtall av disse jobber heltid med prosjektet. I tillegg er det en omfangsrik instruktørstab (30 – 50 personer) som gjennomfører aktivitetsdagene med elevene. Skiforeningen ønsker at det ikke skal være mer enn åtte barn per instruktør. Instruktørene er betalt av Skiforeningen og mange av dem er også involvert i gjennomføringen av Barnas skiskole om vinteren. Opplæring av instruktørene skjer internt i Skiforeningen gjennom kurs og veiledet praksis.

Gjennom Friluftsglede får hver klasse tilbud om å delta på inntil syv aktivitetsdager i løpet av de to skoleårene prosjektet retter seg mot. Aktuelle klasser/elever får et tilbud som er fordelt over flere dager og på begge klassetrinn dersom klassene/skolene velger å delta i prosjektet. På 3. klassetrinn

⁷⁴ <https://www.skiforeningen.no/kursogarrangement/friluftsglede/for-skoleklasser/> (hentet 29.04.2020).

⁷⁵ Kravet om at skolene skal ha 60 prosent andel elever med annet morsmål enn norsk og samisk, har sammenheng med prosjektets finansieringsordning (hovedsakelig Miljødirektoratet og Oslo kommune). Det er ønskelig å rekruttere elever som i begrenset grad deltar i friluftslivsaktiviteter til vanlig. Informasjon om andel barn som ikke har norsk som morsmål er hentet fra kommunens oversikter. Mottaksgruppene er for elever som har noe skolebakgrunn fra utlandet. Alfabetiseringsgruppene er for elever som har ingen eller svært liten skolebakgrunn fra utlandet.

gjennomfører Skiforeningen tre halvdags-aktivitetsopplegg på høsten, og en hel dag på våren. På 4. klassetrinn får elevene tilbud om en hel dag på høsten og en hel dag på våren. Enkelte skoler får også tilbud om en hel dag på vinteren på 4. klassetrinn. Prosjektets visjon er at de samme barna får et målrettet og planlagt aktivitetsinnhold med progresjon, fordelt over til sammen syv dager i løpet av de to skoleårene. Målet er at elevene skal møte kontinuitet og utdypning og bli trygge på å være ute. Skiforeningen har erfaring med at enkelte barn kommer i klær som ikke er egnet for utendørsaktivitet, men at de lærer fort hvordan det er lurt å kle seg. En forutsetning for at ambisjonen skal realiseres er at Skiforeningen kan sikres eksterne midler til gjennomføringen.

Skiforeningen gjennomfører tilbudet med utgangspunkt i to baser, henholdsvis Grorud og Skullerud. Elevene blir hentet i buss på sine respektive skoler og fraktet til basene. Der står Skiforeningens instruktører klare til å gjennomføre aktivitetene. Klassene blir ledsaget av egne lærere og assistenter. Elevene blir også fraktet tilbake til skolene med buss etter endt undervisning.

Friluftsglede har et faglig innhold som tematisk dekker flere deler av innholdet i læreplanen i fagene kroppsøving og naturfag for 3. og 4. klassetrinn. Friluftsglede har som mål at barna:

- Skal like å være ute, være i bevegelse, bli kjent med og glad i naturen og nærmiljøet.
- Lære seg basisferdigheter innen friluftsliv.
- Bli inspirert til aktivt friluftsliv på egenhånd - gjøre barna selvhjulpne.
- Bli kjent med de viktigste planter og dyr i skogen/nærmiljøet.
- Oppleve glede, trygghet og naturopplevelse.

Friluftsglede ønsker også å bidra til språkutvikling og økt begrepsforståelse. Friluftsglede består av aktiviteter som bruk av kart og kompass, bruk av kniv, lage bål og bålregler, lage mat på bål, klyve/klatre, verdsette mangfoldet av arter i naturen, fokus på dyre- og planteliv, naturens kretsløp, undring/bruk av sansene, samarbeid og positiv holdning til å være utendørs – i all slags vær.⁷⁶ Innholdet i Friluftsglede er lite standardisert, men består av grove rammer som instruktørene følger. Innholdet i utførelsen kan variere fra sted til sted og mellom instruktørene. Kjennetegn ved elevgruppene som er med, vil også påvirke innholdet, og hvordan det legges opp. Skiforeningen ønsker kontakt med lærerne i forkant slik at de kan legge opp programmet etter tema som barna arbeider med på skolen. Det varierer om dette lar seg gjennomføre i praksis. Skiforeningen er også opptatt av at deres opplegg skal harmonisere med skolens målsettinger. Eksempelvis kan det nevnes at Skiforeningen sendte sine instruktører på kurs våren 2020 for å bli oppdatert på de nye målformuleringene i friluftsliv i skolens læreplan (Fagfornyelsen).

Det er gratis for skolene å delta på Friluftsglede. Alle kostnader til transport, instruktører og administrasjon dekkes av Skiforeningen, som igjen hovedsakelig får dekket sine kostnader gjennom økonomiske støtteordninger. I 2018-2019 hadde Friluftsglede i skolen en kostnadsramme på ca. 2.8 millioner kroner, finansiert via støtte fra Miljødirektoratet, og Bymiljøetaten i Oslo kommune.

Introduksjon til friluftsliv for innvandrere – OOF

Oslo og omland friluftsråd (OOF) har siden 2012 hatt ansvar for å fylle Frognerseteren Friluftssenter med friluftslivsaktiviteter. Friluftssenteret er hovedbase for de fleste av OOFs aktiviteter. OOF har også opparbeidet et eget utstyrslager som benyttes i gjennomføring av de forskjellige aktivitetene. OOF

⁷⁶ <https://www.skiforeningen.no/kursogarrangement/friluftsgled/for-skoleklasser/> (hentet 29.04.2020).

arbeider med å stimulere nye grupper til å ta del i friluftslivet og har minoritetskulturelle barn, ungdom og familier som viktigste målgrupper. Formålet er å gi deltakerne positive opplevelser og erfaringer med friluftsliv og grunnleggende kunnskaper om natur og kultur som kan stimulere til deltagelse i friluftsliv. I tillegg er det et mål å bidra til at natur og friluftsliv kan brukes som en arena for læring av norsk språk og samfunnskunnskap.

Introduksjon til friluftsliv for innvandrere er dagbaserte undervisningsopplegg som retter seg mot nyankomne innvandrere, enten disse går i spesialopprettede grupper (mottaksklasser), eller om de som voksne følger et ordinært grunnskoletilbud (voksenopplæring). Undervisningen organiseres gjennom aktiviteter i nærområdet til Frognerseteren Friluftssenter. En introduksjonsdag kan for eksempel organiseres rundt hva det vil si å gå på ski, hva slags utstyr og klær en trenger, hvor det kan lånes og hvor man kan ferdes. Spørsmål omkring sikkerhet er et tema mange ønsker kunnskap om. Alle aktiviteter, turer og opplegg har oppmerksomhet mot allemannsrett, sporløs og bærekraftig ferdsel i naturen. Gjennom skoletilbudet formidler OOF lovgiving og adgang til naturområder, muligheter for egenaktivitet og deltagelse i frivillige organisasjoner på fritiden, samt om utlån gjennom BUA. I sommerhalvåret brukes Øvreseter tjern til kanopaddling og fisking, matlaging ute på bål, turer i nærmiljøet og plukking av bær og ville vekster. I vinterhalvåret får elevene prøve ski, isfiske, skøyter, snøforming og matlaging ute. OOF har over flere år opparbeidet et tett samarbeid med lærere i mottaksklasser og voksenopplæring, og opplever at forespørselen er svært god. Hver klasse kan delta på en friluftsdag innen hver årstid, totalt fire dager hvert år. OOF har faglig og pedagogisk kvalifiserte ansatte med formell kompetanse, og også erfaring som lærere i skolen, innen naturfag, friluftsliv og kroppsøving. Ansatte med mastergrad deltar i prosjektutvikling og prosjektledelse.

Antall deltakere i de daglige skoleaktivitetene varierer med klassenes størrelse, fra åtte deltakere en dag til 40 – 50 den neste. På årlig basis gjennomføres ca. 140 dager med introduksjon til friluftsliv i voksenopplæring og mottaksklasser. I 2019 deltok 1637 elever under 19 år, hovedsakelig på Frognerseteren Friluftssenter og i senterets nærmatur. OOF har ikke oversikt over alle deltakernes alder, men anslår at de fleste er under 19 år. Flest deltakere går i 5.–7.klasse og på ungdomsskolen.

Bondegården som klasserom – Søndre Aas gård- og miljøsenter

I Oslo-området er det flere bondegårder som er åpne besøksgårder med gratis adgang på ettermiddager og i helgene. På dagtid samarbeider gårdsbrukene ofte med barnehager, skoler og aktivitetsskoler og tilbyr varierte undervisningsopplegg. Driften og undervisningen er organisert rundt dyrehold, ridning, dyrking av mat til dyr og mennesker, friluftslivsaktiviteter, skolehagedrift etc. Gårdene kan ofte vise til sammenhengende drift siden middelalderen og ligger vakkert til, med store og særegne våningshus og driftsbygninger og gårdene bidrar også til å skape viktige lokale grøntstrukturer. Slike gårder er lokalisert i flere bydeler i Oslo.

Nedenfor presenterer vi ett eksempel på en besøksgård i Oslo som eies av Oslo kommune, driftes av en stiftelse og som samarbeider med lokale skoler, barnehager og aktivitetsskoler og «Den naturlige skolesekken» for å gi alle grunnskoleelever undervisning i gårdsdrift, husdyrhold og dyrking.

Søndre Aas gård og miljøsenter

Søndre Aas gård og miljøsenter ligger på Holmlia i Bydel Søndre Nordstrand. Gården samarbeider med fire barneskoler i nærmiljøet og tilbyr tverrfaglige undervisningsopplegg for hele klasser på 3. og 6.

klassetrinn. Gården gir også tilbud til små elevgrupper gjennom skoleåret og har spesialopplegg tilpasset elever med ulike former for funksjonsnedsettelse.

Undervisningsoppleggene er utarbeidet med støtte fra *Den naturlige skolesekken*.⁷⁷ I løpet av fem dager, fordelt over flere årstider, får elever på 3. trinn mulighet til å opparbeide seg kunnskaper, ferdigheter og holdninger til husdyrhold. Elevene lærer om husdyra på gården og om å omgås dem på en sikker og respektfull måte. Elevene får ta del i praktisk gårdsarbeid, som møkking, stell, fôring og saueklipping og lærer hvordan dyrene på gården er til nytte for oss mennesker. De erfarer også hva god dyrevelferd er i praksis. Opplegget er tverrfaglig og tilrettelagt for etterarbeid i klasserommet.⁷⁸

På 6. klassetrinn arbeider elever og lærere med kortreist, ren og sporbar mat for å få en forståelse for hvor maten kommer fra og hvordan den produseres. Klassene får et slakt fra gården som blir partert i klasserommet og tilberedt til mat. Opplegget fokuserer også på sammenhenger mellom mat og helse. En av skolene i nærheten har også vært med på å utvikle en liten kjøkkenhage.

Søndre Aas gård og miljøsenter samarbeider med skolene også om å gi smågrupper av elever undervisning og opplæring gjennom arbeid på gården. Gruppene består av inntil 6 elever som er på gården én dag i uka i en periode. Undervisningen er lagt opp etter gårdens daglige rutiner. Elevene er med på vedlikeholdsarbeid og aktiviteter i tråd med årstidene, og blir godt kjent med dyrene. Det er et mål at elevene har et faglig-, sosialt- og et fysisk motorisk læringsutbytte og mangfoldige mestringsopplevelser.

De ansatte på gården, til sammen ca. 5,5 årsverk, er lønnet av Bydel Søndre Nordstrand. De ansatte deltar på foreldremøter på skolene i bydelen for å informere om tilbudene og opplever at dette har stor betydning for oppslutningen om driften av gården. For å sikre driften er Søndre Aas gård og miljøsenter avhengige av eksterne prosjektmidler som gården må søke om hvert år.

Læring i Friluft og kompetanseheving for lærere – OOF

Læring i Friluft (LIF) er et tverrfaglig undervisningsopplegg rettet mot lærere i Oslo skolen og ansatte på Aktivitetsskolen. LIF-kursene er kompetanseheving for lærere som bygger på prinsipper for «stedsbasert undervisning». Det faglige innholdet gir eksempler på undervisning som er rettet mot målopplevelse innen flere av skolens fag. Konseptet er utviklet i regi av Friluftsrådenes Landsforbund⁷⁹ og i samarbeid med den nasjonale satsingen *Den naturlige skolesekken*,⁸⁰ på oppdrag fra Utdanningsdirektoratet og Miljødirektoratet. Frognerseieren Friluftssenter er hovedbase for LIF-kursene som arrangeres av Oslo og Omland friluftsråd (OOF).

LIF er inspirasjonskurs som er praktisk rettet, og deltakerne er aktivt med i læringsaktivitetene i naturen. Alle leker og læringsaktiviteter bygger på kompetansemål i skolens fagplaner og på rammeplanen for AKS. Aktivitetene er enkle å gjennomføre, krever lite utstyr og kan tas i bruk av lærerne på egen skole/AKS. Læringsaktivitetene er hovedsakelig hentet fra undervisningsmaterialet *Naturen som*

⁷⁷ Midler ble tildelt i 2012/2013 og 2013/2014 <https://www.naturesekken.no/c2107252/institusjon/vis.html?tid=2101416> (hentet 04.03.2020).

⁷⁸ <http://sondre-aas.no/web/> (hentet 28.02.2020).

⁷⁹ <https://www.friluftsrad.no/arbeidsomrader/skole-og-barnehage/laering-i-friluft> (hentet 29.04.2020).

⁸⁰ <https://www.naturesekken.no/c1188060/nettstedbeskrivelse/vis.html?tid=1188067> (hentet 29.04.2020).

læringsarena, idéheftet *Høsting* og idéheftet *Fysisk i friluft*, som er utarbeidet av Friluftsrådernes Landsforbund.

OOF samarbeider med Utdanningsetaten i Oslo, som kjøper LIF-kurs for ansatte i AKS (2019 og 2020). I Utdanningsetaten inngår LIF-kurset i en plan for implementering av revidert Rammeplan for AKS og kompetanseheving for AKS-ansatte. AKS er definert som bidrag til skolens pedagogiske mål. LIF-kurs har ikke formell status som videreutdanning. LIF-kurset er i utvikling og omforming for å være i overensstemmelse med skolens nye læreplan *Fagfornyelsen* og revidert *Rammeplan for Aktivitetsskolen*. På denne måten arbeider OOF målrettet for å støtte opp om Utdanningsetatens og Oslo skolens arbeid med å iverksette nye læreplaner for skolen og for AKS, samtidig søker OOF å realisere visjonen: «At alle kan drive friluftsliv som helsefremmende, trivselsskapende og miljøvennlig aktivitet i nærmiljøet og i naturen».

Totalt ble det gjennomført 10 LIF-kursdager ved Frognerseteren Friluftssenter i 2019, med til sammen nærmere 250 deltakere. Hver av gruppene består av ca. 20 – 30 personer.

Friluftsliv som alternativ opplæring, Skar leir – DNT OO og Bydel St. Hanshaugen

Under tittelen «Det gode liv i Skar leir» melder Oslo kommune på sine hjemmesider i februar 2020: «Midt på Oslo-kartet finner du en nedlagt militærleir med et gryende nytt liv. Barn som leker, pensjonister som holder Marka-hytter varme og ungdom som skaffer seg arbeidserfaring.»⁸¹

Figur 7.1 Skar Leir, foto ved Jonas Holter Heggdal, fra <https://magasin.oslo.kommune.no/byplan/det-gode-liv-i-skar-leir> (publisert 19.02.2020, hentet 01.03.2020).

Høsten 2019 ferdigstilte Eiendoms- og byfornyelsesetaten i Oslo kommune rehabiliteringen av den gamle vaktbua (den røde hytta nede til venstre på bildet), som markerer inngangen til det tidligere militære området, Skar leir. Bymiljøetaten, som forvalter bygningene i dag, har inngått en femårig kontrakt med DNT Oslo og Omegn om bruk av vaktbua til varmestue for ski- og fotturister.

Skar leir inkluderer i dag også i et samarbeid mellom DNT og bydel St. Hanshaugen om et alternativt opplæringstilbud til unge i bydelen

som dropper ut av videregående skole. Tilbudet gir ungdom en praksisplass ved Skar leir med varighet på tre måneder. Dette er et relativt nytt initiativ med en ansatt prosjektmedarbeider. Stillingen er finansiert og delt 50-50 mellom bydelen og DNTOO.

Prosjektet drar veksler på samarbeid med en av DNT Oslo og Omegns dugnadsgrupper som består av pensjonister. Disse møtes på Skar fast to dager i uka hele året og bidrar med hardt fysisk arbeid knyttet til praktiske oppgaver som vekløyving, utkjøring av ved til hyttene i Marka, forefallende

⁸¹ <https://magasin.oslo.kommune.no/byplan/det-gode-liv-i-skar-leir> (publisert 19.02.2020, hentet 01.03.2020).

vedlikeholdsarbeid på Skar leir, bygging av klopper/broer til stier i fjellet og bygging av benker som også fraktes ut til hyttene. DNT oppfatter dette som «en fin arena for generasjonsmøter» mellom pensjonistene i DNTs dugnadsgjeng og ungdommene som har falt litt utenfor.

I tillegg har DNT Oslo og Omegn etablert et samarbeid med Møllergata skole som bringer skoleklasser med 7–8 åringer til Skar leir én dag i uka med buss fra Oslo sentrum. Samarbeidet skaper en læringsarena der fire generasjoner møtes ukentlig – pensjonister, prosjektledere, ungdom i tenårene og unge elever. Her skapes det også en arena der utsatte ungdommer kan være veiledere og aktivitetsledere for andre og inngå i arbeidsfellesskap på tvers av generasjoner.

Erfaringer – eksempler på skolesamarbeid

Forskning viser at det gjennomføres begrenset med friluftslivsundervisning som del av skolens ordinære undervisning. Det er grunn til å tro at variasjonene på området er store. En begrunnelse for at lite friluftslivsundervisning blir gjennomført, er at en tettpakket timeplan gjør omorganisering med lengre sammenhengende tid til utendørsaktivitet, til en krevende prosess. Friluftslivsundervisning medfører ofte forflytning av elever og utstyr til områder utenfor skoleområdet. Det krever ekstra planlegging, forarbeid og organisering av utstyr og faglige ressurser selv om undervisningen foregår i grøntstrukturer i skolens nære omgivelser. Sett slik, fremstår undervisningsinnholdet i eksemplene som gode tiltak for å øke omfanget av og læring gjennom friluftslivsaktiviteter, organisert på måter som er kostnadseffektive for den enkelte lærer og skole. Ved at frivillige organisasjoner og kommunens egne aktører tilbyr undervisningsopplegg som er rettet mot læringsmål i flere skolefag, åpner tilbudene for at natur- og friluftslivsorienterte undervisningsopplegg kan bli en del av skolehverdagen.

Eksemplene ovenfor har til felles at skoler eller klasser tilføres ekstra personell, utstyr og spissfaglig kompetanse og erfaring innen ulike friluftslivsrelaterte tema, tilrettelagt i skolens nærmiljø eller på spesielt tilrettelagte steder for undervisning i friluftsliv. Felles er også et mål om å fremme læring, dannelse og en aktiv, helsefremmende livsstil gjennom friluftslivsaktiviteter og erfaringer i ulike naturmiljø. Alle tilbudene som beskrives er helt eller delvis finansiert gjennom offentlige budsjetter og støtteordninger. De inkluderer faste og midlertidige stillinger og flere av prosjektene innebærer avtaler om leie og drift av kommunale eiendommer, samt nyter godt av utstyr som kan lånes fra «mobile» samlinger som i hovedsak er bygget opp ved hjelp av offentlig støtte, eller via stiftelser og private fond/gaver. Det finnes også eksempler på at kommunen ved Utdanningsetaten kjøper tjenester av frivillige organisasjoner, for eksempel etterutdanningskurs for ansatte i aktivitetsskoler.

De mest omfattende eksemplene på skolesamarbeid er utviklet av FRIGO, Skiforeningen gjennom prosjektet Friluftsglede og av OOF med Introduksjon til friluftsliv for elever i mottaksklasser. Til sammen gir disse tre prosjektene friluftslivsundervisning til om lag 10 000 barn i Oslo hvert år. Eksemplene er interessante fordi de viser tre totalt forskjellige finansierings- og organiseringsformer som i all sin ulikhet ser ut til å nå en felles målsetting; å gi skolebarn tilgang til gode og lærerike opplevelser i natur. De skoler som nyter godt av dette er sentrumsnære byskoler, skoler med mottaksklasser og skoler i byens nordøstre/søndre bydeler. Slik sett er de tre tilbudene tydelig rettet mot sosial utjevning. Elevgruppene som får disse tilbudene, er alle kategorisert som grupper med levekårsutfordringer. Mens FRIGO er i

grunnfinansiert gjennom Utdanningsetaten, er Skiforeningen og OOF prosjektfinansiert via offentlig tilskudd og andre midler.

Skar leir, Frognerseteren Friluftssenter og Søndre Aas gård og miljøsenter er eksempler på kommunale eiendommer som driftes av frivillige organisasjoner eller stiftelser, og som skaper allsidige og tilgjengelig kompetansebaserte friluftslivstjenester på fritida, i ferier og altså også i Oslos skoler. Tilbudene er i hovedsak rettet mot alle elever ved utvalgte Oslo-skoler, og innrettet slik at tilbudene i hovedsak når barn (i mindre grad ungdom) fra bydeler som inngår i Områdesatsingene. Også her har tilbudene ofte en sosialt utjevne profil.

Undervisningstilbudene innebærer økte aktivitetsmuligheter, tilgjengelighet til kompetanse og kostnadseffektiv bruk av utstyr. Vi mener likevel at hvis tilbudene skal kunne bidra til jevnlig deltakelse og varig økt livskvalitet og livsmestring, samt motvirke effekter av sosial ulikhet på måter som er målbare på (lokal)samfunnsnivå, må tilbudenenes regelmessighet og omfang økes.

Eksempelene nevnt ovenfor iverksettes ofte som en følge av at frivillige organisasjoner/kommunale aktører utvikler prosjekter og undervisningsopplegg som de tilbyr til skolene. Den faglige bredden i tilbudene er stor. Ofte er enkeltpersoner eller mindre grupper en drivkraft som utvikler nye konsepter og søker om prosjektmidler for å prøve ideene ut i praksis. Det er i dag opp til den enkelte skole eller lærer å avgjøre om de vil delta i tilbudene. Det finnes enkelte eksempler på at skolene etterspør kompetansen som frivillige organisasjoner representerer, og inviterer dem til samarbeid.

Én fellesnevner for eksemplene er at de gir praktiske innføringer i ulike former for naturferdsel og naturbruk, men tar også opp spørsmål som hva natur og bærekraftighet kan være. Spennet i tilnærmingene går fra naturen som ressurs for matproduksjon og hvor maten kommer fra, til natur som biologisk/økologisk system og naturen som arena for rekreasjon, velvære og naturopplevelse. Dette er tema som belyses gjennom praktiske erfaringer i friluftsliv og kan videre bearbeides i skolen.

Troen på at friluftsliv egner seg som arena for integrering og utjevning av sosiale ulikheter er stor. Forskning som dokumenterer at friluftsliv spiller en sentral rolle i slike prosesser er derimot begrenset, og tegner heller ikke et entydig bilde (se for eksempel Andersen, 2019; Broch, 2018; Broch & Gurholt, 2011; Eriksen, 1997). Det er også forskjell på tilbudenenes omfang. Noen tilbud kan anses som «happenings» med kort varighet, mens andre gir tilbud som gir rom for læring over tid.

Skolene (som Utdanningsetaten har ansvar for) har ofte god og direkte kontakt med aktørene som tilbyr aktiviteter, informasjon og opplæring. Både lærere/inspektører og eksterne tilbydere av friluftsliv gir gjennom intervjuer uttrykk for at samarbeidet fungerer godt. Gjennom tett samarbeid i over flere år har skolen og tilbyderne blitt godt kjent med hverandre og kommunikasjonen foregår i stor grad over e-post/telefon. Situasjonen våren 2020, med Covid 19, viser at båndene mellom tilbydere og enkelte skoler er tette. Da skolene ble gjenåpnet før sommerferien kom opplæringstilbudene tidlig i gang igjen (for eksempel Friluftsglede). For å koordinere gruppestørrelser og andre smittevernstiltak var det behov for et omfattende samarbeid mellom skolen og tilbyderne. De tette båndene mellom aktørene gjorde at tilbudene kunne gjennomføres med nødvendige tilpasninger.

Trenger skoler tilførsel av ressurser for å sikre undervisning i friluftsliv?

Mangfold og mangel på oversikt

Tabell 7.1 viser en oversikt over opplærings- og informasjonstilbud som er relevant for undervisningen i friluftsliv, og som frivillige organisasjoner og andre tilbyr skoler i Oslo (i tilfeldig rekkefølge). Oversikten er framkommet gjennom nettsøk, intervjuer og oversikter over fordelingen av kommunale tilskudd og prosjektmidler. Det kan finnes flere tilbud. Vår erfaring er at ikke alle tilbud annonseres, men gjøres kjent gjennom mer uformelle kontaktformer. Tilbudene som rettes mot skolene er populære og blir fulltegnet innen kort tid. Det tyder på at etterspørselen er stor.

Oversikten viser at antallet og omfanget av tilbud innen friluftsliv, som frivillige organisasjoner og kommunale aktører tilbyr skoler i Oslo, er omfattende og har et bredt faglig innhold. Oversikten gir god indikasjon på omfang og faglig innhold i undervisningstilbudene i friluftsliv som tilbys skoler i 2020. De fleste tilbudene retter seg mot barneskolen. Oversikten viser at mer enn 20 ulike aktører tilbyr undervisning i natur og friluftsliv til elever i 1. – 7. klasse. Da er Oslos kommunale bondegårder medregnet som selvstendige tilbydere. På ungdomsskolen viser oversikten at antallet tilbydere er fem, mens videregående skole har ett tilbud.⁸² Oversikten viser dermed en klar skjevhet knyttet til hvilke klassetrinn som blir tilbudt friluftslivsoplæring. Det er i hovedsak barneskolen, og spesielt 4. – 7. klasse, som får tilbud fra frivillige organisasjoner og kommunale aktører utenfor Utdanningsetaten.

Kartleggingen viser at det finnes en rekke ulike aktivitets-, opplærings- og undervisningstilbud innen friluftsliv og som lærere og elever i Osloskolen kan delta i. Kartleggingen viser også at det er utfordrende å få oversikt over og danne et helhetsbilde over hva som finnes, hvor mange elever, lærere og skoler som på denne måten får en innføring i et bredt spekter av friluftslivsaktiviteter og i spesifikke, avgrensede tema.

Tilbudene markedsføres ofte på tilbydernes hjemmesider eller ved direkte henvendelse til skoler og lærere de har samarbeidet med tidligere. Hva slags kontakt det er mellom skolen/lærerne og de ulike tilbyderne om faglig innhold og gjennomføring, varierer. Enkelte tilbud er «pakkeløsninger» som inkluderer organisering av transport, faglig innhold og nødvendig utstyr, eventuelt også lunsj. Ingen har i dag oversikt over hvilket omfang tilbudene har, og hva oppleggene tilfører elever, lærere og skolene.

Det er vanskelig å fremskaffe eksakte tall over antall deltakere og skoler som er involvert. Enkelte har presise statistikker, mens andre opererer med grove anslag, som «flere tusen». Et grovt estimat anslår at ca. 20 000 elever i Osloskolen deltar i undervisning og opplæring i friluftsliv gjennomført av andre enn skolens og elevenes faste lærere. Enkelte skoler får mange tilbud, og enkelte klasser er med på flere aktivitetstilbud i løpet av ett år. En undervisningsinspektør ved en barneskole i Groruddalen gir uttrykk for at skolen får mange tilbud, og at elever på 4. klassetrinn er med på fem friluftslivsopplegg med ulike eksterne aktører i løpet av skoleåret. Skolen vurderer å lage en plan for hvilke tilbud skolen og elevene skal være med på.

⁸² Prosjektet retter seg mot ungdom som har falt ut av videregående skole i Bydel St. Hanshaugen og er et samarbeid mellom bydelen og DNTOO. Det er ikke et tilbud Osloskoler «fritt» kan benytte.

Tabell 7.1 Opplæringstilbud i friluftsliv for elever i Oslo-skoler i regi av frivillige organisasjoner og kommunal forvaltning.

Arrangør	Prosjekt	Målgruppe	Antall deltak.	Finansiering	Varighet
Barneskolen/AKS					
Bondegårder i Oslo (10 – 12 stk)	Besøkgårder	Barneskolen, AKS, barnehager. Elever m/ særskilte behov		Oslo kommune/ Bydelene	Dagsbesøk
FRIGO	«Skole-samarbeidet»	Hovedsakelig barneskolen, noen ungdomsskoler/Vgs	Ca. 7000 elever	Byrådsavdelingen for helse, eldre og innbyggertjenester	Dagsopplegg
Besøkssenter våtmark Oslo	Østensjøvannet Lilleøyplassen	3. – 7. klasse	«Tusenvis» (ref. nettside)	Klima- og Miljødepartementet	Dags- og halv-dagsopplegg
FRIGO	«Kampen friluftsgruppe»	5. – 7. klasse		Bydel Gamle Oslo	Ukentlig turgruppe
Skiforeningen	«Friluftsglede»	3. – 4. klasse	Ca. 2500 elever	Miljødirektoratet, Bymiljøetaten og egne midler	Inntil 7 dager pr. elev i løpet av 2 skoleår
Oslomarkas fiske-administrasjon OFA	«Fiske i storbyen»	Barneskolen og Aktivitetsskolen	1100 – 1200 hvert år.		Dagsopplegg
Sommerskolen	Friluftstroppen ferietilbud	5. – 7. klasse		Utdannings-etaten/Oslo K.	En uke
Skogselskapet	Skoleskogdager	6. klasse	2275 elever	Tilskudd og egne midler	Dagsopplegg
Oslo og omland friluftsråd	Ferieaktiviteter for AKS	Elever i AKS	Ca. 200 elever	Utdanningsetaten	Dagsopplegg i ferieuker
Leirskoler	Vangen/ Skiforeningen og Kobberhaughytta (DNT)	Barneskolen		Oslo kommune	3 – 5 dager
Markaskolen	Bogstad/ Sørkedalen	4. – 7. klasse		Utdanningsetaten	Dagsopplegg
Oslofjordens Friluftsråd	Natur og friluftsviledning, Undervisning for klasser	Barne- og ungdomsskolen		Kommuner og fylkeskommuner Tilskudd	Dagsopplegg
Ungdomsskolen					
Besøkssenter våtmark Oslo	Østensjøvannet og Lilleøyplassen (Oksenøen)	8. – 10. klasse	«Tusenvis» (ref. nettside)	Klima og Miljødepartementet	Hel dag og halv dag
FRIGO	«Ø på snø»	7. klasse 8. – 10. klasse		Byrådsavdelingen for helse, eldre og innbyggertjenester	Dagsopplegg mulig å fortsette selvstyrt
Markaskolen	Bogstad/ Sørkedalen	8. – 10. klasse		Utdanningsetaten	Dagsopplegg
Oslo sjøskole	Hovedøya	9. klasse	Ca. 6300 i 2016	Utdanningsetaten	Dagsopplegg
DNT Ung i Oslo	«Opptur» Friluftslivsdag for skoler	8. klasse			Dagsopplegg
Videregående					
DNT OO	Skar prosjektet – Alternativ skole	«Drop-out» elever i videregående skole	10 – 20 elever.	Bymiljøetaten, bydel St. Hans-haugen	2 dager i uken i tre mnd.
Mottaksklasser					
Oslo og omland friluftsråd	Introduksjon til friluftsliv	Mottaksklasser 6 – 19 år.	Ca. 1700 under 19 år.	Kommuner og fylkeskommuner Utdanningsetaten, Kommunale tilskudd	Dagsopplegg inntil 4 ganger i løpet av ett år.
Skiforeningen	«Friluftsglede»	Mottaksklasser		Miljødirektoratet, Bymiljøetaten og egne midler	Inntil 4 dager pr. elev
Kompetansehevingstiltak for lærere/AKS ansatte					
Oslofjordens Friluftsråd	Metodekurs og inspirasjonskurs for pedagoger	Lærere/AKS ansatte/barnehage-ansatte		Kommuner og fylkeskommuner-tilskudd	3 timer
Oslo og omland friluftsråd	«Læring i friluft» Kompetansehevingkurs	Lærere/AKS ansatte		Utdanningsetaten	Heldagskurs

I alle prosjektene er det offentlige involvert, enten gjennom kommunal og statlig forvaltning og tilskudd. Midlene kommer også fra stiftelser eller fra organisasjonenes egne midler. Bymiljøetaten er en viktig støttespiller i flere av prosjektene, knyttet til fysisk tilrettelegging i naturen (løypepreparering, gapahuker, turstier, lysløyper osv.) og gjennom økonomiske tilskudd til frivillige organisasjoner eller på annen måte. Enkelte prosjekter er «rene» kommunale tiltak og er en del av Utdanningsetatens virksomhet, slik som Sommerskolen, Oslo sjøskole⁸³, Markaskolen og (tilskudd til) Leirskoler. Sollerudstranda skole er en praksisrettet alternativ ungdomsskole som legger stor vekt på naturbruk (dyre og hestestell) og friluftsliv i sitt pedagogiske arbeid med hovedsakelig ungdomsskoleelever i 9. og 10. trinn.⁸⁴

Undervisningsoppleggene som organiseres og gjennomføres av frivillige organisasjoner og kommunale aktører, fremstår som profesjonelle. Det innebærer at det er lite frivillighet involvert, i form av ulønnet arbeid eller dugnadsinnsats. Organisasjonene har vanligvis høy kompetanse innen sine områder. Flere frivillige organisasjoner har i dag ansatte med lærerkompetanse samt erfaring fra arbeid i skolen. Mange ansatte har også høy friluftslivsfaglig kompetanse. I den grad organisasjonene benytter frivillige, får disse intern opplæring, mens ansvaret for det faglige innholdet står organisasjonenes ansatte for.

Gjennom intervjuer med representanter for frivillige organisasjoner kommer det frem at barneskolen i langt større grad enn ungdomsskolen og videregående skole, er villige eller har muligheter til å frigjøre tid og omorganisere timeplanen for å gjennomføre friluftslivsoppleggene de blir tilbudt. De frivillige organisasjonene velger derfor ofte barneskoler som primær målgruppe for sine tilbud. Dette betyr at det er organisatoriske forhold, og ikke læreplanene/undervisningsplanene eller behov for ekspertise, som er bestemmende for hvem som får tilbud om friluftslivsundervisning. Læreplanene for ungdoms- og videregående skoler har omfattende og ambisiøse læringsmål for friluftsliv, noe som tilsier at behovet for faglige og pedagogiske undervisningsopplegg, er like stort her som for barneskolen. Tilbudene om friluftslivsundervisning er i hovedsak kostnadsfrie for skolene.⁸⁵ I tillegg stiller tilbyderne som regel med nødvendig utstyr til gratis disposisjon. Det eneste elever og lærere må stille med er hensiktsmessig bekledning. Det er lærernes ansvar å sikre at elevene er faglig forberedt. Representanter for skolene (lærere og inspektører), som er intervjuet, gir uttrykk for at mulighetene til å låne hensiktsmessig utstyr gjør tilbudene attraktive for skolene. Tilbud om utstyr til alle elever reduserer merarbeid knyttet til undervisningens gjennomføring, og gir alle elever like forutsetninger for å delta. Mangel på utstyr kan heller ikke brukes som en unnskyldning for ikke å delta. Sett slik bidrar eksterne tilbud til å utjevne sosiale ulikheter og forutsetninger for å delta og prøve ulike friluftslivsaktiviteter.

De fleste tilbudene gjennomføres i vår- og høstsesongene. Når undervisningen gjennomføres på vinteren, tilbys utstyr som trengs, slik som klassesett med skiutstyr og støvler. Skolene erfarer at dette er nødvendig i dag for at alle elever skal delta i vinterundervisning ute. Undervisning i friluftsliv på vinteren er generelt langt mer ressurskrevende enn på barmark.

⁸³ Oslo sjøskole (etablert i 1959) holder til på Hovedøya og driver hovedsakelig opplæring i sjøvett og livredning i åpent vann til 9.klassinger ved Oslo skolene. Ca. 6300 elever besøkte Oslo sjøskole i 2016. <https://sjoskolen.osloskolen.no/om-skolen/om-oss/skolens-historie/> (hentet 02.09.2020).

⁸⁴ <https://sollerudstranda.osloskolen.no/> (hentet 17.06.2020).

⁸⁵ Enkelte tilbud har en deltakeravgift per skoleklasse eller per elev, som er lav og nærmest symbolsk. Tilbyderne erfarer at en lav avgift fører til at skolene i større grad forplikter seg til å gjennomføre. Avlysninger i siste liten blir redusert når skolene har betalt en liten sum for undervisningen.

20 år etter at FRIGO innledet sitt skolesamarbeid kan vi oppsummere at behovet for skoling av lærere fortsatt er stort. I løpet av disse årene er friluftsliv som fag og emne styrket i faglærerutdanningene for kroppsøving og idrettsfag, og flere bachelorstudier der friluftsliv er et bærende fag, har vokst fram. Likevel kan mangel på kompetanse og interesse blant lærere i skolen, være en utfordring og barriere for at undervisning i friluftsliv i skolen skal gjennomføres etter læreplanene. Det kan imidlertid også være et uttrykk for at undervisning i friluftsliv utfordrer organiseringen av skoledagen og vanskelig lar seg innpasse i timeplanen.

Behov for plan, samordning og kunnskap

Byrådserklæringen (2019), *Plattform for byrådssamarbeid mellom Arbeiderpartiet, Miljøpartiet de Grønne og Sosialistisk Venstreparti i Oslo 2019–2023*, framhever at det er et mål at «Osloskolen skal samarbeide mer med friluftslivsorganisasjoner og idretten» (s.45). I dette kapitlet har vi vist at slikt samarbeid er etablert på måter som møter ulike undervisningsbehov. Vi har også vist at arbeidet i dag er avhengig av initiativ fra frivillige organisasjoner, og om enkeltlærere og skoler som får tilbud, velger å respondere positivt.

Det finnes i dag ingen systematisk kunnskap eller samlet vurdering av tilbudenes faglige innhold, som viser hva elever tilegner seg av erfaringer på ulike klassetrinn, og hvordan skolene inkluderer de eksterne tilbudene i sitt daglige faglige og pedagogiske arbeid. Det mangler en kommunal instans som samordner tilbudene, og som foretar viktige avveininger av hvilke prosjekter som bør få offentlig støtte. Slike vurderinger bør også inkludere formelle krav til pedagogisk kompetanse eller andre former for kvalitetssikring. Et viktig spørsmål er om ressursene kan brukes på andre måter som sikrer forutsigbarhet og progresjon gjennom skoleløpet.

Friluftslivsundervisning i Osloskolen er lite undersøkt og fremstår som et uoversiktlig og tilfeldig med stor usikkerhet omkring hva slags undervisning elever flest får og hva slags erfaringer, ferdigheter og kunnskap elevene tilegner seg. Det finnes ingen overordnet plan for hvordan samarbeidet mellom frivillige organisasjoner og kommunes ulike «ekstratilbud» skal organiseres og samordnes. Det er behov for en plan som er kunnskapsbasert, som tydeliggjør innhold og prioriteringer i opplæring og aktiviteter, og der det tas begrunnede hensyn til elever og grupper som har behov for særskilt tilpassede undervisningstilbud og aktivitetsopplegg.

8 Oppsummering av kommunale virkemidler og tiltak – anbefalinger for en målrettet og systematisk forvaltning

Sammenfatning

Vanligste former for virkemidler og tiltak

For frivillige organisasjoner:

- Generelle driftstilskudd
- Prosjekttstilskudd
- Leieavtale drift av kommunal eiendom for organisering av aktiviteter
- Friplassordninger

Områdesatsing i kommunal forvaltning - bydelsnivå:

- FRIGO i Bydel Gamle Oslo
- FRIGO skolesamarbeid
- «FRIGO i Bydel Grorud»
- Ferietilbud

Annet:

- Folkehelse- og frisklivsarbeid
- Leieavtaler eiendom

Frivillige organisasjoner

- Sosialt utjevnenende tiltak organiseres som prosjekter og er finansiert via offentlige tilskudd, stiftelser og/eller private fond.

Fire organisasjoner skiller seg ut med omfattende tilbud/tiltak:

- Skiforeningen med prosjektet *Friluftsglede*
- Den flerkulturelle organisasjonen *Wild X*.
- DNT Oslo og Omegn med prosjektene *Lek deg sprek* og *Barnas Turlag*
- Oslo og Omland Friluftsråd med *Introduksjon til friluftsliv for Mottaksklasser*.

FRIGO – Friluftssenteret i Bydel Gamle Oslo

FRIGO er en del av det kommunale tjenestetilbudet til barn og unge i Bydel Gamle Oslo:

- Tilbyr et allsidig, omfattende og helhetlig tilbud i fritid og alle ferier.
- Organiserte fritidsaktiviteter regelmessig hver uke.
- Bruker bydelens grøntstrukturer, fjorden, øyene og Marka ukentlig, og fjellet i ferietilbud.
- Alle aktiviteter er gratis for barn og unge i Bydel Gamle Oslo.
- Drifter en stor utstyrsbank for gratis utlån til enkeltpersoner og grupper.

Hvordan systematisere og målrette virkemidler og tiltak?

Målene, kunnskapsbehovene og problemstillingene som denne studien reiser er omfattende. De fem innledende spørsmålene kan sammenfattes i to overordnede problemstillinger:

- *Hvordan kan sosial ulikhet i barn og unges deltakelse i friluftsliv forstås og utjevnes?*
- *Hvordan kan Oslo kommunes virkemiddelapparat gjøres mer målrettet?*

Frivillige organisasjoner som virkemiddel

Muligheter:

- Har kompetanse, engasjement, organisasjon
- Gode eksempler, varierte eksempler
- Varierte aktiviteter

Barrierer:

- Prosjektfinansiering skaper kortsiktighet og mangel på forutsigbarhet
- Begrensede midler skaper begrenset innsats
- Begrenset rekruttering av frivillig (gratis) arbeidsinnsats.

Sosiale utjevning?

Organiserte friluftslivsaktiviteter:

- **for få** i antall – og altfor få i forhold til mål, utfordringer og behov
- når et begrenset antall barn & unge
- mangler regelmessighet og forutsigbarhet

Ferie- og friluftslivsaktiviteter

- en «vinneroppskrift»
- stort behov uavhengig av sosial bakgrunn
- fulltegnes raskt, lange ventelister.
- åpne aktivitetstilbud på faste steder til fast tid hver uke

Behov for plan og samordning

Det er behov for

- for en overordnet plan for og samordning av oppgaver, prioriteringer og innsats på by- og bydelsnivå
- formelt samarbeid med frivillige organisasjoner og kommunen/bydelene, samt tydeliggjøring av forventninger, prioriteringer og finansiering av organisasjonenes innsats
- tallgrunnlag og kunnskap som grunnlag for samordnet plan å styrke friluftsliv i skolen og på fritida

8 Oppsummering av kommunale virkemidler og tiltak – anbefalinger for en målrettet og systematisk forvaltning

Et hovedformål for *Studie av friluftsliv blant barn og unge i Oslo* er å utvikle kunnskap om hvordan Oslo kommune skal kunne arbeide målrettet og systematisk for at alle barn og unge «skal få oppleve friluftslivets gleder, mestring og trygghet i natur», og at sosiale forskjeller i deltakelse og helse utjevnes. I dette kapitlet sammenfatter vi hovedfunn i studien som danner kunnskapsgrunnlaget for våre forslag og anbefalinger til Oslo kommune. I oppdragsbeskrivelsen framhever kommunen ved Bymiljøetaten at studiens sluttresultat skal kunne ut i kunnskap som kan bidra til at:

«Kommunen skal arbeide systematisk med å utjevne sosiale helseforskjeller, og sikre at Oslo kommune er godt tilrettelagt for friluftsliv, spesielt for barn og unge. Det er i den sammenheng nødvendig at friluftsliv i tradisjonell forstand og det urbane friluftslivet adresseres».

Sosial ulikhet og sosial utjevning

Kommunale virkemidler og tiltak handler om kommunal politikktutforming og politikkimplementering (Trætteberg m.fl., 2020). Kommunal politikktutforming tar utgangspunkt i overordnede nasjonale mål, retningslinjer og kommunenes lovpålagte oppgaver. Flere nasjonale og kommunale styringsdokumenter har de siste tjue årene gjentatte ganger pekt på verdien av samarbeid mellom offentlig sektor og frivillige organisasjoner for å styrke barn og unges oppvekst- og levekår generelt, og deltakelse i friluftsliv spesielt. Folkehelseloven (2011), kommunens frivillighetspolitikk (Oslo kommune, 2016) og regjeringens Handlingsplan for friluftsliv, som er utarbeidet i et samarbeid mellom alle departementene (Klima- og miljødepartementet, 2018, s.5), formulerer mål og legger føringer for kommunens ansvar for og arbeid med å stimulere flere til å bruke nærmiljøet og naturområdene i Marka(grensen), grøntstrukturer i byen og langs fjorden. I denne sammenhengen oppfattes frivillige organisasjoner å ha en nøkkelrolle.

Grunnlaget for å studere frivillige organisasjoners bidrag som virkemiddel i statlig og kommunal friluftslivspolitik ligger i samfunnsoppdraget som defineres i Meld St. 18 (2015 – 2016) *Friluftsliv: Natur som kilde til helse og livskvalitet* (Klima- og miljødepartementet, 2016). Handlingsplan for friluftsliv presiserer blant annet at de overordnede nasjonale mål for friluftslivsliv, er å stimulere alle grupper i befolkningen til økt friluftslivsaktivitet, i alle livsfaser og uavhengig av bosted og sosial bakgrunn. Sårbare og utsatte barn og unge er en særskilt definert målgruppe, nærmere presisert til utvikling av tiltak for å rekruttere barn og unge med minoritetsbakgrunn, nedsatt funksjonsevne og som vokser opp i familier med levekårsutfordringer (Klima- og miljødepartementet, 2018, s.40). Prioriteringene peker fram mot iverksetting av kommunale virkemidler og tiltak for å redusere sosiale forskjeller i deltakelse, livskvalitet og helse og å prioritere barn og unge i bydeler omfattet av kombinert statlig og kommunal Områdesatsing.

Den nasjonale Handlingsplanen for friluftsliv berører eksplisitt virkemidler og tiltak rettet mot virksomheter i regi av frivillige organisasjoner i alminnelighet og kommunal forvaltning i levekårsutsatte

bydeler spesielt. Planen gir oversikt over Regjeringens viktigste tiltak og føringer i arbeid med friluftsliv og deler samfunnsoppdraget i fem hovedområder som deretter konkretiseres i flere tiltak (s.5):

- Frilftsloven og allemannsretten,
- Friluftslivets arealer og infrastruktur,
- Friluftslivsaktivitet,
- Høsting av naturressurser i friluftsliv og
- Friluftsliv og verdiskaping.

Denne studiens mandat berøres spesielt av tiltaksområdet «Friluftslivsaktivitet» (Klima- og miljødepartementet, 2018, s.33-43) og tiltakene i avsnittet «Nærmiljøet, byer og tettsteder» (s.13–16) som hører inn under hovedpunktet «Friluftslivets arealer og infrastruktur». Punktene berører direkte erfaringer fra og videreføring av Groruddalssatsingen (2007–2016) og konkluderer slik: «Det er viktig for regjeringen at friluftslivet får en bredere plass ved kommunal- og regional planlegging» (s.14). Deretter oppfordrer handlingsplanen til at statens samarbeid med Oslo kommune om Groruddalssatsingen skal videreutvikles med vekt på «kartlegging av metoder og virkemidler for å ivareta og utvikle områder for friluftsliv i nærmiljøet, og for å utvikle nye områder for friluftsliv». Videre anses erfaringene som relevante for «fremtidige områdesatsinger» flere steder i landet.

«Erfaring viser at målrettet og systematisk innsats er viktig for å oppnå varig effekt, og at samarbeid på tvers av sektorer er en forutsetning for å lykkes med dette. Erfaringer fra Groruddalssatsingen og andre tilsvarende områdesatsinger viser at tilrettelegging for friluftslivsaktivitet, spesielt for lavinntektsgrupper og grupper med minoritetsbakgrunn, kan være viktig for å oppnå målsettingene i områderettet innsats» (Klima- og miljødepartementet, 2016, s.14–15).

Den nasjonale Handlingsplan for friluftsliv definerer flere tiltak som kommunene kan legge til grunn for arbeidet med å øke deltakelsen i friluftsliv, slik som «... tilskuddsordninger, områdesatsinger og andre prosjekter og satsinger» (Klima- og miljødepartementet, 2018, s.40). Handlingsplanen nevner spesielt et samarbeid mellom Miljødirektoratet, Oslo kommune ved Bydelene og Bymiljøetaten og frivillige organisasjoner (s.38). Så langt kan vi ikke se at det er tatt initiativ til at organisasjonene er invitert til samarbeid eller at samarbeidet er kommet i gang. Vi kan heller ikke se at føringene har ført til at de økonomiske rammene for tilskudd til friluftslivsaktiviteter som frivillige organisasjoner kan søke om tilskudd fra, har økt. Det har vært en nedgang i tilskuddsrammen fra 2019 til 2020 i Oslo kommune. Dette begrunner Bymiljøetaten med at det i 2019 ble gitt ekstraordinære midler til friluftslivsaktiviteter i forbindelse med markeringen av Oslo som Europas miljøhovedstad 2019. Den nasjonale handlingsplanen for friluftsliv og kartleggingene vi har gjennomført, gir flere argumenter for at det er behov for betydelig økning i tilskuddsrammene. Dette er nødvendig for at organisasjonene skal kunne iverksette tiltak til barn og unge som har behov for friluftslivstilbud, og som imøtekommer utfordringenes omfang.

I denne studien har vi tolket føringene i de overordnede nasjonale og kommunale retningslinjer for friluftslivs- og helsepolitikken som at frivillige organisasjoner tillegges en viktig oppgave som virkemiddel for iverksetting og realisering av offentlig politikk. Det bør også innebære at organisasjonene tas med i utarbeidelse av planer og prioriteringer for at Byrådets uttrykte ønske om «tett samarbeid» skal bli en realitet (jf. Byrådserklæringen, 2019, s.41). Studien dokumenterer at satsing på frivillighet for å skape sosial utjevning er en sårbar strategi, dersom frivillighet først og fremst tolkes som mobilisering til dugnadsinnsats, og som en kostnadseffektiv og rask strategi for å løse omfattende

samfunnsutfordringer. Dersom en vektlegger frivillighet i betydningen sivilsamfunnsansvar, medborgerskap og folkedemokrati, må organisasjonene tilføres ressurser til å utføre oppgavene og inviteres til en drøfting, avklaring, samordning og prioritering av dem. De økonomiske tilskuddsrammene må skaleres opp og balanseres mot oppgavenes omfang og politiske forventninger til sosial utjevning.

Kunnskap om kommunale virkemidler og tiltak

Status i dag

Et hovedformål for denne studien er å utvikle kunnskap om hvordan Oslo kommunes virkemiddelapparatet bør innrettes for at alle barn og unge «skal få oppleve friluftslivets gleder, mestring og trygghet i natur». Hva som bør regnes som kommunale virkemidler, er ikke definert i tilbudsinnbydelen eller tydeliggjort i kommunale plandokumenter vi henviser til. I denne studien forstår vi virkemiddelapparatet som hele kjeden fra politikkutforming i overordnede nasjonale og kommunale planer til implementering av aktivitetstiltak som møter målgrupper av barn og unge. Virkemidler finnes på flere nivåer, i ulike former og er innsatser som muliggjør spesifikke (tidsbegrensede) handlinger for å nå konkrete mål. Ulike virkemidler kan ha flere tiltak. Det er imidlertid ikke alltid enkelt å skille mellom virkemidler, aktører og tiltak. Kartleggingen har vist at i tillegg til lovpålagt utdanningsvirksomhet som inkluderer natur som læringsarena, har kommunal forvaltning opprettet andre virkemidler for å tilby organiserte friluftslivstjenester og stimulere til økt aktivitet på fritida og i ferier til barn og unge. Slike organisatoriske virkemidler finnes i enkelte bydeler. FRIGO i Bydel Gamle Oslo er det mest helhetlige og omfattende eksemplet som er en del av bydelens forvaltning og tjenestetilbud. I tillegg viser kartleggingen at både stat og kommune oppfatter frivillige friluftslivsorganisasjoner som virkemiddel for nasjonal og kommunal politikk. I praksis blir frivillige organisasjoner også aktører for å realisere målene ved å igangsette målrettede og spesifikke aktivitetstiltak. Gjennom tilskudd får frivillige organisasjoner tilgang til ressurser som de kan omsette i tiltak – i organiserte friluftslivsaktiviteter rettet mot definerte mål og målgrupper.

Organisasjonene utvikler prosjekter, søker om tilskudd og omsetter innvilgede tildelinger i praktiske tiltak. Også FRIGO må sikre (deler av) sin drift og prosjektutvikling gjennom søknader om statlige tilskuddsmidler og til stiftelser og private fond.⁸⁶ Det er med andre ord flere likhetstrekk mellom kommunale tjenestetilbud/-tiltak og de tiltak frivillige organisasjoner skaper. Som virkemidler har de to formene likevel forskjellige økonomiske forutsetninger, og kanskje når det gjelder autonomi. Frivillige organisasjoner må balansere innsatsen og engasjementet i sosiale tiltak opp mot andre organisatoriske, økonomiske og medlemsbaserte interesser. Når det gjelder innholdet i de praktiske friluftslivsaktivitetene og tilbudene som gis til barn og unge, er det store likheter mellom frivillige og kommunale tiltak.

I barne- og ungdomsrettet friluftslivsarbeid er et spekter av organiserte friluftslivsaktiviteter relevante, der hensikten er å imøtekomme behov og interesser hos barn og unge med ulike forutsetninger, interesser og ulik alder. Derest er målet at deltakelsen skal bidra til å redusere sosiale forskjeller i friluftsliv og helse. Aktivitetene omfatter innføring i grunnleggende friluftslivsferdigheter, aktiviteter som

⁸⁶ FRIGO ferie og fritid finansieres hovedsakelig fra Bydel Gamle Oslo, men også fra inkluderingsmidler fra Barne-, ungdoms- og familiedepartementet (Bufdir) etter årlige søknader. FRIGO byomfattende finansieres via Byrådsavdelingen for helse, eldre og innbyggertjenester og fra Eivind Astrups Allmenntilleggs Stiftelse (i fem år, en periode som avsluttes 2020).

kan utøves i ulike naturmiljøer og også gi muligheter for å prøve og å utvikle spesielle ferdigheter i aktiviteter som fordrer spesialisert utstyr, øvelse og veiledning. Med en slik bred forståelse av begrepet, kan aktivitetene utøves i ulike naturmiljøer, som rommer muligheter for varierte, uforutsette og overraskende utfordringer og erfaringer. Erfaringer som legger grunnlaget for innholdsrike og meningsfulle natur-, mestrings- og fellesskapsopplevelser som kan kategoriseres innunder de tre overordnede former for friluftsliv i Oslo; markafriluftsliv, byfriluftsliv og fjordfriluftsliv.

Lorentzen, Klausen, Berglund og Waldahl (2007) viser i en analyse av *Frivillighet i storby*, der Oslo kommune er en av casene som studeres, at kommunenes politikkomplementering overfor frivillige organisasjoner i hovedsak handler om fire virkemidler:

- økonomiske tilskuddsordninger (kontantoverføringer; drifts- og prosjektmidler)
- andre former for ressursoverføring (leie-/driftsavtaler for kommunale eiendommer)
- råd og utvalg for medborgerinnflytelse
- kommunen kjøper tjenester fra frivillige organisasjoner.

Inspirert av studien til Lorentzen m. fl. (2007) og med grunnlag i kartleggingen av organiserte friluftslivsaktiviteter og tiltak som vi har gjennomført, har vi identifisert ulike virkemidler som Oslo kommune anvender i dag. Noen av virkemidlene er rettet mot frivillige organisasjoner og sikter mot å stimulere organisasjonene til å gjennomføre målrettede tiltak. Andre virkemidler og tiltak er utelukkende rettet mot kommunens egen forvaltning, og først og fremst mot sårbare og utsatte grupper av barn og unge i bydeler med vedvarende levekårsutfordringer. Tabell 8.1 gir en oversikt over virkemidler og tiltak vi har identifisert gjennom kartleggingen og analysene. Synsvinkelen fanger opp aktørperspektivet og er dermed sett fra ståstedet til den som organiserer friluftslivsaktiviteter og tiltak for barn og unge.

Tabell 8.1 viser at kommunale virkemidler og tiltak for å fremme deltakelse i friluftsliv er varierte og ikke umiddelbart tilgjengelige. De viktigste virkemidlene som kommunen tilbyr organisasjonene er driftstilskudd, prosjektmidler og støtte i form av leie- og driftsavtaler for kommunale eiendommer. Dette kaller Lorentzen m.fl. (2007) for kontantstøtte og en form for mer skjult ressursoverføring. Vi har identifisert enkelte eksempler på at kommunen kjøper tjenester av frivillige organisasjoner. Utdanningsetaten har for eksempel kjøpt kurset Læring i Friluft fra OOF som etterutdanning for ansatte i aktivitetsskoler (2019 og 2020). Vi har ikke funnet eksempler på at kommunen har invitert organisasjonene til dialog, samarbeid og erfaringsutveksling om hvordan den nasjonale Handlingsplan for friluftsliv skulle følges opp og arbeidet utvikles gjennom videreutvikling av metoder og tiltak for friluftslivsaktiviteter i alminnelighet og som ledd i områdesatsingene. Så langt er det ikke tydeliggjort hvordan «tett samarbeid» mellom kommunen og frivillige organisasjoner skal organiseres og samordnes.

Tabell 8.1 Tilgjengelige virkemidler og tiltak for aktivitetsfremmende friluftslivsarbeid blant barn og unge i regi av frivillige organisasjoner og kommunens (bydels)forvaltning i Oslo kommune 2020.

Kommunale virkemidler/tiltak for frivillige organisasjoner (Statlige og) kommunale <i>tilskudd til friluftslivsaktiviteter</i> i regi av frivillige organisasjoner og friluftsråd (også kalt aktivitetsmidler).	Vurderinger
	Avgjørende betydning. De økonomiske rammene er små, skaper få og gode eksempler på relevante tiltak. Begrensede tilskuddsrammer og begrenset tilgang til dugnadsinnsats, fører til at den samlede innsats i byen og enkeltbydeler når et fåtall barn og unge. For at arbeidet skal redusere sosiale forskjeller, må tilskuddsrammen øke betydelig og balanseres mot behov og omfang.
Leie- og driftsavtaler for kommunal eiendom som frivillige organisasjoner disponerer til sine aktivitetsfremmende tiltak (friluftlivssentre, bondegårder, utstyrslager mm.)	Stor betydning.
Bydelsmidler til fritidsaktiviteter og nærmiljøtiltak, til lokale tiltak i regi av organisasjoner og lokale grupper.	Minimal betydning.
Fritidsstipend for enkeltbarn og unge, som frivillige organisasjoner står som søkere av.	Liten betydning for deltakelse i organiserte friluftslivsaktiviteter.
Ferietilbud – støtte til friplasser i ordinære ferietilbud i regi av frivillige organisasjoner.	Stor betydning, stort potensiale.
Kommunale virkemidler/tiltak for kommunal forvaltning	
Statlig-kommunal områdesatsing: Innlemming av FRIGO i bydelsforvaltningen i Bydel Gamle Oslo – på fritida og i ferier. Inkluderer både stillings- og driftsressurser.	Stor betydning i én bydel.
Statlig-kommunal områdesatsing:	
Statlig-kommunal områdesatsing: Kommunale ferietilbud med vekt på friluftslivsaktiviteter.	Stor betydning, stort potensiale
Frisklivs- og frivillighetssentraler i bydelene	Benyttes i begrenset grad i dag rettet mot barn og unge, begrenset betydning.
Kommunale fritidsklubber i bydelene	Få tilbud, liten betydning.
Utlånsordninger for idretts- og friluftslivsutstyr (FRIGO).	Stor betydning, stor etterspørsel.
Kjøp av tjenester fra frivillige friluftslivsorganisasjoner (for eksempel etterutdanningskurs).	Benyttes i noen grad, kan vurderes utviklet.
Planfesting av natur og uteaktiviteter i Rammeplan for Aktivitetsskolene.	Vet lite om hvordan planer omsettes i praksis.
Fysisk utvikling og tilrettelegging for friluftsliv i grønstrukturer, fjordområdene og forvaltning av Oslo kommunes skoger (Oslo kommune, 2020a; 2018).	Avgjørende forutsetning, men ikke alene tilstrekkelig. Kommunale dokumenter dokumenterer god oversikt over hva som gjøres, planlegges og er finansiert.
Osloskolen – gjennom læreplanfestet undervisning i barnehager, grunnskoler og aktivitetsskoler.	Stor variasjon mellom skoler og klasser.
Samfinansiering bydel og frivillige organisasjoner	
Samarbeidsprosjekt - samfinansiering bydel og Aktivitetsguider.	Vurderes som god i saksframlegget byråds sak 198/19.
Utlånsordninger for idretts og friluftslivsutstyr? BUA m.fl.	Stor betydning, stor etterspørsel.
Kommunale tiltak som er individrettede	
Sommerskoleuker med friluftslivsaktiviteter.	Ferieaktiviteter er generelt populære.
Kommunale virkemidler/tiltak for skoler, barnehager og aktivitetsskoler	
FRIGOs skolesamarbeid på tvers av bydeler, mulig utvidelse til flere bydeler Groruddalssatsingen. Inkluderer både stillings- og driftsressurser.	Stor betydning. Fornøyde Lærere/elever, utviklingsmuligheter. Eksemplarisk.
Oslo sjøskole, Sollerudstranda skole; Markaskolen; Sommerskolen; støtte til Leirskoleopphold, annet.	Behov for en egen studie av muligheter for og effekter av friluftsliv i Osloskolen, barnehager og aktivitetsskoler.

Kommunens ansvar

Vi har i kunnskapsoversikten vist til forskning som framhever at friluftsliv som samfunnsområde er lite spesifisert i kommunal forvaltning, og at dette særlig gjelder for forvaltningen av natur og friluftsliv som aktivitetsområde og læringsarena for barn og unge. Vi finner at friluftslivsaktiviteter er lite definert og spesifisert i kommunalt planverk, og at det også er fragmentert og uoversiktlig. Friluftsliv berører på statlig nivå flere departement og direktorater, både jus og areal, kultur, fritid og frivillighet, folkehelse, oppvekst og utdanning (skole). Hovedansvaret for friluftsliv som samfunnsområde har Klima- og miljødepartementet. I Oslo har Byrådsavdelingen for samferdsel og miljø og Bymiljøetaten hovedansvaret for friluftsliv og også et delegert ansvar for de frivillige friluftslivs-, natur- og miljøorganisasjonene. Byrådsavdelingen for oppvekst og kunnskap har ansvaret for friluftsliv i barnehager, grunnskoler og aktivitetsskoler. Byrådsavdelingen for kultur, idrett og frivillighet har et særlig ansvar for tilskudd til kulturaktiviteter og til barne- og ungdomsorganisasjoner, inkludert til natur-, miljø- og friluftslivsorganisasjoner for barn og unge. Byrådsavdelingen for eldre, helse og innbyggertjenester har hovedansvaret for folkehelsen og for fysisk aktivitet som en kilde til god helse og livskvalitet gjennom livet. Det er også denne Byrådsavdelingen som har ansvar for bydelsbudsjettene og for FRIGOs (byomfattende) aktiviteter. Byrådsavdelingen for byutvikling har ansvaret for Plan- og bygningsloven og dermed for arealforvaltning og omregulering av områder til friluftsliv. Med tanke på friluftslivsaktiviteter re det eiendomsforvaltningen og leieavtaler for friluftslivssentre og særlig for Områdesatsingene som framstår som viktig.

Med folkehelseloven (2011) er hovedansvaret for det tverrsektorielle folkehelsearbeidet lagt til kommunene. Samtidig blir kravene til systematisk innsats og langsiktighet sterkere betont. Kommunene har fått ansvar for å legge til rette for samarbeid med frivillig sektor, stimulere til økt fysisk aktivitet og bedre folkehelse og utjevne sosioøkonomiske helseforskjeller. Med nasjonal Handlingsplan for friluftsliv forventer regjeringen også at kommunene skal ta et økt ansvar for å stimulere til økt deltakelse i friluftsliv. Vi har erfart at bydelene tar ansvaret for folkehelsen på alvor og følger opp med utvikling av folkehelseplaner for sine områder. Det finnes ingen motstand mot å satse på natur, friluftsliv og barn/unge, men temaet er ikke tydeliggjort eller satt på dagsorden, så langt. Ansvaret for folkehelsen er lagt til alle politikkområder, og friluftsliv oppfattes generelt som et demokratisk «lavterskel-gode», gratis og allment tilgjengelig gode.

Vi har vist at Oslo kommune sett under ett har flere virkemidler og at flere byråder og etater er involvert, uten at det er tydelig kommunisert hvordan ansvaret er fordelt og arbeidet organisert mellom byrådsavdelinger og etatene. Det er også vanskelig finne at det ligger en plan og samordning til grunn for arbeidet med å fremme deltakelse i friluftslivsaktiviteter. Slik informasjon er det vanskelig å få oversikt i kommunens over i overordnede politiske dokumenter og gjennom søk på Oslo kommunes hjemmesider, herunder de ulike forvaltningsenheter og bydeler. Arbeidet for å fremme deltakelse i friluftslivsaktiviteter framstår dermed som lite definert, fragmentert og med liten samordnet innsats.

Tabell 8.2 oppsummerer hvordan ansvar, oppgaver og virkemidler som direkte og indirekte berører tiltak for å stimulere økt deltakelse i friluftsliv blant barn og unge på fritida, er fordelt mellom ulike byrådsavdelinger. Tabellen illustrerer kompleksitet og viser at friluftsliv for barn og unge ikke er et

definert område. Det er behov for avklaring og tydelighet. Informasjonen er basert på tilgjengelige kilder.⁸⁷

Tabell 8.2 Tankekart for tverrsektoriell ansvarsfordeling for friluftslivsaktiviteter mellom byrådsavdelinger i Oslo kommune i 2020.

	Ansvarsområder Friluftslivsaktiviteter	Virkemidler for økt deltakelse i friluftslivsaktiviteter blant barn og unge
Byrådsavdeling for samferdsel og miljø	• Fysisk tilrettelegging for friluftsliv • Forvaltning av kommuneskogene, grøntstrukturer i byggesonen og fjorden/øyene • Frivillige friluftslivs-, natur- og miljøorganisasjoner • Friluftslivsaktiviteter	• Tilskudd til aktiviteter • Driftstilskudd til organisasjoner • Leieavtaler for enkelte eiendommer • Allmenn fysisk tilrettelegging
Byrådsavdeling for oppvekst og kunnskap	• Friluftsliv i Osloskolen, i barnehager og aktivitetsskoler • Tilskudd til leirskoler • Etterutdanning lærere	• Utdanningsfeltet – sikre undervisning i friluftsliv i grunnskolene, barnehager og aktivitetsskoler • Markaskolen, Oslo sjøskole, Sollerudstranda • Etterutdanning lærere
Byrådsavdeling for helse, eldre og innbyggertjenester	• Tilskudd til folkehelseiltak og til fysisk aktivitet • Tilskudd til friluftslivsaktiviteter • Tilskudd til minoriteter	• Stillinger og folkehelseplan – folkehelse- og frisklivskoordinatører, andre • Bydelsmidler • Tilskudd til aktiviteter • FRIGO skolesamarbeid og ferie og fritid
Byrådsavdeling for kultur, idrett og frivillighet	• Organisasjonstilskudd til barne- og ungdomsorganisasjoner («hødestøtte») • Satsing på frivillighet • Frivilligsentraler	• Tilskudd til frivillige barne- og ungdomsorganisasjoner («hødestøtte») • Besøksgårder • Støtte til enkelt arrangementer, aktivitetstiltak - ferieleirer
Byrådsavdeling for byutvikling	• Plan- og bygningsloven, arealforvaltning • Eiendomsforvaltning • Områdesatsing - oppfølging av nasjonal Handlingsplan for friluftsliv	• Arealdisponeringer, område-/omreguleringer • Leieavtaler kommunal eiendom • Områdesatsing – tilskudd aktiviteter: «FRIGO i Bydel Grorud» og evt. andre aktivitetstilskudd, oppgradering av grøntstrukturer i bydelene
Byrådsavdeling for arbeid, integrering og sosiale tjenester	• Velferdsetaten	• Tilskudd til frivillige organisasjoner på helse- og sosialområdet • Tilskudd til integrering og mangfold (Wild X)

) Virkemidler direkte rettet mot barn og unge er gjengitt i **fet skrift.*

FRIGO og Områdesatsingene – kommunens sterkeste virkemiddel for friluftslivsaktiviteter

I Norge har en stor andel av befolkningen, også i Oslo, relativt kort avstand til grøntstrukturer til fots og med sykkel. «Regjeringen mener at alle bør ha tilgang til grøntstrukturer for friluftslivsaktivitet i

⁸⁷ Gjennom intervjuer, Oslo kommunes hjemmesider og sentrale dokumenter, for eksempel *På vei mot en grønnere, varmere og mer skapende by: Byrådets forslag til budsjett 2020 og økonomiplan 2020-2023* (Oslo kommune, 2019c), *Årsmelding 2019: Områdesatsingene i Oslo* (Oslo kommune/Departementene, 2020) og *Byrådets budsjettforslag 2021 og økonomiplan 2021-2024* (Byrådet/Oslo kommune, 2020).

hverdagen» (Klima- og miljødepartementet, 2016, s.45)⁸⁸. Friluftsloven fastslår den frie ferdselsretten med plikter i utmark, og sikrer i prinsippet alle gratis adgang til å ferdes i skog og mark, også på «annen manns grunn». Dette er forutsetninger som må forvaltes og holdes i hevd, for at aktivitetsmålene skal kunne realiseres. Helsedirektoratet (2016) oppsummerer i veilederen *Lokale folkehelseiltak – veiviser for kommunen*:

Å «drive med fysisk aktivitet i naturen og i nærmiljøet skårer høyest når det gjelder det folk ønsker mer av i hverdagen. Barn og unge, voksne og eldre er mer fysisk aktive dersom parker, grøntområder, anlegg for rekreasjon og mosjon, kollektivtransport, servicetilbud og butikker ligger i nærheten av hjemmet eller arbeidsplassen».⁸⁹

Det er imidlertid ikke sikkert at det er «fysisk aktivitet i naturen og nærmiljøet» barn og unge først og fremst tenker på eller ønsker å drive mer med på fritiden. Eller sagt slik; det er ikke sikkert at begrepene natur og friluftsliv gir meningsfulle assosiasjoner blant barn og unge. Barn og unge kan godt bruke andre begreper for å omtale det de gjør og ønsker å gjøre, og for å beskrive sine naturerfaringer og naturopplevelser. Det er ikke sikkert at aktivitetene de unge driver med eller ønsker å drive med, assosieres med et utvidet friluftslivsbegrep som ligger til grunn for politikk og forvaltning i dag. Det som er viktig for de unge, er at aktivitetene, miljøene, vennskapene og de fortellinger som skapes om opplevelser, fellesskap, «store og små eventyr» og mestring, er avgjørende for den enkeltes engasjement og meningsskaping (Gurholt, 2010). Kartleggingsstudien til Bjerke m.fl. (2006) fra Groruddalen viser at det ikke er grøntstrukturer i betydningen parker, skog og mark som står øverst på de unges ønskeliste, men spesifikt avgrenset til badeplasser og akebakker. Mest tid vil de unge informantene i studien bruke med venner på kjøpesenter eller på rommet hjemme. Resultatene er ikke umiddelbart overførbare til andre bydeler, for eksempel i Bydel Gamle Oslo, der trangboddhet og andelen barn og unge er høyere enn gjennomsnittet for byen. Mangel på eget rom øker behovet for møtesteder utenfor hjemmet (Brattbakk m.fl., 2015). Unge med innvandrerbakgrunn bruker fritidsklubber mest (Bakken, 2018). Kartleggingen vi har gjennomført, viser imidlertid at fritidsklubber og forskjellige møteplasser eller «hus» som er etablert i bydelene, i begrenset grad stimulerer til fysisk aktivitet i naturen eller tilrettelegger for utelek og turgåing.

Helsedirektoratet (2016) gir kommunene følgende råd for å fremme økt fysisk aktivitet:

- Tilrettelegge for lek, turgåing, rekreasjon og uorganiserte aktivitetsmuligheter i nærmiljøet
- Sikre allmenn og trygg tilgang til rekreasjonsområder tilrettelagt for fysisk aktivitet
- Satse på idrett, mosjonsmuligheter og friluftsliv for alle – der de bor
- Utvikle arealplaner med kombinerte soner for butikker, tjenestevirksomhet og arbeidsplasser i nærheten av boområder.
- Planlegge for offentlige rom og stier som kan nås til fots og på sykkel.

Kartleggingen viser at kommunal forvaltning og organisering av friluftslivsaktiviteter, som er ledet av ansatte med fagutdanning, er et resultat av områdesatsingen i Oslo Indre Øst (1997-2006) med

⁸⁸ Høringsutkastet til *Behovsplan for idrett og friluftsliv 2021-2030* (Oslo kommune, 2020a, s.180-182) gir utfyllende redegjørelse for «Behov, status og utfordringer» for natur- og friluftsområder. Samme dag som det settes punktum for denne rapporten presenteres den vedtatte «Behovsplan for 2021-2030» sammen med budsjettet for 2021 (Oslo kommune, 2020).

⁸⁹ <https://www.helsedirektoratet.no/faglige-rad/lokale-folkehelseiltak-veiviser-for-kommunen/ernaering-lokalt-folkehelsearbeid/tiltak-og-virkemidler> (hentet 10.02.2020).

hovedvekt på etableringen av FRIGO. Innsatsen og tiltakene startet med et behov for organiserte fritids- og ferieaktiviteter. Deretter ble FRIGOs skolesamarbeid initiert som et kommunalt prosjekt og en utprøving rundt tusenårsskiftet, av målrettede tiltak på tvers av bydeler som i dag omfatter skoler og elever i flere sentrumsnære bydeler. Et mål var at lærerne ved samarbeidsskolene skulle utvikle kompetanse til å drive undervisningen i friluftsliv. Viktige suksessfaktorer for FRIGO er faste ansatte, kontinuitet over tid, forutsigbarhet i tilbudene og at tilbudene har variasjon og friluftslivsfaglig og pedagogisk kvalitet. Behovene er ikke blitt mindre siden tusenårsskiftet. Økende behov for organisert opplæring og lærere med faglig-pedagogisk kompetanse følger en internasjonal trend i vestlige og sterkt urbaniserte områder (Beames m.fl., 2012; Becker m.fl., 2008; Becker, Humberstone, Loynes, & Schirp, 2018; Cutter-Mackenzie, m.fl., 2020; Gray & Mitten, 2018; Humberstone, Prince & Henderson, 2016).

I løpet av 2019 og 2020 skjer en lokal utvidelse der «FRIGO-modellen» blir prøvet ut i deler av Bydel Grorud gjennom et samarbeid med skoler på Romsås. I et underveisnotat skisseres planer for en mer omfattende implementering av FRIGO-modellen i Bydel Grorud og en modell for ytterligere utvidelse til andre bydeler (i Groruddalssatsingen) (Oslo kommune/Groruddalssatsingen, 2020). Hvorvidt en den «modellen» for utvidelse til flere bydeler vil følges opp, er høsten 2020 ikke avklart. I Bydel Stovner bidrar frivillige organisasjoner, representert ved Skiforeningens prosjekt Friluftsglede og Wild X med innføring i grunnleggende friluftslivsferdigheter gjennom fritids- og ferieaktiviteter. I Friluftsglede inngår også et skolesamarbeid. De frivillige organisasjonenes tiltak er hovedsakelig finansiert gjennom statlig og kommunal støtte med grunnlag i prosjektsøknader utarbeidet av organisasjonene. Dette skjer uten at tiltakene er en del av eller er samordnet med andre tiltak i bydelen og Områdesatsingen. Vi har ikke kunnet identifisere en overordnet strategi eller plan for samarbeid og/eller arbeidsdeling og samordning mellom de frivillige organisasjonenes innsats og kommunal innsats gjennom områdesatsingene i bydelene, slik den nasjonale Handlingsplan for friluftsliv skisserer.

De to tilnærmingene – frivillige organisasjoner og kommunal forvaltning – gjennomfører aktivitetstilbud/-tiltak i friluftsliv som har flere likhetstrekk når det gjelder aktivitetenes innhold og målgrupper. De største forskjellene er ulikheter i ressursrammer og tidsperspektiv, og dermed i mulighetene partene har for å skape et helhetlig og samordnet tilbud over tid. Ressurstilgangen, blant annet i form av faste og midlertidige stillinger, gir de kommunale aktørene muligheter for langsiktig, systematisk og målrettet planlegging og kompetanseoppbygging. Dette siste kan det være krevende å oppnå gjennom kortsiktig prosjektfinsiering som frivillige organisasjoner er avhengige av. En annen forskjell er knyttet til mulighetene for å forankre organiserte friluftslivsaktiviteter lokalt og bygge opp varige organisasjonsstrukturer som peker utover tidsbegrensningene i prosjekter og områdesatsing.

Samfunnsoppgaver som fordrer plan, samordning og langsiktighet

Friluftslivsaktiviteter som forvaltningsområde mangler en formell arena for samarbeid og dialog der ansvarlige i kommunen, bydelene og frivillige friluftslivsorganisasjoner, og andre som bidrar og forventes å bidra, møtes. Det er behov for å drøfte og samordne mål, planer og prioriteringer. Det er også avgjørende at bruken av ressurser ses i sammenheng, og at tilskuddene står i relasjon til forventningene og utfordringene om å skape sosialt utjevne aktivitetstilbud. Kartleggingen av aktivitetstiltak levert av frivillige organisasjoner og av kommunal forvaltning viser at både organisasjonene og kommunen har engasjerte og kunnskapsrike medarbeidere. Tiltakene bidrar til omfattende prosesser som fremmer naturen som aktivitetsområde og læringsarena, på måter som

inkluderer levekårsutsatte og sårbare grupper av barn og unge. Både frivillige organisasjoner og kommunale aktører bruker omfattende ressurser på søknadsprosesser og rapportering for å skaffe nødvendige midler til gjennomføring av de kartlagte aktivitetstiltakene, etablere nettverk og informasjonskanaler som treffer målgruppene. Manglende forutsigbarhet i offentlig grunnfinansiering og manglende langsiktighet og forutsigbarhet i prosjektfinansiering, representerer barrierer for frivillige organisasjoner. Slik ordningene er i dag, blir langsiktig planlegging, kompetanseoppbygging og kontinuitet vanskelig.

Kartleggingen viser at aktivitetstilbudene i regi av frivillige organisasjoner og kommunal forvaltning har høy kvalitet, men er i antall få og langt færre enn forventet. Aktivitetene som tilbys, er sjelden regelmessige, har ofte kort varighet og når et begrenset antall barn opp til ca. 12-års alder og færre ungdommer. Speiderorganisasjonene står for de mest regelmessige aktivitetstilbudene, men rekrutterer et begrenset antall barn og noen hundre ungdommer. Innholdet varierer og aktivitetene finansieres fra mange kilder. Informasjon om tilbudene er spredt på mange kilder og er for det meste rettet mot egne medlemmer. Per i dag finnes det eksempler på gode enkelttiltak, men antallet og omfanget av aktivitetstiltakene og den samlede innsatsen er for liten, for usystematisk og sporadisk, når for få barn og unge, til at vi kan spore eller forvente endringer som er sosialt utjevnenende på bydels- eller bynivå.

Flere organisasjoner ønsker å ta «samfunnsoppdraget» på alvor, men uttrykker også ambivalens. Engasjement for den nasjonale handlingsplanens ulike tiltak begrunnes gjerne med visjoner for enkeltmenneskers personlige og organisasjonenes samfunnsmessige betydning, og vektlegging av positive verdier som aktiv livsførsel, mindre sosial ulikhet, økt miljøbevissthet, bærekraftige handlinger og økt livskvalitet. Ambivalensen er knyttet til de medlemsbaserte organisasjonenes forpliktelser overfor sine medlemmer, økonomi og for organisasjonenes virksomhetsidéer og «historie».

Mens regjeringens *Handlingsplan for friluftsliv* erkjenner at det er behov for å «tilrettelegge for friluftslivsaktivitet» (Klima- og miljødepartementet, 2018, s.14), erkjenner Oslo kommunes *Behovsplan for idrett og friluftsliv 2019–2028* (Oslo kommune, 2019b, s.5) at det er behov for et utvidet perspektiv som åpner for satsing på «gode, helhetlige konsepter» der kommunale virksomheter og frivillige organisasjoner samarbeider om å skape og rekruttere til aktivitet. Slikt samvirke oppfattes som viktig, særlig for å nå lite aktive, sårbare og utsatte grupper gjennom informasjon, veiledning og organisering av aktiviteter, fortrinnsvis i nærmiljøet. Utsagnene kan tolkes som en erkjennelse av at økt tilbud av organiserte aktiviteter er viktig for å «bygge ned barrierer mot deltakelse». I revidert *Behovsplan for idrett og friluftsliv 2021–2030* kan det imidlertid synes som om dette perspektivet er tonet ned, og at revisjonen mer ensidig vektlegger fysisk tilrettelegging for (egenorganisert) aktivitet.

Resultatene viser at det er mange og uoversiktlige kommunale ledd og strukturer å forholde seg til, ikke minst på bydelsnivå. Det tar tid for organisasjonene å etablere personlige kontakter og bygge nettverk, samt skape tillit til hva slags aktiviteter og verdier de frivillige aktørene fremmer. Utfordrende kommunikasjon oppstår også fordi partene kan ha begrensede kunnskaper om og manglende forståelse for hverandres arbeidsvilkår og for hva organisasjonene representerer, og hva friluftslivsaktiviteter kan være godt for. Hva slags tilbud som skapes er i stor grad avhengig av kreative og engasjerte enkeltpersoner og medarbeidere som tenker nytt, tar i ekstra tak og samtidig makter å presentere sine ideer og aktiviteter på tillitsskapende og engasjerende måter. Lokal mobilisering av målgruppene er avhengig av lokale kontaktpersoner i bydelene som følger opp initiativene som organisasjonene tar.

Friluftsliv som forvaltnings- og samfunnsområde for aktiviteter mangler tydelighet og intern samordning mellom Kulturretat, Helseetat, Utdanningsetat, Bymiljøetat og Byutviklingsetat. En formell samarbeidsarena for kommunen, frivillige friluftslivsorganisasjoner, bydeler og områdesatsing mangler også. Hvem som har, tar eller får det overordnede ansvaret for kommunens målrettede friluftslivsarbeid, og hvordan det tverrsektorielle arbeidet skal organiseres, trenger tydelighet.

Denne studien viser at tilgjengelig kunnskapsgrunnlag er begrenset både når det gjelder kvantitativt tallgrunnlag over hvordan ulike aldersgrupper bruker ulike naturområder i nærmiljøet, strandsonen og Marka, og hvilke aktiviteter de deltar i, hvor ofte og i hvilke sammenhenger. Det er også behov for studier som viser hva slags ferdigheter, kunnskaper, opplevelser og mening barn og unge tilegner seg gjennom deltakelse i ulike friluftslivsaktiviteter.

Det er stor avstand mellom mål og visjoner for barn og unges jevnlige deltakelse i friluftslivsaktiviteter på fritida og bruken av Marka og andre friluftslivsområder som «klasserom». Omfanget av organiserte opplærings- og aktivitetstilbud er i dag for få og når et begrenset antall barn og unge. For å kunne forvente sosial utjevning i deltakelse og redusere sosiale helseforskjeller, må innsatsen økes slik at tiltakenes omfang og regelmessighet står i relasjon til målene og utfordringene. Det er imidlertid behov for å konkretisere målene og å utvikle en samlet *aktivitetsplan for hvordan deltakelsen i friluftsliv blant barn og unge skal øke i kommunen som helhet og i de enkelte bydelene*. Planen må tydeliggjøre hvordan Oslo kommune og bydelene følger opp forventningene og tiltakene for de statlig-kommunale områdesatsingene i nasjonal Handlingsplan for friluftsliv. Planen må også tydeliggjøre hvordan samarbeidet mellom kommunen, bydelene og frivillige organisasjoner skal organiseres og samordnes i byen som helhet.

Målet er økt deltakelse og sosial utjevning

I tilbudsinnbydelser formuleres et tosidig mål for Oslo kommunes arbeid med friluftsliv blant barn og unge: både å sikre at flere bruker naturen som aktivitetsområde og læringsarena, og å sikre sosial utjevning i deltakelse og redusere helserelaterte forskjeller. Det tosidige målet uttrykkes også som et mål om å skape «bred og jevnlig deltakelse i friluftsliv, i tråd med nasjonale målsettinger» og å utjevne sosiale helseforskjeller.

Nasjonale målsettinger for barn og unges deltakelse i friluftslivsaktivitet er utformet av Miljødirektoratet i arbeidet med en taksonomi for Norges miljømål og som en konkretisering av FNs bærekraftsmål. «Måleindikator 3.2.1» uttrykker følgende mål for deltakelse: «Andel barn og unge (6–15 år) som deltar i friluftslivsaktiviteter to eller flere ganger i måneden, og andel barn og unge som deltar minst to ganger i uken».⁹⁰ Vi har vist at hvilke aktiviteter som inkluderes i friluftslivsbegrepet, påvirker resultatene. Slik friluftsliv er målt i Ung i Oslo 2018, deltar 49 prosent av 13-19 åringer i én av aktivitetene fottur, skitur, telttur eller fisketur minst én gang per måned, mens 15 prosent deltar minst én gang per uke. Den nasjonale måleindikatoren definerer ikke hvordan friluftslivsbegrepet bør måles, eller hvor høy andelen aktive bør være. Miljødirektoratet antar likevel at andelen barn og unge som deltar er høy. Nasjonale mål for deltakelse i friluftsliv er generelle og lite retningsgivende på by- og bydelsnivå der forutsetningene er svært forskjellige.

⁹⁰ <https://miljostatus.miljodirektoratet.no/miljomal/friluftsliv/miljomal-3.2/miljoindikator-3.2.1/> (hentet 04.09.2020).

En konklusjon kan være at det er stor avstand mellom andelen aktive unge i Oslo i dag og de nasjonale forventningene. På den annen side er det ikke mulig å vurdere sikkert hva som er et ønsket nasjonalt og kommunalt aktivitetsnivå. Det finnes ikke data som knytter deltakelse i friluftsliv blant barn og unge til måleindikatorer som viser hvorvidt omfanget av den fysiske innsatsen som denne deltakelsen representerer, imøtekommer offentlige anbefalinger for helseeffekt. Ut fra nasjonale mål for omfang og intensitet i daglig og ukentlig fysisk aktivitet, kan en rimelig vurdering være at unges deltakelse i dag (15 prosent er aktive minst én gang per uke) er for liten til at vi kan snakke om en mulig helseeffekt. Vi har heller ikke data som uttrykker hvordan og hvorvidt de unges deltakelse i friluftsliv bidrar til et samlet fysisk aktivitetsnivå som har helseeffekt. Vi har imidlertid resultater som indikerer at unge som er aktive i friluftsliv minst én gang per måned, også er mer aktive på andre arenaer for fysisk aktivitet og er mer fornøyd med tilværelsen, enn unge som deltar i friluftsliv sjeldnere enn én gang per måned. Det er rimelig å anta at det er viktig for Oslo kommune å ha mål for hvor mange og hvilke grupper av barn og unge som deltar i ulike former for friluftsliv, og hvordan og hvorvidt de bruker Oslos naturområder. Et mulig scenario er for eksempel en utvikling der stadig flere unge utøver byfriluftsliv og fjordfriluftsliv uten å oppsøke Marka. Et annet scenario kan være en korona-effekt som medfører at flere unge kommer til å oppsøke Marka i årene som kommer. Et tredje kan være at flere kommer til å oppsøke både Marka, grøntstrukturer i byggesonen og fjorden og øyene regelmessig, ukentlig og månedlig. For å sikre et oppdatert kunnskapsgrunnlag må kvantitative undersøkelser utvikles og spesifiseres for flere aldersgrupper, inkludere flere aktiviteter og naturområder. Det kan også være relevant for kommunens overordnede mål for økt deltakelse at ungdom gjennom ungdomsårene, opprettholder en viss tilknytning til friluftsliv. At unge deltar i friluftsliv minst én gang per måned, kan medføre at sjansene øker for at de vil delta i friluftsliv senere i livet, på måter som har betydning for fysisk, sosial og psykisk helse. Hvordan og hvorvidt deltakelse i ulike former for friluftsliv inngår i ulike livsløpsykluser, er lite undersøkt.

For å nå det todelte målet, å øke deltakelsen blant alle og samtidig sikre sosial utjevning, må mål og tiltak spesifiseres. Det er mulig å se for seg ulike scenarier:

1. Alle skal løftes til et høyere aktivitetsnivå. Det innebærer at også at andelen aktive også skal øke i bydeler som har de høyeste andeler aktive, dernest skal alle bli minst like eller tilnærmet like aktive som de mest aktive. (Vi oppfatter det som uaktuell politikk at de aktive gruppene skal bli mindre aktive for at sosial utjevning skal oppnås.)
2. Alle skal løftes til høyere aktivitetsnivå, men noen grupper skal løftes mer enn andre: Dette kan for eksempel bety at alle skal løftes, og de minst aktive skal løftes mest, til et aktivitetsnivå som for eksempel tilsvarer gjennomsnittet.
3. Løfte underrepresenterte og ikke-aktive grupper: det vil si rekruttere og inkludere grupper som er lite deltakende/inaktive i dag, for eksempel ved at 50 prosent av dem skal bli vedvarende aktive i minst én aktivitet to ganger per måned.

De ulike scenarier tydeliggjør at det er behov for en omfattende innsats, og at det er relevant med differensierte og bydelsvise mål for aktivitetsutvikling og innsatsområder. Hva som kan være et rimelig mål for sosial utjevning i deltakelse i friluftsliv, er et sammensatt og komplekst politisk spørsmål.

Et viktig mål for kommunalt folkehelsearbeid og for Oslo kommunes arbeidet med å sikre alle barn og unge trygge oppvekstmiljø og inkluderende fritidsaktiviteter, er å nå de grupper som trenger det mest,

og som lever under sosioøkonomiske forhold som skaper sosiale forskjeller i deltakelse, medvirkning, livskvalitet og helse. Dette søkes sikret i dag gjennom områdeløft og aktivitetstiltak som retter seg mot brede grupper av barn og unge i utsatte områder av byen. Det såkalte «folkehelseparadokset» innebærer en erkennelse av at størst samlet effekt skapes gjennom universelle strategier og tiltak som treffer brede grupper. I bydeler med store levekårsutfordringer utgjør utsatte grupper eller høyrisikogrupper i flere delbydeler mer enn halvparten av de unge, i andre bydeler representerer de et mindretall. Helsedirektoratet (2016) argumenterer også for at hensynet til å unngå stigmatiserende og umyndiggjørende tiltak, taler til fordel for universelle tiltak. Også utfra slike argumenter bør konkretiseringen av mål og tiltak utformes som brede tiltak, tilpasset situasjonen lokal i bydelene. I dag er det Byrådsavdelingen for byutvikling som har det overordnede ansvaret, for de sterkeste økonomiske virkemidlene og for de største utfordringene for å redusere sosial ulikhet gjennom områdesatsingene.

Anbefalinger for å målrette og systematisere kommunens arbeid for økt deltakelse og sosial utjevning i friluftsliv

For at Oslo kommune skal nå sine mål om å øke deltakelsen i friluftsliv blant barn og unge, i tråd med nasjonale målsettinger, og samtidig fremme og sikre sosial utjevning, anbefaler vi at Byrådet utarbeider en **Behovsplan for økt opplæring og deltakelse i friluftslivsaktiviteter blant barn og unge**.

Det anbefales at planen omfatter følgende hovedpunkter:

- 1. Tydeliggjøre ansvar og samordne virkemidler og organisering mellom involverte byrådsavdelinger og etater i kommunens forvaltning. Herunder**
 - Sikre at friluftslivsaktiviteter for barn og unge tydeliggjøres og samordnes i kommunens forvaltning og prioriteres i planlegging og gjennomføring i alle bydelene.
 - Sikre tett samarbeid mellom kommunal forvaltning, friluftsråd og frivillige friluftslivsorganisasjoner.
 - Avklare innsats og arbeidsdeling mellom kommunal forvaltning og frivillige organisasjoner som sikrer forutsigbarhet, langsiktig kompetanseoppbygging og varig organisasjonsstruktur.
- 2. Konkretisere Byrådets oppfølging av mål og forventninger i Stortingsmeldingen om friluftsliv og nasjonal Handlingsplan for friluftsliv, med særlig vekt på Områdesatsingene. Herunder**
 - Avklare samarbeidet mellom Byrådsavdeling for byutvikling som har hovedansvaret for Områdesatsingene og Bymiljøetaten om friluftsliv i Områdesatsingene.
 - Avklare og utvikle samarbeid mellom stat, kommunen, bydeler, friluftsråd og frivillige organisasjoner om friluftslivsaktiviteter i Områdesatsingene.
 - Sikre at Områdesatsingene prioriterer og tydeliggjør rekruttering og opplæring til friluftslivsaktiviteter og viderefører og videreutvikler erfaringer, metoder og tiltak for utjevning av sosiale forskjeller.
- 3. Konkretisere friluftslivsaktivitetenes organisering, innhold, omfang, varighet og gjennomføring. Herunder**

- Avklare en kommunal struktur for langsiktig og forutsigbar organisering av friluftslivsaktiviteter for barn og unge og forventninger til de frivillige organisasjonene.
 - Sikre oppbygging av varige strukturer for organisering og gjennomføring av frivillig organiserte friluftslivsaktiviteter på fritida og i ferier, og kommunale aktivitetstilbud i alle bydelene.
 - Sikre varierte aktiviteter tilpasset ulike aldersgrupper, forutsetninger og interesser – fra innføring i basisferdigheter til vekt på enkeltaktiviteter og «turer» som kan gi utfordringer og mestring, opplevelser og fellesskap i Marka, i grøntstrukturer i byen og på/ved fjorden.
 - Sikre at aktivitetene kan gjennomføres regelmessig, med varighet og forutsigbarhet som også tilbys nye generasjoner i alle bydeler.
 - Sikre kvalitet i og dimensjonering av antallet aktivitetstilbud og -tiltak som gjør realisering av målene mulig.
 - Organisere og gjennomføre ferietilbud i alle skolens ferier med vekt på friluftslivsaktiviteter som dagtilbud for alle barn og unge i bydelene. For å motvirke «drop» i deltakelsen i utendørsaktiviteter, er det særlig viktig å sikre tilbud til ungdom 13 – 16 år.
- 4. Kvalitetssikre og samordne opplæringstilbud i friluftslivsaktiviteter som frivillige organisasjoner og kommunale aktører gir til skoler, barnehager og aktivitetsskoler. Herunder**
- Avklare hvorvidt skoler, barnehager og aktivitetsskoler er tjent med det nåværende samarbeidet med frivillige organisasjoner og kommunale aktører om opplæringstilbud i friluftslivsaktiviteter.
 - Klargjøre hvordan og hvorvidt samarbeidet mellom frivillige organisasjoner og kommunale aktører kan bidra til realisering av læringsmålene i læreplaner for skolen.
 - Utarbeide retningslinjer for faglig innhold og gjennomføring av eksterne undervisningstilbud i friluftsliv.
 - Evaluere faglig innhold og organisering i FRIGOs skolesamarbeid som grunnlag for å vurdere utvidelse av tjenestetilbudet.
 - Styrke ambulerende utlånsmuligheter for friluftslivsutstyr og gjøre ordningen tilgjengelig for alle skoler, barnehager og aktivitetsskoler i Oslo.
- 5. Strategier for spredning av informasjon om regelmessige og organiserte friluftslivsaktiviteter på fritida og i ferier. Herunder**
- Sikre lett tilgjengelig og oppdatert informasjon for byens befolkning, og som er særlig tilrettelagt i hver bydel.
 - Sikre informasjon om organiserte friluftslivsaktiviteter på plattformer som barn og unge bruker.
 - Sikre at Oslo kommunes hjemmesider har en lett søkbar informasjonskanal for organiserte friluftslivsaktiviteter på fritida og i ferier for barn og unge, som også omfatter bydelene.
 - Spre informasjon og kunnskap om status for deltakelse i friluftsliv blant barn og unge i Oslo og erfaringer fra arbeidet med å øke deltakelsen.
 - Sikre en samlet oversikt som er lett tilgjengelig over muligheter og prosedyrer for å søke om tilskudd til friluftslivsaktiviteter fra Oslo kommune og fra bydelene.
 - Sikre offentlighet i forvaltningen av tilskuddsmidler.

6. Sikre at kommunens politikk og forvaltning har et nødvendig forsknings- og kunnskapsgrunnlag for utvikling av målrettede virkemidler og tiltak. Kunnskapsbehovet er sammensatt og omfattende, herunder

- Sikre et oppdatert tallgrunnlag for egenorganisert og organisert deltakelse i et bredt utvalg friluftslivsaktiviteter (i Marka, grøntstrukturer i by(gge)sonen og strandsonen) (hvert 3. år) med vekt på ulike aldersgrupper (0 – 6, 6 –12, 13 –19 og 20 – 25 år) og sosioøkonomisk, kulturell bakgrunn og bydel.
- Utarbeide et system for aktivitets- og medlemsregistrering i frivillige organisasjoner og ulike organiserte aktivitetstilbud etter alder.
- Inkludere barn og unge i Bymiljøetatens egne brukerundersøkelser.
- Initiere kvalitativ forskning om betydninger av organiserte friluftslivsaktiviteter i fritida og feriene for læring, dannelse og livskvalitet og subjektive opplevelser og erfaringer.
- Undersøke betydninger av friluftslivsaktiviteter i Områdesatsingene blant barn og unge med ulike sosiokulturelle forutsetninger i bydelene.
- Vurderer offentlige tilskuddsordninger og hvorvidt og på hvilke måter ordningene fremmer økt deltakelse i «friluftslivsaktiviteter blant ulike grupper av barn og unge».

7. Målrettet styrking av undervisning i friluftsliv i Osloskolen, barnehager og aktivitetsskoler som er forsknings- og kunnskapsbasert. Herunder

- Undersøke hvordan undervisningen i friluftsliv (Uteaktiviteter og naturferdsel) gjennomføres og organiseres, og hva som hindrer/fremmer slik undervisning. Inkluderer grunnskoler, ungdomsskoler og videregående skoler, barnehager og aktivitetsskoler, samt Markaskolen, Oslo sjøskole og Leirskoler for elevers læring og opplevelser i friluftsliv.

8. Styrke finansieringen for å innfri mål og forventninger om økt opplæring og deltakelse i friluftslivsaktiviteter for barn og unge, og utjevning av sosiale helseforskjeller. Herunder

- Utarbeide en samlet oversikt over økonomiske tilskudd til organiserte friluftslivsaktiviteter på fritida og i ferier for barn og unge i dag, på tvers av kommunale sektorer og i frivillige organisasjoner. Vurdere forventningene til hva frivillige organisasjoner er i stand til å bidra med, i lys av kunnskap om behovenes omfang og tilgjengelige ressurser.
- Vurdere hvordan kommunens egen friluftslivsforvaltning skal utvikles og finansieres, herunder FRIGO, besøksgårder, våtmakssentre mm., samt utlånsordninger for friluftslivsutstyr.
- Sikre en forutsigbar og økt grunnfinansiering til frivillige organisasjoner som har en langsiktig plan for innhold, gjennomføring og varighet (eksempelvis 3-5 år) av friluftslivsaktiviteter. Planen må imøtekomme kommunale mål og forventninger og bidra til økt aktivitet og sosial utjevning.
- Sikre en forutsigbar satsing på ferieaktiviteter i alle skolens ferier til alle barn og unge som ønsker det.
- Innovative og utprøvende prosjekter av kortere varighet, bør sikres prosjektfinansiering.

DEL 2 – Metode, kartlegging og begrepsavklaringer

Innhold – Del 2

Del 2 – 1	Metodisk utdyping og forskningsetiske refleksjoner	153
	Hvordan måle deltakelse i friluftsliv?	153
	Aktiviteter, omfang, naturmiljø og aktører	153
	Utfordringer ved tolkninger av resultater	154
	Kvalitativ nettbasert kartlegging	155
	Kvalitative intervju	157
	Forskningsetiske vurderinger	158
Del 2 – 2	Byomfattende kartlegging: organiserte friluftslivsaktiviteter på fritida for alle barn og unge i Oslo gjennomført av frivillige organisasjoner	161
	Introduksjon	161
	Avgrensninger	161
	Den Norske Turistforening Oslo og Omegn – DNTOO	163
	Barnas Turlag Oslo	164
	Kom deg ut-dagen – lokale og nasjonale gratisarrangementer	165
	Trilleturer	166
	Lek deg sprek	166
	Friluftsskolen	166
	Kommersielle ferieturer for barn – sommer og vinter	166
	DNT ung Oslo	167
	Sæteren Gård og Breivold Gård	167
	4H – Oslo og Akershus	168
	Idrettsorganisasjoner med i Norsk Friluftsliv	168
	Orientering	169
	Padling	169
	Klatring og Seiling	169
	Oslo idrettskrets: Aktivitetsguider	170
	Ferietilbud: «Oppdrag sommeridrett for alle»	170
	Miljø- og naturvernorganisasjoner	170
	Miljøagentene	170
	Naturvernforbundet i Oslo og Akershus (NOA)	171
	Oslo Natur og Ungdom	171
	Norges Jeger- og Fiskerforbund Oslo (NJFF- Oslo)	172
	Oslo og Omland Friluftsråd (OOF)	173
	Friluftssykehuset: Rikshospitalet og Frognerseieren Friluftssenter	174
	Aktivitetsdager med ADHD-foreningen	174
	Felles markeringer: Flerkulturell friluftsfest, Markadagen og Friluftslivets uke mm.	175
	Oslofjorden Friluftsråd	175
	Oslomarkas Fiskeadministrasjon (OFA)	176
	Skiforeningen	176
	«Friluftsglede» - Skiforeningens friluftslivssatsing på barn og unge	177
	Barnas Skiskoler	178
	Barnas Holmenkollidag	178
	Barne- og ungdomskurs i langrennsteknikk	179
	Sommercamp	179
	Speiderbevegelser	179

	Norges speiderforbund Oslo – «Oslospeiderne»	179
	Oslo KFUK-KFUM-speiderne	180
	Oslo KFUMs Sjøkorps	181
	Velferdsorganisasjoner	181
	Oslo Røde Kors	181
	Barnas Røde Kors (Bark)	181
	Redd Barna – Oslo	182
	Wild X	183
	Et dannelsesprosjekt	184
	Aktivitetstilbud og frivillighet	185
	Rekruttering	186
	Samarbeid	187
Del 2 – 3	Kartlegging i fem bydeler: organiserte friluftslivsaktiviteter på fritida for barn og unge gjennomført av frivillige organisasjoner og kommunale aktører	189
	Introduksjon	189
	Bydel Gamle Oslo	190
	Frivillige organisasjoners friluftslivstilbud	191
	Kommunale aktivitetstilbud i friluftsliv	192
	Bydel Nordre Aker	197
	Frivillige organisasjoners friluftslivstilbud	198
	Finnes andre kommunale aktivitetstilbud i friluftsliv?	200
	Bydel Stovner	200
	Frivillige organisasjoners friluftslivstilbud	202
	Kommunale aktivitetstilbud i friluftsliv	203
	Bydel Søndre Nordstrand	204
	Frivillige organisasjoners friluftslivstilbud	205
	Kommunale aktivitetstilbud i friluftsliv	206
	Tilrettelegging for bynært lavterskefriluftsliv	210
	Aktivitetsguider og Idretts-/kulturkonsulent	210
	Bydel Østensjø	210
	Frivillige organisasjoners friluftslivstilbud	211
	Kommunale aktivitetstilbud i friluftsliv	214
Del 2 – 4	Begrepsavklaringer	217

Tabeller

Tabell Del 2-2a.	Innhold og antall deltakere på Barnas Turlags arrangementer i Oslo øst 2017-2019	165
Tabell Del 2-2b.	Aktivitetstall 6–19 år i Oslo 2018, i idretter med i Norsk Friluftsliv: orientering, padling, klatring og seiling	169

Figurer

Figur Del 2-2a.	Frognerseieren Friluftssenter, Oslo kommune i samarbeid med Erik Sture Larres Stiftelse til Friluftslivets Fremme	173
Figur Del 2-2b.	«Skidager i vinterferien». Oppslag ved Skullerudstua	177
Figur Del 2-3a.	Eksempel på annonse fra FRIGOs ferietilbud	193
Figur Del 2-3b.	Wild X – Urban Anglers: Plan for ukentlige fisketurer sommeren 2020	202
Figur Del 2-3c.	Aktiviteter i vinterferien ved Søndre Aas gård og miljøsenter	208

Del 2 – 1 Metodisk utdyping og forskningsetiske refleksjoner

Hvordan måle deltakelse i friluftsliv?

Aktiviteter, omfang, naturmiljø og aktører

Det kan være utfordrende å få oversikt over hva som menes med deltakelse i friluftsliv. Det har sammenheng med at deltakelse i friluftsliv måles på ulike måter i ulike studier. Både hvilke aktiviteter og hvor mange aktiviteter, hvem som regnes som aktive, hvor ofte de deltar og hvor (i hvilke naturmiljøer), og hvorvidt deltakelsen og aktivitetsmønstrene endrer seg over tid, måles på ulike måter. I noen studier er antallet aktiviteter som inkluderes i begrepet friluftsliv lavt, og sentrert rundt relativt få aktiviteter som oppfattes som *indikatorer* for spesielle kulturelle former for ferdsel. Dette kan for eksempel være aktiviteter som oppfattes som typiske for «enkelt» friluftsliv og ofte representert ved fotturer og skiturer. På en annen side, kan det være aktiviteter som skal indikere endring og «aktivitetsorientert» friluftsliv, eksemplifisert ved aktiviteter som oppviste skikjøring, klatring, terrengsykling og skating m.fl. I andre studier listes en lang rekke aktiviteter. For eksempel inkluderer flere SSB-studier lister med 15-16 aktiviteter (se Dervo m.fl., 2014, s.13): fotturer, spaserturer, utendørsbading, skiturer, fisketurer, bær/soppturer, sykkeltur i naturomgivelser, båtturer, bruk av alpinanlegg, terrengsykling, skøyteturer, jakturer, oppviste i fjellet og rideturer. Når det gjelder oppslutning i befolkningen, gjengir listen de aktiviteter som har størst oppslutning først i rekken, og deretter i prosentvis fallende rekkefølge: fra de mest populære til de aktiviteter et mindretall oppgir at de har deltatt i. Kvantitative undersøkelser rettet mot barn og unge har ofte en tilsvarende tilnærming. Det kan synes paradoksalt, eller overraskende, at ungdom viser tilsvarende deltakelsestendenser som vist i studier av den voksne befolkningen med noen unntak (jf. Bjerke m.fl., 2006).

For å måle hvor aktivitetene utøves, beskrives gjerne svaralternativene som informantene kan krysse av på, ved hjelp av begrep som omtaler ulike naturmiljøer, for eksempel: skog og mark, på/i fjellet, i alpinanlegg, på sjøen, i naturomgivelser, eller utendørs. Hvor ofte eller regelmessig aktivitetene utøves, måles ofte med følgende svaralternativer: «flere ganger i uka», «en gang i uka», «flere ganger i måneden», «en gang hver måned», «sjeldnere enn en gang i måneden» og «nesten aldri/aldri».

Hvem *aktørene*, utøverne eller deltakerne i friluftsliv er, beskrives gjerne med kjennetegn som indikerer sosiale forskjeller: kjønn, alder, bosted, fødested, foreldrenes fødested (i/utenfor Norge), høyeste utdanningsnivå, yrke, inntekt og antall bøker i hjemmet mm. Hvor detaljerte målene på disse variablene er, varierer.

Begrepet *aktør* vil i de kvalitative delene av studien, også kunne bety frivillige organisasjoner eller en gruppe frivillige som er aktører som handler på vegne av en medlemsgruppe eller organisasjon, blant annet for å tilby og tilrettelegge friluftslivsaktiviteter for barn og unge i Oslo. Hvordan begrepet brukes, går fram av sammenhengene det inngår i.

En grunnleggende metodisk innsikt er at det alltid må presiseres hva som legges i begrepet friluftsliv og andre begreper som brukes, for å kunne vite hva man måler og snakker om. Ikke minst er dette viktig når man refererer til hvor mange som deltar i friluftsliv og/eller i en friluftslivsaktivitet. Hvordan *aktivitet* blir målt, er helt avgjørende for å kunne vite hva det er vi snakker om. Blant annet når vi sammenligner resultater fra flere studier, eller undersøker trender eller endringer i aktivitetsmønstre over tid, må vi vite

hva som ligger til grunn for resultatene som drøftes. Det er også viktig å vite, hva formålet med studien er, hvem som inngår i utvalget, hvor mange de er, hvordan de er utvalgt og når undersøkelsen er gjennomført.

Utfordringer ved tolkninger av resultater

Det mest brukte og mest refererte mål på deltakelse i friluftsliv i politiske dokumenter og offentlige rapporter er et mye brukt samlemål på deltakelse i friluftsliv, som brukes i SSB levekårsstudier og andre landsdekkende kvantitative studier og målinger. Dette samlemålet framkommer når spørsmålet stilles slik: *Hvorvidt har du deltatt i minst en av aktivitetene nedenfor minst en gang i løpet av de siste 12 månedene?*

Dette målet for deltakelse i friluftsliv har vært brukt av SSB i en lang serie Levekårsundersøkelser, og som har gitt stabile resultater over tid: mellom 80 og 90 prosent av befolkningen er aktive i friluftsliv, og fotturer i skog og mark er den aktiviteten flest utøver. Dervo m.fl. (2014, s. 3) oppsummerer i rapporten *Friluftsliv i Norge anno 2014*, som presenterer kunnskapsgrunnlaget for Meld. St. 18 (2015–2016), status for nå-situasjonen slik:

«Vi kan slå fast at nordmenn (*Sic!*) fortsatt er svært aktive friluftslivsutøvere. Nittito prosent av den norske befolkningen over 16 år deltok i 2011 i en eller annen form for friluftsliv, det vil si deltatt en eller flere ganger siste 12 måneder» (Dervo m.fl., 2014, s.3).

Det er nødvendigvis ikke noe galt med målemetoden og resultatene. Det er tolkningene som skaper utfordringer. Konklusjonen om at «deltakelse en eller flere ganger siste 12 måneder» kvalifiserer for betegnelsen «svært aktive friluftslivsutøvere», kan sies å ha et element av overdrivelse i seg. I verste fall kan det være uttrykk for (villet) ideologi(produksjon) fordi beskrivelsen skaper et inntrykk mange liker og som passer med et bilde vi har: «friluftsliv forener landet». «Svært aktive friluftslivsutøvere» gir assosiasjoner til at folk er aktive regelmessig og ofte, året rundt. For noen vil «regelmessig og ofte» kunne assosieres med minst ukentlig, kanskje til og med flere ganger i uka. For andre kan det kanskje «holde» med én gang hver måned. De ulike tolkningene er mulig fordi målemetoden og resultatet gir et stort tolkningsrom. Dermed blir det åpent for at hver og en kan legge sin tolkning inn i det. Men det vide tolkningsrommet gjør tolkningene uklare og også motsigelsesfulle. Et så grovt mål på deltakelse, blir for stort for den som skal utvikle en handlingsorientert forvaltning, politikk eller pedagogikk.

Hvordan resultater og tolkninger best kan presenteres og formidles er krevende og kan skape utilsiktede utfordringer og tolkningsrom, slik neste eksempel illustrerer. Stoltenberg-II regjeringens *Nasjonale strategi for et aktivt friluftsliv* (Miljøverndepartementet, 2013) legger, som vi har vært inne på tidligere, en «bred forståelse av friluftsliv» til grunn (s. 7) og tar utgangspunkt i at «I 2001 deltok 97 prosent av ungdom mellom 16-24 år i friluftslivsaktiviteter, mens tallet var 91 prosent i 2011» (s. 5). Dette er høye anslag, også etter at en tar hensyn til nedgangen på 6 prosentpoeng i løpet av det første tiåret av 2000-tallet. Leserne får imidlertid ikke innsyn i hva som ligger til grunn for konklusjonen, om at 9 av 10 unge deltar i friluftsliv. Når det ikke redegjøres for hvordan deltakelse i friluftsliv er målt, hvor mange og hvem som er spurt, eller hvordan resultatene er framkommet, kan ikke leseren etterprøve informasjonen og heller ikke legge den til grunn for sammenligninger. Dessuten, dersom begrepet friluftsliv defineres bredt nok, og inkluderer de fleste former for fysisk aktivitet utendørs, vil *deltakelsesprosenten* alltid bli høy.

Problemet slik vi ser det i denne sammenhengen, er at et grovt mål gir rom for ikke bare ulike, men motsigelsesfulle tolkninger. På den ene siden viser den nasjonale strategien, om vi legger tolkningen til Dervo m.fl. (2014) til grunn, at ungdom er «svært aktive friluftslivsutøvere». På den annen side uttrykker strategien bekymringer over at nettopp ungdom, er *for lite aktive*, og utpeker barn og unge som målgruppe for både nasjonal og kommunal politikk. Slik dobbelkommunikasjon produserer kritiske motsetningsfulle budskapet forstås? Hvor nyttig er et så grovt mål på deltakelse, for politikere, planleggere og pedagoger som er opptatt av å vite hva som foregår, og å gi alle barn og unge muligheter til økt naturkontakt, meningsfulle naturopplevelser og aktive liv?

Gjennom arbeidet med kunnskapsoversikten (kapittel 3) er vi kommet over den sannsynlige kilden til de resultater den nasjonale strategien bygger på. Mest sannsynlig er de hentet fra kunnskapsgrunnlaget for Meld. St. 18 (2015 – 2016), utarbeidet av forskere ved Norsk Institutt for Naturforskning (Dervo m.fl., 2014), som igjen bygger på en PhD-studie som analyserer tidsserier av levekårsanalysene 1970 – 2004 (Odden, 2008). Resultatet om at over 90 prosent av de unge er aktive i friluftsliv, bygger på deltakelse i friluftsliv, nettopp målt med et spørsmål om *deltakelse i minst en aktivitet minst en gang i løpet av det siste året* (Tabell 7.1 i Dervo m.fl., 2014, s.52).

En forutsetning for at forvaltningen skal kunne bli mer målrettet, følge opp tiltak, og vurdere hvorvidt sosiale forskjeller utjevnes eller øker, er at det utvikles mer nyanserte og presise kategorier enn et slikt «bredt» mål på deltakelse representerer. Differensierte begrep og målemetoder trenger ikke være stigmatiserende og har ikke til hensikt å være ekskluderende. Differensierte målemetoder og begrep er nødvendige for å utvikle dekkende beskrivelser av «virkeligheten» for å kunne vite og forstå hva som skjer, og for å utvikle målrettede tiltak for å utjevne sosiale ulikheter. I kapittel 3 gir vi flere eksempler på dette, blant annet med henvisning til Hines & Rafoss (2018) som ved å dele den voksne befolkningen inn i aldersgrupper, får fram en nyansert analyse av hvilke aldersgrupper som bruker byens ulike «naturpregede anlegg». Vi vet også at mer aktivitet for flere og utjevning av sosiale forskjeller i deltakelse ikke «automatisk» skjer, bare grøntstrukturer oppgraderes og tilgangen til marka øker, slik sluttrapporten for Groruddalssatsingen også oppsummerer (Oslo kommune, 2016).

For å forstå hvorfor og hva som skjer, trenger vi flere studier som legger andre målemetoder til grunn. Vi trenger også kvalitative studier som nettopp kan bidra til å trenge inn i nyanseringer, fortolkninger og beskrive sosiokulturelt relaterte former for friluftsliv med dekkende begrep. Men det er også slik at forskningens rammebetingelser har innvirkning på studienes omfang, relevans og kvalitet.

Kvalitativ nettbasert kartlegging

I løpet av 1990-tallet ble internett et viktig middel for informasjonsspredning, kommunikasjon og forvaltning i Norge. Ikke minst innen fritids- og kulturlivet har nettet fått omfattende betydning. En representativ surveyundersøkelse blant norske 9–17 åringer, gjennomført av Ipsos sommer/høst 2018, viser at de aller fleste barn og unge har et aktivt forhold til internett, og at et stort flertall disponerer eget nettbrett eller egen mobiltelefon (Staksrud & Ólafsson, 2019). Den pågående digitaliseringen i samfunnet innebærer at ikke minst offentlige etater og frivillige organisasjoner bruker internett aktivt for å informere og kommunisere med sine innbyggere og medlemmer, og for å nå bredt ut med sine

budskap og tjenester. Dessuten gir plattformene organisasjoner og offentlige organer muligheter til å presentere seg, forme og formidle et image som symboliserer verdier og visjoner de står for. For mange innbyggere og brukere er nettet sannsynligvis viktigste kilde til informasjon om hva som skjer i nærmiljøet og i samfunnet.

For å kartlegge hvilke organiserte friluftslivstilbud som finnes for barn og unge på fritida i Oslo i dag, har vi derfor benyttet søk på internett. Tre tilnærmingsmåter er benyttet: brede søk i Google, kombinert med spesifiserte søk i frivillige organisasjoners nettsider, samt i nettsidene til Oslo kommune og de fem utvalgte bydelene som inngår i studien. I kartleggingen har vi søkt etter informasjon om de enkelte tilbud som gis, og som er under utvikling. Vi har rettet oppmerksomhet mot tilbudenes selvpresentasjon, markedsføring og annonsering, målsetting og målgrupper, aktivitetsinnhold, antall deltakere, lederskap og organisering, frivillighet og finansiering. Kartleggingen er organisert ut fra to hovedkriterier:

1. Tilbud som er byomfattende, som er åpne og gratis for alle, uansett hvor i byen barn og unge bor – eventuelt med en lav kostnad for den enkelte i form av medlemskap eller aktivitetsbetaling (kap. 5).
2. Tilbud som er lokale og åpne (først og fremst) for bydelenes barn og unge – med eller uten kostnad for den enkelte i form av medlemskap eller aktivitetsbetaling (kap. 6).

Gjennom samarbeid med Oslo og Omland Friluftsråd (OOF), som underleverandør for kartleggingen av aktivitetstilbud og tiltak,⁹¹ startet vi søkene på nettsidene til friluftsliv- og naturvernorganisasjoner som er medlemmer i OOF og blant organisasjoner OOF samarbeider med.⁹² I begynnelsen skaffet vi oss en bred oversikt over organisasjoner, tilbud/tiltak og virkemidler gjennom intuitive søk, ledet av forskernes forhåndskjennskap til organisasjonene. Etter hvert ble søkene målrettet ved aktiv bruk av søkeord som friluftsliv, (friluftslivs)aktivitet, tiltak, tilbud, tjenester, folkehelse, lavterskel, natur, nærmiljø, marka, grønne lunger, fritid, besøksgårder, nabolag og oppvekstmiljø, som enkeltord og i kombinasjoner der «søkemotorene» tillot det. Bymiljøetatens oversikt over tildeling av *Tilskudd til friluftsliv- og naturvernorganisasjoner* for budsjettåret 2020, har også vært en kilde til identifisering av aktuelle organisasjoner og aktivitetstilbud. Oversikten over medlemsorganisasjoner i Landsrådet for Noregs barne- og ungdomsorganisasjonar har vi benyttet som en kilde for identifisering, men også validering av relevante friluftslivs-, naturvern- og miljøorganisasjoner med organiserte tilbud til barn og ungdom.⁹³

Forskerteamets medlemmer har dels gjort søk hver for seg, dels sammen. Slik har vi søkt å validere «treffene» og informasjonen de leder til. Vi har også benyttet lenker som leder til stadig ny informasjon, og slik endt opp med søk i omfattende nettverk av tilknyttede informasjonskilder og dokumenter – med en effekt som ligner en «rullende snøball». Alle benyttede kilder er oppgitt i fotnoter i de respektive kapitlene. I tilfeller der kildene leder til publikasjoner, oppgir vi forfatter/utgiverorganisasjon og utgivelsesår. Alle skriftlige kilder i form av informasjonsfoldere, artikler i medlemsblader, organisasjoners årsrapporter etc., er samlet i referanselisten. Slik mener vi at vi har kunnet identifisere de fleste tilbud og former for tiltak og virkemidler med relevans for spørsmålene denne studien stiller.

Kartleggingen av tilbud og antallet barn og unge som deltar i organisert friluftsliv i Oslo på fritida – på organisasjons- og bydelsnivå, og i skolen, vil være beheftet med usikkerhet. Oppslutningen om tilbudene og tilbudenes omfang og varighet varierer. Tilbud som organiseres ett år, finnes ikke året

⁹¹ Jf. avtale mellom NIH og OOF som underleverandør.

⁹² OOFs årsrapporter er gode kilder for å få oversikt over relevante organisasjoner og samarbeidspartnere i Oslo.

⁹³ <https://www.lnu.no/om-lnu/medlemsorganisasjoner/> (hentet 22.04.2020).

etter. Tilbud som finnes i en bydel, finnes ikke i en annen osv. Resultatene som presenteres må derfor oppfattes som indikasjoner på deltakelse og typer av tilbud, tiltak og virkemidler, snarere enn som presise mål for antall tilbud, omfang og deltakelse.

Kvalitative intervju

Kartleggingen av aktivitetstilbud via kvalitative nettsøk er komplettert med delvis strukturerte (semistrukturerte) kvalitative intervjuer med nøkkelpersoner som representerer følgende grupper:

- Ansatte i bydelsadministrasjon som arbeider med oppvekst, folkehelse og fritid: folkehelse-, frivillighets- og frisklivskoordinatorer i bydelene – 8 intervjuer i fem bydeler.
- Prosjekt- og aktivitetsledere, samt ledere i frivillige friluftslivsorganisasjoner – 18 intervjuer i 11 organisasjoner.
- Skoleledere og lærere ved skoler der frivillige organisasjoner tilbyr undervisning i friluftsliv for elevene i skoletida – 2 lærere.

Intervjuene har hatt en åpen, semistrukturert tilnærming (Kvale & Brinkmann, 2015). Intervjuguidene er tematisk ordnet og spesifisert for hver av de tre informantgruppene og hadde en varighet mellom ½ til 1 ½ time (se eksempel i vedlegg 2). Målet med intervjuene har vært å få fram kunnskap om hva ansatte i frivillige organisasjoner, bydelsadministrasjoner og skoler oppfatter som kvaliteter ved lokale organiserte friluftslivstilbud, hvilke tiltak, virkemidler og arenaer som informantene oppfatter er viktige for at barn og unge skal motiveres og rekrutteres til deltakelse i friluftsliv på fritida. Alle intervjuene er transkribert av Ida Helene Dahl Torp. Databehandlingsprogrammet Maxqda er benyttet.

Gjennom intervjuene har vi etterspurt erfaringer, for eksempel *hvilke ringvirkninger ulike former for frivillig-offentlig samarbeid* skaper, hva som oppfattes som utfordrende, og hva som hindrer arbeidet med å nå flere barn og unge. Slik har vi undersøkt og søkt etter å undersøke hvilke forutsetninger som ligger til grunn for at virkemidler og tiltak tas i bruk, og hva som erfarer å være fremmede og hemmende i arbeidet med rekruttering, deltakelse og inkludering av barn og unge generelt, og sårbare grupper med særskilte behov spesielt.

Vi har intervjuet informanter enkeltvis, parvis og i grupper der deltakere med ulike roller samtaler om og reflekterer over sine erfaringer, under ledelse av en, og noen ganger 2-3 forskere. Om en eller flere informanter deltok i intervjuene, var avhengig av hvordan deres arbeid var organisert. I rekrutteringen av informanter har vi søkt etter nøkkelpersoner, dels basert på forskerteamets utvidete profesjonelle nettverk og kjennskap til feltet, dels gjennom kontakter etablert i forskningsprosessen, og dels ved personlig kontakt med «navn» vi har fått kjennskap til underveis i kartleggingen. Førstegangskontakten har vi tatt via telefon, e-post eller ved ansikt-til-ansikt-situasjoner. Deretter ble hver enkelt orientert om studien gjennom skriftlig informasjon og tilsendt samtykkeerklæring (vedlegg 3) på e-post. Med et par unntak, har alle forespurte, takket ja til intervju. Framgangsmåten beskrevet her, ansees som fruktbar når intensjonen er å få frem relevant og rik informasjon fra involverte grupper, og særlig anvendbar innen studier med stramme ressursrammer (Stewart & Shamdasani, 2014; Sundstrøm, 2019).

Resultatet av nettverkstilnærmingen er at antallet informanter i de tre ovenfornevnte gruppene, varierer fordi bydeler, organisasjoner og skoler er ulikt organisert og involverer ulikt antall ansatte i

«friluftslivsarbeidet». Informantene har også bidratt til kartleggingen av organiserte tilbud ved å fortelle om tilbud som ikke er framkommet på annet vis. Dessuten har de bidratt med verdifulle erfaringer fra arbeidet organisasjonene gjør med å utvikle, iverksette og følge opp over tid iverksettingen av stimulerende friluftslivstilbud, tiltak og virkemidler.

Forskningsetiske vurderinger

Studien følger NIHs interne prosedyrer for forskningsetisk standard, kvalitetssikring og vitenskapelig redelighet med meldeplikt til og godkjenning fra Norsk senter for forskningsdata, før datainnsamlingen startet (vedlegg 1). Forskningsdesignet inkluderer behandling av personopplysninger, og er dermed underlagt krav om bl.a. informert samtykke. Retningslinjene gjelder også for underleverandør OOF.

Når det gjelder Ung i Oslo 2018, er alle prosedyrer for innsamling, behandling og oppbevaring av personopplysninger ivarettet av NOVA. Avtalen med NOVA gir tre forskere ved NIH tilgang til å arbeide med analyser av anonymiserte svarkategorier på et begrenset antall spørsmål om deltakelse i friluftsliv, som er relevante for denne studien. NIH har ikke på noe tidspunkt i forskningsprosessen tilgang til koblingsnøkkel og kan derfor ikke identifisere informanter på individnivå. Tilgangen til det begrensede datamaterialet, er tidsbegrenset og all informasjon slettes 31.12.2020 fra NIHs PCer og servere.

Når det gjelder personopplysninger som samles inn gjennom semistrukturerte intervjuer, følger prosjektet NIHs detaljerte retningslinjer for innsamling, analyser og oppbevaring av data i prosjektperioden og på lengre sikt.⁹⁴ Alle informanter sikres anonymitet i samsvar med personopplysningsloven (2018), og gis muligheter til å gi skriftlig informert samtykke (vedlegg 3). Den enkelte informant gis anledning til å trekke seg fra studien uten begrunnelse, og informanter som ønsker det, får transkriberte intervju til gjennomsyn og anledning til å gi oppklarende informasjon.

Det vil være umulig å sikre ledere av frivillige organisasjoner som DNT, Skiforeningen etc. full anonymitet. I samtykkeerklæringen er det gitt anledning til å godkjenne at utsagn kan bli offentlig kjent eller reservere seg fra å bli intervjuet. Vi har også spurt om samtykke til å kartlegge hvorvidt aktivitetsleder i frivillige organisasjoner har innvandrerbakgrunn. Begrunnelsen er at vi antar at slik representasjon kan være avgjørende i noen tilfeller, der det arbeides med tilbud særlig rettet mot barn og unge med innvandrerbakgrunn. Også dette er det tatt høyde for i informasjonsskriv og samtykkeerklæring.

The Norwegian National Committees for Research Ethics (NESH) framhever behovet for å utvikle nasjonale retningslinjer for *Internet Research Ethics* (Fossheim & Ingierd, 2015). Å frembringe data via internett er et mangfoldig felt der etiske vurderinger er høyst relevante. Ikke minst gjelder vurderingene i situasjoner der internett benyttes på måter som samler inn personopplysninger om individer eller små grupper som ytrer seg offentlig på Facebook eller i andre sosiale medier. Også disse har krav på beskyttelse og rett til eierskap til sine ytringer, inklusive bilder (Fossheim & Ingierd, 2015, s.10).

I prosjektet kartlegger og analyserer vi kun organisasjoners hjemmesider og informasjon som er beregnet for et bredt offentlig publikum, slik som informasjon om ulike aktivitetstilbud, deres navn, innhold, organisering, samarbeidspartnere, finansieringskilder og om antall deltakere og frivillige ledere. Vi har ikke

⁹⁴ For flere detaljer, se retningslinjer vedtatt av NIHs styre. <http://www.nih.no/forskning/forskning-pa-nih/prosjektadministrasjon/interne-retningslinjer2/>.

kartlagt materiale der enkeltpersoner og mindre grupper identifiserer seg selv gjennom deltakelse i sosiale medier, diskusjonsfora, gjennom bilder, beretninger, erfaringsutvekslinger o.l. (Fossheim & Ingjerd, 2015), som er omfattet av kravet om informert samtykke fra enkeltpersoner.

Prosjektets design forutsetter ikke innsamling av data fra barn og unge under 18 år, og heller ikke personlig informasjon om barn og unge som tredjeperson eller som kan identifisere dem som deltakere i de ulike aktiviteter som kartlegges og analyseres. Også skoler, elevgrupper og lærere som deltar i tilbudene vil anonymiseres. Det vil kunne være snakk om flere skoler i en bydel eller områder i byen, selv om enkelte tilbud/tiltak vil kunne være omtalt i og kjent gjennom media og annen offentlig omtale, for eksempel på bydelers og organisasjoners hjemmesider.

Innsamlingen av data om organiserte friluftslivstilbud til barn og unge, er avgrenset til fem utvalgte bydeler med ulik sosioøkonomisk og demografisk profil, samt geografisk beliggenhet i Oslo øst, sørøst, nordvest og sentrum. De bydelene som inngår i studien og de frivillige organisasjonene som tilbyr aktiviteter til barn og unge, vil ikke kunne anonymiseres. I framstillingen etterstreber vi et ideal om å gjengi andres liv og erfaringer på respektfulle og ikke stigmatiserende måter.

Internettforskning kan aktualisere komplekse spørsmål om forskeres legitimitet, dersom de velger å anvende nettbasert informasjon i nye sammenhenger. Slik vi vurderer det, berører ikke dette prosjektets kartlegginger og analyser.

Del 2 – 2 Byomfattende kartlegging: organiserte friluftslivsaktiviteter på fritida for alle barn og unge i Oslo gjennomført av frivillige organisasjoner

Introduksjon

I denne delen presenterer vi resultatene fra den kvalitative kartleggingen av organiserte friluftslivstilbud og –tiltak som frivillige friluftslivs-, idretts-, velferds- og natur- og miljøorganisasjoner gir til barn og unge på fritida i Oslo. Kartleggingen har tatt sikte på å være så uttømmende som mulig. Resultatene er kommet fram gjennom omfattende nettsøk, intervjuer med ledere og aktivitetsledere i utvalgte organisasjoner og blant ansatte i bydelene. Kartleggingen har tatt sikte på å svare på følgende spørsmål:

- Hvilke frivillige organisasjoner er sentrale aktører i arbeidet med å rekruttere utsatte og sårbare grupper av barn og unge, og hvilke virkemidler har organisasjonene tilgang til i arbeidet?
- Hva slags organiserte friluftslivsaktiviteter tilbys barn og unge, hvem er målgruppene, hvilket omfang og innhold har aktivitetene, og hvilke arenaer benyttes?

Kartleggingen inkluderer frivillig organiserte friluftslivstilbud åpne for alle barn og unge og aktivitetstiltak rettet mot å rekruttere og inkludere utsatte og sårbare grupper til deltakelse i friluftsliv på fritida. I tillegg har vi kartlagt offentlige, kommunale og ideelle/private virkemidler og tiltak frivillige organisasjoner har tilgang til og tar i bruk. Hvorvidt det finnes tilbud eller tiltak rettet mot sårbare grupper av barn og unge, for eksempel unge som vokser opp med funksjonshemninger eller alvorlig sykdom, er inkludert.

Referanser til alle kilder som er benyttet finnes fortløpende i fotnoter og i kildeoversikten i referanselisten. Vurderinger av hvilke tilbud som kan oppfattes som relevante for barn og unge, og for denne studien, er gjort utfra kriteriene: alder (6–19 år), et bredt friluftslivsbegrep som inkluderer aktiviteter både i Marka og i parker, grøntstrukturer i byggesonen og langs strandsonen, ulike arenaer, organiseringsformer og oppslutning. Deltakeravgifter for enkelttilbud og medlemskontingenter omtales i kategoriene «under 500 kr», «ca. 500 kr», «over 500 og under 1000 kr», «ca. 1000 kr» og «over 1000 kr» og gjelder for 2020. Vi har forsøkt å kartlegge støtteordninger som finnes til gratisplasser, gratistiltak osv., og inkludert dette i rapporten så langt det har vært mulig. Et annet forhold som er tillagt vekt, er om aktivitetstilbudene er støttet av offentlige virkemidler og kan defineres som tiltak rettet mot rekruttering av spesifikke målgrupper av utsatte og/eller brede grupper av barn og unge.

Avgrensninger

Det vil kunne finnes tilbud som kartleggingen ikke har fanget opp, eller som faller utenfor studiens avgrensning. Dette gjelder i noen grad tilbud som er knyttet til kirkens eller andre religiøse gruppers barne- og ungdomsarbeid (for eksempel konfirmantundervisning), sosiale fellesarrangementer i parker og grøntstrukturer i regi av borettslag, innvandrerorganisasjoner, musikkfestivaler etc. der bynaturen er ramme for arrangementet, uten at naturopplevelser, naturkontakt og læring inngår som viktige mål for tilbudet. Et kjennetegn ved slike tilbud, er at de oppstår spontant, har varierende innhold, kort varighet og er uforutsigbare. Mange av dem inkluderer naturkontakt og byfriluftsliv, uten at fysisk aktivitet eller opphold i natur er hovedmål, men snarere oppfattes som middel for å nå andre mål. Et konkret

eksempel er Røde Kors sitt ferietilbud i skoleferiene for barnefamilier med minst ett barn mellom 6 og 13 år, *Ferie for alle*⁹⁵. I samarbeid med skolehelsetjenesten, sosialtjenesten, barneverntjenesten og andre offentlige instanser som har oversikt over innbyggere med store behov for ferieopphold, bidrar Røde Kors til å gi barnefamilier med lav inntekt mulighet til å delta i fritidsaktiviteter i skolens ferier. Deler av aktivitetene som inngår i tilbudet foregår utendørs, men formålet er ikke bruk av eller opplevelser i naturen. Vi har valgt å behandle slike arrangementer og tilbud under samlebetegnelsen lavterskelfriluftsliv, uten nærmere kartlegging.

Flere frivillige organisasjoner i Oslo innen friluftsliv har en virksomhet som omfatter Osloregionen,⁹⁶ både mht. medlemsrekruttering og de tilbud organisasjonene gir til medlemmer og lokalbefolkningen. Begrunnet i oppdragets målsettinger har vi begrenset studien til å omfatte organisasjonenes tilbud til barn og unge 6–19 år, og til (familier med) barn 0–6 år, som bor i Oslo kommune. I noen grad inkluderer kartleggingen aktiviteter som gjennomføres utenfor byens grenser, for eksempel ferieleirer og opphold på eiendommer Oslo kommune eier eller disponerer i andre kommuner.

Private og kommersielle tilbud utover de tilbud som gis i regi av frivillige medlemsbaserte natur- og friluftslivsorganisasjoner, er ikke kartlagt.⁹⁷ Begrunnelsen er at tilbudene ikke omfattes (direkte) av kommunale virkemidler eller tilskuddsordninger, selv om de benytter offentlig og privat infrastruktur tilgjengelig for alle gjennom allemannsretten, slik som merkede stier og hytter/serveringssteder. Når betalingstilbud i regi av frivillige friluftslivsorganisasjoner er inkludert, er det fordi aktivitetene blir oppfattet som en del av medlemstilbudet og bidrar til å opprettholde foreningens daglige drift. Slike tilbud kan være del av organisasjonenes økonomiske grunnlag, som bidrar til at organisasjonene kan engasjere seg i prosjekter med sosial utjevning som mål. I den kvalitative kartleggingen inkluderer vi derfor aktiviteter organisasjonene tilbyr mot deltakerbetaling. Begrunnelsen er også å kartlegge hvorvidt organisasjonene tilbyr gratis deltakelse i betalingsaktiviteter for grupper som vokser opp i familier med liten betalingsevne. Overskudd fra slike aktiviteter kan også bidra til at organisasjonene kan engasjere seg innovativt i andre åpne gratisarrangementer uten påmelding og sosialt utviklingsarbeid der siktemålet er å gi flere barn og unge (gratis) muligheter til å oppleve gledene ved å kunne ferdes i naturen.

Så langt det har vært mulig, har vi søkt å kartlegge hvordan hver enkelt organisasjon finansierer prosjekter og tiltak rettet mot inkludering av utsatte grupper av barn og unge og sosial utjevning. Prosjektene bygger ofte på flere finansieringskilder, også fra stiftelser og private fond, som det ikke har vært en oppgave å få en fullstendig oversikt over. Erfaringene viser at det ligger ulike beregningsmåter til grunn for oversikter over antall ansatte, engasjerte frivillige som er lønnet/ulønnet, antall arbeidstimer som medgår for å skape aktivitetstilbud/-tiltak og hvor mange deltakere innsatsen skaper. De forskjellige beregningsmåtene er ikke umiddelbart sammenlignbare.

I prosjektbeskrivelsen skisserte NIH en mer avgrenset tilnærming, begrunnet i oppdragets ressursramme. Studien var begrenset til en kartlegging av tilbud og virkemidler i fem utvalgte bydeler. Tidlig viste det seg at flere frivillige friluftslivsorganisasjoner arbeider byomfattende og strategisk overordnet med å utvikle aktivitetstilbud som er åpne for alle barn og unge og sikter mot sosial

⁹⁵ https://www.rodekors.no/tilbudene/ferie-for-alle/?qclid=EA1aIQobChMIhtqP0JzF4gIVFeWaCh2dqwvHEAAYASAAEgJH4vD_BwE (hentet 16.06.2020).

⁹⁶ Det gjelder flere organisasjoner som har medlemmer og lokallag i tidligere Akershus fylke.

⁹⁷ Eksempelene er flere, for eksempel Furuholmen Friluft, se <https://www.furuholmenfriluft.no/om-oss/>.

utjevning, uavhengig av hvor i byen de unge bor. For å kunne identifisere tilbudene som gis i bydelene måtte vi gå veien om organisasjonenes byomfattende tilbud. Oversikten nedenfor gir også innsikt i hvordan frivillige organisasjoner arbeider for å skape nye, bedre tilpassede og sosialt utjevne tilbud.

Resultatene presenteres samlet for hver av de frivillige friluftslivsorganisasjonene i alfabetisk rekkefølge, og slik at tilbud/tiltak i regi av idrettsorganisasjoner som er medlem i Norsk Friluftsliv, miljø- og naturvernorganisasjoner, speiderbevegelsene og velferdsorganisasjoner presenteres samlet under disse respektive overskrifter.

Den Norske Turistforening Oslo og Omegn – DNTOO

Den Norske Turistforening, stiftet 1868, er landets eldste og største friluftslivsorganisasjon, målt i antall medlemmer, hytter og kilometer merkede løyper. Foreningen er medlemsbasert og driver en sammensatt virksomhet med kommersielle turisthytter, kurs, guidede turer, informasjon, butikker, og i de senere årene prosjektorganisert og innovativ sosial virksomhet. DNT Oslo og Omegn er landets største lokale turlag.⁹⁸ Med ca. 48 000 medlemmer bosatt i Oslo, er DNT Oslo (uten Omegn) også byens største friluftslivsorganisasjon (Oslo kommune, 2020a, s.158). Administrasjonen har 60 ansatte, assistert av frivillige som i 2018 bidro med ca. 128 000 arbeidstimer, eller om lag 70 årsverk. Visjonen for strategiperioden 2019–2023, «et rikt liv med enkle midler», er inspirert av økofilosofen Arne Næss og vektlegger: «I et lavutslippssamfunn reiser vi gjerne mindre og saktere og opplever mer.» Friluftslivsaktiviteter er ett av foreningens 4 kjerneområder hvor målet blant annet er å: «Skape et attraktivt, variert og inkluderende tilbud i nærmiljøet», for dermed å «øke deltakelsen i organiserte tilbud» med 5 prosent og «styrke satsingen på lokale turlag og frivillig drevne turgupper» (DNTOO 2019, s.12). DNTOOs visjon og selvforståelse uttrykkes også slik:

«DNT Oslo og Omegn har utviklet seg fra å være en forening med mest aktivitet i høyfjellet til også å være en aktør der folk bor; i byen, langs fjorden og i Marka. Dette gjør at vi i dag er en viktig samfunnsaktør» (DNTOO, 2019, s.6).

Ansvar for å tilrettelegge aktiviteter for barn og unge er lagt til en intern arbeidsgruppe med ansvar for *Nærfriluftsliv*⁹⁹ som har 6 ansatte (alle kvinner), organisert under Aktivitetsavdelingen. Arbeidsgruppen arbeider med tilrettelegging av lavterskelaktiviteter for grupper i alle livsfaser, fra trilletter for foreldre i barselpermisjon til seniorturer. I arbeidet med å nå utvalgte målgrupper i levekårsutsatte områder samarbeider DNTOO med skoler, men også med Røde Kors, Blå Kors, Aleneforeldreforeningen og Tøyen sportsklubb. Et eksempel på slikt samarbeid er gratis barnefamilieturer, et flerårig samarbeid med Tøyen sportsklubb om organiserte turer hver uke om sommeren. Det er bare å møte opp til avtalt tid på et fast oppmøtested, utenfor K1, aktivitetshuset på Tøyen «som alle vet hvor er». Turene går til forskjellige steder som viser fram hva Oslo har å by på om sommeren. Turene går til Gressholmen, Paradisbukta eller Nøklevann, på blåbær-, sopp- eller badetur. DNT dekker utgifter til offentlig transport.

⁹⁸ DNT Oslo og Omegn, opprinnelig Den Norske Turistforening, er «moderforeningen» som etter landssammenslutningen av lokale turistforeninger og dannelsen av DNT Landsforeningen 1988, tok navnet DNT Oslo og Omegn. DNTOO har i 2018 i alt 95 000 medlemmer, 4000km merkede ruter i fjellet og 2200km merkede ruter i Marka, samt til sammen 105 hytter på fjellet og i marka, hvorav 25 er ubetjente (DNT Oslo og Omegn, 2019, s.8).

⁹⁹ <https://www.dntoslo.no/ansatte/> (hentet 17.01.2020).

DNT har to «søsterorganisasjoner» - en ungdomsorganisasjon DNT ung og en barne- og familieorganisasjon Barnas Turlag. DNT ung ble opprettet i 1988, og har i dag 40 000 medlemmer på landsbasis, organisert med et eget ungdomsstyre og årsmøte, som har egne budsjetter, økonomistyring og årsrapporter. Barnas Turlag ble etablert i 1999 og har over 220 Barnas Turlag landet rundt som arrangerer aktivitetsdager, turer og kurs for barn og barnefamilier. Per 2. juni 2020 har DNT ung i Oslo og Omegn (som inkluderer Oslo og tidligere Akershus fylke) 11 740 medlemmer, av disse er 5145 i aldersgruppa 13-18 år. Barnas Turlag Oslo og Omegn har 8500 medlemmer i alderen 0-12 år. Ansvarlig for medlemsservice opplyser at i begge organisasjoner bor mer enn halvparten av medlemmene i Oslo kommune.¹⁰⁰

Virksomheten som DNTOO organiserer for å mobilisere barn og unge er delt i *faste engasjementer* og *prosjekter*. Blant de faste tilbudene finner vi Barnas Turlag (BT), DNT ung Oslo, trilletter, helgeturer og kommersielle ferietilbud med enkelte sponsede plasser for lavinntektsfamilier, og fellesarrangementer som er årlige, gratis og åpne for alle, som *Kom deg ut-dagen*. Tilbudene markedsføres på foreningens nettsider og Facebook, ved bruk av flagg og andre effekter og gjennom årlige fellesarrangementer for alle friluftslivsorganisasjoner i Oslo-området – *Friluftslivets dag* på Sognsvann (i september) og *Markadagen* på Skullerud (i mars), som blant annet har vært støttet av Fylkesmannen i Oslo og Akershus, og nå er støttet av Fylkesmannen i Oslo og Viken.

Gjennom *prosjekter* finansiert med offentlige og/eller private tilskudd organiserer DNTOO aktiviteter som er uten påmelding og gratis for deltakerne. Dette er lavterskeltilbud i nærområdene der barn og unge bor. Tilbudene er varierte; noen er engangstilbud, mens andre varer over et lengre tidsrom. Hvor mange som deltar er ofte væravhengig og uforutsigbart, og kan variere fra flere hundre til under ti. Tilbudene, med noen unntak, er basert på frivillig tur- og aktivitetsledelse, mens organiseringen av dem krever ansatte som kan initiere og drive aktiv oppfølging. I forbindelse med tilbudene gir DNTOO også generell informasjon om turmuligheter i Oslo-regionen og i regi av DNT, samt inviterer og oppmuntrer deltakerne til også å delta i andre friluftslivsaktiviteter i nærmiljøet.

I dag har DNTOO tre større prosjekter. To av prosjektene – *Lek deg sprek* og *Friluftskolen* – er rettet mot barn opp til 12/13-årsalder som vokser opp i sosialt utsatte områder av byen. Ett prosjekt – *Skar Leir* er rettet mot ungdom som dropper ut av videregående skole. Prosjektene er avhengig av ekstern finansiering, som i dag er sikret gjennom kommunale og private finansieringskilder, men søker langtidsfinansiering. (Skar leir omtales i kapittel 7).

Barnas Turlag Oslo

Barnas Turlag Oslo (BT) «er et tilbud for barnefamilier og barn 0-12 år med mål om å legge grunnlag for et langt, sunt og godt friluftsliv med basis i gode minner fra barndommen».¹⁰¹ Turene arrangeres i nærmiljøet og på fjellet, og er organisert med sikte på å skape gode naturopplevelser, enkelt friluftsliv og spennende aktiviteter. DNT landsforeningen har definert etableringen av BT i alle landets kommuner som et overordnet mål.¹⁰² Utviklingen er stimulert gjennom en intern tilskuddsordning kalt «Barnas Turlag der du bor», eller «BT fase II». DNTOO søker hvert år fra DNT-ordningen og fra flere eksterne

¹⁰⁰ Informasjon fra DNTs medlemsservice pr. telefon 08.06.2020. Tallene omfatter Oslo og tidligere Akershus fylke. Et estimat som anslår at 70 prosent av medlemmene i de to undergrupper bor i Oslo kommune, tilsier at DNT Oslo har 5950 barnemedlemmer 0-12 år og 3601 ungdomsmedlemmer 13-18 år.

¹⁰¹ <https://barn.dntoslo.no/om-oss/> (hentet 28.01.2020).

¹⁰² Det finnes selvstendige BT for Bærum, Asker og Lillestrøm som hører inn under organisasjonen DNT Oslo og Omegn.

kilder til arrangementer der siktemålet er å mobilisere til oppstart av lokale BT i utvalgte delbydeler og bydeler i Oslo, og å «blåse nytt liv» i tidligere grupper. Lokale BT er uformelle nettverk basert på «ildsjelers» ledelse. Både driften og innholdet er derfor avhengig av engasjerte og initiativrike foreldre. Ordningen er usikker. For eksempel, dersom ildsjeler flytter, flytter også lokale BT sitt «nedslagsfelt» eller står i fare for å opphøre. Lokale BT oppfattes som et viktig tiltak for å nå DNTOOs strategiske målsetting om å «skape et attraktivt, variert og inkluderende tilbud i nærmiljøet» (DNTOO, 2019, s. 12).

BT Oslo arrangerer også felles mobiliseringsarrangementer hvert år, på ulike steder i Oslo, som er uten påmelding og gratis. Antallet deltakere er væravhengig, uforutsigbart og varierer mye (se eksempel i tabell Del 2-2a). Tilbudene rekrutterer deltakere fra nærområdene til arrangementsstedet, også når de er åpne for alle i byen. For å nå flest mulig, sprer DNTOO tilbudene om gratis turer og arrangementer ulike steder i byen.

Tabell Del 2-2a. Innhold og antall deltakere på Barnas Turlags arrangementer i Oslo øst 2017-2019
(Kilde: DNT Oslo og Omegn, intervju januar 2020).

«Aktiviteter Årshjul»	2017	2018	2019
Januar: Måneskinnstur - Haraløkka	-	-	48
Januar/Februar: Kom deg ut-dagen - Bjørndal	-	119	274
Mars: Ute med Villmarksbarna – Ulsrudvann	-	-	104
Mars: Inspirasjonsforedrag Villmarksbarna - Ulsrudvann	-	-	11
April: Yoga i naturen - Stensrudtjern	-	-	20
April: Tips og triks i naturen - Østmarksetra	-	45	-
Mai/Juni: Mett og god med mat fra naturen - Ekeberg	-	14	22
Mai: Ekspedisjon med forstørrelsesglass - Brannfjell	-	28	-
August: Skattekart og kompass - Skullerud	-	-	355
August: Natursti - Brannfjell	66	-	-
September: Telttur Dølerud	28	101	-
September: Kom deg ut-dagen - Dølerud	135	-	-
Oktober: Sopptur - Dølerud	-	-	234
Oktober: Førstehjelp på tur - Ulsrudvann	-	10	-
November: Middagstreff - Ulsrudvannet	12	-	-
Desember: Nissecamp - Grønliåsen	41	68	44
SUM antall deltakere	283	385	1110

Lokale BT finnes i dag i fire bydeler: Østensjø, Alna, Søndre Nordstrand og Grorud, og drives på frivillig basis av engasjerte foreldre.

Arrangementene er gratis og åpne for alle, og formidles gjennom BTs Facebook-sider. Hvordan gruppene blir til, og hva slags aktiviteter de tilbyr, varierer med initiativtakernes interesser, kunnskaper og livsfaser. Et mål er at gruppene skal være stabile og forutsigbare. DNTOO har imidlertid ikke planer om å etablere selvstendige BT-lokallag i alle bydeler.

Å fastslå konkret antall medlemmer i lokale BT og deltakere i organiserte aktivitetstilbud og åpne arrangementer, er utfordrende fordi antallet varierer med vær, konkurrerende tilbud og andre uforutsigbare forhold. Tabell Del 2-2a viser aktivitetsformer og gir et anslag over antall deltakere basert på foreliggende tall fra arrangementer med utgangspunkt i ett lokalt BT (Søndre Nordstrand/Nordstrand). Noen av arrangementene var organisert av ansatte i DNTOO med hele byen som målgruppe. Oversikten viser at antallet deltakere varierer i løpet av året og med ulike aktiviteter. Det går fram at i treårsperioden, fra starten i 2017 til og med 2019, øker antallet arrangementer fra 5 til 9. Samtidig mer enn tredobles antallet registrerte deltakere: fra 283 i 2017 til 1110 i 2019. Arrangementene er lagt til kjente steder som *Behovsplanen for idrett og friluftsliv 2021–2030* omtaler som «innfallsporter til Marka» (Oslo kommune, 2020a, s.220).

Kom deg ut-dagen – lokale og nasjonale gratisarrangementer

Kom deg ut-dagen er et etablert arrangement som markeres over hele landet, to ganger i året. I Oslo arrangerer DNTOO *Kom deg ut-dagen* på Sognsvann og Furuset. Medlemmer i BT Oslo og BT-

bydelgrupper inviteres spesielt. Selv om arrangementene er åpne for alle, erfarer DNTOO at arrangementene tiltrekker seg folk som hovedsakelig bor i nærområdene.

Trilleturer

Trilleturer er et organisert tilbud DNTOO har hatt i flere år til hjemmeværende foreldre med små barn. Dette er grupper som møtes på faste tidspunkt på formiddagen på ukedagene for felles tur med barnevogn, ofte med et serveringssted som mål. Turene starter fra forskjellige steder og annonseres via DNTOO sine hjemmesider. Enkelte turer har påmelding, som oftest er det bare å møte opp til avtalt sted og tid.

Lek deg sprek

Lek deg sprek er et gratis aktivitetstilbud for barn fra 1. til og med 7. klasse som bor i levekårsutsatte byområder i Oslo Øst. Erfaring viser at tilbudet får flest deltakere i de yngre årsklasser, opp til ca. 10 år. Tilbudet har faste aktivitetsledere og foregår til faste tider én fast dag hver uke gjennom skoleåret, på fire faste skoler i bydelene Gamle Oslo, Søndre Nordstrand, Alna og Ammerud. Aktivitetslederne må forplikte seg til å delta i tiltaket over tid, mot en symbolsk betaling.

Mobilisering og markedsføring for *Lek deg sprek* foregår hovedsakelig gjennom skolene, som er blant DNTOOs viktigste samarbeidspartnere. Gjennom skolene kan alle barn og foreldrene nås. Informasjon gis via flyers i «ranselpost», på DNT-skjermer på skolen, skolens nettsider og via skole-sms til foreldrene. Skolene må gi sitt samtykke før DNT kan dele informasjonen om tilbudene på skolens nettsider. DNTOOs erfaring er at skolene ofte er positive til dette. *Lek deg sprek* er etthundreprosent ikke-kommersiell. Det gjør at skolene ikke får problemer med å markedsføre det. Dessuten har tilbudet et innhold som bidrar til å realisere skolens målsetting om at barn skal få anledning til fysisk aktivitet og opplæring i naturen.

Tilbudet har plass til mange barn og langt flere enn det antallet som deltar. I snitt deltok mellom 10 og 20 barn i Gamlebyen, men det kunne også komme opptil 40 barn, likelig fordelt mellom gutter og jenter. I Bydel Alna (på Furuset) var det høsten 2019 vanskelig å rekruttere deltakere, noe DNT opplever som overraskende, siden det tidligere var en stabil barnegruppe der. En forklaring kan være oppdatering av kjøpesenteret, med bedre tilbud innendørs. Motsatt har DNT erfart i Søndre Nordstrand; i 2018 var oppslutningen veldig dårlig, mens 2019 har vært det beste året til nå.

Friluftsskolene

DNTOO arrangerer Friluftsskole for barn 10-13 år i sommerferien på Nannestad og Breivoll Gård. Friluftsskolene er et åpent dagtilbud i skolens sommerferie (og har ingenting med skolen å gjøre), fortrinnsvis to uker i august. Friluftsskolene arrangeres slik at det skal være mulig på komme seg til og fra campstedene hver dag. Deltakelse på Friluftsskolene er mot betaling (ca. 500 kr). DNT tilbyr også gratisplasser til barn fra levekårsutsatte familier.

Kommersielle ferieturer for barn – sommer og vinter

BTOO arrangerer vinterferieturer/-uker i fjellet, på Fondsbu i Jotunheimen, Svukuriset i Femundsmarka og Finse der tilbudet også inkluderer overnatting i snøhule. Familieturene er tilrettelagt for ulike aldersgrupper, for eksempel (7-12 år) og (9-12 år). Lokalt arrangerer DNTOO miniskiekspedisjoner for barnefamilier med overnatting på hytter i Lillomarka og skitur for ungdom – Nordmarka på langs, fra nord mot sør, med to overnattinger. I sommerferien arrangeres tilbud til barnefamilier og besteforeldre

med barnebarn ved flere av DNTOs hytter i fjellet. Turene har ulike tema og er tilrettelagt for ulike aldersgrupper, inkludert de aller yngste. Ferieturene sommer og vinter krever påmelding og deltakerbetaling – og kalles *Kommersielle turer for små barn* og er relativt kostbare. Tilbudene er attraktive og blir som regel fulltegnet. Å være turledere på ferieturene er svært attraktivt.

I noen grad har DNT muligheter til å tilby enkeltfamilier med levekårsutfordringer «sponset» eller gratis deltakelse. Ferietilbudene er ganske kostbare og krever mye forarbeid. Midler fra Bufdir (Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet) gjør gratistilbud mulig til familier med særskilte behov. Flere kanaler tas i bruk i rekrutteringen: bydelene, NAV, Røde Kors, Aleneforeldreforeningen og Facebook.

DNT ung Oslo

DNT Ung Oslo og Omegn har i juni 2020 11 740 medlemmer i alderen 13 og 26 år. Ved innmelding må alle oppgi fødselsår og postnummer, og dette danner grunnlag for medlemskap. I løpet av 2018 økte antallet medlemmer med ca. 1000 (DNT ung Oslos styre, 2018, s.4) og er den av friluftslivsorganisasjonene med flest unge medlemmer i Oslo. I intervju opplyser DNT at ungdomsorganisasjonene har forholdsvis mange medlemmer i det eldste alderssjiktet, blant annet på grunn av alle studenter som melder flytting til Oslo. DNT ung Oslo har også markedsført sine tilbud på engelsk rettet mot utenlandsstudenter i Norge. Fra andre studier vet vi at mange utenlandske studenter nettopp søker seg til Norge for utvekslingsopphold for å studere, men også for å oppleve naturen.¹⁰³ På grunn av et høyt antall studentmedlemmer har DNT ung i Oslo en høyere gjennomsnittsalder enn landsgjennomsnittet for DNT ung. I intervju med DNTOO kommer det fram at aldersgruppa 13–19 år er «underrepresentert» i DNT ung Oslo: Det er også en tendens til at denne aldersgruppa «glipper unna» også når det gjelder organiserte tilbud DNTOO har til ungdom. DNTs medlemservice anslår at det i juni 2020 er 3600 Oslo-medlemmer i aldersgruppen 13–19 år. Som ungdomsorganisasjon mottar DNT ung i Oslo såkalt «hødestøtte» etter antall medlemmer fra Kulturetaten i Oslo kommune.

DNT ung har på landsbasis og lokalt, status som en egen «turgruppe», med eget styre, budsjett og årsrapporter. DNT ungs viktigste oppgaver er å bidra til nytenkning innad i DNT-systemet og å tilrettelegge meningsfulle aktiviteter for sine medlemmer. Blant sentrale aktiviteter er fellesturer for medlemmene, kurs og hverdagstilbud der buldring og kajakkutleie ved Friluftshuset på Sørenga, samt sommerleir for barn 11–14 år og frivillig innsats for DNT (Oslo) er blant sentrale aktiviteter. DNT ung Oslo arrangerer ukentlige turer, åpne for alle, hver onsdag med fast startsted fra «Tigeren» utenfor Oslo S. Turene ledes av en turleder og går til forskjellige områder i byen. Inkludering er blitt en viktig dimensjon ved turene. Slik er det også for tilbudet som kalles *Torsdagsbuldring*, med blant annet gratis buldring i Friluftshuset Sørenga på programmet. Dette er de mest regelmessige lavterskeltilbud som tilbys unge i regi av DNT Ung. Det er flere eksempler på at utenlandsstudenter har tatt lederansvar for de ukentlige turene. I tillegg har medlemmene av DNTs fjellsportgruppe gratis adgang til buldring på Friluftshuset Sørenga én gang hver måned.

Sæteren Gård og Breivold Gård

Sæteren Gård og Breivold Gård er to tidligere gårdsbruk som drives som DNT-hytter, er veletablert og lokalisert i Ås og Bærum, som tilbud knyttet til lokale BT. Sæteren Gård ligger i markagrensen mellom Oslo og Bærum, mens Breivold Gård er nystartet og lokalisert innerst i Bundefjorden. Begge steder brukes av familier og grupper fra Oslo, og inkluderes derfor i kartleggingen. Stedene er åpne for

¹⁰³ <https://www.forskerforum.no/derfor-velger-utlendinger-a-studere-i-norge/> (hentet 08.06.2020).

skoleklasser og barnehager, og drives som selvstendige virksomheter hvor en hovedutfordring er å sikre god driftsøkonomi. Begge steder tilbyr varierte betalingsbaserte arrangementer.

På Sæteren Gård er det blant annet tilbud om dagopphold, for eksempel knyttet til ukentlige trilleturer og muligheter for overnattingsturer som er et vanlig kommersielt tilbud for familier med barn 2–5 år. Tilbudene er varierte og inkluderer blant annet Villmarkshelg for de yngste, som arrangeres ca. 6 ganger i året. Betalingsturer er åpne for alle. Deltakere kommer også fra andre steder i landet.

4H – Oslo og Akershus

4H er et verdensomspennende opplæringsprogram for barn og ungdom knyttet til landbruk, natur, miljø, helse og ernæring, stiftet i USA i 1902, og ble i 1926 etablert i Norge. 4H er i dag en landsomfattende organisasjon med nærmere 12 000 medlemmer og medlem i Norsk Friluftsliv. Ett av ca. 550 lokale lag er 4H Oslo og Akershus.¹⁰⁴ Formålet er å utvikle aktive og samfunnsengasjert ungdom som tar ansvar og har respekt for natur og mennesker. Formålet uttrykkes gjennom 4H-løftet: «klart Hode, varmt Hjerte, flinke Hender og god Helse». Organisasjonens grunnlag er naturbruksnæringer, omsorg for lokalmiljøer og matproduksjon. «4H bygger på en idé om å lære om samspill i naturen» og «å lære ved å gjøre». 4H har lokale klubber som oppstår der «ildsjeler» tar initiativ til arrangementer. Prosjekter er en viktig arbeidsform. De unge kan arbeide individuelt eller i grupper omkring selvvalgte tema innen bl.a. helse, kultur, samfunn, natur, dyr og gårdsliv, som oftest under veiledning av en erfaren leder. Organisasjonen legger stor vekt på medlemsstyring, organisasjonsarbeid og -erfaring. 4H-arbeidet organiserer sommerleir for medlemmer.

Hvordan arbeidet drives lokalt, og hvordan uteaktiviteter og friluftslivsaktiviteter inkluderes, varierer. Der det er mulig, knyttes arbeidet til besøksgårder som etter en viss standard for pedagogisk og landbruksfaglig innhold, kan kalle seg en «4H-gård». Oslo har hatt og har «4H-gårder», for eksempel Kampen økologiske barnebondegård. Det er usikkert hvor mange medlemmer 4H har i Oslo. Lokale grupper oppstår og eksisterer så lenge noen har interesse i å organisere dem.

Idrettsorganisasjoner med i Norsk Friluftsliv

Fire nasjonale sær-idrettsforbund har i lengre tid vært medlem av landssammenslutningen Norsk Friluftsliv. Dette gjelder: Norges Orienteringsforbund, Norges Klatreforbund, Norges Padleforbund og Norges Seilforbund. Felles for forbundene, og deres respektive lokale lag og foreninger i Oslo, er at de organiserer lokale turaktiviteter og friluftsliv i tillegg til konkurranseaktiviteter og trening. Det har vært vanskelig å finne eksempler på organiserte friluftslivstilbud til familier, barn og unge i regi av de ulike idrettsorganisasjonene som har en viss varighet og omfang, bortsett fra tilrettelegging for egenorganisert turorientering i ulike områder av Marka og stopplejakt som dekker store deler av byen.

Organiserte turgrupper, aktivitetstilbud og læringsaktiviteter som ledes og er åpne for medlemmer, har det vist seg vanskelig å identifisere i de fire aktivitetene i Oslo-området. Et uttrykk for hvor mange barn og unge som er involvert i aktivitetene i aldersgruppene 6–12 år og 13–19 år, kommer imidlertid fram

¹⁰⁴ <https://4h.no/om-4h/> (hentet 01.02.2020).

gjennom Oslo Idrettskrets sin *aktivitetsregistrering for 2018* (oversikt mottatt 23.4.2020 fra Oslo idrettskrets). Blant de aktivitetsregistrerte er det rimelig å forvente en viss andel barn og unge som først og fremst er engasjert i (trening for) konkurranseidrett, men også noen som er mest interessert i turer.

Tabell Del 2-2b. Aktivitetstall 6–19 år i Oslo 2018, i idretter med i Norsk Friluftsliv: orientering, padling, klatring og seiling.

	Jenter 6-12 år	Gutter 6-12 år	Jenter 13-19 år	Gutter 13-19 år
Klatring	193	172	175	181
Orientering	245	106	285	143
Seiling	325	211	457	372
Padling	288	187	264	248
SUM antall aktive	991	676	1181	944

(Kilde: Aktivitetsregistrering 2018, Oslo idrettskrets).

Orientering

Turorienteringstilbudene heter Ola Dilt i Østmarka, Stifinnern'n i Nordmarka og Lillodilt i Lillomarka. Stolpejakten er en relativt ny aktivitet, som også er en form for tilrettelegging for egenorganisert aktivitet hovedsakelig i byggesonen og i noen grad i skogområdene. Kartene er tilgjengelige og kan lastes ned mot betaling fra nettet. Også resultatene av postjakten kan den enkelte registrere online. Tilbudene har fått mange brukere i områdene Oslo sør/Nordstrand, Groruddalen og Oslo vest, og registreringene viser at det samlet sett er ca. 1000 registrerte deltakere under 20 år.¹⁰⁵ Det er viktig å bemerke at turorientering og stolpejakt ikke inkluderer ledet organisert aktivitet, men er former for tilrettelegging for egenorganisert aktivitet i Marka og i parkområder i byggesonen.

Padling

Norges Padleforbund startet i 2017 et arbeid for å øke tilbudet til barn og unge og har som mål at forbundet på landsbasis skal ha 5000 medlemmer under 19 år i «tingperioden».¹⁰⁶ Det eneste tydelig organiserte tilbud vi har funnet som inkluderer barn og unge i Oslo-området er Nøkle vann Ro- og Padleklubb i Bydel Østensjø. Klubben ble stiftet i 1987 og er medlem av Norges idrettsforbund gjennom de to særforbundene Norges Roforbund og Norges Padleforbund.¹⁰⁷ På hjemmesiden skriver klubben: «Siden klubbreglene tillater barn over 12 år å bruke klubbens båter på egenhånd dersom de har foreldrenes samtykke, må barn som skal bli medlem i klubben ta introkurset f.o.m. det kalenderåret de fyller 12 år.»¹⁰⁸ (Klubben omtales i Del 2-3, som et tilbud i Bydel Østensjø).

Klatring og Seiling

Når det gjelder klatring og seiling er informasjonen mer usikker. Sannsynligvis er det slik at organisert klatring i idrettslag, foregår innendørs i et klatresenter, mens organisert seiling for barn og unge også er knyttet til idretten eller tilbys av kommersielle aktører.

¹⁰⁵ Stolpejakten organiseres av klubbene Bækelaget, Heming, Nydalen skiklubb og Lillomarka O-lag, <https://stolpejakten.no/omraader> (hentet 16.06.2020).

¹⁰⁶ <http://www.padling.no/nyheter-aktivitetsrettet/klubbundersokelse-barn-og-unge/> (hentet 01.02.2020).

¹⁰⁷ <https://nrpk.no/om-oss/> (hentet 17.06.2020).

¹⁰⁸ <https://nrpk.no/om-oss/bli-medlem/> (hentet 01.02.2020).

Oslo idrettskrets: Aktivitetsguider

Oslo idrettskrets er engasjert i et prosjekt som har som mål å skape økt deltakelse i organiserte idretts- og friluftslivsaktiviteter gjennom en prøveordning med *aktivitetsguider*, som utvikles i samarbeid med Bydel Søndre Nordstrand og er rettet mot underrepresenterte grupper i levekårsutsatte områder.

Ferietilbud: «Oppdrag sommeridrett for alle»

Etter en vår med korona og stengte idrettslag og idrettsanlegg har Oslo idrettskrets gjort en ekstra innsats for å skape ny idrettsaktivitet i byens idrettslag og samtidig gi barn og unge meningsfulle tilbud gjennom sommeren 2020. Tilbudene inkluderer også uteaktiviteter og friluftsliv. Med støtte fra Byrådet tilbyr 80 idrettslag 514 aktivitetssuker i løpet av sommerferien sine åtte uker. Målet er å gi «(t)ilbud til minst 20.000 barn og unge. 3000 barn skal lære å svømme.»¹⁰⁹ Tiltaket skaper også 2000 arbeidsuker som vil gi sommerjobber til mange ungdommer. Støtte er gitt til aktivitetstilbud som blant annet prioriterer at smittevernbestemmelsene tas hensyn til. Tilbudet er rettet mot lokale barn og unge og gjennomføres for eksempel i nabolag. Deltakelsen er gratis og åpen for alle. Tilbudet består av forskjellige idrettsaktiviteter, tilrettelagt også for funksjonshemmede (paraidrett). Gjennom samarbeid mellom bydeler og idrettslag vektlegges tiltak som reduserer barrierer for å delta i idrettsaktiviteter.

Miljø- og naturvernorganisasjoner

Miljøagentene

Miljøagentene er Barnas miljøvernorganisasjon, tilknyttet Naturvernforbundet.¹¹⁰ Miljøagentene jobber for å ta vare på naturen, miljøet og jorda, og «for å gi barn troen på seg selv, framtiden og at det nytter å gjøre noe.»¹¹¹ Medlemskap (under 500 kr i året) gir barn muligheter til å delta i lokale lag, ulike aktiviteter, arrangementer og prosjekter. Miljøagentene får tilsendt ulike «frø» i posten, gjennomføre et «dagens oppdrag», ulike aksjoner eller gå «miljøsti» med forskjellige spørsmål om klima og miljø, eller rydde naturen for søppel. Gjennom nettsiden kan barna også ta del i aktiviteter som «agent og få hemmelige oppdrag», være miljøjournalist og publisere saker. I tillegg arrangerer Miljøagentene landsleirer, som høsten 2020 skal foregå på Askøy utenfor Bergen. Miljøagentene «jobber for et renere miljø og en tryggere framtid» og oppfordrer alle «miljøagenter til å oppdage vår fantastiske natur, og å utforske sammenhengen mellom menneskene og naturen.»¹¹² Miljøagentene får driftstilskudd fra Miljødepartementet og Barne- og likestillingsdepartementet. Bymiljøetaten bidrar med tilskudd til friluftslivsaktiviteter i 2020, som skal gå til turer, bygging av fuglekasser mm. og deltakelse i ulike arrangementer.

De som vil kan etablere lokallag i Miljøagentene.¹¹³ Det holder å være et par stykker, og at barna har en voksenkontakt som kan melde fra til Miljøagentenes hovedorganisasjon. Det er alltid foreldrene som melder inn barna. I Oslo er det flere lokale lag og grupper. Blant lokale aktiviteter i 2019 er *overnattingstur i Østmarka til en DNT-hytte, Skogstur på Kjelsås* sammen med en biolog som lærer

¹⁰⁹ <https://www.idrettsforbundet.no/idrettskrets/oslo/nyhet/2020/klart-for-tidenes-idrettssommer-i-oslo/> (annonsert 18. juni 2020, hentet 20.06.2020).

¹¹⁰ <https://naturvernforbundet.no/om-noa/category4169.html> (hentet 17.03.2020).

¹¹¹ <https://miljoagentene.no/bli-miljoagent/> (hentet 22.04.2020).

¹¹² <https://miljoagentene.no/voksne/om-miljoagentene/category174.html> (hentet 17.03.2020).

¹¹³ <https://miljoagentene.no/oslo/> (hentet 22.04.2020).

Miljøagentene om fremmede og skadelige arter i skogen, *Klimadag i Ekebergparken* med plastworkshop, nyttevektstvandring i skogen og utendørsteater. Som barneorganisasjon mottar Miljøagentene «hodestøtte» etter antall medlemmer fra Kulturetaten i Oslo kommune.

Naturvernforbundet i Oslo og Akershus (NOA)

Naturvernforbundet i Oslo og Akershus er et fylkeslag av Norges Naturvernforbund, stiftet 1914 og har om lag 24 000 medlemmer på landsbasis i 2020. NOA har ifølge vedtektene (§1) et tredelt formål:

- «1. Naturvernforbundet i Oslo og Akershus (NOA) vil arbeide for å verne naturen og sikre livsmiljøer slik at menneskelig virksomhet ikke overskrider tålegrenser i naturen.
2. NOA vil arbeide for et samfunn der menneskene lever i harmoni med naturen. ... hvor livsgrunnlaget og livsmangfoldet er sikret for framtidige generasjoner, og naturens egenverdi legges til grunn for arbeidet med å øke menneskers respekt for og kjærlighet til liv og landskap.
3. NOA har ansvar for Naturvernforbundets arbeid med Oslomarka.»¹¹⁴

NOA arrangerer enkelte tematurer rettet mot barn og familier med barn som annonseres på NOAs hjemmesider og i medlemsbladet *Grevlingen*. NOA arbeider med å øke naturinteressen og -kunnskapen gjennom tilbud til barnehager og skoler. Blant annet deler NOA ut informasjonsmateriell og har klassesett av naturkart og plansjer til utlån. NOA samarbeider med enkelte skoler og barnehager som drifter egne skole- og kjøkkenhager. På hjemmesiden finner interesserte tips til hvordan lage fugle- og flaggermuskasser og insektshotell.

Naturkart for bynære friluftsområder i Oslo er en guide til lokale naturopplevelser som er utviklet for barn og voksne. Naturkartene er utviklet i samarbeid med bydelene, og finnes for alle bydeler, med mål om å inspirere og informere om naturområdene i by(del)en. Kartene kan lastes ned gratis fra hjemmesiden.¹¹⁵ Naturkartene utgjør en serie som strekker seg fra Marka til sjøen og dekker områder med skog, vassdrag, grønne lunger og øyene. NOA samarbeider også tett med skoler i områdene som kartene dekker, for å sikre at kart og informasjon når ut til flest mulig. Med Naturkartene ønsker NOA å bidra til å øke barn og unges kunnskap og kjærlighet til naturen. NOA oppfordrer familier, barnehager og barneskoler til å bruke nærmaturen aktivt. NOA har lokale lag i Oslo Øst, Nord, Vest og Sør og markerer seg med de nevnte aktiviteter på årlige felles friluftslivsmarkeringer i Oslo.

Oslo Natur og Ungdom

Natur og Ungdom presenterer seg via sine hjemmesider som «den største miljøorganisasjonen for unge i Norge», opprettet i 1967 etter en sammenslåing av Oslo Katedralskoles Naturvernforening og Norsk Feltbiologisk Ungdomsforening.¹¹⁶ På landsbasis har Natur og Ungdom over 9000 medlemmer fordelt på 60 lokallag. Oslo Natur og Ungdom har lokallagene Oslo Vest, Oslo Sentrum, Oslo Nord, Oslo Øst og skolelag på Oslo Katedralskole «Katta», Foss videregående skole, Naturvernstudentene på UiO og Naturvernstudentene på OsloMet. Alle lagene jobber for miljøraker i nærmiljøet. Alle mellom 13 og 25 år kan bli medlem av Natur og Ungdom (under 500 kr). Barn og ungdom under 13 år kan bli medlem med foreldrenes samtykke. Et lokallag må bestå av minst fem betalende medlemmer under 25

¹¹⁴ <https://naturvernforbundet.no/noa/nyheter/nye-vedtekter-vedtatt-i-noa-article39010-2147.html> (hentet 28.07.2020).

¹¹⁵ <https://naturvernforbundet.no/noa/naturkart-for-barn/category3254> (hentet 23.05.2020).

¹¹⁶ <https://nu.no/om-oss/> (hentet 12.05.2020).

år. Natur og Ungdom Oslo mottar som ungdomsorganisasjon «hodestøtte» etter antall medlemmer fra Kulturretaten i Oslo kommune.

Som medlem av Natur og Ungdom kan man delta på seminarer, sommerleir og aksjoner. Lokallagene arrangerer egne *sommerleirer* som kombinerer friluftsliv med kunnskap om hvordan mennesker påvirker naturen. Klima- og naturkriser, samferdselspolitikk, fiskeri- og havbruk og oljepolitikk er tema deltakerne lærer om.¹¹⁷ Det er også rom for aktiviteter som bading, fiske-, fjell- og telttur. Aktivitetene er tilrettelagt også for deltakere med funksjonsnedsettelse. Det arrangeres også andre aktiviteter som omhandler friluftsliv, som ikke utelukkende er i regi av lokallaget i Oslo, men Natur og Ungdom nasjonalt, for eksempel *Grønt Spatak*¹¹⁸.

Norges Jeger- og Fiskerforbund Oslo (NJFF-Oslo)

Norges Jeger- og Fiskerforbund (NJFF)¹¹⁹, etablert 1871, er landets nest største frivillige friluftslivsorganisasjon, målt etter antall medlemmer. Fylkeslaget NJFF-Oslo har 12 lokallag med til sammen 4790 medlemmer; alle lokallagene er lokalisert tett på skogsområdene i utkanten av byen. Størst er Oslo JFF og Solemskogen JFF med henholdsvis 1692 og 1392 medlemmer. De resterende lokallagene har mellom 24 og 331 medlemmer.¹²⁰ Antallet medlemmer går ned i alle lokallagene, også nasjonalt.

Av hjemmesiden for fylkeslaget NJFF-Oslo går det fram under emnet Barn og Unge at fylkeslaget har få spesifikke tilbud for barn og unge, bortsett fra en ukes landsleir i sommerferien, en 3-dagers kanotur gjennom Nordmarka, og 2 temadager med isfiske for barn og kurs i våpenstell og puss.

Foreningen har gjennom flere år invitert ungdom til 3-dagers kanotur gjennom Nordmarka, fra nord til sørøst, i august like før skolestart. Turen annonseres via nettsidene, er gratis og gjennomføres av ledere fra Osломarka JFF. Lederne har lang erfaring fra padling, fiske og overnatting. Turen har to overnattinger under «åpen himmel», med presenning som tak for å sikre at «man ligger tørt». Nedre aldersgrense er 12 år. Deltakerne må kunne svømme. I følge NJFF-Oslo sin hjemmeside, deltar mange på turen «år etter år». Lokallaget Solemskogen JFF arrangerer lokale tilbud til barn og unge gjennom året.

På sin hjemmeside informerer NJFF i februar 2020 (12.02.2020) om en ny nasjonal satsing på barne- og ungdomsarbeid gjennom to hovedtiltak: 1) NJFF satser på utdanning av ungdomsledere: «Å være ungdomsleder er et av de aller viktigste vervene i Norges Jeger- og Fiskerforbund. Ungdomslederne har sammen med foreningen ansvaret for rekruttering, opplæring og aktiviteter for alle under 26 år.»¹²¹ 2) NJFF oppfordrer lokallagene til «å ta del i forbundets hovedsatsinger for barn og ungdom» ved å søke midler fra NJFF sentralt eller FRIFOND om å arrangere lokale *Jakt- og fiskeskoler*. Dette er prosjekter NJFF har stor tro på og over tid har sett at fungerer godt. Hensikten med lokale Jakt- og Fiskeskoler er å etablere tilbud til barn- og ungdom på fritiden som går over tid, og som bidrar til å

¹¹⁷ <https://nu.no/sommerleir/> (hentet 12.05.2020).

¹¹⁸ <https://spatak.no/hvordan-er-det-a-vaere-med/> (hentet 12.05.2020).

¹¹⁹ <https://www.njff.no/fylkeslag/oslo/Sider/Kanotur-for-undom-gjennom-Nordmarka.aspx> (hentet 26.02.2020).

¹²⁰ NJFFs medlemsstatistikk for fylkeslag per 31.12.2019, <https://www.njff.no/organisasjon/sider/foreningsressurser.aspx>, (hentet 15.03.2020).

¹²¹ <https://www.njff.no/fylkeslag/oslo/Sider/NJFF-ung.aspx>, (hentet 23.05.2020).

skape levende lokale miljøer for barn og ungdom i NJFF. Ideen er at Jakt- og fiskeskolene skal ha ukentlige tilbud til faste tider på kveldstid og/eller i helger, som følger skoleåret (til sammen 38 uker). Et minimum er 10 opplæringsøkter av minimum 1 klokketimes varighet for å få støtte fra NJFF.

Så langt har vi ikke kunnet registrere at lokale lag av NJFF-Oslo har etablert Jakt og Fiskeskoler eller satset på ung lederopplæring i Oslo.

Oslo og Omland Friluftsråd (OOF)

Den frivillige organisasjonen Oslo og Omland Friluftsråd (OOF), etablert i 1936, har siden starten arbeidet med friluftslivs- og naturvernsspørsmål, samt sikring av Osloområdet som et sammenhengende regionalt forvaltningsområde gjennom en egen lov, Markaloven. OOF arbeider for at alle kan drive friluftsliv som helsefremmende, trivselsskapende og miljøvennlig aktivitet i nærmiljøet og i naturen. OOFs visjon er «Friluftsliv for alle» som søkes realisert gjennom fem arbeidsområder:

1. Marka – markagrensa, 2. Byggesonen – grøntstrukturer, 3. Opplæring og aktivitet – brukere som trenger det mest, 4. Friluftslivets økonomiske rammebetingelser og 5. OOF's organisasjon – kompetanse – økonomi.

Figur Del 2-2a. Frognerstøen Friluftssenter, Oslo kommune i samarbeid med Erik Sture Larres Stiftelse til Friluftslivets Fremme. Foto: OOF.

Frognerstøen Friluftssenter er hovedbase for de fleste av OOFs aktivitetstilbud til barn og unge og til skoler. Frognerstøen Friluftssenter eies av Oslo kommune, som har inngått en langvarig leieavtale (40 år) med Erik Sture Larres Stiftelse til Friluftslivets Fremme. Ifølge avtalen har Stiftelsen ansvar for å holde eiendom og bygninger vedlike. Stiftelsen har også renoverert bygningene, pleiet naturtomten og tilrettelagt den med gapahuker, bål plasser og et stort amfi med plass til 1000 tilskuere. Amfi ble åpnet i 2011.

OOF har siden 2012 hatt ansvaret for å

fylle Frognerstøen Friluftssenter med friluftaktiviteter for barn og unge, og andre grupper i befolkningen som er underrepresenterte i friluftsliv.¹²² Senteret ligger nær kollektivtransport med T-baneforbindelse fra Oslo sentrum.

OOFs aktivitetstilbud er i hovedsak rettet mot barn og unge med flerkulturell bakgrunn. I samarbeid med skoler i Oslo har OOF aktiviteter på dagtid for voksenopplæringsklasser og asylsøkere, samt ferieaktiviteter for barn i Aktivitetsskolen (AKS) og inspirasjonskurs for lærere i skoler og AKS gjennom konseptet *Læring i Friluft* (jf. kapittel 7). I tillegg har OOF ferietilbud for barn og unge, årlig Akedag med ADHD-foreningen, samt et fast samarbeid om friluftslivsaktiviteter for alvorlig syke barn og pårørende i samarbeid med «Friluftssykehuset» ved Rikshospitalet. OOF samarbeider med frivillige friluftslivs-

¹²² <http://www.osloogomlandfriluftsrad.no/frognerstøen-friluftssenter> (hentet 06.05.2020).

organisasjoner og blant annet med Fylkesmannen i Oslo og Viken om større enkeltarrangement, som er gratis og åpne for alle: *Flerkulturell friluftsfest, Markadagen og Friluftslivets dag*.

Aktivitetstilbudene finansieres etter søknader fra flere kilder: Miljødirektoratet, Fylkeskommunene Oslo og Akershus/Viken, Oslo kommune gjennom Velferdsetaten, Bymiljøetaten og Enhet for mangfold og integrering, fra Gjensidigestiftelsen og Sparebankstiftelsen og med midler fra Frifond. I 2020 bidrar Oslo kommune ved Bymiljøetaten med tilskudd til friluftslivsaktiviteter til Flerkulturell friluftsfest og Introduksjon til friluftsliv for nyankomne innvandrere.

Kunngjøringen av aktiviteter skjer via egen nettside, på Facebook og via medlemsorganisasjonene.

Friluftssykehuset: Rikshospitalet og Frognerseteren Friluftssenter

OOF har i samarbeid med Seksjon for psykosomatikk og barnepsykiatri ved Barneklinikken på Rikshospitalet utviklet et tilbud om bruk av natur i behandlingen av alvorlig syke barn sammen med pårørende. Prosjektet retter oppmerksomheten mot bruk av natur og friluftsliv i behandling av psykosomatiske lidelser ved sykehus. I 2014-2015 ble prosjektet støttet av Extrastiftelsen, og senere videreført med støtte fra flere kilder.

Målet med Friluftssykehuset er å stimulere pasienter, pårørende og helsepersonell til å bruke natur og friluftsliv/fysisk aktivitet i behandlingen av barn, og å synliggjøre den positive effekten dette har på fremgang i behandlingen. Det gjennomføres turer og andre friluftslivsaktiviteter for pasienter og pårørende annenhver uke fra Frognerseteren. Rikshospitalet organiserer felles transport til/fra Frognerseteren. Fast innslag er matlaging på bål. Mange pasienter har lite matlyst. Aktiviteter ute og atmosfæren rundt bålet gir grunnlag for gode samtaler, god matlyst og felleskap og inngår aktivt i behandlingen. Populære aktiviteter er å skyte med pil og bue, spikke, naturstier og leker i naturen, lytting etter fuglelyder, kanopaddling og fiske på Øvresetertjern. Aking og snøforming om vinteren. Sykehuset erfarer positive virkninger av tilbudet for pasienter og pårørende på særlig fire områder:

1. Identitetsfølelse og mulighet til å bare være vanlige mennesker,
2. Aktivitetene roer pasienten og motiverer til videre behandling,
3. Å se pasienten i ulike kontekster styrker sykdoms- og pasientvurderingen,
4. For noen pasientgrupper er fysisk aktivitet svært viktig for raskere fremgang og tilfriskning.

Pasienter og pårørende får sammen erfare hvordan friluftsliv kan ha positiv fysisk, psykisk og sosial effekt. Tiltaket bidrar til økt aktivitet ute også etter avsluttet behandlingsopphold. Antallet deltakere varierer. Mellom 5 og 20 deltar hver uke. Mellom 100 og 150 barn pluss pårørende deltar hvert år.

Aktivetsdager med ADHD-foreningen

Barn og ungdom med ADHD har økt risiko for å føle seg utenfor og å oppleve manglende mestring i skole, fritid og samfunn. Målet med prosjektet er å gi positive friluftsliv- og fellesskapsopplevelser til barn og ungdom med ADHD og deres familier, samt øke deltagerens interesse for friluftsliv, og å styrke selvbildet gjennom opplevelse av mestring. Populære tilbud er aking, skileik og mat på bål ved Frognerseteren Friluftssenter. Deltakerne tilegner seg ny kunnskap om og erfaring med tradisjonelle friluftslivsaktiviteter som er enkle å gjennomføre på egenhånd. Foreldre og barn får nye opplevelser sammen, og foreldrene formidler at de blir inspirert til å bruke natur- og friluftsområder mer i samvær med barna. Foreldrene gir uttrykk for at de etablerer nye relasjoner til barna og utvikler vennskap med

andre familier, som er verdifullt for dem i etterkant av aktivitetsdagene. Mellom 20-50 barn og voksne deltar.

Felles markeringer: Flerkulturell friluftsfest, Markadagen og Friluftslivets uke mm.

Flerkulturell friluftsfest er blitt et årlig avsluttende skolearrangement, som startet i 2016. Hit inviteres mottaksklasser og sentre for voksenopplæring til uteaktiviteter i samarbeid med organisasjoner som er medlem i OOF. Målet er å introdusere så mange innvandrere som mulig til friluftsliv. Deltakertallet har økt årlig og i 2019 deltok nærmere 3000 på arrangementet ved Sognsvann. Arrangementet gir deltakerne mulighet til gratis lån av utstyr og å prøve forskjellige friluftslivsaktiviteter, samt å bli kjent med mangfoldet av frivillige organisasjoner. OOF gir tilbud om kanopadling.

Friluftslivets uke er et årlig, nasjonalt arrangement i september, som er åpent for alle. Det er mulig å prøve forskjellige sommeraktiviteter. I 2019 ble dagen holdt ved Sognsvann med deltakelse fra mange frivillige organisasjoner.

Markadagen arrangeres i mars på Skullerudstua med tilbud om å prøve vinteraktiviteter.

Organiseringen foregår ved at flere aktører og medlemsforeninger i OOF (DNT, Skiforeningen, lokale hundekjørere, m.fl.), samarbeider om å gi et bredt tilbud til de besøkende. Gratis utlån av skiutstyr for barn og voksne er populært, noe blant annet FRIGO og andre utlansorganisasjoner organiserer. Målet er å nå personer uten særlig kjennskap til eller ferdigheter og engasjement for vinteraktiviteter.

Dette er store markeringer som arrangeres til ulike årstider, på flere steder i Oslo og hvert år.¹²³ Arbeidsoppgavene fordeles mellom en rekke aktører, frivillige, kommunale og fylkeskommunale, som samarbeider om gjennomføringen av arrangementet. Antallet deltakere varierer fra flere hundre til ca. 3000. Oppslutningen er blant annet avhengig av værforholdene.

Oslofjorden Friluftsråd

Oslofjordens Friluftsråd (OF) er et interkommunalt samarbeidsorgan for kommuner og fylkeskommuner rundt Oslofjorden, stiftet i 1933, med mål å forhindre forurensning av fjorden og å gjøre badestrendene tilgjengelig for lokalbefolkningen. OF er blant annet grunneier av flere friluftsområder langs Oslofjorden.¹²⁴ OFs medlemmer er tre fylkeskommuner og 23 kommuner som grenser mot fjorden, inklusive Oslo kommune. Også båtforeninger og andre brukerforeninger er med i rådet, uten å ha innflytelse på kommunenes og fylkeskommunenes økonomiske bidrag til drift av rådet.

OF har ansvar for store friluftsområder langs fjorden og har som hovedoppgave å gjøre strender og andre områder tilgjengelige for alle, fremme fjordfriluftsliv og beskytte naturen ved kysten. OF er det største friluftsrådet i Norge – over 1,6 millioner mennesker bor i OFs medlemskommuner. En hovedoppgave er å tilrettelegge for friluftsliv, kombinert med å drive utstrakt informasjon om turmulighetene på kyststien, langs kystleden og på OFs utlånshytter langs Oslofjorden.

¹²³ Dette er kommunale fellesarrangement, som er åpne og gratis for alle. De frivillige organisasjonene kan informere om sine tilbud og mobilisere til deltakelse i friluftslivsaktiviteter. Nasjonal *Handlingsplan for friluftsliv* kaller dette *nasjonale markeringer*.

¹²⁴ <https://www.oslofjorden.org/om-oss> (hentet 17.04.2020).

Organisasjonen arbeider for å være et talerør for kystfriluftslivet og å beskytte naturen langs kysten. OF drifter blant annet et større prosjekt som handler om skjøtsel av kulturlandskaper langs fjorden, og som i 2020 mottok støtte fra Sparebankstiftelsen. OFs fritidsprosjekter er hovedsakelig rettet mot familier, eventuelt i samarbeid med lokale foreninger og lag for å inspirere flere til å ta kystnaturen i bruk på allsidige måter til friluftsliv. OF har i flere tiår drevet med aktiviteter rettet mot skoler, barnehager og aktiviteter i barns fritid. I 2016 holdt OF over 200 kurs for barn eller pedagoger.¹²⁵

OFs viktigste bidrag til barn og unges deltakelse i organisert friluftsliv i Oslo, er rettet mot temadager på skoler og i barnehager, samt kursing av lærere gjennom opplegget *Læring i friluft*. Temadagene varierer og omfatter marinbiologi, forsøpling, praktisk matematikk, livet i fjæra, kartforståelse og orientering, allemannsretten, sikkerhet ved/på vann, mat i friluft, insektstudier og kulturhistoriske vandringer langs kyststien. For Osloskoler og barnehager kommer oppleggene i stand etter initiativ fra OF eller ved at interesserte skoler og lærere kontakter OF. Mange skoler i Oslo bruker OFs hytter til egenorganiserte opplegg. Kursaktivitetene finansieres dels gjennom kommunal driftsstøtte og kontingent, dels gjennom søknad på kommunale og statlige/fylkesvise prosjektmidler.

Oslomarkas Fiskeadministrasjon (OFA)

Oslomarkas Fiskeadministrasjon (OFA) er et forvaltningsorgan, stiftet for å forvalte grunneierens fiskerett i Osloregionen. OFA består av sportsfiskeforeninger i Oslo og omliggende distrikter og er åpne for alle. OFA er tilsluttet NJFF.¹²⁶ Hovedaktiviteten er forvaltningen av fiske i vannene i Oslomarka, drift av et oppdrettsanlegg for settefisk, salg av fiskekort og informasjonsvirksomhet. I snitt selger OFA litt under 10 000 fiskekort hvert år. Inntektene dekker om lag 80 prosent av OFAs samlede utgifter. I tillegg mottar OFA tilskudd fra Oslo kommune. OFA driver enkelte prosjekter, for eksempel prosjektet *Fiskejenter i Marka* med kurs i isfiske og sluk- og spinnerfiske. Det viser seg imidlertid at tilbudet er for voksne kvinner, ikke unge jenter. OFA har ingen fritidstilbud til barn og unge.

OFA organiserer prosjektet *Fiske i Storbyen* som er fiskedager og friluftsliv for hele klasser på barnetrinnet (1. til 4. trinn) i Osloskoler og Aktivitetsskoler: OFA har gjennom flere år også samarbeidet med Sollerudstranda skole om fiskeforvaltning.

Skiforeningen

Skiforeningen, stiftet 1883, har som formål å utbre og fremme skiidrett spesielt, og friluftsliv generelt.¹²⁷ Skiforeningen har siden 2. verdenskrig sørget for grunnleggende skiopplæring for barn og unge gjennom Barnas Skiskoler. De siste 10 årene har Skiforeningen i økende grad satset på å bli en helårstilbyder av friluftslivsopplevelser til barn og unge. I dag tilbyr foreningen et bredt spekter av organiserte friluftslivsaktiviteter for barn og unge, både på fritida og gjennom skolen.

¹²⁵ <https://www.oslofjorden.org/friluftsviledning/> (hentet 17.04.2020).

¹²⁶ <https://www.inatur.no/fiske/50fee701e4b0bfb3e46a9d45> (hentet 15.03.2020).

¹²⁷ <https://www.skiforeningen.no/omoss/> (hentet 17.03.2020).

For å drifte tilbudene har Skiforeningen en blanding av fast ansatte, betalte deltidsinstruktører og frivillige. Det er ca. 10 ansatte (enkelte på deltid) og 30-50 instruktører i sommerhalvåret og ca. 180 instruktører i vinterhalvåret, som jobber med friluftslivstiltak for barn og unge. Mange av de involverte deltar både på friluftslivstilbudene og i skiskolen. En relativ fast stab av instruktører og frivillige skaper forutsigbarhet og sikkerhet for at aktivitetene blir gjennomført på en god måte.

Flere av Skiforeningens aktivitetstilbud mottar støtte fra forskjellige tilskuddsordninger. Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) dekker gratisplasser ved tilbud som har deltakerbetaling (Barnas Holmenkollendag, Skiskolen og enkelte ferietilbud). Kravet er at midlene skal dekke kostnader for barn fra lavinntektsfamilier. Prosjektstøtte kommer også fra Kulturdepartementet (KUD) og Miljødirektoratet via aktivitetsmidler til barn og unge med innvandrerbakgrunn. Oslo kommune ved Bymiljøetaten bidrar med tilskudd til friluftslivsaktiviteter og til generell driftsstøtte. Utgifter til lønn for de ansatte dekkes dels av egne midler og dels av andre eksterne tilskuddsordninger. Barnas skifond ble etablert av Skiforeningen i 2013 i samarbeid med Veidekke, som bevilget midler øremerket til gratisplasser. Fra 2017 har andre organisasjoner, privatpersoner og næringsliv kunnet bidra til fondet. Midlene skal brukes til inkluderingsprosjekter og gratisaktiviteter. Skiforeningen opplyser via sine hjemmesider om at «flere tusen barn» har deltatt på Skiforeningens aktiviteter takket være midlene fra Barnas skifond.

«Friluftsglede» - Skiforeningens friluftslivssatsing på barn og unge

Figur Del 2-2b. «Skidager i vinterferien». Oppslag ved Skullerudstua
(Foto: Kirsti P. Gurholt, 1.2.2020)

Friluftsglede er et tredelt prosjekt med mål om å spre glede rundt å ferdes i natur til barn og unge i Oslo. De tre delene er: 1) undervisning i friluftsliv for elever i 3. og 4. klasse i skolen, 2) aktivitetssdager i helgene for familier (ca. en dag per måned) og 3) ferietilbud i sommer-, høst- og vinterferien for skoleelever. Friluftsglede finansieres hovedsakelig med bidrag fra Miljødirektoratet gjennom tilskudd til personer med innvandrerbakgrunn samt med midler fra Bymiljøetaten. Friluftsglede i skolen er et undervisningstilbud til skoleklasser som har høy andel elever med minoritetsbakgrunn (minst 60 prosent). Det skolerettede delprosjektet beskrives i kapittel 7.

Aktivitetssdager for familier i helgene er et lavterskeltilbud for alle, hvor det arrangeres skileik, klatring, orientering, natursti, leiraktiviteter, padling og mye annet.¹²⁸ Friluftsglede i helgene arrangeres året rundt på Skullerud, Grorud og Vestli på Stovner. Det er ingen påmelding til aktivitetssdagene, det er bare å møte opp. Aktiviteter i regi av denne prosjektdelen er spredt utover hele året. Høsten og vinteren er de mest intense sesongene. Noen aktiviteter foregår også på våren og om sommeren. Skiforeningen stiller med nødvendig utstyr.

¹²⁸ <https://www.skiforeningen.no/kursogarrangement/friluftsglede/for-familier/> (hentet 17.03.2020).

Det tredje prosjektet er et gratis ferietilbud for skoleelever. Aktivitetene arrangeres i høstferien, vinterferien og sommerferien. Aktivitetene blir tilpasset årstiden. Om vinteren er det skiaktiviteter. Om sommeren tilrettelegges det for padling, klatring, kløyving og fisking. Det bygges gapahuk og eget leirsted. Barna lærer å spikke og om sporløs ferdsel. All mat lages ute og barna sover i gapahuker eller lavvo. Tilbudet er sterkt subsidiert og hadde tidligere en veldig lav egenandel. Sist år fikk prosjektet ekstra midler slik at tilbudet ble gratis for alle deltakerne. Tilbudet er for barn i 5.-7.klasse.

Barnas Skiskoler

Barnas skiskoler er et betalingstilbud (over 1000 kr) der barn, hovedsakelig mellom 3 og 9 år, kan delta i organisert skiopplæring. «Skiforeningen har siden 1948 lagt til rette for at barn skal oppleve skiglede» (Skiforeningen, 2020). Ifølge Skiforeningens hjemmesider, deltar årlig over 9000 barn på kursene.¹²⁹

Barnas skiskoler foregår på hverdager og i helgene. På hverdager er tilbudet rettet mot barn i barnehage, Aktivitetsskoler (AKS)/Skolefritidsordning og skolen og foregår på dagtid over 5 uker i januar/februar. Hverdagstilbudet arrangeres i Holmenkollen, Skullerud, Sørkedalen, Trollvann og Vestli på Stovner. Skiforeningen ordner transport.¹³⁰ Skiforeningens skiskoletilbud i helgene foregår over fem helger i januar/februar og arrangeres på Skullerud, Vestli på Stovner og i Sørkedalen. Skiforeningen tilbyr både lørdagskurs og søndagskurs, og deltakerne velger hvilken dag de ønsker å delta. I motsetning til hverdagstilbudet, hvor det stort sett er barnehagen eller skolen som melder på barna, er det barnas foreldre som står for påmelding til helgetilbudet.

Det finnes økonomiske støtteordninger slik at barn fra familier med lav inntekt kan delta på Barnas Skiskole. Skiforeningen subsidierer 1000 gratis skiskoleplasser gjennom en friplassordning, og både barn og ledsagere kan låne utstyr gratis av Skiforeningen. På hjemmesiden gir Skiforeningen følgende informasjon: «Skiforeningen tilbyr friplasser på alle arrangement og aktiviteter for barn. Send en søknad til friplass@skiforeningen.no, dersom du har behov for det.»¹³¹ Ordningen er enkel og uten krav til dokumentasjon. Ambisjonen er å lage et inkluderende tilbud til de som ikke har mulighet til å betale for barnas fritidsaktiviteter.

Satsingen på Barnas Skiskole handler om å skape glede ved å gå på ski, ikke om teknikktraining. Barna skal lære å ta på/av skiene selv, falle og reise seg, gli på skiene bortover, oppover og nedover, bremse, stoppe, osv.. Barnas skiskole har en instruktør per 8-10 barn. Instruktørene har gjennomført kurs i sikkerhet og førstehjelp, og har trening i å skape skiglede. Barn med funksjonsnedsettelse tilbys tett oppfølging av instruktør gjennom kurset *Skileik – Barn med funksjonsnedsettelse*.¹³²

Barnas Holmenkollidag

I 1973 ble Barnas Holmenkollidag arrangert for første gang.¹³³ Arrangementet er deltakerbetalt (under 500 kr) og rettet mot barn fra 3 til 12 år. Barna kan velge mellom forskjellige løyper etter nivå.¹³⁴ Alle,

¹²⁹ <https://www.skiforeningen.no/kursogarrangement/barnas-skiskole/> (hentet 17.03.2020).

¹³⁰ <https://www.skiforeningen.no/kursogarrangement/barnas-skiskole/skiskolesteder/> (hentet 17.03.2020).

¹³¹ <https://www.deltager.no/isdammen#init> (hentet 26.07.2020).

¹³² Til dette tilbudet fyller foresatte ut et eget tilretteleggingsskjema. Det er lagt til rette for barn med funksjonsnedsettelse ved Skiskolen i hverdagene gjennom barnehager, SFO og AKS. Barnet meldes på gjennom ordinær påmelding og må ha med egen assistent på ski. <https://www.skiforeningen.no/kursogarrangement/barnas-skiskole/aktuelt/skileikbarnmedfunksjonsnedsettelse/> (hentet 17.03.2020)

¹³³ <https://www.skiforeningen.no/kursogarrangement/barnas-holmenkollidag/aktuelt/om-barnas-holmenkollidag/> (hentet 13.03.2020).

¹³⁴ Samme kilde som i fotnote 22.

uavhengig av økonomi, kan søke om friplass til Barnas Holmenkolllag. Det er også mulig å låne utstyr av Skiforeningen.

Barne- og ungdomskurs i langrennsteknikk

Skiforeningen tilbyr et deltakerbetalt langrennkurs for barn og ungdom mellom 9 og 16 år på Skullerud (over 1000 kr). Deltakerne kan velge mellom et to- eller tredelt kurs og mellom klassisk- eller skøytestil. Ungdommer som har behov for det, kan søke om friplass til barne- og ungdomskurs. De som innvilges friplass kan også låne utstyr av Skiforeningen.

Sommercamp

Om sommeren tilbyr Skiforeningen betalingstilbudet Sommercamp i Holmenkollen i til sammen fire uker. Hver dag i en hel uke foregår det aktiviteter med base ved Holmenkollanlegget. Deltakerne får for eksempel dra til Klatreparken på Tryvann, det arrangeres sykkelturner, bading og en overnatting. Det finnes ingen økonomisk støtte til dette tilbudet for ordinære deltakere, og derfor har sommercampen en deltakerbetaling som svarer til kostnadene (over 1000 kr).¹³⁵ Men også her holdes det av friplasser til dem som ikke har anledning til å betale. Tilbudet er for barn mellom 7 og 12 år. Barna må selv ta med nødvendig utstyr.¹³⁶

Speiderbevegelser

Siden stiftelsen av Boys Scouts i 1909 utviklet speiderbevegelsen gjennom 1900-tallet en verdenomspennende ungdomsbevegelse for dannelse til selvstendige og ansvarlige samfunnsborgere, gjennom praktisk, moralsk og religiøs virksomhet, sosialt samvær og friluftsliv; først og fremst for unge gutter, senere for jenter (Schaanning, 2015). Allerede i 1911 ble Norsk Speidergutt-Forbund stiftet i Kristiania og utviklet raskt en landsdekkende organisasjon med livskraftige lokale «tropper». Flere grupperinger finnes. Medlemstallet har de siste tiårene vært nedadgående. Som barne- og ungdomsorganisasjoner mottar speiderorganisasjonene såkalt «hødestøtte» etter antall medlemmer fra Kulturretaten i Oslo kommune.

Norges speiderforbund Oslo – «Oslospeiderne»

Oslospeiderne er tilsluttet Norges Speiderforbund, etablert i 1978 etter sammenslåing av Norsk Speidergutt-Forbund og Norsk Speiderpikeforbund, grunnlagt henholdsvis i 1909 og 1921.¹³⁷ Speiderbevegelsen med ulike undergrupper har gjennom det meste av 1900-tallet vært verdens nest største barne- og ungdomsbevegelse etter den organiserte idrettsbevegelsen, i Norge som over store deler av verden. Norges Speiderforbund består på landsbasis av rundt 19 000 medlemmer fordelt på ca. 400 lokale speidergrupper.¹³⁸ Friluftsliv er ett av fem hovedtema som organisasjonens arbeid er organisert rundt. Speidergruppene i Oslo drives forskjellig, men har samme retningslinjer. Friluftsliv er den viktigste delen for de fleste. Speiderne lærer å ta vare på naturen, bygger nære vennskap og skaper langvarige minner på turer. Eldre ungdom leder yngre barn.

¹³⁵ <https://www.skiforeningen.no/kursogarrangement/barnas-sommercamp/pamelding-og-priser/> (hentet 17.03.2020).

¹³⁶ <https://www.skiforeningen.no/kursogarrangement/barnas-sommercamp/deltakerinfo/> (hentet 17.03.2020).

¹³⁷ https://leksikon.speidermuseet.no/wiki/Norsk_Speiderpikeforbund (hentet 17.04.2020).

¹³⁸ https://speiding.no/om_oss (hentet 23.08.2020).

Oslospeiderne har i dag 1043 medlemmer (Oslo kommune, 2020a, s. 158), fordelt i kategorier etter alder (fra 3.klasse til 26 år, men også noen yngre) og i 23 speidergrupper. Om lag en tredjedel av medlemmene er mellom 8 og 10 år, mens antallet medlemmer for de øvrige aldersgruppene synker desto eldre barna blir. Blant speiderne mellom 16 og 17 år er det om lag 25 medlemmer i Oslo. Det anslås også at ca. 60 prosent av medlemmene er gutter. Speidergruppene er spredt i hele Oslo. Medlemskap koster ca. 1000 kroner i året. Det gjennomføres aktiviteter hver uke på faste møtedager. Hytteturer og overnattingsturer er aktiviteter som gjør speiderne attraktive.

Hele kretsen får hodestøtte fra Oslo kommune for barn og unge opp til 26 år. Det søkes midler fra Gjensidigestiftelsen og DNB. De fleste speidergruppene eier egen hytte i Marka. Totalt har speidergruppene i Oslo over 20 hytter. Oslo speiderkrets eier to hytter som leies ut, Blåhaugen i Østmarka og Krakosseter i Nittedal. Via Oslospeidernes hjemmesider kan skoler, bedrifter og privatpersoner booke hyttene. Dersom en gruppe med hytte blir nedlagt, selges hytta og pengene overføres til kretsen.

Ingen av speidergruppene har ansatte. Speiderkretsen har én lønnet sekretær i 50 prosent stilling som organiserer utlån av hyttene, fører regnskap og sender møteinnkallinger. For å etablere en ny speidergruppe må det være lokale enkeltpersoner som tar initiativet. Forbundet gir økonomisk og organisatorisk støtte til oppstart, og kretsen tilbyr nye speiderledere kurs i friluftsliv, praktisk speiding og ledelse. Via portalen frivillig.no rekrutteres frivillige til å bidra i de ulike speidergruppene i Oslo. Store speidergrupper er selvrekrutterende (intervju, april 2020, informant fra Oslospeiderne). Disse er Bjerke (ca. 150 speidere), Nordstrand, Bøler og Kjelsås. Store speidergrupper har kapasitet til å arrangere mange aktiviteter og turer, som er attraktive. Mange medlemmer skaper også behov for aktiviteter og arrangementer. Slik dannes en spiral hvor medlemstall og aktivitetstilbud gjensidig forutsetter hverandre og presser hverandre i en positiv retning.

I 2016 endret Norges speiderforbund sine vedtekter. Den tidligere kristne organisasjonen praktiserer nå trosfrihet. Fortsatt praktiserer enkelte speidergrupper trossyn, deriblant en muslimsk speidergruppe på Tøyen og en buddhistisk gruppe på Smestad. Disse har kommet i stand ved at enkeltpersoner i miljøene kjenner speideren fra sitt opprinnelsesland eller hører om speideren og ønsker å starte en gruppe. Disse nye speidergruppene rekrutterer medlemmer fra sin menighet i hele Oslo, mens de andre speidergruppene i Oslospeiderne hovedsakelig rekrutterer medlemmer i nærområdet.

Oslo KFUK-KFUM-speiderne

Norges KFUK-KFUM-speiderne er det andre selvstendige speiderforbundet i Norge. I 2003 dannet de to Speidernes fellesorganisasjon. Kristen tro, fellesskap, friluftsliv, personlig utvikling og samfunnsengasjement er de fem sentrale verdiene som KFUK-KFUM-speiderne formidler. «Naturen brukes til lek, læring og samarbeid. Vi er mye ute, og i friluftslivet mestrer vi nye utfordringer. Gjennom utendørsaktiviteter blir vi kjent med, tar vare på og setter pris på naturen. I friluftslivet opplever vi glede, avkobling og fellesskap.»¹³⁹ KFUK-KFUM-speiderne er organisert i 20 kretser i hele landet. KFUK-KFUM-speiderne i Oslo-kretsen driver speiderarbeid i flere kommuner (Oslo, Nesodden, Nittedal, Enebakk, Frogn, Vestby og Nordre Follo) og har til sammen 1075 medlemmer (Oslo kommune, 2020a,

¹³⁹ <https://kmspeider.no/formal-og-verdier/category1132.html> (hentet 26.05.2020).

s.158). Kretsen har 24 aktive speidergrupper, hvorav 17 i Oslo kommune. Enkelte speidergrupper er kun rettet mot gutter eller jenter, mens andre har kjønnsintegrerte grupper. Innad i speidergruppene er medlemmene delt i forskjellige enheter etter alder.

De fleste speidergruppene avholder møter fast hver eller annenhver uke, og enkelte tilbyr overnattings-turer tilpasset de forskjellige enhetene. Ved Hurdalssjøen benyttes Trollheimen til leirer og kurs. Stedet eies av en sammenslutning av grupper og kretser på Østlandet og leies ut til speidergrupper. Med teltplasser til over 150 personer og to hytter med til sammen 24 soveplasser, kan flere speidere treffes på Trollheimen for sommer- eller vinterleirer. Oslo-kretsen eier og disponerer egen hytte ved Rolandsjøen i Østmarka med 32 soveplasser. Hytta leies ut til andre speidergrupper og private. Medlemmer betaler forbunds-, krets- og gruppekongingent og prisen for medlemskap er ca. 1000 kroner i året.¹⁴⁰ Kostnader til leirer og turer kommer i tillegg.¹⁴¹

Oslo KFUMs Sjøkorps

Sjøkorpsset i Oslo er en selvstendig organisasjon under Oslo KFUM. Vi har valgt å presentere den frivillige organisasjonen her fordi den inngår i oversikten over KFUK-KFUMs foreninger. Ved å benytte KFUK-KFUMs egen søkemotor over tilbud til ulike grupper etter filtrering på deres hjemmesider, finner vi at Oslo KFUMs sjøkorps har tilbud til barn og ungdom (10-16 år).¹⁴² Hver tirsdag tilbyr Sjøkorpsset ulike fritidsaktiviteter som «seiling, praktisk og teoretisk opplæring i seiling og sjøliv, helgeturer, sommertokt og sailcamp for medlemmer.»¹⁴³ Medlemskongingenten er over 500 og under 1000 kr i året. Betaling for turer kommer i tillegg.

Velferdsorganisasjoner

Oslo Røde Kors

Røde Kors er en verdensomspennende organisasjon. Oslo Røde Kors har over 4000 frivillige og tilbyr over 40 aktiviteter i hovedstaden. Ett av disse inneholder natur- og friluftslivsaktiviteter og er rettet mot barn og barnefamilier, Barnas Røde Kors (BARK).

Barnas Røde Kors (Bark)

Barnas Røde Kors (Bark) er et gratis aktivitetstilbud for barn mellom 6 og 13 år rettet mot barn som lever i familier preget av vedvarende fattigdom. Aktivitetene foregår stort sett ute i skogen, hvor frivillige legger til rette for lek, samarbeid og mestring. De frivillige er over 18 år, har levert avgrenset politiattest, gjennomført intervju og obligatorisk opplæring: Innføring i Røde Kors, Grunnkurs i førstehjelp og Temakurs – omsorg, og har undertegnet etikk- og taushetserklæring. Bark på Romsås i Groruddalen startet i 2017 og er i dag en etablert gruppe med 15 barn og frivillige ledere som møtes fast én gang hver uke. Barnas behov i hvert enkelt lokalsamfunn og gruppe avgjør hvilke aktiviteter som tilbys.

¹⁴⁰ <https://kmspeider.no/kongingent-og-arsrapportering/category816.html> (hentet 26.05.2020).

¹⁴¹ <https://kmspeider.no/bli-med/> (hentet 26.05.2020).

¹⁴² <https://kfuk-kfum.no/ditt-kfuk-kfum/finn-din-gruppe?l=||kfuk-kfum-region-oslo-og-akershus&h=||oslo-kfum> (hentet 17.04.2020).

¹⁴³ <https://www.facebook.com/pg/Sjokorpset/services/> (hentet 17.04.2020).

Formålet med Bark er at å utnytte tilgjengelige ressurser i nærmiljøet for å skape arenaer for kulturell og sosial inkludering, samt fremme «moro, mangfold og mestring ute i det fri».¹⁴⁴

«I tråd med Røde Kors' verdier skal BARK:

- Sikre at barn og unge har like muligheter til deltakelse, uavhengig av sosial bakgrunn
- Trygge barns oppvekstvilkår gjennom tilbud om tett voksenkontakt
- Styrke barn i å ta gode valg i egen hverdag
- Bidra til økt fysisk aktivitet blant barn
- Gi barn positive mestringsopplevelser
- Tilrettelegge for samspill og samarbeid mellom barn og bidra til gode vennskapsforhold
- Gi kunnskap om medmenneskelighet i et lokalt, nasjonalt og internasjonalt perspektiv
- Legge til rette for at barn er med på å bestemme innhold i aktiviteten
- Lære barn aktiv bruk av førstehjelp
- Lære barn aktiv bruk av eget nærområde
- Sikre gratis utlån av utstyr
- Være en gratis aktivitetsgruppe» (Røde Kors, 2015).

Oslo Røde Kors ønsker at det sosiale og kulturelle mangfoldet blant deltakerne, skal gjenspeiles blant de frivillige. Aktivitetene som tilbys varierer også etter de frivilliges interesser og ferdigheter. Innholdet i tilbudene er fleksible og steds- og gruppetilpasset. I 2020 har BARK mottatt tilskudd til friluftslivsaktiviteter fra Oslo kommune for å utvikle liknende aktivitetstilbud i flere bydeler. På intervjutidspunktet (juni 2020) er nye tilbud ikke kommet i gang. Ett tilbud i bydel Gamle Oslo er under planlegging med oppstart i løpet av sommeren for aldersgruppen 9-13 år. Aldersgrensen er satt slik for å unngå at barn kommer med flere småsøsken som de passer på, og dermed ikke selv får anledning til å delta i sårt tiltrente fritidsaktiviteter. BARK benytter parker og åpne plasser i byen.

Mye av hovedarbeidet i BARK handler om å rekruttere frivillige. Dette er enklere i Oslo sentrum enn i bydeler i byens randsoner. De fleste frivillige er jenter, 20-30 år og studenter. «Uten rekruttering av frivillige, kommer aktivitetene ikke i gang» (intervju med prosjektleder). BARK håper på å komme i gang med et tilbud i bydel Søndre Nordstrand eventuelt i bydel Sagene i løpet av høsten 2020. Tilskuddsmidlene brukes til innkjøp av utstyr, mat, offentlig transport og adgang til aktiviteter, leie av lokaler og kostnader til planlegging, administrasjon og det omfattende arbeidet som er nødvendig for å rekruttere frivillige.

Redd Barna – Oslo

Redd Barna er en frivillig, medlemsstyrt rettighetsorganisasjon som er partipolitisk og religiøst nøytral. Redd Barnas kampanje «Alle barn og unge har rett til lek og fritid», handler om at alle barn skal inkluderes på fritidsarenaen, uansett hvem de er, hvor de bor eller hvor de kommer fra. Bakgrunnen for Redd Barnas engasjement finner vi i FNs Barnekonvensjon:

«alle barn har rett til lek og fritid, uansett hvem de er og hvor de bor. Likevel får ikke alle barn i Norge delta på fritidsaktiviteter. Hindringer som penger, transport, tilrettelegging, fordommer og språk står i veien. Slik skal det ikke være!»¹⁴⁵

¹⁴⁴ <https://www.rodekors.no/tilbudene/barnas-rode-kors-bark/> (hentet 14.02.2020).

¹⁴⁵ <https://www.reddbarna.no/fritid> (hentet 18.06.2020).

Redd Barna Torshov er en gruppe frivillige som har ukentlige aktiviteter for barn ved Torshov transittmottak i sentrum av Oslo. Gruppa inviterer blant annet «små og store på ulike utflukter i Oslo» til ulike parker i Oslo og vektlegger å få «barn i alle aldre» i sport, lek, og kreative aktiviteter.¹⁴⁶

Wild X

Wild X presenterer seg som «Norges eneste flerkulturelle friluft- og miljøvernorganisasjon» (www.wildx.no). Organisasjonens tilbud består blant annet av jakt, fiske, hytteturer og fjelltoppvandring, og er rettet mot barn og unge ca. 10–25 år. Aktivitetstilbudet legger vekt på overnattingsturer og faste ukentlige aktiviteter. Wild X har særpreg som en forening for «urban- og flerkulturell ungdom» og en sosial profil om å nå sårbare unge. Medlemskap (under 500 kr) i Wild X er frivillig. «I Wild X kommer deltakelse først, ikke utstyr og medlemskap!» (intervju). Alle aktiviteter, turer og lån av utstyr er gratis fordi målgruppene ofte har begrenset betalingsevne. Wild X opererer derfor ikke med medlemstall, men med antall deltakere på sine arrangementer. Wild X markedsfører seg på sine hjemmesider med et mannlig image som vektlegger jakt og fiske, og rekrutterer i hovedsak gutter med innvandrerbakgrunn.

Wild X – med administrasjon, ansatte og lokale aktiviteter – holder til på Høybråten i Bydel Stovner. Lokalene eies av Oslo kommune og rommer kontor, bibliotek, kjøkken, oppholdsrom, garasje og egne uteområder, samt eget utstyrslager for utlån og areal for reparasjoner etc. i kjelleren. På Høybråten er det også et eget naturfagrom med ulikt materiell som fiskeplansjer og mikroskoper for å drive opplæring om naturens mangfold og om jakt og fiske. Alle medlemmer som ikke har fiskestang, får en til odel og eie. Dette sparer organisasjonen for reparasjoner og kostnader til vedlikehold. Samtidig må de unge ta ansvar for og reparerer fangstinnretningen selv. Alt utstyr har samme kvalitet for ansatte, frivillige ledere og deltakere. Wild X legger vekt på å etablere og uttrykke likeverd mellom unge og eldre, nyankomne og ansatte ved å unngå forskjellsbehandling. Respekt for naturen og for natur som mat, er grunnprinsipper (Wild X, 2020).

Wild X ble etablert i 2004 som en gruppe under Antirasistisk senter, senere som en avdeling kalt «Minoritet og miljø». Etter interne uenigheter ble Wild X i 2009 del av Norges Jeger- og fiskerforbund og Norsk Friluftsliv (den gang Frifo). Ulike holdninger til flerkulturelt arbeid og uenighet omkring Wild X sitt ønske om å tilby gratis Jegerprøvekurs, førte til at Wild X i 2012 etablerte seg som en selvstendig organisasjon (informasjon i intervju). Wild X uttrykker ambisjoner om å bli landsdekkende og har ifølge nettsidene 4-5 fylkeslag. Etablering av fylkeslag skjer via «knoppskytinger» fra sentralledet i Oslo og er ustabile (opplysninger i intervju). I Oslo etablerte Wild X i 2016 to lokallag med navnene «Wild X – Oslo lokallag» og «Wild X – Urban Anglers lokallag». I praksis ledes organisasjonen av ett felles sentralstyre med 8 personer, alle menn fra forskjellige nasjoner. Sentralstyret velges av medlemmene på årsmøtet, hvor bare medlemmer kan være delegater. En ansatt generalsekretær, en miljøsjef og en kontorsjef er ansvarlig for den daglige driften. I tillegg er 5-6 miljøarbeidere ansatt i deltidsstillinger. Ansatte er rekruttert gjennom organisasjonen. De fleste deltakerne i ukentlige aktiviteter kommer fra Stovner og fra bydeler på Oslos østkant. På turer og kurs (førstehjelp, ledelse og jegerprøven) kommer det deltakere fra hele østlandsområdet (opplysninger i intervju).

¹⁴⁶ <https://www.reddbarna.no/torshov#> (hentet 18.06.2020).

Et dannelsesprosjekt

Wild X har som formål (§ 1) ifølge vedtektene:¹⁴⁷

- «Å være en demokratisk, flerkulturell friluftslivs- og miljøvernorganisasjon hvor alle kan utfolde seg på lik linje, uavhengig av tro, kjønn, legning, opprinnelse og bakgrunn og hvor de som deltar gjenspeiler befolkningen.
- Å rekruttere ungdom til et aktivt friluftsliv i et rusfritt miljø.
- Å drive opplæring i jakt og fiske og friluftsliv.
- Å bidra til økt folkehelse og robusthet gjennom å inspirere til og legge til rette for et liv i naturen.
- Å samarbeide med andre som deler Wild X formålsparagraf.»

Visjonen til Wild X er å engasjere ungdom til deltakelse i organisert friluftsliv, spesielt de som har liten eller ingen erfaring med friluftsliv fra tidligere. Organisasjonens formål er «at alle skal kunne utfolde seg på lik linje, uavhengig av tro, opprinnelse, legning og kjønn.» Dette vil Wild X oppnå ved å «ta i bruk naturen som en arena hvor alle stiller på like vilkår, uavhengig av tidligere kunnskap og erfaringer.»¹⁴⁸ Ved å tilby gratis turer og utstyr ønsker Wild X blant annet å nå ungdommer som kommer fra familier med dårlig økonomi. Visjonen handler om at gratis aktiviteter gir lav terskel for deltakelse (Wild X, 2010). Målet er å bruke naturen som læringsarena for alt fra norsk dyreliv og matlaging til matematikk, samtidig som man kan være i bevegelse. Målet er å skape «villmarkinger av forherdet asfaltungdom», skriver Wild X (2013, u.s.) og fortsetter: «det viktigste er at ungdommene skal føle mestring og samhörighet med andre» (Wild X, 2013, u.s.). Organisasjonen framhever også at den driver kriminalitets- og ekstremismeforebyggende arbeid ved tydelig å formidle universelle menneskerettigheter, demokratiske idealer, respekt for naturen og kunnskap om og respekt for bruk av våpen og andre redskaper (som kniver, motorbåter, isbor med motor, motorsag). Wild X oppsummerer sin virksomhetsidé som *et dannelsesprosjekt* (opplysninger i intervju).

I 2020 framhever Wild X betydningen av å ha få, men enkle regler slik at foreldrene kan føle trygghet når de sender barna og ungdommene på tur, og at de unge vet hva de har å forholde seg til (presiseringer i intervju). De fem reglene er: hver enkelt «må oppføre seg», hjelpe til med praktiske oppgaver, være rusfri, gutter og jenter sover adskilt, og følge sikkerhetsregler for motorsag, jakt og båtbruk etc..¹⁴⁹

Hvorvidt satsingen på jakt, som krever omfattende trening, spesialisert utstyr og kunnskap om norsk natur og viltforvaltning, og som utøves av en begrenset andel av landets befolkning, er formålstjenlig og i overensstemmelse med overordnede retningslinjer for offentlig friluftslivspolitikken som handler om satsing på lavterskelaktiviteter, er tema som krever begrunnelse og kan diskuteres. Vi stilte derfor spørsmål om dette til ledelsen som begrunner valget med henvisning til *Jegerprøveboka* (Helgesen, 2017), og det omfattende teoretiske kursinnholdet som omhandler jaktetikk og holdninger til jakt, sikker jakt, jakt- og våpenlovgivning, artskunnskap og behandling av vilt. Teoretisk kunnskap etterfølges alltid av trening i ferdigheter og kunnskapsformidling. I infoheftet fra 2013 sammenfatter Wild X sin filosofi slik: «I vår filosofi bør teoretisk kunnskap prøves ut i praktisk handling, derfor er det helt naturlig at vi tar med oss ungdommene ut på jakt» (Wild X, 2013, u.s.). Det er ikke alle som får tilbud om å delta i jakt og ta jegerprøven.

¹⁴⁷ <http://www.wildx.no/om-oss/vedtekter/> (hentet 09.03.2020).

¹⁴⁸ <http://www.wildx.no/om-oss/> (hentet 31.01.2020).

¹⁴⁹ <http://www.wildx.no/regler/> (hentet 11.02.2020).

Aktivitetstilbud og frivillighet

Wild X organiserer fiske- og jaktturner og legger til rette for annet friluftsliv med vekt på fjellturner som å «gå Besseggen», padling, bruk av truger, matlaging utendørs og overnatting i snøhuler, for å nevne noe. Deltakerne lærer førstehjelp, får tilbud om kurs i fluebinding og orientering. Hvert år arrangerer Wild X lederkurs og ungdommer som har deltatt, får interne lederoppgaver som å instruere og lede mindre grupper. På kursene arbeides det med empati, følelser og konflikthåndtering, med likeverd og verdier som handler om å «se andre» og selv bli sett, og om det å være en rollemodell for andre. Lederoppgaver samt vedlikehold, reparasjoner, matlaging og vasking av utstyr etter utlån og turner, er oppgaver som utøves av frivillige blant barn og unge. Frivilliges bidrag til driften er ledd i det dannelsesprosjektet som Wild X er. Det er også et resultat av at ungdommene ofte kommer fra levekårsutsatte familier som har mange traumer, og dermed begrensede ressurser til å delta i frivillig arbeid (intervju). De ansatte anslår at om lag 100 barn og unge deltar i de ukentlige aktiviteter som arrangeres på eller med utgangspunkt i huset på Høybråten (se kapittel 5).

Wild X samarbeider med Fjellstyresamband og med Statskog og har slik tilgang til jaktterreng ved Sølverket.¹⁵⁰ Det arrangeres også årlige jaktturner til Gausdal, der lokale jegere stiller sine hunder og kompetanse til disposisjon.

«Wild X hadde i 2018 210 aktivitetsdager. Dette fordelt på: 135 aktivitetsdager i Oslo, 40 turdøgn ute av Oslo fordelt på 18 turner, 2 jegerprøvekurs, som ledes fra Wild X. 5 dager med annen aktivitet og 12 dagnadsdager. Aktivitetene i Oslo omfatter uteaktiviteter på Høybråten hver tirsdag, fiskeklubb Urban Anglers hver onsdag og åpent hus hver torsdag» (Wild X, 2020, u.s.).

Jegerprøvekurs og jegerprøve

Hvert år arrangerer Wild X jegerprøvekurs. Kurset er gratis for medlemmer som er mellom 14 og 25 år. Kurset holdes av organisasjonens ansatte i Wild X sine lokaler på Høybråten.¹⁵¹ Selve jegerprøven eller jaktlisensen må den enkelte betale selv. Eksterne deltakere betaler for kurset (over 1000 kr). De ansatte holder kurset på sin fritid og tar ikke lønn for arbeidet. Påmelding krever fullt navn, personnummer, postnummer, adresse, e-post og telefon. I 2020 arrangeres kurset i samarbeid med Studieforbundet Næring og Samfunn.¹⁵² Alle jegere som er lært opp i Wild X, er inntil 25 år gamle. Dette står i kontrast til alderen på den gjennomsnittlige norske jegeren (Wild X, 2010), som er mellom 40 og 50 år (Rundtom & Steinset, 2016).

Overnattingsturer

Hvert år arrangerer Wild X flere overnattingsturer. I snitt gjennomføres én overnattingstur i måneden i vinterhalvåret, og to overnattingsturer i måneden i sommerhalvåret. For å delta melder man seg på ved å sende e-post med navn, adresse, fødselsdato og mobiltelefonnummer. Blant de etablerte turene er aketurer ved Hornsjø Høyfjellshotell, fisketurer i kano og robåt i Engerdal, Øyerfjellet og Ringebyfjellet,

¹⁵⁰ Jaktterreng et eies av Statskog, prisene på leie av jaktterreng – jaktkort er høye, se <https://www.inatur.no/jakt/5a9d5b7f86965d000334dd94>.

¹⁵¹ Standardkurset er på 30 timer undervisning med ni obligatoriske samlinger og koster mellom 2000 – 3500 kr, opplyser NJFF på sin hjemmeside <https://www.njff.no/jakt/> (hentet 04.06.2020).

¹⁵² <http://www.wildx.no/2020/01/ta-jegerproven-med-wild-x-2/> (hentet 11.02.2020).

og ulike turer til Knappåsgården Leirsted i Värmland. Ellers har Wild X arrangert turer til Galdhøpiggen og Besseggen. Om høsten drar de på småviltjakt i Gausdal.

Knappåsgården Leirsted

Siden Wild X etablerte sitt selveide leirsted i Värmland i Sverige i 2015, har stedet blitt flittig brukt. Det er pusset opp av Wild X ved frivillig innsats. Stedet har 30 sengeplasser, god kjøkkenkapasitet og god plass til telt. Wild X har kjøpt egen buss og all transport skjer i fellesskap. Her arrangerer Wild X gratis Sankthans-turer, sommercamper og isfisketurer om vinteren. Knappåsen har kanoer til 24 personer og én motorbåt. Området har lett adgang på fiskevann og jaktterreng.

Eget turtilbud til enslige, mindreårige asylsøkere

Wild X samarbeider med ulike bofellesskap og omsorgssentre om turer og aktiviteter for beboerne. I Årsrapporten for 2019 oppsummerer Wild X:

«Ungdommene i Wild X har vært veiledere og instruktører og tolker for de unge asylsøkerne. (...) Gutter som vi ble kjent med sommeren før, og som da trengte tolk, snakker og skriver flytende norsk (...). Mange av dem har blitt frivillige ledere (...). Syv av de ni medarbeiderne i Wild X har nå bakgrunn som flyktninger» (Wild X, 2020, u.s.).

Rekruttering

Det kommer frem i Wild X sin femårsrapport fra 2010 at nye deltakere rekrutteres gjennom venner og kjente og gjennom oppsøkende virksomhet, for eksempel i asylmottak. Anslagsvis 20 prosent av deltakerne har foreldre født i Norge (opplysninger i intervju).

Deltakere får capser, hettegensere og t-skjorter med Wild X-logo og maskoten Gorm-Alladin, en elg med gevær og turban. «Risiko, spenning, mestring og ekte ansvar» er viktige stikkord for å rekruttere til Wild X. Via organisasjonenes hjemmesider finner deltakerne verveplakater som forteller at «Søstera di blir glad hvis du tar henne med på fisketur» og «Morra di blir glad hvis du kommer hjem med kjøtt til middag». ¹⁵³

Ifølge Wild X når organisasjonen ungdom fra mange nasjoner, språk, religiøs og kulturell bakgrunn, henholdsvis 24 nasjoner i 2006, 23 i 2008, 43 i 2010, 50 i 2012 og 80 i 2019. Ett av målene som trukket opp i årsrapporten fra 2006, er at halvparten av deltakerne skulle være jenter (Wild X, 2007). Femårsrapporten fra 2010 beskriver deltakelsen av jenter slik:

«Til vår sorg har vi ikke nådd målet om at halvparten av deltakerne skulle være jenter. Det er flere grunner til dette: ...aktivitetene vi driver er tradisjonelle gutteaktiviteter, ...vanskelig å mobilisere et tilstrekkelig antall jenter til å ta et tilstrekkelig utradisjonelt valg. Mange har ...tatt jegerprøven, men uteblitt fra turene. Dette kan også ha sammenheng med en del foreldres holdninger» (Wild X, 2010, u.s.).

Wild X har i 2020 ingen jenter med leder- eller administrative oppgaver og erkjenner at organisasjonen «prioriterer gutter». Prioriteringen begrunnes med at «særlig gutter trenger tilbudet» (vurderinger delt i intervju). I 2006 rapporterte Wild X at om lag en tredjedel av deltakerne var jenter, og at nærmere

¹⁵³ <http://www.wildx.no/2013/05/verveplakat/> (hentet 10.02.2020).

halvparten av alle påmeldte til jegerprøvekurs var jenter. I femårsrapporten fra 2010 anslår Wild X at om lag 10 prosent av deltakerne var jenter.

Fra 2006 til 2019 melder samtlige årsrapporter om stigende deltakertall i alle Wild X-aktiviteter. Eksempelvis anslås det at Wild X i 2006 hadde 100 deltakere totalt, alle aktiviteter sett under ett. Fire år senere, i 2010, deltok 402 barn og unge på overnattingsturer, 50 deltok på *Den flerkulturelle friluftsskolen*,¹⁵⁴ mens 1800 barn og unge deltok på fiskedager og andre åpne arrangementer. I 2019 rapporterer Wild X at totalt 4500 barn og ungdom har deltatt på aktiviteter som Wild X enten selv gjennomførte, eller som var i samarbeid med andre organisasjoner. Ca. 1500 deltok på Wild X sine egne aktiviteter og arrangementer dette året.

Samarbeid

Wild X beskriver samarbeid med flere organisasjoner og institusjoner, ikke minst om de lengre turene og ferieleirene til Knappåsgården leirsted i Värmland i Sverige og om områder for jakt (for eksempel Gausdal og Kongsberg) og fiske som arrangeres hvert år. Wild X opplyser også om samarbeid med Oslomarkas Fiskeadministrasjon om kultivering av fiskevann ved utsetting av fisk og tilrettelegging av fiskeplasser. Ellers framheves samarbeid med Norges Fjellstyresamband og lokale fjellstyrer, flere asylmottak, omsorgssentre og bofelleskap for enslige, mindreårige asylsøkere, Konfliktrådet, Politistasjoner i Oslo, Oslo kommune, Lillehammer kommune og Hornsjø hotell. Wild X samarbeider også med det svenske Förbundet Tillsammansskapet.¹⁵⁵ Wild X oppgir på sine hjemmesider samarbeid med flere bydeler i Oslo om aktivitetstilbud til barn og unge lokalt. Årsrapporten for 2019 nevner spesielt en aktivitetsbase på Søndre Nordstrand i 2017, og at det arrangeres månedlig fiskeaktiviteter fra Hvervenbukta. Gjennom intervju med Wild X og representanter for bydelsadministrasjon i bydeler som inngår i denne studien (jf. kapittel 6), går det fram at det ikke er snakk om et formalisert samarbeid, men kontakter på deltakernivå.

Studier av hjemmesider og intervjuer med medarbeidere i Wild X etterlater et hovedinntrykk av at Wild X samarbeider mer med overordnede etater og institusjoner, enn med lokale friluftslivsorganisasjoner og bydelsadministrasjoner. Bydel Stovner uttrykker generelt manglende kjennskap til Wild X.

Wild X skiller seg fra andre frivillige friluftslivsorganisasjoner gjennom finansiering over Post 78 Friluftslivsformål i statsbudsjettet (Klima- og miljødepartementet, 2020, s.32). Mer presist finansieres Wild X over posten «Driftsstøtte til friluftslivsorganisasjonar», som også støtter landssammenlutningene Norsk Friluftsliv og Friluftsrådernes Landsforbund. Begrunnelsen for bevilgningen i 2020 viser til at «Wild X fekk i 2018 utbetalt 1,4 mill. kroner i driftsstøtte. Organisasjonen er under stadig utvikling, med blant anna oppretting av lokallag i fleire fylke» (s.135). For 2020 øker bevilgningen noe og begrunnes med at: «Organisasjonen Wild X tilbyr friluftslivsaktivitetar med personar med innvandrarakgrunn i alderen 12–25 som hovudmålgruppe. Det er satt av 1,5 mill. kroner i administrasjonsstøtte til Wild X» (s.134).

¹⁵⁴ Et samarbeid med lokale jeger-/fiskerforeninger, støttet av *Enhet for mangfold og integrering* i Oslo kommune, ikke videreført.

¹⁵⁵ Om sitt program «det sociala löftet» skriver *Förbundet Tillsammansskapet*: «Genom lokal organisering har vi kommit fram till att vi har mer gemensamt än som skiljer oss åt. Vi får en märkbart bättre vardag genom att engagera oss i lokalsamhället och i varandra, dela vardagen i gemenskap och arbeta för förbättringar på orten. Därför har vi tagit fram detta sociala löfte för att bjuda in fler till att bygga ett starkare samhälle med oss, det är vad vi tror är den mest effektiva metoden mot den högerextrema samhällsutvecklingen och för jämlikhet», <http://tillsammansskapet.se/> (hentet 16.06.2020).

Wild X har siden 2014 vært «finansiert over statsbudsjettet med bidrag fra Miljødirektoratet, Barne-, familie- og likestillingsdepartementet, politidirektoratet og private bidragsytere» (Wild X, 2020, u. s.). Wild X hadde i 2019 en samlet inntekt på 4 764 000,- kroner (Wild X, 2020). I 2020 mottar Wild X støtte etter søknad 250 000,- kroner fra Oslo kommune til drift og gjennomføring av kurs (jegerprøve, førstehjelp og ledelse). I tillegg oppgir Wild X at frivillige i 2019 yter en innsats tilsvarende 6000-6500 arbeidstimer (Wild X, 2020). Frivillig innsats betyr i snitt ca. 16-17 timer per dag, eller om lag to heltidsansatte, hver dag hele året. Den frivillige innsatsen ytes av barn og unge. Wild X har erfart at i den konteksten foreningen arbeider, fører det mye usikkerhet og uforutsigbarhet med frivillig innsats fra deltakernes foreldre (informasjon i intervju).

I tillegg søker Wild X som andre organisasjoner om tilskudd fra ulike kilder, fra Oslo kommunes aktivitetsmidler til friluftsliv (som nevnt over), og mottar også støtte fra et særskilt tilskudd fra Miljødirektoratet, der søknadsberettigede er «Interkommunale friluftsråd og sentralleddet i frivillige organisasjoner ... (som) må ha etablert lokallag og aktivitet i minimum to fylker». (Tilskudd til friluftsliv for personer med innvandrerbakgrunn, 2014, §2). Wild X synes å tilfredsstille minimumskravene til en landsorganisasjon ved å være etablert med lokallag i minst to fylker (Oslo og Akershus).

Del 2 – 3 Kartlegging i fem bydeler: organiserte friluftslivsaktiviteter på fritida for barn og unge gjennomført av frivillige organisasjoner og kommunale aktører

Introduksjon

Et viktig mål for nasjonal og kommunal friluftslivs- og helsepolitikk er å legge til rette for at barn og unge skal ha tilgang til frivillig organiserte friluftslivstilbud og attraktive naturområder nært der de bor. En tilnærming til bedre kunnskap om lokale aktivitetstilbud, er å undersøke hva slags tilbud barn og unge har på bydelsnivå.

Utvalget av bydeler er begrunnet i et ønske om å sikre variasjon og bredde i sosioøkonomiske oppvekstvilkår, nabolagsressurser i form av tilbud fra frivillige organisasjoner, tilgjengelige kommunale ressurser, tilgang til Marka og grøntstrukturer i byggesonen og langs fjorden. Tanken er at utvalget av bydeler med sine ulike sosioøkonomiske og geografiske kjennetegn, kan gjenkjennes som karakteristiske trekk ved andre av Oslos 15 bydeler, og at resultatene dermed har gjenkjennelig overføringsverdi.

Fire av bydelene – Nordre Aker, Stovner, Søndre Nordstrand og Østensjø, grenser til Marka. Bydel Søndre Nordstrand grenser også til fjorden og har en strandlinje med flere av byens beste kommunale badeplasser, i sykkelavstand fra bydelens sørvestre boligkonsentrasjoner. Bydel Gamle Oslo er eneste bydel i utvalget uten direkte tilgang til Marka. Bydelen grenser til fjorden og inkluderer øyene utenfor som er tilgjengelig med offentlig kommunikasjon. Akerselva markerer bydelens grense mot vest. En grense som faller sammen med en vanlig oppfatning om at elven representerer et sosioøkonomisk skille mellom byens vestlige og østlige områder. De fire bydelene som grenser til Marka, har også relativt god tilgang til grøntstrukturer i byggesonen, som parker, lekeplasser, idrettsanlegg, tur- og sykkelveier og mindre skogholt som kan nås til fots eller med sykkel fra bebyggelsen.¹⁵⁶ Bydel Gamle Oslo skiller seg ut. Bydelen er den tettest befolkede i Oslo, har færre attraktive grøntstrukturer enn de andre fire bydelene som er undersøkt. Opparbeidelsen av fjordbyen har økt bydelens tilgjengelighet til fjorden.

Kartleggingen tar utgangspunkt i friluftsliv som del av miljøforvaltningen og oppdragets forankring i Stortingsmeldingen om friluftsliv, nasjonal Handlingsplan for friluftsliv, Bymiljøetatens Behovsplan og kommunal plan for folkehelsearbeid og frivillighetspolitikk. Spørsmålene vi stiller er:

- Hvilke frivillige organisasjoner og kommunale og/eller bydelenes aktører er engasjert i lokalt arbeid for å skape muligheter for at flere barn og unge, uavhengig av bakgrunn og hvor de bor, skal kunne delta i friluftslivsaktiviteter på fritida?
- Hva slags organiserte aktivitetstilbud og arenaer finnes i bydelene?
- Hva slags kommunale/bydelsvise virkemidler og tiltak tas i bruk?

På de kommende sider presenterer vi resultatene av kartleggingen av hva slags organiserte aktivitetstilbud med friluftslivsinnsinnhold som finnes i hver av bydelene, basert på nettsøk, oppsøkende

¹⁵⁶ For nærmere oversikt, se kartleggingen i *Behovsplanen for idrett og friluftsliv 2021–2030* (Oslo kommune, 2020a).

virksomhet og samtaler og intervjuer med nøkkelpersoner, slik som folkehelse-, frivillighets- og frisklivscoordinatorer og med ledere og aktivitetsledere i utvalgte frivillige organisasjoner.

Resultatene av kartleggingen presenteres samlet for hver bydel og er ordnet alfabetisk, og slik at aktiviteter organisert av frivillige organisasjoner presenteres først. Deretter presenterer vi aktiviteter organisert av kommunale og/eller bydelenes aktører.

Bydel Gamle Oslo

Bydel Gamle Oslo er lokalisert på østsiden av Oslo indre by og omfatter blant annet delbydelene Gamlebyen, Kampen og Vålerenga i øst og Grønland og deler av Tøyen i vest. Etter bydelsreformen i 2004 inkluderer bydelen fjordøyene Nakkholmen, Lindøya, Hovedøya, Bleikøya og Gressholmen, samt de nylig etablerte bydelene Sørenga og Bjørvika. Gamle Oslo har i overkant av 50 000 innbyggere, og er den tredje største bydelen i Oslo målt etter folketallet. Samtidig er Bydel Gamle Oslo en av de tettest befolkede. De siste 40 årene har Gamle Oslo vært preget av store byutviklingsprosjekter, som har resultert i en betydelig befolkningsvekst og gentrifisering de siste 10-15 årene (Thorsnæs, 2019). Mens bydelsbefolkningen tidligere besto av en høy andel med lav sosioøkonomisk status, sammenlignet med andre bydeler i Oslo og relativt til andelen med middels og høy sosioøkonomisk status, kjennetegnes den nye «fjordbydelen» av innflytting av velutdannede høyinntektsgrupper. Resultatet er økende sosiale forskjeller innad i bydelen. Bydelen har et stort kulturelt og sosialt mangfold, hvor Ung i Oslo-undersøkelsen fra 2018 viser at 52 prosent av ungdommene i bydelen har to utenlandsfødte foreldre (Bakken, 2018, s.14–15). Det er også i denne bydelen at deltakelsen i friluftsliv i 2018 er blant de laveste, alle bydeler sett samlet (jf. figur 4.12). Andelen unge som går på skitur og kjører snowboard/står på ski minst én gang per måned, er også blant de laveste, byen sett under ett (jf. figur 4.14).

Gamle Oslo inngår i Oslo indre øst-satsingen, hvor det i 2020 arbeides med områdeløft for delbydelene Tøyen og Grønland. Av Oslo kommunes programplan går det fram at innbyggerne opplever:

«at områdene har for få kultur- og aktivitetstilbud, og at det er vanskelig å få informasjon og oversikt over hvilke tilbud som finnes i området. De tilbudene som finnes, er fragmenterte og ofte innadvendte. Mange mangler også stabilitet gjennom forutsigbarhet i driften og langsiktig finansiering, noe som særlig gjelder aktivitetstilbud for barn og unge.» (Oslo kommune, 2020b, s.7).

Samtidig oppfattes kvaliteten på offentlige og halv-offentlige byrom som dårlig. Parker og andre utearealer oppleves å være skumle, nedgrodde og forbundet med ruskriminalitet.

I 2018 utviklet Bydel Gamle Oslo en egen app kalt «Ung i BGO» - Ung i Bydel Gamle Oslo. Appen er utviklet i samarbeid med ungdom som bor i bydelen og er appens målgruppe. Appen gir en oversikt over tilbud for ungdom i bydelen og er en kanal ungdom kan benytte dersom de trenger noen å snakke med. Det finnes også en Instagramkonto og Facebook-side ved navn «Ung i Bydel Gamle Oslo», hvor informasjonen deles. Nedenfor presenteres friluftslivsaktivitetene vi har kartlagt, og som frivillige organisasjoner og kommunale aktører tilbyr barn og unge i bydelen.

Frivillige organisasjoners friluftslivstilbud

Speidergrupper

Oslospeiderne har to speidergrupper i Bydel Gamle Oslo.

Vålerenga speidergruppe tilbyr aktiviteter for barn og ungdom 8–16 år og har eksistert i nærmere 100 år. Gruppen møtes fast hver uke, og arrangerer turer ca. en gang i måneden for de eldste (Troppen: 5.-10. klasse) og én overnattingstur i tillegg til dagsturer for de yngste (Flokken: 2.-4.klasse).

Medlemmer i speidergruppen rekrutteres i hovedsak fra Jordal og Vålerenga skole. Vålerenga speidergruppe har egen hytte på Holterkollen i Nittedal, som benyttes i forbindelse med turene, men leier også ut til andre. Holterkollen stod klar i 1966 og har 20 sengeplasser.¹⁵⁷

Oslo Kampianerne holder til på Kampen/Tøyen og har tre aktive grupper; 2.-4. klassinger, 5.-10. klassinger og ungdom over 16 år (Rovere og Ledere). Speiderne på Kampen møtes hver uke og disponerer hytte i Lillomarka som besøkes minst to ganger i året. Ellers drar Oslo Kampianerne ofte på tur, med opplegg tilpasset aldergruppene.

Friluftshuset på Sørenga – DNT Oslo og Omegn

Friluftshuset på Sørenga ble åpnet i 2016, blant annet med mål om å bidra til sosial inkludering av beboere i indre Oslo øst i nye Sørenga delbydel, ved å skape attraktive aktiviteter og sikre allmenn tilgjengelighet til den kommunale badeplassen og til fjorden. Realisering og drift av Friluftshuset er blant annet støttet gjennom en gave fra Eivind Astrups Allmenntilleggs Stiftelse. Inne er det tilrettelagt for butikkutsalgsalg, seminarrom, sosialt samvær og buldring. Nærheten til fjorden har gjort kajakk til en attraktiv, men også krevende aktivitet å organisere for rutiner og unge deltakere. Friluftshuset har ca. 80 kajaker til utlån, og fjordfriluftsliv er et satsingsområde for DNTOO (2019, s.13). Også turer til fots organiseres fra Sørenga.

DNTOO arrangerer åpne familiedager med gratis aktiviteter på Friluftshuset hver uke i feriene. Innholdet omfatter forskjellige temaer, som fisking, natursti og balanse på line ute og buldring inne, samt flere gratis buldrekvelder inne på Friluftshuset. Til åpne arrangementer kommer det folk fra hele byen. DNTOO forsøkte med åpne ettermiddagstilbud midt i uka. Tilbudene rekrutterte stort sett beboere på Sørenga. Strategien ble derfor endret til åpne arrangementer i feriene, som er gratis og uten påmelding. Vanligvis engasjerer DNTOO aktivitetsledere til arrangementene på Sørenga: Erfaringene viser at det er vanskelig å rekruttere frivillige til arrangementene. DNTOO har et hovedprinsipp om å benytte frivillige i den grad det er mulig, kombinert med noen lønnede aktivitetsledere.

Arrangementene markedsføres på Facebook, DNTOOs nettsider og gjennom samarbeidspartnere Røde kors, Blå kors, Aleneforeldreforeningen, Tøyen sportsklubb, NAV og bydelsadministrasjonen. I tillegg bruker DNT plakater. Hvor mange som deltar i åpne arrangementer på Sørenga varierer sterkt. I 2019 trakk DNT mer enn 400 til ett arrangement, mens mellom 20 og 40 deltakere er vanlig.

Lek deg sprek – DNTOO

Lek deg sprek foregår til faste tider, en fast ettermiddag hver uke gjennom skoleåret, på Gamlebyen skole. I Gamle Oslo er det en stabil barnegruppe.

¹⁵⁷ <http://1.valerenga.speidergruppe.org/Om-oss/Utleie/Speiderhytta> (hentet 18.05.2020).

Kommunale aktivitetstilbud i friluftsliv

Friluftssenteret Gamle Oslo: FRIGO

FRIGO holder til i leide lokaler på Ensjø og har vært et kommunalt drevet friluftssenter siden 1995. FRIGO var opprinnelig to forskjellige friluftsgupper i et kommunalt fritidssenter, Gamle Oslo aktivitetshus (GOA) i 1992; en villmarksgruppe og en båtgruppe (Isachsen, Øia, Vestel & Hegg, 1999) som ble slått sammen tre år senere. Driften av FRIGO ble i starten finansiert med midler fra blant annet Handlingsplan Oslo indre øst, som var et tiårig samarbeid mellom Staten og Oslo kommune for å bedre levekårene for befolkningen i området fra 1997–2006 (Øverås, 2002, s.6).

FRIGO er i dag et kompetansesenter for friluftsliv og en fast del av bydelens administrative struktur. FRIGO kan defineres som et kommunalt virkemiddel. I sitt arbeid har FRIGO utviklet ulike aktivitetstiltak som bidrag til bydelens arbeid med å inkludere familier med innvandrerbakgrunn og bedre oppvekstvilkårene for barn og unge. Målet her er også å hindre rekruttering til negative ungdomsmiljøer gjennom kriminalitetsforebyggende arbeid. FRIGOs motto er «Aktiv – Trygg – Glad».

FRIGO har siden etableringen rettet oppmerksomheten mot friluftsliv som fritidstilbud for barn og unge i bydelen. Ettersom Gamle Oslo ikke har direkte fysisk tilgang til marka, har FRIGOs hovedmålsetting for skolesamarbeid vært å øke barn og unges friluftslivskompetanse, for på den måten å forbedre barn og unges oppvekstvilkår i bydelen (Øverås, 2002, s.15). Gjennom ulike aktiviteter har FRIGO som mål å bidra til utjevning av sosiale forskjeller og barnefattigdom ved å tilby barn og unge gode erfaringer. FRIGO vil være «en arena for integrering og ønsker å fremme et aktivt liv og god helse».¹⁵⁸

Siden slutten av 1990-tallet har FRIGO utviklet et omfattende skolesamarbeid og undervisningstilbud til skoler i bydelen. Skolesamarbeidet inkluderer også utvikling av aktivitetstilbud til elevene både i skoletida og på fritida. Skolesamarbeidet er i dag bydelsoverskridende og finansieres over kommunens budsjett. Skolesamarbeid utdypes og drøftes i kapittel 7.

FRIGOs tilbud av organiserte friluftslivsaktiviteter består av fritids- og ferieaktiviteter for barn og unge som bor i Bydel Gamle Oslo. Fritidstilbudene finansieres dels over bydelens budsjett, dels via prosjektmidler fra bydelen (bydelsmidler) etter årlige søknader til mindre prosjekter. I tillegg søker FRIGO hvert år om prosjektmidler fra ulike statlige kilder og fra stiftelser og private fond og mottar varierende støtte fra for eksempel Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir), Sparebank- og Gjensidigestiftelsen, LIONS og Eivind Astrups Allmennyttige Stiftelse. Tilskuddene gir FRIGO muligheter til å tilsette flere aktivitetsledere og utvikle flere ferie- og fritidstilbud.

Våren 2020 har FRIGO elleve faste ansatte; fritidsveiledere, miljøarbeidere, utlånsansvarlige¹⁵⁹ og en administrativ leder. De ansattes kompetanse «driver hjulene» - aktivitetstilbudene. Ved nyansettelser tilbys enten fast stilling eller et engasjement på seks måneder. Samtidig inngås en muntlig avtale om midlertidig stilling i ett til to år, selv om arbeidskontrakten med Oslo kommune kun er for et halvt år. På denne måten søker FRIGO å skape forutsigbarhet og kontinuitet. FRIGOs ansatte er også veiledere for studenter som er i praksis (for eksempel fra OsloMet eller Norges idrettshøgskole). Over tid har FRIGO hatt barneverns-, sosionom- og enkeltstudenter fra Danmark og Tyskland innen «opplevelsespedagogikk» i praksis.

¹⁵⁸ http://www.FRIGO.no/om_FRIGO.html (hentet 07.02.2020).

¹⁵⁹ 1 ½ stillingsressurs har FRIGO til arbeidet i sitt utstyrslager. De ansatte oppfattes å utøve nøkkelposisjoner i driften.

FRIGO er en attraktiv arbeidsplass og erfarer høye søkertall til utlyste stillinger (over 100 søkere til én stilling). Mange har bakgrunn fra idrettsstudier med mastergrad eller bakgrunn fra bachelorstudier i Friluftsliv. Alle ansatte får tilbud om båtførerprøven, sertifikat for minibuss og sikkerhetskurs. FRIGO driver ingen aktiv rekruttering av frivillige. Jevnlig mottar FRIGO henvendelser fra studenter og andre med interesse for deres arbeid og som tilbyr frivillig innsats. Disse ønskes velkommen. Ingen av FRIGOs aktiviteter tilbys i regi av frivillige.

FRIGO tilbyr åpne arrangementer, ferietilbud, fritidsgrupper og har to «aktivitetsbaser», én på Jordal og én på Rudolf Nilsens Plass, og samarbeider med flere i bydelen. Kampen økologiske barnebondegård (KØBB, en besøksgård), som også er 4H-gård, inngår i FRIGOs fritidssamarbeid og også i FRIGOs skolesamarbeid.

Ferietilbud

Figur Del 2-3a. Eksempel på annonse fra FRIGOs ferietilbud.

FRIGO arrangerer ferieturer i skolenes sommer-, høst- og vinterferier. Dette er overnattingsturer og dagtilbud for barn og ungdom fra 1.-10.klasse. Ferietilbudene inkluderer dager ved de åpne møteplassene i bydelen hvor det arrangeres aktiviteter. De tre hyttene på Husbergøya, som eies av Oslo kommune, benyttes ofte til ferie- og dagsturer. Hyttene kan også lånes av organisasjoner, skoleklasser og andre som skal på tur med barn og unge. FRIGO er opptatt av å rekruttere de barna som trenger tilbudene mest. På åpne ferietilbud har det vært registrert opptil 400 barn i løpet av en dag, forteller FRIGO i intervju. Det er både foreldre og familier med små barn som møter opp på dagtilbudene. For mange barn og unge i bydelen, er FRIGO det eneste ferietilbudet de har. Deltakerne melder seg på via FRIGOs elektroniske påmelding.

Tidligere opererte FRIGO med en symbolsk sum for deltakelse på ferietilbudene, for at de skulle oppleve det forpliktende å delta etter påmelding og unngå meldinger om avbud i siste liten. Ettersom ventelistene er lange, og finansieringen tillater det, er alle FRIGOs ferietilbud i dag gratis og åpne for barn og unge som bor i Bydel Gamle Oslo. Dersom noen ikke møter opp, tar FRIGO kontakt med de som står på venteliste. Barnevernet stiller også med hjelp til å hente barn hjemme og følger dem til aktivitetene.

I FRIGOs høst- og vinterferietilbud drar de på overnattingsturer til Gol, Skeikampen og Husbergøya.¹⁶⁰ Tilbudene er for barn og ungdom fra 5.-10. klasse, hvor deltakerne blir delt inn i to grupper etter klassetrinn, hvor 5.-6./7. klasse drar på *Juniortur*, og 7./8.-10. klasse drar på *Ungdomstur*. Høst- og vinterferietilbudene inkluderer overnatting på hytter. Om vinteren organiserer FRIGO ulike

¹⁶⁰ <https://www.facebook.com/frigo.bydelgamleoslo/photos/a.261120944013255/978113918980617/> (hentet 01.07.2020).

vinteraktiviteter, som slalåm og langrenn. Lederne på turen er ski- og snowboardinstruktører, som gir nybegynnere på slalåm eller snowboard, mulighet til å lære dette.

I juni arrangerer FRIGO *Sommerkoloni* for ungdom (13-16 år) med tilknytning til Gamle Oslo.¹⁶¹ Også dette tilbudet er gratis og inneholder forskjellige utendørsaktiviteter på Husbergøya, som bading, fotball, fisking, vannsport og utflukter. Et tilsvarende tilbud er rettet mot barn (10-12 år), kalt *Juniorkoloni*, og som foregår i august.

I tre uker hver sommer, tilbyr FRIGO også et gratis ferietilbud kalt *Sommerklubben*.¹⁶² Fra mandag til fredag drar de på spennende turer og organiserer ulike aktiviteter på dagtid, med oppmøte på Rudolf Nilsens Plass ved Vahl skole. Ved påmelding til Sommerklubben kan søkerne prioritere hvilken uke de ønsker å delta på. FRIGO lager deretter en plan slik at flest mulig får sine ønsker oppfylt. Deltakerne deles i to klubber, Miniklubben for barn i 1.-3. klasse, og Juniorklubben for barn i 4.-7. klasse. Aktivitetene består blant annet av bading, padling og lek ved stranden.

Åpne møteplasser

På aktivitetsbasen Jordal skatepark har FRIGO et gratis og åpent tilbud for alle barn og unge med tilknytning til bydelen. Rulleskøyter, skateboard, sparkesykler, hjelm og beskyttelsesutstyr lånes ut gratis i boden som hører til og som åpner hver vår. Dersom det er dårlig vær, kan de unge mekke litt i verkstedet.¹⁶³

Rudolf Nilsens plass var tidligere preget av vold og bruk og salg av rusmidler. FRIGO fikk en idé om å ta Gamle Oslos eneste store park med muligheter for uteaktiviteter «tilbake», ansatte to miljøarbeidere og inngikk samarbeid med politiet. Deretter inviterte FRIGO foreldre og barn og ungdom til å delta i aktiviteter på plassen. Slik fikk FRIGO etablert en stor og attraktiv lekeplass for barn fra 4-15 år, med aktiviteter som fotball, badminton og turning. Miljøarbeidere er til stede for å skape trygghet, hjelpe til med konfliktløsning og bidra til organisering av aktiviteter. Møteplassen skaper mye spontan aktivitet. Kunstgressbanen islegges om vinteren, og det er mulig å stå på skøyter og spille hockey. Skøytebanen på Rudolf Nilsens plass kan reserveres av skoler og frivillige organisasjoner på dagtid. Tilbudet på Rudolf Nilsens Plass er åpent hver dag hele året, alle helger og etter skoletid med miljøarbeidere til stede så lenge FRIGO har midler til å lønne dem. Alt utstyr er gratis tilgjengelig for barn og unge som vil være med på aktiviteter. Også utlån av skøyter fra Skøytebua til bruk på Rudolf Nilsens plass, er gratis. Bymiljøetaten har ansvar for islegging og vedlikehold av isbanen. FRIGO bruker grøntarealer i byen, strandsonen, øyene og Marka i sine fritids- og skoletilbud.

Deltakere, rekruttering og påmelding

Barn og unge som deltar i FRIGOs aktiviteter har ofte flerkulturell bakgrunn. Fordelingen blant gutter og jenter er tilnærmet lik. Noen aktiviteter, for eksempel skating, rekrutterer flere gutter. FRIGO har blant annet et *jentetilbud på Grønland* (5.-7.klasse), der svømmeopplæring inngår. Barn og unge inndeles etter alder eller klassetrinn for at aktivitetsinnholdet skal kunne tilpasses ulike aldersgrupper, og fordi det er mer attraktivt å delta sammen med jevnaldrende.

¹⁶¹ <http://www.frigo.no/?page=6034243e-bd4c-4042-ba65-4edae2a7e880> (hentet 16.03.2020).

¹⁶² <http://www.frigo.no/?page=89b51f63-a376-4d4a-828f-4b8b30f3bdcd> (hentet 16.03.2020).

¹⁶³ http://www.FRIGO.no/FRIGO_ruller_på_jordal.html (hentet 11.02.2020).

FRIGO gjennomfører såkalte «påmeldingsrekrutteringsrunder». Barnevernet og skolehelsetjenesten er viktige samarbeidspartnere for FRIGO i rekrutteringsprosessen. Hver høst bidrar sosiallærere ved de mest utsatte skolene, som er FRIGOs nærmeste samarbeidspartnere, til å rekruttere barn og unge som trenger tilbudene mest. Samtidig er sosial dynamikk viktig. Det er med andre ord ikke «først til mølla»-prinsippet som gjelder. Til de lange ferietilbudene er det alltid lange ventelister. FRIGO erfarer at foreldre til ressurssterke barn ofte er tidlig med påmelding av sine barn, men barna som sosiallærerne melder inn prioriteres.

Utlån

FRIGO tilbyr gratis utlån av sport- og friluftslivsutstyr til barn og unge i bydel Gamle Oslo. FRIGO har et stort utstyrlager og tilbyr gratis utlån av utstyr som kano, telt, soveposer, langrennsski og annet friluftslivsutstyr til frivillige organisasjoner, skoler og privatpersoner over hele Oslo. Utstyret brukes også av FRIGO til egne turtilbud. Privatpersoner som bor i bydel Gamle Oslo, og skoler i hele Oslo, kan låne. På FRIGOs egne hjemmesider finnes en oversikt over utstyr som er forbeholdt utlån til skolene, og utstyr som FRIGO kan tilby til private.¹⁶⁴ Her finnes også en utlånskalender, med oversikt over når utstyrstilhengeren er tilgjengelig. Lageret har åpent fra mandag til fredag. Alt utlån krever kontraktsignatur av en ansvarlig voksen, og utstyret kan lånes i opptil én uke av gangen. I 2016 hadde FRIGO 20000 utlån, i 2017 var det 40000 utlån, og i 2018 hele 80000 utlån.

Samarbeid

FRIGO samarbeider med frivillige friluftslivsorganisasjoner ved store markeringer som *Flerkulturell friluftsfest*, *Markadagen* og *Kom deg ut-dagen*. Her bidrar FRIGO med aktiviteter, for eksempel padling eller sykling. Dersom DNT for eksempel har utstyr de ikke kan lagre selv, har FRIGO fått noe av dette, og DNT kan låne av FRIGO når de trenger det. FRIGO bruker Friluftshuset på Sørenga til klatring, og samarbeidet tidligere også med Wild X, blant annet om lån av utstyr.

FRIGO samarbeider også med Fagsenteret for barn og unge¹⁶⁵ i Bydel Gamle Oslo. Fagsenteret tilbyr fritidsassistanse til barn og unge med nedsatt funksjonsevne, en kompetanse som FRIGO ikke kan tilby. FRIGO har derfor samarbeid med Fagsenteret, og gitt tilbud om turer tilpasset barn og unge med nedsatt funksjonsevne.

FRIGO samarbeider også med BUA om utlån. Dersom FRIGO ikke har utstyret som etterspørres tilgjengelig, henviser FRIGO til BUA. BUA oppleves ikke som en konkurrent. Etterspørselen etter utstyr er så stor at begge utlånsordningene trengs. FRIGO samarbeider med seilskuta Vega, hvor barn og unge blant annet lærer om forsøpling og plastrydding i fjorden. Vega inngår også i skolesamarbeidet, hvor FRIGO har invitert klasser med, og undervisningen foregår på og fra skipet.

FRIGO er med i SaLTo-nettverket, et samarbeid mellom Oslo kommune og Oslo politidistrikt for å forebygge kriminalitet og rusmisbruk blant barn og unge. FRIGO får jevnlig oppdatering fra SaLTo-koordinatoren i bydelen om unge «gjengangere», utfordringer i bydelen og om utsatte områder.

¹⁶⁴ <http://www.frigo.no/utstyrlageret.html> (hentet 16.03.2020).

¹⁶⁵ Dette er et tverrfaglig sosial-pedagogisk senter, <https://www.oslo.kommune.no/helse-og-omsorg/barn-ungdom-og-familie/barn-og-unge-med-funksjonsnedsettelse/fagsenteret-i-gamle-oslo/#gref>

Kampen Økologiske Barnebondegård

I Bydel Gamle Oslo finnes det en bondegård som ligger mellom T-banestasjonen på Ensjø og Kampen skole. Kampen Økologiske Barnebondegård.¹⁶⁶ Gården startet opp i 1994 etter en idékonferanse arrangert på Kampen i 1991, der en gruppe fremmet forslag om etablering av en bondegård i Gamle Oslo. Kampen økologiske barnebondegård (KØBB) og FRIGO har samme leder og samarbeider tett. Også bondegården er eid og finansiert av Bydel Gamle Oslo og har 3 heltidsansatte som lønnes av bydelen.

Fritidstilbudet ved Kampen gård består av tre hovedaktiviteter:

- Ulike gårdsrelaterte aktiviteter for barn fra 4. klasse to faste ettermiddager hver uke. Tilbudet består blant annet av dyrestell og krever ingen påmelding.
- *Stallgjengen* er for ungdom med spesiell interesse for hest og møtes fast en kveld i uka. Aktivitetene er organisert omkring rideturer, kjøring med hest og vogn, ridning på bane og stell. Ungdom i Stallgjengen har i en periode også fungert som frivillige ved ulike arrangementer, som lengre turer og stevner. Dette er aktiviteter ungdommene i Stallgjengen også får være med på.
- Ferietilbud kalt *Bondegårdsaktiviteter* i skolens ferier. Tilbudet er for barn over 10 år, bosatt i Bydel Gamle Oslo. Det arrangeres turer, matlaging og aktiviteter med hest mm.

Andre tilbud er: Åpen gård for de minste (0-3 år) en dag i uka. I samarbeid med FRIGO tilbys også familiesøndager og terapiridning. Det siste skjer ofte i samarbeid med Fagsenteret for pedagogiske tiltak for barn 0-18 år i bydel Gamle Oslo.¹⁶⁷ Både Barnebondegården og Fagsenteret er opptatt av å skape mestringsopplevelser. I dette samarbeidet er tilbudene tilpasset enkeltbarn og -unge som opplever skolehverdagen som krevende.

I sommerferien arrangerer gården fire *Bondegårdsuker* og én *Seteruke*. Disse krever påmelding og er for sommeren 2020 fulltegnet, med lang venteliste. I tillegg tilbyr barnebondegården åpne aktivitetsdager tre dager i uka gjennom 7 uker i sommerferien. De åpne dagene overlapper delvis med Bondegårdsukene som krever påmelding. Åpne aktivitetsdager på gården arrangeres også i vinterferien og høstferien. I disse ukene er gården stengt i de ordinære åpningstidene på kveldene.

Kampen Økologiske Barnebondegård tilbyr «Åpen gård» for skoler og barnehager fra bydelen. Sertifisering som en 4H-gård, betyr at gårdsdriften tilfredsstiller særskilte landbruksfaglige, pedagogiske og økologiske standarder. Gården tilbyr blant annet alternativ skoledag for elever, pedagogiske opplegg og fritidstilbud. I skoleåret 2019 – 2020 gjennomfører Kampen Økologiske Barnebondegård undervisning for alle 4.klassinger i bydelen.¹⁶⁸ Alle tilbud til skoler og barnehager er gratis.

Kampen Økologiske Barnebondegård anslår på sin hjemmeside at gården har 100 000 besøk i året som består av enkeltbesøk på gården og pedagogisk tilrettelagte arrangementer og undervisning.¹⁶⁹

¹⁶⁶ <https://kampenbarnebondegard.com/vare-tilbud/fritidstilbud/> (hentet 22.06.2020)

¹⁶⁷ Fagsenteret er delt opp i ulike team, hvor «Villa Habib fritid og avlastning» samarbeider med FRIGO og KØBB. <https://www.oslo.kommune.no/helse-og-omsorg/nedsatt-funksjonsevne/barn-og-unge-med-funksjonsnedsettelse/fagsenteret-i-gamle-oslo/#toc-1> (hentet 30.03.2020).

¹⁶⁸ <https://kampenbarnebondegard.com/vare-tilbud/skoler-og-barnehager/> (hentet 30.03.2020).

¹⁶⁹ <https://kampenbarnebondegard.com/om-oss/> (hentet 15.05.2020).

Møteplasser for barn og unge

Gjennom en informasjon-app, Ung i Bydel Gamle Oslo, og kartlegging via ulike hjemmesider, har vi identifisert følgende tilbud:

- *Riverside* - et kompetansesenter for ungdom i Oslo 13–22 år med formål om å skape en arena som kan bidra til selvstendiggjøring av ungdom.¹⁷⁰ «Huset» tilbyr ulike aktiviteter, som bowling, quiz, filmkvelder, jobbsøkerkurs, båtturer og hytteturer, i tillegg til råd og veiledning til ungdom om utfordringer gjennom samtaler med Ungdomsteamet på senteret.
- *K1 Klubben* er et åpent møtested for ungdom 10–15 år, med muligheter for drop-in og deltakelse i ulike organiserte gruppeaktiviteter som er gratis. Klubben er åpen hver dag etter skoletid og i helgene.¹⁷¹ En gutte- og en jentegruppe møtes til faste tider hver uke med mål om å blant annet bygge sosiale bånd og utvikle interesse for fysiske aktiviteter.
- *Jordal Fritidsklubb* har samme konsept som K1 Klubben og er en ungdomsklubb med muligheter for egenorganiserte aktiviteter (brettspill, bordtennis og tv-spill) og faste grupper som møtes hver uke.
- Fritidstilbudet *Junior-G* er for barn 9–13 år på Grønland med faste aktiviteter ukentlig og muligheter for drop-in.

Felles for tjenestene og tiltakene er at ingen arrangerer aktiviteter som byr på opplevelser i eller bruk av naturen på systematisk måte, selv om enkelte turer og aktiviteter inkluderer friluftslivselementer.

Bydel Nordre Aker

Bydel Nordre Aker strekker seg på begge sider av Akerselva, fra Grefsen i øst til Nordberg og Sogn i vest. Bydelen grenser til Sagene, Bjerke og St. Hanshaugen bydeler i sør og til Nordmarka i nord. Bydelen ligger lengst nord i Oslo og ligger tettest på Oslos geografiske sentrum. Bydelens nordlige grense følger markagrensen fra Sognsvann i vest, via Maridalen landskapsvernområde til Solemskogen og Grefsenkollen i øst. Flere steder har lett atkomst til nettverk av stier, turveier og preparerte skiløyper som leder inn i Nordmarka og Lillomarka fra kjente utfartssteder. Rundt Sognsvann og Norges idrettshøgskole, Kjelsås og Grefsen tilbyr lokale idrettslag helårige og organiserte uteaktiviteter til aldersspesifikke grupper av barn og unge, innen fotball, friidrett, skøyter, orientering/stoplejakt, rulleski/langrenn og skilek. Treningene foregår i idrettsanlegg nær markagrensen og med adgang til stier og løyper i Nordmarka, Maridalen og Grefsenmarka.¹⁷² Nydalen skiklubb har et velutviklet og omfattende tilrettelagt tilbud innen turorientering i Nordmarka, kalt Stifinner'n med postjakt¹⁷³ og innen stoplejakt som er tilrettelagt i byggesonen. Dette er tilrettelegging for egenorganisert aktivitet som har lange tradisjoner i Bydel Nordre Aker. BUA Nordre Aker etablerer et tilbud på Tåsen i 2020.

Bydel Nordre Aker har om lag 50 000 innbyggere. Andelen av befolkningen med høy sosioøkonomisk status er, og har over tid, vært høy. Ettersom bydelen grenser til Nordmarka og ligger tett opptil både Maridalsvannet, Sognsvann og Akerselva som renner gjennom bydelen, har befolkningen nær tilgang

¹⁷⁰ <https://www.riverside.no/om-riverside-ungdomshus/> (hentet 06.07.2020).

¹⁷¹ <https://www.aktivitetshusetk1.no/kjelleren> (hentet 06.07.2020).

¹⁷² https://www.oslo.kommune.no/natur-kultur-og-fritid/idrettsanlegg/#/c/f_activities_bandy/c/f_activities_ice_skates (hentet 03.04.2020).

¹⁷³ <https://turorientering.no/nydalen/> (hentet 05.04.2020).

til områder som egner seg for de ulike friluftslivsaktivitetene som Ung i Oslo-undersøkelsen blant annet måler deltakelse i. 59 prosent av ungdom i bydelen vokser opp i familier med høy sosioøkonomisk status. Nordre Aker er den bydelen i Oslo der prosentandelen ungdom med to utenlandskfødte foreldre er lavest, kun 8 prosent (Bakken, 2018, s. 14). Resultater fra Ung i Oslo 2018 viser at Bydel Nordre Aker har den høyeste andelen unge – 65 prosent – som opplyser at de deltar i minst én av aktivitetene fottur, skitur, fisketur og telttur i «skog og mark», minst én gang i måneden (jf. figur 4.12). Andelen unge som er på skiturer i skog og mark eller kjører snowboard/står på ski er nest høyest i byen (jf. figur 4.14).

I en del av arbeidet med Bedre Tverrfaglig Innsats (BIT)¹⁷⁴ er det laget en tjenesteinformasjonsoversikt over tiltak og program i Nordre Aker rettet mot blant annet barn og ungdom og familier og foreldre som bor i bydelen kalt *Tjenesteinfo oppvekst Bydel Nordre Aker* (Oslo kommune, u.å. c). Oversikten er en interaktiv PDF-fil som gir brukerne mulighet til enkelt å orientere seg i dokumentet ved å klikke på navigasjonsknapper. Tilbudene er kategorisert etter alder, frivillig sektor, byomfattende tilbud og skoler, for å nevne noe. Det spesifiseres at oversikten ikke er uttømmende, og at kun utvalgte frivillige tiltak fra for eksempel idretten er presentert. Tilbudene og tiltakene som listes opp i tjenesteoversikten er for eksempel kontaktinformasjon til fysioterapigrupper, familieveileder, svangerskapsomsorg, men også enkelte fritidstilbud til barn og unge i bydelen. Dette er hovedsakelig fritidsklubber og ungdomshus.

Frivillige organisasjoners friluftslivstilbud

Barnas skiskole med Skiforeningen

Fire dager i uka over en periode på fem uker arrangerer Skiforeningen Barnas skiskole på hverdagene ved Trollvann. For mer informasjon om Barnas skiskole og/eller Skiforeningen, se Del 2-2.

Speidergrupper

I Bydel Nordre Aker er KFUM-KFUM Speiderne og Oslospeiderne representert med totalt seks speidergrupper.

KFUK-KFUMs speidergruppe på Nordberg har over 100 medlemmer i gruppene 2.-3. klasse (Oppdagere), 4. klasse (Stifinnere), 5.-10. klasse (Vandrere), 13-15 år (Villmark) og 16 til 25 år (Rovere). Medlemmene møtes hver uke og gjennomfører helgeturer. Gruppen presenterer seg selv slik: «Du finner oss sjelden på nett, for vi er helst ute for å tenne bål, padle kano, lage mat på primitivt vis, bygge tårn eller overnatte ute.»¹⁷⁵

KFUK-KFUM-speiderne er også representert på Grefsen, med en speidergruppe for 1.-10. klassinger som møtes ukentlig.¹⁷⁶

Kjelsåsspeiderne (Oslospeiderne) beskriver seg selv som en av de mest aktive speidergruppene i Oslo, og har tilholdssted i nærheten av Grefsenkollen.¹⁷⁷ Troppen arrangerer ukentlige møter og regelmessig turer og leirer for sine rundt 100 medlemmer i alle aldre. Troppen har aktiviteter for barn og unge fra 3. klasse, inndelt i gruppene Flokk, Tropp og Roverlag. Kjelsåsspeiderne vektlegger kameratskap, læring, mestring, eventyrlyst, opplevelser og friluftsliv, og at gjennom speiding lærer de selvstendig tenkning,

¹⁷⁴ BIT er en organisasjonsmodell laget for å «bedre samhandlingen mellom de ulike kommunale tjenestene som jobber med utsatte barn og unge», <https://www.oslo.kommune.no/helse-og-omsorg/fag-og-kompetanse/helse-og-omsorg/bedre-tverrfaglig-innsats-bti/om-bti/#gref> (hentet 06.07.2020).

¹⁷⁵ <https://nordbergspeider.no/> (hentet 18.05.2020).

¹⁷⁶ <https://oslo.kmspeider.no/oslospeider/> (hentet 18.05.2020).

¹⁷⁷ <https://oslospeiderne.no/grupper/kjelsasspeiderne/> (hentet 05.05.2020).

praktisk kunnskap om natur og å klare seg ute, verdien av å jobbe sammen, hjelpe hverandre og ha det gøy. Årlig arrangeres Kjelsåsspeidernes dag, speidertivoliet, på Frysja øverst i Akerselva. Flokken, 25 speidere i 3. -4. klasse møtes fast hver uke, som regel utendørs og har ca. 4 turer i året. Foreldre stiller opp som ledere i gruppen. Troppen består av 40 speidere i 5. -10. klasse, møtes også hver uke, som regel utendørs og har ca. 6 turer i året, i tillegg til sommerleir. Roverlaget er speidere fra ca. 18 år, og møtes jevnlig. Disse har hovedfokus på turer. Speidere fra Roverlaget leder Troppen.

Longship, Oslo Ullevål speidergruppe holder til i Vestgrensa speiderhus og rekrutterer medlemmer fra Ullevål, Marienlyst, Tåsen og Nordberg skole og fra andre steder i byen. Longship, Oslo Ullevål speidergruppe består av Flokken (3.-5. klasse), Troppen (6.-10. klasse), Rovere (16 år +) og Ledere (16 år +).¹⁷⁸ Flokken og Troppen møtes fast hver uke i speiderhuset, gjennomfører dagsturer og enkelte overnattingsturer for de yngste speiderne, også kalt Ulveungene. Troppen består av flere patruljer med mellom 5 og 9 speidere som drar på turer 1-4 ganger i året. En felles tur gjennomføres i slutten av året for alle enhetene. Speidergruppen har to hytter, Baden i Maridalen og Titten i Lommedalen.

Kanaljene er Oslospeiderens største speidergruppe med 150 medlemmer i Bydel Nordre Aker (Grefsen og Kjelsås) og Bydel Bjerke (Årvoll og Løren). Flokken eller småspeiderne har om lag 35 medlemmer i 3.-4. klasse, Stifinnere og Vandrere har til sammen om lag 60 medlemmer i 5.-10. klasse¹⁷⁹ og Ledere fra 16 år og oppover. Gruppene møtes hver uke. De yngste speiderne drar på overnattingstur en gang i måneden, mens Stifinnere og Vandrere også reiser på en ukes sommertur hvert år. Det arrangeres *Nyttårstur* for alle medlemmene. Kanaljene speidergruppe har egen hytte i Nordmarka som kun benyttes av speiderne selv, og er ikke tilgjengelig for utlån til andre.

Tåsen speidergruppe har medlemmer fra 2. klasse og oppover og er delt i tre grupper: Småspeidere, også kalt *Flokken* er for barn i 2.-4. klasse, mens Speidere eller *Troppen* er fra 5.-10. klasse.¹⁸⁰ Roverne er fra 16 år og oppover og kan ha lederoppgaver for yngre småspeidere og speidere. Speidergruppene har møter hver uke. Det arrangeres flere turer i semesteret blant annet til troppens hytte i Nordmarka.

Solemskogen JFF

Solemskogen JFF er Oslos nest største lokallag i Oslo JFF med til sammen 1392 medlemmer (31.12.2019).¹⁸¹ Foreningen annonserer 8 kurstilbud spesielt for ungdom i 2020, med tema som våpenpuss og stell, introduksjon til villsvinjakt (høst og vår), introduksjon til jakt på hare, elg og rådyr, fellejakt og hagletrening på Løvenskiold skytebane (Solemskogen JFF, 2020). Flere jegerprøvekurs gjennomføres hvert år. Solemskogen JFF har også en ungdomsgruppe som har «eksistert i en årrekke» med et variert aktivitetstilbud gjennom hele året for medlemmer mellom 14 og 25 år. På storviltjakter med rifle må du være over 16 år for å delta, ha avlagt storviltprøve og betalt jegeravgift. Laget har etablerte regler for bruk og lån av våpen. Hvor mange barn og unge som er medlemmer, og deltar på kurs og arrangementer er ikke kjent.¹⁸²

¹⁷⁸ <https://oslospeiderne.no/grupper/longship-41-ulleva-speidergruppe/> (hentet 18.05.2020).

¹⁷⁹ <https://oslospeiderne.no/grupper/7-oslo-kanalje/> (hentet 18.05.2020)

¹⁸⁰ <https://oslospeiderne.no/grupper/tasen-speiderne/> (hentet 05.04.2020).

¹⁸¹ NJFFs medlemsstatistikk for fylkeslag, <https://www.njff.no/organisasjon/sider/foreningsressurser.aspx> (hentet 15.03.2020).

¹⁸² <https://www.njff.no/fylkeslag/oslo/lokallag/solemskogen/sider/NJFF-ung.aspx> (hentet 04.06.2020).

Sommersykkelskole

Barne- og Ungdomsgruppa i Sportsklubben Rye arrangerer sommersykkelskole for sykkelglade barn for fjortende året på rad i 2020.¹⁸³ Sykkelskolen er et deltakerbetalt dagtilbud (over 1000 kr), åpent for alle mellom 9 og 14 år, også for ikke-medlemmer. Sommersykkelskolen arrangeres i første skoleferieuke, med oppmøte og samlingssted på varmestua på Langsetløkka på Kjelsås. Uka er inndelt i tre dager med turer i terrenget på sti, og to dager med teknikktraining på Langsetløkka. Sommerskolen har et variert program med sykling på stiene i nærområdet, tekniske øvelser (rockgarden, bunnyjump, drop, balanse, sykle sakte, sisten, bratte oppoverbakker, sykle på bakhjulet), samt lek, moro og uformelle konkurranser. Gruppene samles til lunsj ved varmestua på Langsetløkka de to dagene med teknikktraining, med enkel servering. På turdagene må deltakerne ha med matpakke og litt penger til en bolle på en av markastuene, eller en is i kiosken. Lederne jobber som trenere i Rye og har god erfaring med både sykler og barn. Nødvendig utstyr er sykkel med gode bremses, litt kraftige dekk, i god stand, hjelm med telefonnummer til foreldre på innsiden, vannflaske, ekstra sykkelslange, klær etter vær.

Finnes andre kommunale aktivitetstilbud i friluftsliv?

Møteplasser for barn og unge

Utover de frivillige organiserte friluftslivstilbudene vi har identifisert i Nordre Aker og presentert ovenfor, har vi undersøkt om det kan være slik at bydelen organiserer friluftslivsaktiviteter innen rammene av andre fritidstilbud i bydelen.

- *Kroken* er en forebyggende barne- og ungdomsenhet for elever på Engebråten skole, med gratis tilbud. Ved skolen er det mulighet for å få individuell oppfølging av miljøterapeut, det er åpent i storefri og etter skoletid med tilgang til blant annet kjøkken og tv-spill. Etter skoletid er det også ulike aktiviteter som gjennomføres for ungdomsskoleelever.
- Ved *Glasshuset* i Kringsjåhallen kan barn og ungdom fra 5.klasse til 18 år drive med ulike aktiviteter på huset, som bordtennis, airhockey eller gjøre lekser. Det arrangeres også faste gruppeaktiviteter på Glasshuset fra mandag til fredag.
- *Trikkehallen* er et kultur- og ungdomshus som består av scenerom og aktivitetsrom som lånes ut til kulturaktører og bursdager/klassefester for skoleelever i bydelen. På sommeren arrangeres Sommercamp med varierte aktiviteter hele sommerferien for ungdomsskoletrinnet.

Vi har ikke kommet over informasjon som viser at fritidsklubbene i Bydel Nordre Aker systematisk eller målrettet inkluderer aktiviteter som handler om bruk av eller opplevelser i naturen.

Bydel Stovner

Nordøst i Groruddalen ligger bydel Stovner. Bydelen grenser til Bydel Grorud i nordvest, Bydel Alna i sørøst og til Oslos nabokommuner, Nittedal i nord og Lørenskog i øst. Stovner ble fra midten av 1960-tallet utviklet til en drabantby med flere delbydeler preget av blokkbebyggelse: Vestli, Fossum, Smedstua, Haugenstua og Rommen, i tillegg til de eldre småhusbebyggelsene på Høybråten og «Gamle Stovner». Bydelen har Oslos lengste t-banelinje og togforbindelse til Oslo sentrum. Befolkningstallet er økende, og bydelen har ca. 33 000 innbyggere. Liastua (235 moh.), et

¹⁸³ <https://www.sportsklubbenrye.no/node/32385> (hentet 27.05.2020).

serveringssted i tilknytning til arenaer for langrenn og slalåm, driftet av Høybråten og Stovner idrettslag danner «innfallsport» til Gjelleråsmarka i nord. Flere gjennomfartsårer (Trondhjemsveien, E-6 og nordgående toglinje ut av Oslo) avskjærer adgangen til Lillomarka i nordvest og Østmarka i sør.

Bydel Stovner var del av Groruddalssatsingen (2007–2017) og inngår i den andre tiårige statlig-kommunale satsingen (2017–2026) som

«skal bidra til varige forbedringer av tjenester og nærmiljøkvaliteter i områder (...) der behovene er størst, slik at flere beboere i disse områdene blir økonomisk selvstendige og aktivt deltakende i lokalsamfunn og storsamfunn.»¹⁸⁴

Bydelsadministrasjonen uttrykker på sin hjemmeside at målet for Områdesatsingen er at «Bydelen skal være et inkluderende lokalsamfunn som innbyr til aktivitet, engasjement, opplevelser og dialog».¹⁸⁵

Områdesatsningen inkluderer blant annet forbedring av uteområder, utvikling av aktivitetstilbud og tjenester, og eksisterende og nye møteplasser. Lokale lag og foreninger kan årlig søke om tilskudd fra bydelsadministrasjonen til avgrensede frivillighetsprosjekter der målet er å «stimulere til inkludering og rekruttering av flere i frivillig og meningsfull aktivitet». Det kan også søkes om midler til å dekke kontingenter og medlemsavgifter. Prioriterte grupper er barn og unge, lavinntektsfamilier og personer med lav samfunnsdeltakelse (Oslo kommune, 2020c). Utlån av utstyr til friluftsliv og idrettsaktiviteter er etablert i bydelen gjennom BUA. Lillomarka O-lag tilrettelegger for stoplejakt i Groruddalen, et tilbud som også er tilgjengelig for befolkningen i bydel Stovner.

I Bydel Stovner er det de senere årene anlagt sykkelveier og grøntstrukturer, idretts-, park- og aktivitetsanlegg i flere delbydeler. Anleggene er åpne og gratis. De viktigste områdene er Jesperdjordet med allsidige trenings- og lekeapparater, Bygger'n med trampolinepark og parkouranlegg, skatehall på Haugenstua, med ramper inne og ute og Oslo-ungdommens motorsenter på Rommen. Skatehallen har organiserte aktiviteter, inkludert nybegynnerkurs med ansatte miljøarbeidere og/eller instruktører til stede de fleste dager i uka.

Bydel Stovner har en flerkulturell befolkning der andelen unge med innvandrerbakgrunn er høy. I snitt har 63 prosent av barn og unge to utenlandsfødte foreldre (Bakken, 2018, s.14), mens 54 prosent vokser opp i familier med lav sosioøkonomisk status (Bakken, 2018, s.15). Ifølge resultater fra Ung i Oslo 2018, kommer det fram at bydel Stovner (sammen bydel Grorud) har den laveste andelen unge – 35 prosent – som opplyser at de deltar i minst én av aktivitetene fottur, skitur, fisketur og telttur i «skog og mark», minst én gang i måneden (jf. figur 4.12). Andelen unge som deltar i vinteraktiviteter (skitur og kjører snowboard/står på ski) er også blant de laveste i byen (16-20 prosent) (jf. figur 4.14).

Stovnerungdom.no, en portal driftet av Oppvekstavdelingen, Seksjon Fritid i Bydel Stovner, gir en oversikt over aktiviteter i bydelen for aldersgrupper mellom 9 og 25 år. Aktiviteten tilbys både av frivillige organisasjoner og av bydelen (dvs. i kommunal regi). Organiserte tilbud om friluftslivsaktiviteter som er framkommet via nettsøk og intervjuer (blant annet med bydelen) gjennomgås nedenfor.

¹⁸⁴ <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/avtale-om-groruddalssatsingen-i-10-nye-ar/id2508894/> (hentet 02.06.2020).

¹⁸⁵ <https://www.oslo.kommune.no/bydeler/bydel-stovner/#gref> (hentet 02.06.2020).

Frivillige organisasjoners friluftslivstilbud

Barnas skiskole og Friluftsglede med Skiforeningen

Skiforeningen arrangerer både Barnas skiskole i helgene og på hverdagene og Friluftsglede i helgene og i vinterferiene i Bydel Stovner. Hver lørdag i en periode på fem uker er det satt opp tre kurs til Barnas skiskole. Det settes opp inntil to kurs ekstra etter behov.¹⁸⁶ Barnas skiskole foregår også på hverdager hver uke i samme periode. Skiforeningen arrangerer Friluftsglede på Stovner hele året med aktivitet dager i helgene og Ski- og friluftsdager i vinterferien.¹⁸⁷ (For mer informasjon om Skiforeningen, Barnas skiskole og Friluftsglede, se Del 2-2 og kapittel 7).

Speidergrupper

KFUK-KFUM-speiderne har vært representert på Stovner siden 1972. Speidergruppen består av om lag 40 medlemmer,¹⁸⁸ og aktivitetstilbudene er rettet mot medlemmene. Det arrangeres forskjellige opplegg, tilpasset alderstrinn som vinterturer, kanoturer og turer til klubbens speiderhytte. Medlemmene er delt inn i enhetene Flokk (1.-4. trinn, Oppdagere og Stifinnere), Tropp (5.-10.trinn), Rovere (16 til 25 år) og Ledere. Det gjennomføres speidermøter for alle enhetene hver eller annenhver uke ved Fossum kirke. I tillegg til KFUK-KFUM Stovner-speiderne, har KFUK-KFUM-speiderne også en egen speidergruppe på Høybråten, med speidere fra 1.-4. klasse, med faste ukentlige møter.

Wild X – Urban Anglers og Oslo lokallag

Wild X leier en eiendom på Høybråten i bydel Stovner. Hver uke hele året er «huset» åpent med tilbud om gratis mat og ulike aktiviteter ute omkring lokalene på Høybråten. I sommersesongen arrangeres ukentlige fisketurer til ulike steder i byen, og isfisketurer i vintersesongen, med start fra Høybråten. Aktivitetene er åpne og gratis. Ukentlig kommer det også unge fra flere bydeler i Oslo Øst for å delta i aktivitetene som arrangeres fra/på Høybråten.

Urban Anglers

Wild X Urban Anglers – Oslo er et lokallag som tilbyr fiskeaktiviteter i dammer og elver i Oslo.¹⁸⁹ Hver onsdag kan medlemmer bli med på fisketurer som går til forskjellige steder i Oslo etter en oppsatt plan.

Chill, grill og ballspill

Fast en ettermiddag hver uke arrangeres *Chill og grill og ballspill*. Tilbudet har ingen nedre aldersgrense og foregår i bakgården ved «huset» på Høybråten/Stovner. Her gjennomføres ulike aktiviteter utendørs, uansett vær: «alt vi kan gjøre ute, gjør vi ikke inne» (utsagn fra intervju). Det serveres halvpølser fra bålpannen, og telt blir satt opp. Deltakerne kan blant annet spille minibiljard, pingpong og basketball. Tilbudet er gratis og krever ingen påmelding. Miljøarbeidere er på plass og leker med barna.

Figur Del 2-3b. Wild X – Urban Anglers: Plan for ukentlige fisketurer sommeren 2020. (Foto: Kirsti P. Gurholt).

¹⁸⁶ <https://www.skiforeningen.no/kursogarrangement/barnas-skiskole/pameldinghelg/> (hentet 02.07.2020).

¹⁸⁷ <https://www.skiforeningen.no/kursogarrangement/friluftsglede/ferietilbud/> (hentet 02.07.2020).

¹⁸⁸ https://www.stovnerspeider.no/p/om-oss_8.html (hentet 06.04.2020).

¹⁸⁹ Urban Anglers er navn på en butikkjede. Vi har ikke informasjon om at navnet er uttrykk for sponning.

Café Jalla

Wild X arrangerer også *Café Jalla* en fast ettermiddag hver uke i lokalene på Høybråten. Dette er ikke utelukkende et friluftslivstilbud, ettersom det består av spill og lek både inne og ute, eller lesing av en bok, om noen ønsker det. Ved andre anledninger kan tilbudet bestå av å finne mat i naturen for å lage ulike retter.¹⁹⁰ Formålet med tilbudet er sosialt, og at deltakerne skal kunne øve på norsk språk. Café Jalla er rettet mot både «innflyttere, flykninger og innfødte». Tilbudet er gratis og krever ingen påmelding.

Kommunale aktivitetstilbud i friluftsliv

Aktiv ferie og fritid

Oppvekstavdelingen, Seksjon Fritid i bydelen, arrangerer et ferietilbud til barn og ungdom 9–18 år bosatt i bydelen. Tilbudet kalles *Aktiv ferie og fritid*, og arrangeres i høst-, vinter- og i seks uker i sommerferien. I tilbudet inngår en årlig tur til Gjendesheim turisthytte DNT med tur over Besseggen.¹⁹¹ Turene med Aktiv ferie og fritid gjennomføres av erfarne ansatte og instruktører.

- I vinterferien foregår aktivitetene ved Liastua og i Liabakken, med aktiviteter som snowboard, langrenn og alpint. Deltakerne kan låne utstyr fra Aktiv ferie og fritid, eller BUA lokalisert ved Liabakken skisenter.
- I sommerferien tilbys barn og unge, med oppmøte ved Blokk 58, forskjellige aktiviteter som skogturer i nærmiljøet, ballspill og andre utendørsaktiviteter, matlaging ute, besøk i trampolinparken og på ukestur til Hudøy.

Deltakerne fyller inn et påmeldingsskjema og velger om de vil delta på én dag eller fra mandag-torsdag ved høst- og vinterferieaktivitetene (under 500 kr) (Bydel Stovner, 2020). For påmelding til sommerferieaktiviteter krysser de av i påmeldingsskjemaet for den ferieuken de ønsker å delta på.

Familieferie på Stovner - Stovner frivillighetssentral

I 2013 søkte Stovner frivillighetssentral, som er et samarbeid mellom Kirkens Bymisjon og Bydel Stovner, om støtte til prosjektet *Familieferie på Stovner*, som et resultat av en oppfordring fra Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor, om å inspirere ungdom til frivillig arbeid på nye måter.¹⁹² Målet med prosjektet er å gi barnefamilier gode ferieminner sammen med andre barnefamilier, bidra til å gi familier kjennskap til aktiviteter i nærmiljøet og involvere nye grupper til frivillig arbeid innen friluftsliv og natur. Både i 2015 og 2018 fikk prosjektet treårig støtte fra Sparebankstiftelsen og Groruddalssatsningen, som gjør at familieferietilbudet hovedsakelig er kostnadsfritt for deltakerne. Sentrale samarbeidspartnere i forbindelse med ulike aktiviteter har blant flere vært Skiforeningen, Stovner speidergruppe, Høybråten og Stovner idrettslag, Stovner ridesenter, Wild X og Rommen Scene kulturhus (Stovner frivillighetssentral, 2017). Det er unge frivillige mellom 18 og 30 år som planlegger og gjennomfører ferieaktivitetene for barnefamilier på Stovner. Tilbudet er åpent for alle barnefamilier bosatt i Bydel Stovner som søker om plass, men ønsket er å nå barnefamilier som ikke har mulighet eller tradisjon for å delta på ferieaktiviteter. I perioden 2015-2017 var det 114 familier og 501 personer som deltok i prosjektet og de fleste barna som deltok var mellom 6 og 14 år (Stovner frivillighetssentral, 2017, s.23). Om sommeren tilbys ferieaktiviteter på dagtid i 3 uker. Sommerferietilbudet har også

¹⁹⁰ <https://www.facebook.com/wildx.no/photos/rpp.127964930711994/873568969484916/?type=3&theater> (hentet 11.02.2020).

¹⁹¹ <https://www.facebook.com/affstovner> (hentet 02.07.2020).

¹⁹² <https://kirkensbymisjon.no/familieferie-pa-stovner/om-oss/> (hentet 02.07.2020).

bestått av familieleir på Hudøy med overnatting. I høst- og vinterferien arrangeres aktiviteter på dagtid, ca. to dager per ferieuke på kveldstid eller i helgen. Familieferie på Stovner inkluderer aktiviteter som skogsturer, overnatting i hengekøye, bading, utelek, skileik i Liabakken og aking i Holmenkollen.¹⁹³

Øvre Fossum gård

Øvre Fossum gård drives av Stovner Ridesenter, eies av Oslo kommune og er også et aktivitetssenter. Formålet med stiftelsen av aktivitetssenteret er å tilby varierte aktiviteter som hovedsakelig handler om opplæring og trening med hest for voksne og barn, som også er tilrettelagt for funksjonshemmede.¹⁹⁴ Ridesenteret driver primært drift av rideskole, og tilbyr en rekke ulike kurs til barn og voksne fra og med 6 år. Deltakerne kan låne hjelm på senteret, men må selv stille med øvrig utstyr som trengs. Det arrangeres blant annet nybegynnerkurs (ponni-ridning) for barn i alderen 6 – 12 år, der stell og leie av ponnien og oppførsel i stallen inngår. Etter åtte ganger med kurs i stell kan barna begynne å ri. Hver dag på kveldstid tilbys ridekurs med ponni og hest for barn og unge mellom 6-12 år, og sprangkurs tre dager i uken for barn og voksne over 12 år. På søndagene tilbys aktiviteter som ikke krever påmelding. Knøtte Drop-in er for barn mellom 4-7 år (under 500 kr), og foregår hovedsakelig utendørs. Utover dette tilbys også skreddersydde helgekurs, vanlige drop-in-timer og runderidning. To uker i sommerferien og i påsken tilbyr Øvre Fossum gård dagsrideleir hvor deltakerne får utdelt egen hest som de får ansvaret for hele uken. To ganger i løpet av dagen vil deltakerne få opplæring i dressur og sprang. Undervisning i teori inngår daglig og en ridetur i løpet av en uke. Flere av aktivitetene krever ingen ferdigheter eller kunnskaper på forhånd. Øvre Fossum gård er også en åpen gård, hvor barn og unge kan hilse på hestene og de andre dyrene på gården.

Møteplasser for barn og unge

Gjennom Stovnerungdom.no og intervjuer er følgende fritidsklubber og møteplasser for ungdom identifisert: *Blokk 58*, *Verdenshuset Haugenstua* og *Vestliklubben*.

- *Blokk 58* har åpent 363 dager i året og har tilbud for barn 9-12 år og ungdom 13-18 år.
- *Verdenshuset Haugenstua* har åpent for barn og unge som vil drive med forskjellige aktiviteter. Ungdomstilbudet er åpent to ettermiddager og kvelder i uka og juniortilbudet to andre ettermiddager.
- *Vestliklubben* er et gratis lavterskelaktivitetstilbud for barn i 4.-7. klasse som arrangeres to ettermiddager og kvelder hver uke. Tilbudet består av ulike aktiviteter, både matlaging, ball-, brett- og dataspill, stricking og musikk.

Fritidsklubbene i Bydel Stovner tilbyr ikke aktiviteter som systematisk og målrettet handler om ferdigdom og opplevelser i naturen, og som er av en viss regelmessighet.

Bydel Søndre Nordstrand

Bydel Søndre Nordstrand er lokalisert i sørøstre del av Oslo og grenser mot Oppegård kommune og Akershus fylke. Bydelen strekker seg fra Hvervenbukta og Oslofjorden i vest til Østmarka i øst, og er Oslo kommunes største bydel i utstrekning (18,4km²) kombinert med den laveste befolkningstettheten (1,9

¹⁹³ <https://kirkensbymisjon.no/familieferie-pa-stovner/for-barnefamilier/> (hentet 29.06.2020).

¹⁹⁴ http://www.ovrefossumgard.com/?page_id=119 (hentet 07.07.2020).

innbyggere per dekar). Bydelen har ca. 38 000 innbyggere som bor i relativt atskilte delbydeler, Dal/Brenna, Klemetsrud, Loftsrud, Mortensrud, Bjørnholt, Hauketo og Holmlia med hver sine sentre. Flere store veier og en sørgående toglinje ut av Oslo, forsterker avstanden.

Bydel Søndre Nordstrand har en høyere andel barn og unge enn andre bydeler i Oslo og er omfattet av statlig-kommunal Områdesatsing og i utsatte delbydeler også Områdeløft. Enkelte av delbydelene har høyere andel familier med mange barn, som bor trangt og har vedvarende lave inntekter.

Arbeidsledigheten er høy, og andelen av befolkningen med krevende levekårsutfordringer er blant de høyeste i byen.¹⁹⁵ Resultater fra Ung i Oslo 2018 viser at 40 prosent av bydelens barn og unge deltar i minst én av aktivitetene fottur, skitur, fisketur og telttur i «skog og mark», minst én gang i måneden (jf. figur 4.12). Andelen unge som deltar i vinteraktiviteter (skitur og kjører snowboard/står på ski) er blant de laveste i byen (ca. 20 prosent) (jf. figur 4.14).

Bydel Søndre Nordstrand har områder med eldre småhusbebyggelse kombinert med konsentrasjoner av blokkbebyggelse. Mellom boligkonsentrasjonene er det flere større grøntområder, turveier og skogholt som ligger som «buffer» mellom bebyggelsen og delbydelene. I tillegg har bydelen adgang til en av Oslos største badeplasser ved fjorden, Hvervenbukta, og sykkelavstand til flere badeplasser langs fjorden.¹⁹⁶

Bydel Søndre Nordstrand er langstrakt. Barn og unge uttrykker sterk tilhørighet til delbydelen de bor i, og liten tilknytning til bydelen ellers, hevder representanter for bydelsadministrasjonen og lokale informanter. Det medfører at de som bor på Holmlia ikke benytter aktiviteter som er på Mortensrud. På Mortensrud er det flere idrettslag og organiserte aktiviteter, på Dal/Brenna er det ingen. De frivillige organisasjonene som arrangerer aktiviteter, er knyttet til bestemte nærmiljø og delbydeler. Bækkelaget sportsklubb tilrettelegger for stopplejakt i bydelen. Når bydelen ses under ett, er dekningen av organiserte idrettsaktiviteter og fritidsklubber god. Utlån av utstyr til friluftsliv og idrett er etablert flere steder gjennom BUA og andre utlånsordninger. Avstandene mellom delbydelene skaper utfordringer i tilrettelegging av infrastruktur og for planlegging og gjennomføring av tjenester til befolkningen, inklusive friluftslivsaktiviteter. Nedenfor beskriver vi organiserte friluftslivsaktiviteter og tiltak frivillige organisasjoner og bydelsadministrasjonen gjennomfører (på vegne av kommunen) som vi har identifisert gjennom kartleggingen.

Bydelen har, i likhet med Nordre Aker, en tjenesteoversikt i forbindelse med Bedre tverrfaglig innsatsmodellen (Oslo kommune, u.å. b).

Frivillige organisasjoners friluftslivstilbud

Barnas Turlag Oslo Sør

Barnas Turlags lokale gruppe i Oslo Sør startet opp i 2016–2017. Gruppen kan i perioden 2017 – 2019 vise til månedlige aktivitetstilbud og økende oppslutning omkring sin virksomhet (se tabell Del 2-2a). Tilbudet er avhengig av engasjerte foreldre med barn som organiserer aktiviteter for egen familie og andre familier med barn. Rapporter kan tyde på at gruppen er under omorganisering og reetablert i bydel Nordstrand etter flytting. På DNTOO opprettholder aktiviteten og viderefører et variert lokalt

¹⁹⁵ Oslo kommune, Statistikkbanken.

¹⁹⁶ <http://sondre.no/web/> (hentet 28.02.2020).

program med månedlige og sesongtypiske aktiviteter, for eksempel isfiske, nyttevekster og «hytte til tytte tur» i Østmarka i samarbeid med speidere.¹⁹⁷

Lek deg sprek – DNTOO

Lek deg sprek foregår til faste tider, en fast ettermiddag hver uke gjennom skoleåret, på Holmlia skole. I Søndre Nordstrand har det tidligere vært en stabil barnegruppe på Holmlia. 2019 har vært det beste året til nå, uten at DNT har klar oppfatning om hvorfor oppslutningen varierer.

Speidergrupper

På Holmlia har KFUK-KFUM-speiderne en tropp Vandrere (5.-7. klasse). Speidergruppen møtes fast annenhver uke.¹⁹⁸ KFUK-KFUM-speiderne er også representert på Mortensrud med 3 grupper fra 1.-7. trinn: Oppdagere, Stifinnere og Vandrere. Disse møtes også annenhver uke.

Kommunale aktivitetstilbud i friluftsliv

Lysvandring rundt Hvervenbukta – lokal mobilisering og markering

Lysvandring rundt Hvervenbukta er et friluftstiltak som Bydel Søndre Nordstrand arrangerer hver høst med flere tusen deltakere. Arrangementets mål er å skape fellesskap og tilhørighet til bydelen og å mobilisere flere til å være aktive utendørs. Ulike organisasjoner og frivillige friluftslivsorganisasjoner inviteres til å delta for å presentere seg og rekruttere nye medlemmer ved å sette opp stands rundt i løypa. Arrangementet har egen Facebook-side og en blogg.¹⁹⁹

Søndre Aas gård og miljøsenter

Søndre Aas gård ble utskilt som egen gård på 1700-tallet. I 1970 ble den ekspropriert av Oslo kommune som hadde planer om rivning for å gi plass til boligbygging (Tvedt, 2010). Gjennom lokalt initiativ ble gården med tun og våningshus fra 1860, bevart. Siden 1974 har lokale «ildsjeler» utviklet en rideskole med ridebane og et miljøsenter på gården, og et bidrag til å begrense lokal ungdomskriminalitet. Søndre Aas gård og miljøsenter er en virksomhet som leier en eiendom av Oslo kommune. Gården mottar årlig driftstilskudd fra Bydel Søndre Nordstrand, og søker i tillegg prosjektmidler fra ulike kilder. Senteret er knyttet til bydelens administrasjon (Fritidssektoren) som ett av bydelens tjenestestede.²⁰⁰ De ansatte er pedagoger, ridelærere og miljøarbeidere (5,5 årsverk), i hovedsak lønnet av bydelen. Aktive ryttere engasjerer seg også frivillig.²⁰¹ Gården er både et fritidstilbud og et tilbud til barnehager og barneskoler i nærheten. Skoleklasser kommer til gården og arbeider med jorda og dyrene (se i kapittel 7).

Søndre Aas gård og miljøsenter ligger som en grønn lunge med åpne jorder og småskog, omgitt av småindustri, skoler og boligområder i delbydelen Holmlia. Bydelens «planarbeid» har bidratt til at senteret har blitt et attraktivt friluftsområde utfra et prinsipp om å utnytte ressursene i nærmiljøet og gjøre disse tilgjengelige for mange. Beskrivelsen av gårdens beliggenhet, framhever kvaliteter ved bydel Søndre Nordstrand:

¹⁹⁷ <https://www.facebook.com/dntoslo.no/> (hentet 31.07.2020).

¹⁹⁸ <https://oslo.kmspeider.no/oslospeider/> (hentet 18.05.2020).

¹⁹⁹ <https://bloggi.no/ambunblogg/27190/lys-vandring-i-oslo-søndre-nordstrand-hygge-og-tradisjon> (hentet 05.03.2020).

²⁰⁰ Det går imidlertid ikke klart fram av gårdens og Oslo kommunes hjemmesider, per 31.7.2020, hvordan forholdet mellom gården og kommunen er organisert.

²⁰¹ I 2007 ble en rytterklubb stiftet på gården, Søndre Aas kjøre- og rideklubb, tilsluttet Norges idrettsforbund. Rytterklubben og miljøsenteret er atskilte organisasjoner. Det er miljøsenterets virksomhet som omtales her.

«Vi ligger landlig til på Holmlia, med store, vakre jorder på alle kanter. Litt småskog og kratt hører også med, til glede for rådyr, rev, hare og mange forskjellige fugler. Det er fint å gå tur på grusveiene rundt gården. Vi har åpent hver eneste dag året rundt, for medlemmer. For andre besøkende gjelder åpningstidene. Velkommen til oss!»²⁰²

Jorda brukes til jordbruksformål, med mål om å skape aktivitet og drive opplæring i bærekraftig og miljøvennlig produksjon. Med årene er flere husdyr kommet til. Ved intervju med informanter på gården formidles aktivitetstilbudet som «en god miks mellom sport og friluftsliv», hvor det er gleden ved aktivitetene, hygge, rekreasjon, friluft og hest som står i sentrum for oppmerksomheten.

Medlemskap ved gården er en forutsetning for å delta i aktivitetene, som er åpne for alle fra det halvåret de fyller 9 år. Medlemskapet (under 500 kr) inkluderer forsikring så lenge barnet oppholder seg på gården som dekker undersøkelse og behandling i det offentlige helsevesen. Også voksne kan bli medlem for en årsavgift (under 500 kr). Alle medlemmer må identifisere seg med to passbilder.

Det anslås at mellom 40 000 – 60 000 besøker gården hvert år. På en god dag kan være mellom 300 – 400 gjester til ridning, stabburskafébesøk og andre aktiviteter. Søndre Aas gård og miljøsenter omtales også som en «jentearena», om lag 97 prosent av deltakerne er jenter. Slik har det alltid vært, og dette gjør gården til en viktig arena for jenter (intervju). Observasjonen bekreftes av forskning på hvilke dyr barn og unge liker best. Hesten har en spesiell appell for mange barn, særlig for jenter (Bjerke, 1994; Koren & Træen, 2003). Blant de besøkende utgjør aldersgruppen 3–19 år ca. 80 prosent. Majoriteten er i alderen 9–14 år. På lørdager er majoriteten 3–9 år, som følge av familietilbud.

Medlemmer kan være på skolen så mye de vil, hjelpe til på gården og i stallen, eller kose seg med venner på stabburet, selv om de ikke deltar i organiserte aktiviteter. Kurstilbud har lange ventelister. Deltakerne kan låne nødvendig utstyr på gården. Det er et mål å unngå et «utstyrsfokus». Søndre Aas gård og miljøsenter benytter ulike kanaler for å gjøre sine aktiviteter kjent for målgruppene, blant annet hjemmeside²⁰³ og Facebook-side²⁰⁴, plakater og artikler i hestemagasin. Det gjennomføres informasjonsmøter med barnevernet, NAV og andre samarbeidspartnere.

Søndre Aas gård og miljøsenter samarbeider med Multikulturelt Initiativ- og Ressursnettverk (MiR).²⁰⁵ Vi har ikke valide data som gir grunnlag for å vurdere hvorvidt gården er en inkluderingsarena for barn og unge med flerkulturell bakgrunn.

Rideskole

Rideskolen er hovedtilbudet ved Søndre Aas gård og foregår hver ettermiddag for deltakere i alderen 9–21 år. Ridetimen legges opp som turer og på bane annenhver uke, tilpasset nybegynnere og viderekomne. Deltakere uten erfaring med hest og ridning, tilbys *stellekurs* som er obligatorisk og gir nybegynnere grunnleggende kunnskap. Både ridetimer og stellekurs er mot betaling for medlemmer bosatt i eller utenfor Bydel Søndre Nordstrand (under 500 kr).

²⁰² <http://sondre-aas.no/web/> (28.02.2020).

²⁰³ <http://sondre-aas.no/web/> (hentet 21.04.2020)

²⁰⁴ <https://www.facebook.com/Sondreaasgard/> (hentet 21.04.2020)

²⁰⁵ <http://www.mirnett.org/wp/> (hentet 21.04.2020). Organisasjonen MiR arrangerer også et friluftslivsprosjekt kalt «Innvandrerfamilier i naturen». Miljødirektoratets tilskuddsordning til friluftsliv for personer med innvandrerbakgrunn støtter dette prosjektet. Målet er å vise familier hvordan man kan bruke naturen, og blant annet drive opplæring i bekledning og tilberedning av turmat, se <http://www.mirnett.org/wp/prosjekter/helse/innvandrerfamilier-ut-i-naturen/> (hentet 24.06.2020).

For aldersgruppen 3–9 år er det *Tertitridning* på lørdager, forbeholdt barn med nedsatt funksjonsevne og ledsaget av egne «leiere». «Leierne» er erfarne medlemmer som arbeider som frivillige hver tredje helg i «Stallgjengen». Aldersgrensen for å delta i Stallgjengen er 11 år. Tertitridning koster det samme som prisene ved rideskolen for de større barna og ungdommene. I tillegg arrangeres det et behandlingstilbud til barn og ungdom med funksjonsutfordringer, som kalles *Terapiridning*. Tilbudet har som formål å stimulere barnas muskulatur, talesenteret i hjernen og mestringsfølelse. Barnas ledsagere samarbeider med både fysioterapeut og ridelærer.

Ridetilbudet er grunnpilaren i driften av Søndre Aas gård, som anslår at det er om lag 400 deltakere på ridning hver uke.

Fôrhesteordningen åpner for at barn og unge kan «ha sin egen hest» én dag i uken hele året, bortsett fra i sommerferien. Gården har eldre hester som egner seg til dette. Som førrytter har man ansvaret for føring, ridning og stell av hesten. For å delta i Fôrhesteordningen må barna være medlem og delta på en ridetime på gården i uka. Å være førrytter koster under 500 kr per måned. I samarbeid med bydelen gir gården tilsvarende tilbud tilpasset barn og unge med funksjonshemming, eller som av andre grunner trenger ekstra støtte i perioder.²⁰⁶

Ferietilbud

I syv uker i sommerferien arrangerer Søndre Aas gård og miljøsenter rideleirer fra mandag til fredag med overnatting på gården. Tilbudet er åpent for alle, uavhengig av ferdigheter og mot betaling. Av

Aktiviteter i vinterferien
17. - 23. februar

AKTIVITETSDAG PÅ GÅRDEN
Alle hverdager kl. 09.00-12.00

NYBEGYNNERKURS
Tirsdag til torsdag kl. 9.00 til 12.00

RIDETUR FOR LITT ERFARNE
Torsdag kl. 08.30-10.00
Torsdag kl. 10.00-11.30

STELLEKURS
Mandag til fredag kl. 12.30 til 13.30

LANGTUR FOR ERFARNE
Mandag kl. 08.30-12.00
Tirsdag kl. 08.30-12.00
Fredag kl. 08.30-12.00

KJØREKURS
Fredag til søndag fra kl. 09.00

Aktivitetssidene er åpne for alle. Deltakelse her krever ikke påmelding. Oppmøte på tunet.

Kurs og rideturer er for medlemmer på gården. Nærmere informasjon om hvor du finner og utfører, når i påmeldingsperioden. Påmelding ved oppmøte på gården.

Her med rideturen din som du er offiser med til de ulike kursene eller turene.

Søndre Aas gård og miljøsenter
Rindemakssveien 11
1252 Oslo

hjemmesiden går det fram at leirene ledes av erfarne pedagoger, med ansvar for undervisning og sosialpedagogiske aktiviteter. Hestene er godt skolert av profesjonelle innen hestehold og ridning som konkurranseidrett. En miljøarbeider har ansvaret for hesteaktiviteter, lek, høytlesning og andre kveldsaktiviteter. Alle måltider spises i fellesskap på senteret som serverer hjemmelaget mat.

Deltakerne deles i smågrupper etter ferdighetsnivå, og får opplæring hver dag i dressur, sprang og turridding. Sammen med daglige timer i teori, legger aktivitetene grunnlaget for at deltakerne kan ta «rideknappen», en ferdighetsprøve som markerer et bestått trinn i en «stige» med forskjellige ferdighetsnivå. Leiren avsluttes med oppvisning for foreldrene.

I uke 33 arrangeres dagsleir for barn med funksjonsutfordringer, kalt *HC-dagleir*. I løpet av uka inngår ridning på bane og på tur, kjøring med hest og vogn og andre aktiviteter. Hver deltaker har egen assistent. Felles måltider og sosialt samvær er en del av HC-leiren.

Figur Del 2-3c. Aktiviteter i vinterferien ved Søndre Aas gård og miljøsenter.

Kilde: <http://sondre-aas.no/web/index.php/tilbud-i-andre-ferier>, 28.02.2020.

²⁰⁶ <http://sondre-aas.no/web/> (hentet 28.02.2020).

I påsken er det rideleir for nybegynnere med ulike hesteaktiviteter. Påskerideleiren koster 1000 kroner per deltaker. I høst- og vinterferier gjennomføres lange rideturer i Hvitebjørnskogen, Nybegynnerleir og Kjøreleir. Ved sistnevnte overnatter deltakerne (fra fylt 12 år) på gården, tar del i hestestell og trener på å bruke hestekjøretøy. I feriene er det også Aktivitetsdager på gården som er åpne for alle, gratis, uten påmelding og uavhengig av medlemskap. De som vil delta møter opp på tunet. Aktivitetsdagene består av kos med dyrene, fôring og andre hyggelige familieaktiviteter. Gården er åpen for medlemmer både i hverdagene, helgene og feriene, hvor de kan hjelpe til med stell og fôr av dyrene, «eller bare tilbringe tid sammen i tygge og hyggelige omgivelser.»²⁰⁷

Grønnsaksklubb

Ukentlig arrangeres det *Grønnsaksklubb*. Aktivitetene til dette tilbudet varierer etter årstid, og på høsten får deltakerne høste spiselige vekster, og dyrke egne grønnsaker på jordet bak gården. Det plukkes søppel, og man får være med på arbeid i drivhuset på stedet.

Møteplasser for barn og unge

Bydel Søndre Nordstrand har etablert møteplasser i delbydelene for ungdom på fritida; *Fritidsklubb*, *Forandringshus*, *Klubben*, *Verket* og *Ung Arena*. Noen har faste kommunale driftstilskudd eller tilskudd fra bydelen, slik Fritidsklubben har. Driftsmidler er vanligvis begrenset til én fast stilling, øvrige stillinger er midlertidige og driftes av lokale frivillighetsmidler og aktivitetsmidler til ulike prosjekter, finansiert etter søknader til stiftelser og andre. Det betyr at aktiviteter som tilbys til barn og unge gjennom disse tilbudene, til enhver tid er avhengig av at de ansatte utvikler prosjekter og søker prosjektmidler, og deretter av at søknadene innvilges. Driften preges ofte av usikkerhet og manglende langtidsplanlegging.

- *Forandringshuset* er lokalisert på Holmlia og er et samarbeid med KFUK-KFUM, Kirkens bymisjon, Bydelen og Oslo sør-satsningen. Dette ligger ikke innunder bydelens tjenester, men er i samarbeid med bydelen.
- *Klubben* er lokalisert på Mortensrud og organisert under bydelen.
- *Fellesverket* er organisert av Røde Kors på Mortensrud.
- *Mangfoldshuset* drives av frivillighetssentralen på Mortensrud (hovedsakelig tilbud til voksne/seniorer).
- *Barne- og ungdomssenteret (BUSH)* er lokalisert på Åsbråten i delbydelen Holmlia. Senteret ligger i et borettslag og brukes mye av de som bor i nærheten. Avstanden er for lang fra for eksempel Holmlia. BUSH arrangerer ferietilbud for barn og unge og barnefamilier gjennom hele året til Veisten i Vestre Gausdal og Håøya ca. 3 uker i sommerferien.²⁰⁸
- *Ung Arena* er et lavterskel psykisk helsetilbud for barn og unge, lokalisert på Hauketo (og på Grønland og Majorstuen) og åpent to dager i uka. Dette er enn blanding av et psykisk helsetilbud og en fritidsklubb, hvor man også kan booke samtale med en (jevnaldrende) erfaringskonsulent eller psykolog. Ung Arena jobber etter «Oslo hjelpa»-modellen. De ansatte kan melde videre til alle offentlige tjenester (for eksempel barnevernet). Sosiale medier benyttes for å kommunisere med ungdommene på deres premisser. Pågangen er stor. Ung Arena arrangerer en del friluftaktiviteter om sommeren.

²⁰⁷ <https://www.skiforeningen.no/kursogarrangement/friluftsglede/ferietilbud/> (hentet 02.07.2020).

²⁰⁸ <https://www.bush.no/ferietilbud/> og

<https://www.facebook.com/BUSHolmlia/photos/a.440125242682078/3629922670368970/> (hentet 03.07.2020).

- *Motorsenteret i Hvervenbukta*, et fritidssenter organisert under bydelens tjenester.

Det er interessant om disse møteplassene for ungdom, som ungdom med innvandrerbakgrunn ofte bruker (Bakken, 2018), bruker grøntstrukturer og turer i nærmiljøet i sitt arbeid. Det finnes ikke informasjon om at friluftslivsaktiviteter brukes målrettet eller regelmessig på møteplassene, med unntak av *Motorsenteret*.

Tilrettelegging for bynært lavterskelfriluftsliv

Utendørstrengingsapparater finansiert gjennom Grønne midler ble satt opp i 2019 i en bydelspark. Hensikten var at disse skulle være tilgjengelige for alle beboere uavhengig av kulturelle, sosiale og økonomiske forskjeller. Trengingsapparaterne er knyttet til en universelt utformet turløype i Holmlia syd, lokalisert i nærheten av Søndre Aas gård. Bydelsadministrasjonen planlegger å organisere en «happening» i løpet av 2020 og invitere skoler og barnehager, for å skape oppmerksomhet om hvordan trengingsapparaterne kan brukes (intervju bydelsadm.). Frisklivssentralen skal også bidra med rekruttering. Målet er å skape jevnlig egenorganiserte aktiviteter i trengingsapparaterne.

Aktivitetsguider og Idretts-/kulturkonsulent

Aktivitetsguider

I løpet av 2019 har Bydelen samarbeidet med Oslo idrettskrets om tilsetting av aktivitetsguider i deltidsstillinger (ca. 20 prosent-stillinger). Aktivitetsguidene organiseres av en aktivitetskoordinator og skal fungere som «koblingsagenter» mellom idrettslag, skoleelever og foreldre. Oppgavene handler om å informere om aktivitetstilbud og -muligheter. Oppgaven for aktivitetsguidene er å bistå barn og unge med å finne frem til fritidsaktiviteter som de liker og bidra til økt deltakelse i idrett, friluftsliv og andre fritidsaktiviteter ved å rekruttere deltakere og redusere frafall. En konkret oppgave er å følge barn fra hjemmet til aktiviteten og tilbake. Aktivitetsguidene avlaster frivillighetssentralen (intervju bydelsadm.).

Idretts-/kulturkonsulent

Idretts- og kulturkonsulent er en ny stilling (mars 2020) som er opprettet som et samarbeid mellom Bydelen/Områdesatsingen og Oslos idrettskrets og ansettes 50 prosent stilling av hver av partene. Målet er å etablere en tydeligere forbindelse mellom organisert idrett og bydelen (intervju bydelsadm.).

Bydel Østensjø

Bydel Østensjø grenser mot Østmarka i øst, og strekker seg som en «stripe» fra Grønmo og bydelene Søndre Nordstrand og Nordstrand i sør og vest til Lutvann og bydel Alna i nord. Østensjøområdet miljøpark er et eget etablert forvaltningsområde omkring Østensjøvannet naturreservat med tilgrensede bekker og våtmarker, turveier, stier, lekeplasser og idrettsanlegg. Bydelen er godt dekket med grøntstrukturer mellom boligblokker og småhusbebyggelse som omkranser Østensjøvannet og Østensjøområdet miljøpark. Dette er en rik fuglebiotop og et mye brukt rekreasjonsområde for barnefamilier, fugleinteresserte og turgåere.

Det bor ca. 50 000 innbyggere i bydelen som har en blandet demografisk og sosioøkonomisk befolkning. Ljunggren og Andersen (2017), som viser at Oslo er en segregert by sosioøkonomisk sett, framhever også at stor tilflytting og økt utdanningsnivå bidrar til at det tradisjonelle skillet mellom Oslo øst og vest er forenklet. Forskerne argumenterer for at skillet er i ferd med å gå i oppløsning, noe som

kan sies å prege bydel Østensjø og gjør den til et interessant eksempel å studere. Til forskjell fra Oslos øvrige bydeler som stort sett domineres enten av et høyt eller et lavt sosioøkonomisk ytterpunkt, viser Ung i Oslo-undersøkelsen (Bakken, 2018, s.15) at tilnærmet en tredjedel barn og unge i Østensjø vokser opp i familier med lav, middels eller høy sosioøkonomisk status. Dessuten har bydelen en lavere andel innvandrere enn gjennomsnittet for Oslo.²⁰⁹ Innad i bydelen skiller (deler av) Skullerud-området seg ut. Området har en høyere andel av befolkningen med kombinerte levekårsutfordringer (lav utdanning, lav inntekt, høy andel helseplager) enn gjennomsnittet for byen. Våre analyser av ungdoms deltakelse i markarelatert friluftsliv basert på Ung i Oslo 2018-undersøkelsen viser at tilnærmet halvparten av barn og unge i Østensjø (48 prosent) deltar i minst én av aktivitetene fottur, skitur, fisketur og telttur, minst én gang i måneden (jf. figur 4.12).

Langs markagrensen ligger sammenhengende friluftsområder med god tilrettelegging for egenorganisert aktivitet, som godt merkede og varierte stier, turveier, sykkelstier og skiløyper, benker, bål- og badeplasser, gapahuker og markastuer. Bydelen har idrettslag og -anlegg for fotball, håndball, friidrett og ski/langrenn. Flere av anleggene ligger i markagrensen. Frivillige organisasjoner bidrar også med tilrettelegging for egenorganisert friluftsliv, som turorientering (Ola Dilt). Utlån av utstyr til friluftsliv er etablert i bydelen gjennom BUA.

Oslo kommune har på sine hjemmesider en oversikt over fritidsaktiviteter for barn og unge i bydelen, som viser at aktiviteter organisert av ulike idrettslag ved skoler og haller, dominerer (Oslo kommune, u.å. a). Bedre tverrfaglig innsats er også igangsatt i Bydel Østensjø,²¹⁰ men vi har ikke identifisert en samlet tjenesteoversikt her som i Bydel Nordre Aker og Bydel Søndre Nordstrand. Kartleggingen nedenfor viser at det også finnes varierte friluftslivstilbud til barn og unge som organiseres hovedsakelig av frivillige organisasjoner.

Frivillige organisasjoners friluftslivstilbud

Barnas Skiskole og Friluftsglede med Skiforeningen

Skiforeningen arrangerer flere kurs gjennom Barnas skiskoler på Skullerud i helgene og på hverdagene. Tilbudet er populært og det gjennomføres hver dag over en periode på fem uker.²¹¹ Tilbudet fyller åpenbart et behov, og det er deltakere med ulik kulturell bakgrunn. På Skullerud arrangeres også Friluftsdager i høstferien og Ski- og friluftsdager i vinterferien, som deler av prosjektet Friluftsglede. Det gjennomføres aktiviteter på dagtid som er åpent og gratis for alle uten påmelding.

Barnas Turlag Østensjø

Dette er et tilbud til barnefamilier og barn i alderen 0-12 år som bor i eller rundt Østensjø bydel. Laget organiserer turer og aktiviteter i nærmiljøet. Facebook-siden viser variert lokal aktivitet og så langt ingen virksomhet i 2020, med unntak av tilbud for hele Oslo, arrangert av DNTOO. Det er dermed usikkert hvor livskraftig laget er våren 2020 og om aktiviteten vil ta seg opp utover sommeren og høsten.

²⁰⁹ Bydelsfakta, <https://bydelsfakta.oslo.kommune.no/bydel/ostensjo/innvandrerbefolkningen> (hentet 29.05.2020).

²¹⁰ <https://www.oslo.kommune.no/helse-og-omsorg/fag-og-kompetanse-helse-og-omsorg/bedre-tverrfaglig-innsats-bti/om-bti/#gref> (hentet 06.07.2020).

²¹¹ https://www.skiforeningen.no/kursogarrangement/barnas-skiskole/pameldinghelg/?gclid=CjwKCAjwrvv3BRAJEiwAhwOdM1K1CaMuRdXDF_u7J8cicN6fUuN8zID-KmbQw0KKDKqKy9QDq14JhoCBUUQAvD_BwE (hentet 03.07.2020).

Speidergrupper

Tre speidergrupper holder til og arrangerer aktiviteter i Bydel Østensjø. Dette er henholdsvis to Oslospeiderne-grupper og én speidergruppe fra KFUK-KFUM-speiderne.

Bøler speidergruppe har om lag 100 medlemmer og holder til i speiderhuset på Haraløkka. Gruppen har enhetene Flokk (2.-4. klasse) med ca. 40 medlemmer, Tropp (5.-10. klasse), Rovere (16-26 år) og Ledere. For noen årsklasser har speidergruppa ventelister. Gruppene møtes fast hver uke. For de yngste speiderne arrangeres 4-5 turer hvert år. Småspeiderne lærer å tenne bål, sette opp telt, førstehjelp og å ta vare på naturen.²¹² Storspeiderne i Troppen er delt inn i patruljer på mellom 4 og 8 speidere, som planlegger egne aktiviteter og drar på ca. 1 helgetur hver måned, 1 ukes sommerleir i året og utenlandsleir hvert 6. år. Storspeiderne lærer blant annet klatring, orientering og å tenne bål uten fyrstikker. Roverne drar på leir sammen med storspeiderne eller alene, og lærer om ledelse i praksis. Foruten turene arrangeres *Skidag*, *Høstfest* og *Bølerspeidernes dag*. Dette er fellesarrangementer for alle medlemmer. *Bølerspeidernes dag* arrangeres hver sensommer/høst ved Nøkle vann og er en åpen dag for befolkningen i nærmiljøet, hvor barn og unge kan være speidere for en dag. Bølerspeiderne disponerer også en hytte i Østmarka til turer og familiearrangementer. Hytta har mellom 10 og 15 sengeplasser og det er mulig for alle å leie hytta når den ikke er i bruk av speiderne.²¹³

Manglerud speidergruppe holder til ved Manglerud gård og avholder møter på stabburet hver onsdag. Medlemmene i speidergruppa kommer hovedsakelig fra Abildsø, Manglerud og Høyen hall skole. Manglerud speidergruppe har åpen Facebook-side, hvor det jevnlig legges ut informasjon om speidermerker, turer, leirer osv. Det finnes ingen ytterligere informasjon om hvilke enheter som er aktive, men det ser ut til at speidergruppen i seg selv er aktiv etter Facebook-siden å dømme.

KFUK-KFUM-speiderne er representert i Bydel Østensjø på Bryn med speiderenheter for 1.-10. trinn. Speidergruppen består kun av gutter som møtes ukentlig.

Nøkle vann Ro- og Padleklubb

Klubben beskriver seg selv som «et populært tilbud til familier og enkeltpersoner i nærmiljøet». I mars 2014 hadde klubben ca. 2800 medlemmer, og flertallet benytter klubbens tilbud for rekreasjon. Hovedtilbudet handler om at alle medlemmer kan benytte klubbens båter og annet utstyr på Nøkle vann i åpningstidene i sesongen. Klubben disponerer kanoer, kajaker, robåter og SUP-brett (stand-up-padling), og opplyser at de fleste båter kan brukes av nybegynnere.²¹⁴ Klubbens formål er tredelt: «• Å tilrettelegge for roing og padling på Nøkle vann, også for funksjonshemmede. • Å drive idrett organisert i Norges Idrettsforbund. • Å jobbe aktivt for å bevare Nøkle vann som et friluftsområde til nytte for lokalbefolkningen i omegnen.» Klubben er medlem av Norges Idrettsforbund gjennom Oslo Idrettskrets og er medlem i to særforbund: Norges Roforbund og Norges Padleforbund. Klubbens tilbud er åpne for ungdom fra 12 år som er svømmedyktige, har deltatt i begynner- og sikkerhetsopplæring og bestått «våttkort». Barn under 12 år kan være familiemedlemmer. Klubben disponerer også et båthus som den leier av Oslo kommune ved Oslofjorden i bydel Nordstrand, som også medlemmer over 12 år kan benytte etter samme kriterier.

²¹² <https://boler.speiding.no/aldersgrupper/smaspeidere-2-4-klasse/> (hentet 18.05.2020).

²¹³ <https://boler.speiding.no/bysetra/> (hentet 18.05.2020).

²¹⁴ <https://nrpk.no/om-oss/> (hentet 17.06.2020).

Sommerpadleskole

Sommeren 2020 gjentar klubben fjorårets suksess og arrangerer padleskole for barn i alderen 10-13 år i to uker. Padleskolen er et dagtilbud med oppmøte ved Rustasaga. Deltakerne får grunnleggende kunnskap om padling, padleteknikk, kajakk, padlebrett og kano. De lærer om sikkerhet, friluftsliv, planter og dyreliv ved Nøkle vann. Deltakerne må ha med håndkle, badeklær, tøy og sko til å padle i, ekstra tøy- og skoskift, samt mat, drikke og snacks til mellommåltider. Klubben serverer saft, vann, sjokoladedrikk og te. Ved avslutningen bidrar alle til vaffelsteking og grilling. Foreldrene må skriftlig bekrefte at barna er svømmedyktige og kan svømme 100 meter. Etter sommerskolen kan barn over 12 år melde seg inn i klubben. Tilbudet koster over 1000 kr og er fulltegnet.

Terrengsykling

*Frøy Kids*²¹⁵ er terrengsysselaktiviteter for barn 7–9 år fra Ulsrud og Skullerud. Aktiviteten foregår i sommerhalvåret på skogsbilveiene i Østmarka, Skullerud og Pioneren, samt andre stier i nærområdet.

*Frøy ungdomsgruppe-terreng*²¹⁶ er et aktivitetstilbud til barn fra 13 år til juniornivå og har som mål å skape glede i å sykle i terrenget. Tilbudet omfatter nybegynnere og mer erfarne som satser på rittsykling. Gruppen deles etter ferdigheter slik at alle kan føle trygghet og mestring. Hovedfokus er å «bruke naturen» og gjennomføre sosiale og gøyale treninger der alle skal føle mestring på sykkel. Treningene starter fra Haraløkka tre ganger i uka.

Turskøyting

En relativt selvstendig gruppe med organisatorisk tilknytning til Skiforeningen har gjennom flere år invitert flere til å ta del i kurs og turer med turskøyter. Klimaendringene har ført til at interessen for turskøyting øker, særlig i de sørøstre områder av Oslo, der ca. 300 deltok på kurs sist vinter blant annet med utgangspunkt fra Skullerudstua og Nøkle vann. De fleste deltakere er voksne. Ungdom i ulike aldre er også med i følge med foreldre. Også lokale skoler har vist interesse for turskøyting og deltatt på kurs med en hel klasse. Det arbeides med planer om å etablere en fastere organisasjonsform.

Østensjøvannets Venner

Østensjøvannets venner arrangerer årvisse lokale, sesongbaserte og temaorienterte arrangementer for barn og unge, og familier med barn, der lokal kultur og natur, og samtidsorienterte utfordringer settes på dagsorden (Østensjøvannets venner, 2020). Venneforeningen sprer informasjon, kunnskap og opplevelser, og arbeider for bevaring av Østensjøvannet Landskapsvernområde som ligger i byggesonen, men grenser opp mot markagrensen og flere av delbydelene. Årvisse lokale markeringer som *Østensjødagen*, et familiearrangement i samarbeid med Østensjø Husflidslag arrangeres på *Bakkehavn* gård en søndag i september. Arrangementene markedsføres via e-post til medlemmene, medlemsinformasjon på hjemmesider og Facebook, og i noen grad via lokalpressen.²¹⁷ Oppslutningen varierer. Områdene og informasjonen som skapes brukes også av skoler og barnehager i området. Mange barn får sine første opplevelser av nærkontakt med den artsrike fuglebiotopen gjennom turer i barnevogn rundt Østensjøvannet og Nøkle vann. Det er flere grunner til å anta at nettopp slike nærområder er viktige grunnlag for å skape til interesse for natur og turkultur (jf. Skår m.fl., 2018). De fleste tilbud som annonseres er rettet mot barnefamilier og barn, samt voksne.

²¹⁵ <https://froy.no/hjem/oppstart-av-fr%C3%B8y-kids-7-9> (hentet 27.05.2020).

²¹⁶ <https://froy.no/terreng/ungdom> (hentet 27.05.2020).

²¹⁷ Samarbeider med Gryttir.com – en gratis klatreguide lansert 2017, «skreddersydd for buldring» og lett tilgjengelig på mobil. Her kan en lese om og legge ut informasjon om nye buldresteder og – ruter.

Østmarkas Venner

Østmarkas Venner har som formål (§2) «å bevare Østmarka som natur- og friluftsområde for dagens og kommende generasjoner» (Saghaug, 2010, s.2). Foreningen arbeider med å dokumentere og formidle Østmarkas natur og kulturhistorie gjennom guidede tematurer. Foreningen organiserer også andre aktiviteter, som dugnad på hyttene i marka, teaterspill på Sarabråten og slåttearbeid på Bøvelstad etc. I høstferien 2019 inviterte Østmarkas Venner ungdom til overnattingstur til Bøvelstad. Et arrangement i markeringen av Oslo som Europa Miljøhovedstad innledet foreningen samarbeid med speiderne kalt Speiderhytteturen. Østmarkas 15 speiderhytter ble åpnet for alle høsten 2019, med muligheter for overnatting og andre aktiviteter. Opplegget gjentas i oktober 2020.²¹⁸

Østmarka Vel og DNT ung Oslo: Buldring

Østmarka Vel er et lokalt initiativ som startet som Facebook-gruppe i 2010 med interesse for buldring, og som raskt fikk god respons. En formell, ideell organisasjon med 40 medlemmer ble stiftet i 2013. Lokale medlemmer og ildsjeler har bygget opp et treningslokale på Oppsal Gård, som har fått navnet Låven. Her trener voksne og barn, (eller voksne med barn), flere ganger i uka for under 500 kr i halvåret. Den mest populære aktiviteten er Østmarka Buldermaraton, første gang arrangert i 2015. All aktivitet er basert på «frivillighet, initiativ og høyt aktivitetsnivå». Østmarka Vel samarbeider med DNT ung Oslo om klatre- og bulderturer til klatrefelt flere steder i Østmarka. Østmarka Vel bidrar til å holde buldrefeltene «pusset», og å gjøre de gode buldremulighetene kjent gjennom publikasjoner. Så langt har en arbeidsgruppe, i velets navn, utgitt en *Klatrefører for barn* (2014) og *Familieplaneten: 249 utvalgte buldere i Østmarka* (2018). Østmarka Vel har mottatt støtte fra Gjensidigestiftelsen til utgivelsene. DNTOO har skiltet stier til flere buldrefelt, merket med en «klatre-logo». Området rundt Hauktjern har vært brukt av klatrere fra 1960-tallet. I 1989 startet en ny utvikling ved at klatrere begynte å bolte ruter. I regi av Norges Klatreforbund ble Hauktjern «reboltet med limbolter og klipp-inn-anker i 2005». Her finnes noen av Oslos mest attraktive og tilgjengelige bolteklaterfelt i bratte stup med muligheter for teknisk klatring, høy vanskelighetsgrad og store steiner med varierte utfordringer. Alt er renset for mose og engasjerer mange familier med barn, ungdom og unge voksne. Klatrefeltene med ruter er også beskrevet i *Klatrefører for Oslo og omegn*, utgitt av Kolsås Klatreklubb (2013).

Kommunale aktivitetstilbud i friluftsliv

Besøkssenteret våtmark Oslo – avdeling Østensjø

Besøkssenter våtmark Oslo med underavdelinger er støttet av Klima- og miljøverndepartementet og er autorisert som et nasjonalt besøkssenter for formidling av kunnskap om hvor viktig våtmarkene er for klima og for mennesker, dyr og planteliv. Våtmarkene er i dag utsatte områder. Besøkssenterets avdeling Østensjø ligger tett tilknyttet Østensjøvannet naturreservat, opprettet i 1992. «Formålet med vernet er å bevare et viktig våtmarksområde med vegetasjon, fugleliv og annet dyreliv som naturlig er knyttet til området» (Forskrift om Østensjøvannet naturreservat, Oslo, 1992, § 3). Naturreservatet har et variert natur- og kulturlandskap med et særdeles rikt fugleliv, og oppfattes som en blågrønn oase i Oslo. Besøkssenteret våtmark avdeling Østensjø holder til i Bakkehavn gård og samarbeider med andre organisasjoner, som Norsk Ornitologisk.

Senteret arrangerer sesongrelaterte aktiviteter og kunnskapsbasert informasjon som er gratis og åpne for alle hele året, stort sett ukentlig og med erfarne formidlere med faglig spisskompetanse. Mange av

²¹⁸ <https://www.speiderhytteturen.no/> (hentet 01.08.2020).

aktivitetene er rettet mot barn og familier med barn. Blant temaene på programmet våren 2020 er mating av fugler og snekring av fuglematere, Verdens våtmarksdag, turmat på bål, temadager om ulike dyr og spor og sportegn, for å nevne noe. Forfatteren Tove Nilsen bidrar også med eksempler fra eget forfatterskap, over temaet «Mitt Østensjøvann». Senteret har også etablert en natursti i et grønt nærområde, Bogerudskogen. Området oppfattes som et av Oslos viktigste rekreasjonsområder og brukes som «klasserom» for barnehager, skoleklasser og universitetsmiljøer.²¹⁹

Sørli besøks- og friluftsgård

Husmannsplassen Sørli gård ligger i markagrensen, mellom Nøkle vann og idretts- og parkeringsområdet på Haraløkka i Bydel Østensjø, i gangavstand fra T-banestasjonene Bøler og Ulsrud. Husmannsplassen, som ble fraflyttet i 2002, eies av Oslo kommune.²²⁰ Høsten 2019 ble bestyrer tilsatt i full stilling og utviklingen av økologisk dyrehold, fruktdyrking og dyrking av jorda, har startet. De første skoleklasser og barnehager har allerede tatt gården i bruk, og planleggingen av undervisningsoppleggene er i gang.

Planen er at gården skal være åpen for befolkningen og et sted for aktivitet og deltakelse i gårdsdriften med kompostering, dyrking og dyrehold, med blant annet høner, gjess, griser og sauer. *Sørli gård parsellhage* ble etablert i 2017 etter initiativ fra Bydel Østensjø, som har også bidratt med midler til oppstarten. Allerede fra starten av, var ventelisten lang.

Møteplasser for barn og unge

I Bydel Østensjø er det flere fritidsklubber. *Østensjø feriekubb*, *Abildsøklubben*, *Manglerud ungdomshus*, *Skullerud aktivitetshus*, *Skøyen fritidsklubb* og *Bøler fritidsklubb*.²²¹ De fleste kan omtales som det Gjertsen og Olsen (2011) kaller for *tradisjonelle fritidsklubber*, et sted å være på fritida etter skoletid og på kveldene, med muligheter for brett-, bord-, TV- eller PC-spill. I tillegg vektlegger flere av fritidsklubbene aktiviteter og muligheter for aktiviteter som minner om kulturhus. I Abildsøklubben kan man pynte cup-cakes, designe sine egne solbriller og drive med andre hobby- og designrelaterte aktiviteter hver uke. På Bøler fritidsklubb kan barn og unge benytte et bandrom, Manglerud ungdomshus har et musikkverksted og Skullerud aktivitetshus egen konsertscene. Dans og musikk er med andre ord viktige innslag ved de fleste fritidsklubbene i Bydel Østensjø, i tillegg til tradisjonelle spillaktiviteter. Aktiviteter som foregår utendørs, og som kan kategoriseres som friluftsliv, er representert i ferietilbudene til fritidsklubbene i bydelen. Østensjø feriekubb organiserer aktiviteter for barn og unge fra 4.-7. klasse som går på skole eller bor i Bydel Østensjø, i tre uker i løpet av sommerferien. Abildsøklubben arrangerer også tilbud i sommerferien. Felles for ferietilbudene er et innhold med sammensatte aktiviteter. Turer til Tusenfryd, badeland, museer og Rush Trampolinepark er noen eksempler. Det gjennomføres også skogsturer og aktivitetsdager i Marka.²²²

²¹⁹ <https://www.vatmarkoslo.no/avdeling-ostensjovannet/> (hentet 11.06.2020).

²²⁰ Rehabiliteringen ble vedtatt av Byrådet i Oslo i 2007. Budsjettet for 2017 ga midler til rehabilitering av husene, som er ferdigstilt. I 2019 bevilget Byrådet 18 millioner til undervisningsbygg og 1,5 millioner til drift.

²²¹ https://www.oslo.kommune.no/natur-kultur-og-fritid/fritidsklubber/#!cldistrict_1674 (hentet 08.07.2020).

²²² <https://www.oslo.kommune.no/natur-kultur-og-fritid/fritidsklubber/ostensjo-feriekubb/> (hentet 08.07.2020).

Del 2 – 4 Begrepsavklaringer

Aktivitet - friluftslivsaktivitet – fellesbetegnelse for ulike måter å ferdes i natur på ved hjelp av egen kroppsenergi, eventuelt i samspill med naturelementer som vind, vann, snø, is og ski, årer, seil og brett. Friluftslivsaktiviteter avgrenser seg fra beslektede virksomheter (idrett og annen fysisk aktivitet) ut fra intensjon. I friluftsliv har naturkontakt, naturerfaringer og naturopplevelser primær verdi.

Aktør – «er en person, gruppe eller institusjon som spiller en aktiv rolle, ofte på et bestemt område» (Persvold, 2019). Eksempelvis kan begrepet brukes om individer, grupper av barn og unge, familie og politikere. I denne studien oppfattes «frivillige organisasjoner» og kommunale forvaltningsenheter som aktører.

Allemannsrettene – er lovfestet og regulert gjennom Friluftsløven (1957) og favner ferdsels-, oppholds- og «uskyldig nytelsesrett» i utmark, samt ferdselsplikter – å unngå å skade natur, dyr- og planteliv.

Arena – begrep som brukes på flere måter. I forvaltningen kan begrepet vise til et fysisk sted eller et naturområde der aktiviteter utøves. Begrepet kan også vise til en sosiokulturell sammenheng der aktiviteter utøves. Arena betegner også sosiale system der sosialisering foregår, som familien, skolen, fritidsaktiviteter og frivillige organisasjoner mm.

Friluftsliv – offentlig definisjon: «*Friluftsliv er opphold og fysisk aktivitet i friluft i fritiden med sikte på miljøforandring og naturopplevelser*» (Klima- og miljødepartementet, 2016, s.10).

Markafriluftsliv er et samlebegrep som omfatter aktiviteter og naturopplevelser i Marka innenfor markagrensen og inkluderer et spenn av aktiviteter fra «enkle» fotturer og skiturer til aktivitetsorienterte former for klatring og villmarksliv i ulike former.

Byfriluftsliv er et begrep som også omfatter et bredt spenn av aktiviteter fra lavterskel til fysisk krevende utfordringer i grøntstrukturer i byggesonen; langs vassdrag, på turveier, i parker og skogholt (Miljøverndepartementet, 2013, s.3).

Fjordfriluftsliv beskriver deltakelse i et tilsvarende spenn i aktiviteter fra bading og fiske i strandsonen til padling og seiling på fjorden og rundt øyene. Hvilke aktiviteter barn og unge deltar i og får tilbud om organisert opplæring og deltakelse i, er spørsmål som studien vil belyse.

Friluftsområde – et spesifikt område som er forvaltet og tilrettelagt for friluftsliv. I prinsippet kan alle naturområder – områder som gjør naturerfaringer og -opplevelser mulig, være «friluftsområde».

Friluftsløven – definerer friluftsliv som ferdsel og opphold i *utmark* og lovfester de tre frie allemannsrettene – ferdselsrett, oppholdsrett og «uskyldig nytelsesrett», samt ferdselsplikter – å unngå å skade natur, dyr- og planteliv eller annen manns grunn.

Frivillig organisasjon – «kjennetegnes ved at den ikke er underlagt offentlig styring, står ansvarlig for egne aktiviteter og kan nedlegges på eget initiativ.» (Oslo kommune, 2016, s.5).²²³

Markagrensen – lovfestet grense (trådte i kraft 01.09.2009) mellom byens byggesone og Marka, inntegnet på digital kart og vedtatt av Stortinget gjennom Markaloven. «Formålet med loven er å fremme og tilrettelegge for friluftsliv, naturopplevelse og idrett. Loven skal sikre Markas grenser og bevare et rikt og variert landskap og natur- og kulturmiljø med kulturminner» (Markaloven, 2009, § 1).

Organiserte friluftslivsaktiviteter – og organiserte friluftslivstilbud er i denne studien definert som aktiviteter som har et friluftslivsrelevant aktivitets- og læringsinnhold, er innrettet mot relevante og definerte målgrupper, er ledet av en eller flere aktivitetsledere og foregår i regi av kommunen eller en frivillig organisasjon.

Frivillig organiserte friluftslivsaktiviteter hører inn under virksomheten til en frivillig organisasjon og er primært rettet mot organisasjonens medlemmer.

Egenorganisert friluftslivsaktivitet – (synonym: selvorganisert) – aktiviteter som hver enkelt tar initiativ til og velger og organiserer selv når, hvor og sammen med hvem han eller hun vil ferdes.

Organiserte friluftslivsaktivitetstiltak – er spesielt rettet mot rekruttering av definerte målgrupper, har et målrettet friluftslivsrelevant innhold og er ledet av en eller flere aktivitetsledere og inngår i virksomheten til frivillige organisasjoner og kommunale aktører.

Sosial ulikhet – i samfunnsvitenskapelig sammenheng viser begrepet til sosiale forskjeller mellom individer som opptrer på gruppenivå og ofte kan relateres til individenes alder, kjønn, bosted, utdanning, yrke, inntekt, etnisk tilhørighet mm.

Tiltak – er en konkret og målrettet innsats som iverksettes for å oppnå definerte sosiale målsetninger, og/eller bestemte målgrupper som har særskilte definerte behov, som skaper aktivitet, sosial og kulturell inkludering og deltakelse mm.

I denne studien bruker vi begrepene «frivillige organiserte friluftslivsaktiviteter som er åpne for alle barn og unge» og «aktivitetstiltak rettet mot å rekruttere og inkludere utsatte og sårbare barn og unge».

Virkemiddel – er en omfattende målrettet innsats for å løse en omfattende og kompleks samfunnsutfordring, og som operasjonaliseres gjennom flere tiltak.

Virkemiddelapparatet – oppfattes i denne studien som hele kjeden fra politikktutforming i overordnede nasjonale og kommunale planer til implementering av aktivitetstiltak som møter målgruppen barn og unge på lokalt nivå.

²²³ Definisjonen brukes av Oslo kommune (2016, s.5) i meldingen om frivillighetspolitikk og er hentet fra FNs *Handbook on non-profit Institutions in the system of National accounts* fra 2003.

Litteraturliste

Vitenskapelig litteratur

- Aalen, O. O., Frigessi, A., Moger, T. A., Scheel, I., Skovlund, E. & Veierød, M. B. (2018). Statistiske metoder i medisin og helsefag. Oslo: Gyldendal.
- Abelsen, K. & Leirhaug, P. E. (2017). Hva vet vi (ikke) om elevers opplevelser med friluftsliv i norsk skole – en gjennomgang av empiriske studier 1974–2014. *Journal for Research in Arts and Sport Education*, 1(3), 18-31.
- Andersen, L. C. (2019). *En fortelling om minoritetsjenter erfaring med programfag friluftsliv*. (Masteroppgave). Norges idrettshøgskole, Oslo.
- Andkjær, S., Høyer-Kruse, J. & Arvidsen, J. (2016). *Børn og unges hverdagsfriluftsliv: NatureMoves spørgekemaundersøgelse om børn og unges aktiviteter og oplevelser i Naturen*. (Movements-rapport 2). Odense: Institut for Idræt og Biomekanik, Syddansk Universitet.
- Aradi, R., Thorén, K. H. & Fjørtoft, I. (2016). The urban landscape as affordance for adolescents' everyday physical activity. *Landscape Research*, 41(5), 569–584. <http://dx.doi.org/10.1080/01426397.2015.1077943>
- Arnesen, D. & Sivesind, K. H. (2014). *Frivillig sektor i Oslo. Nøkkeltall og hovedtrekk. Et notat*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Bakken, A. (2018). *Ung i Oslo 2018*. (NOVA-rapport 6/18). Oslo: Velferdsforskningsinstituttet-NOVA/OsloMet.
- Bakken, A. (2019). *Idrettens posisjon i ungdomstida: Hvem deltar og hvem slutter i ungdomsidretten?* (NOVA-rapport 2/18). Oslo: Velferdsforskningsinstituttet NOVA – OsloMet.
- Beames, S. & Brown, M. (2016). *Adventurous learning: A Pedagogy for a Changing World*. New York: Routledge.
- Beames, S., Higgins, P., & Nicol, R. (2012). *Learning outside the classroom: Theory and guidelines for practice*. New York: Routledge.
- Beames, S., Mackie, C. & Scrutton, R. (2020). Alumni perspectives on a boarding school outdoor education programme. *Journal of Adventure Education and Outdoor Learning*, 20(2), 123-137.
- Becker, P. (2007). What would happen if...? About the elective affinity between adventure and the coniunctivus potentialis. *Journal of Adventure Education and Outdoor Learning*, 7(1), 77–89.
- Becker, P., Humberstone, B., Loynes, C., & Schirp, J. (Red.). (2018). *The Changing World of the Outdoor Learning: European Reflections*. London, UK: Routledge.
- Becker, J. Schirp, & C. Weber (Red.) (2008). *Other Ways of Learning*. (s. 155–180). Marburg: BSJ.
- Bjerke, T. (1994). *Barn – Natur – friluftsliv: En litteraturoversikt*. Oslo: Landbruksforlaget.
- Bjerke, T., Andersen, O., Berg, S. K., Haaland, T. & Krange, O. (2006). *Fritid og friluftsliv – aktivitet og holdninger blant barn i Groruddalen*. (NINA-rapport 190). Hentet fra <https://www.nina.no/archive/nina/PppBasePdf/rapport/2006/190.pdf>
- Bjorbæk, G. (2017). *Marka på sitt beste. En bok om snø, skumligheter, islagte vann og klimaendringer*. Oslo: Sollia Forlag.
- Brattbakk, I., Hagen, A. I. Rosten, M. G., Sæter, O., Osuldsen, J., Andersen, B., Thorstensen, E., & Bratseth, K. (2015). *Hva nå, Tøyen? En sosiokulturell stedsanalyse av Tøyen i Bydel Gamle Oslo*. (AFI-rapport 8). Oslo: Arbeidsforskningsinstituttet.
- Brattbakk, I. & Wessel, T. (2017). Nabolaget effekt: Hva er problematisk med geografisk ulikhet? I J. Ljunggren (Red.), *Ulikhetenes by?* (s. 337-356). Oslo: Cappelen Damm akademisk.
- Breivik, G. (2013). *Jakten på et bedre liv. Fysisk aktivitet i den norske befolkningen 1985-2011*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Breivik, G. & Rafoss, K. (2017). *Fysisk aktivitet; omfang, tilrettelegging og sosial ulikhet*. (Rapport IS-0613). Oslo: Helsedirektoratet.

- Broch, T. B. (2018). *Equilibrium poems: An ethnographic study on how experiences in and with Norwegian friluftsliv challenge and nurture youths' emotion work in everyday life*. (Doktoravhandling). Seksjon for kroppssøving, friluftsliv og pedagogikk, Norges idrettshøgskole, Oslo.
- Broch, T. B. & Gurholt, K. P. (2011). *Friluftsliv for alle? Frivillig organisering og aktivitetsfremmende arbeid for barn og unge med forskjellig etnisk bakgrunn*. Oslo: Oslo og Omland Friluftsråd. ISBN: 978-82-990841-2-3.
- Cutter-Mackenzie, A., Malone, K. & Hacking, E. B. (Red.). (2020). *Research Handbook on Childhoodnature: Springer International Handbooks of Education*. Springer.
- Dervo, B. K., Skår, M., Köhler, B., Øian, H., Vistad, O.I., Andersen, O. & Gundersen, V. (2014). *Status for friluftsliv i Norge 2014*. (NINA-rapport 1073). Hentet fra <http://www.nina.no/archive/nina/PPPBasePdf/rapport/2014/1073.pdf>
- DiMaggio, P. (1997). Culture and Cognition. *Annual Review of Sociology*, 23(1), 263-287.
- Enjolras, B. & Wollebæk, D. (2010). *Frivillige organisasjoner, sosial utjevning og inkludering*. Oslo: Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.
- Eriksen, J. W. (1997). *Friluftsliv som arena for integrering av ungdom med innvandrerbakgrunn: En kvalitativ undersøkelse om ungdom med innvandrerbakgrunn sitt forhold til friluftsliv, sett i et integreringsperspektiv*. (Hovedoppgave). Norges idrettshøgskole, Oslo.
- Falnes-Dalheim, A. (2018). *Over 1 million innbyggere i Oslo tettsted*. (Statistisk sentralbyrå). Hentet fra <https://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/over-1-million-innbyggere-i-oslo-tettsted>
- Fasting, M. L. (2013). *Vi leker ute! En fenomenologisk hermeneutisk tilnærming til barns lek og lekesteder ute*. (Opprinnelig levert som forfatterens doktoravhandling ved NTNU, 2012). Oslo: Novus Forlag.
- Figari, H., Krange, O. & Nordbakke, S. (2019). *Bruk og tilrettelegging av urban natur: En kunnskapssyntese*. (NINA-rapport 1684). Hentet fra <https://brage.nina.no/nina-xmllui/bitstream/handle/11250/2623826/1684%20ny.pdf?sequence=6&isAllowed=y>
- Figari, H., Haaland, H. & Krange, O. (2009). *Friluftsliv som hverdagsliv. Innvandrerkvinner bruk av utendørsområder i Groruddalen*. (NINA-rapport 479). Lillehammer: NINA.
- Fjørtoft, I. (2000). *Landscape as playscape: learning effects from playing in a natural environment on motor development in children*. (Doctoral thesis). Norwegian School of Sport Sciences, Oslo.
- Fjørtoft, I. & Reiten, T. (2003). *Barn og unges relasjoner til natur og friluftsliv: en kunnskapsoversikt*. Bø: Høgskolen i Telemark.
- Fossheim, H. & Ingjerd, H. (2015). *Internet research ethics*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Gibson, J. J. (1979). *The Ecological Approach to Visual Perception*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Inc., Publishers.
- Gilchrist, P. & Wheaton, B. (2017). The social benefits of informal and lifestyle sports: a research agenda. *International Journal of Sport Policy and Politics*, 9(1) 1-10. <https://doi.org/10.1080/19406940.2017.1293132>
- Gjertsen, H., & Olsen, T. (2011). *Mangfold og engasjement i motvind*. Bodø: Nordlandsforskning.
- Goga, N., Guanio-Uluru, L., Hallås, B. O. & Nymes, A. (Red.). (2018). *Ecocritical Perspectives on Children's Texts and Cultures: Nordic Dialogues*. Basingstoke, UK: Palgrave Macmillan.
- Gray, T., Bentsen, P., Ho, S. & Waite, S. (2017). A Global View of Learning Outside the Classroom. I Waite, S. (Red.). *Children learning outside the classroom. From birth to eleven*. (s. 53-66). London: Sage.
- Gray, T. & Mitten, D. (Red.). (2018). *The Palgrave international handbook of women and outdoor learning*. (s. 129–146). London, UK: Palgrave Macmillan.
- Gullestad, M. (1990). Naturen i norsk kultur. Foreløpige refleksjoner. I Frønes, I. & Deichmann-Sørensen, T. (Red.), *Kulturanalyse*. (s. 81-97). Oslo: Gyldendal.
- Gurholt, K. P. (2008a). Norwegian Friluftsliv and Ideals of becoming an 'Educated Man'. *Journal of Adventure Education and Outdoor Learning*, 8(1), 55–70.

- Gurholt, K. P. (2008b). Norwegian Friluftsliv as Bildung: A critical review. I P. Becker & J. Schirp (Red.), *Other Ways of Learning* (s.131-155). Marburg: BSJ.
- Gurholt, K. P. (2010). «Eventyrlig pedagogikk»: Friluftsliv som dannelsesferd. I K. Steinsholt & K. P. Gurholt (Red.), *Aktive liv: idrettspedagogiske perspektiver på kropp, bevegelse og dannelse*. (s. 175-203). Trondheim: Tapir Akademiske Forlag.
- Gurholt, K. P. (2014). Joy of Nature, Friluftsliv Education, and Self: Combining narrative and cultural-ecological approaches to environmental sustainability. *Journal of Adventure Education and Outdoor Learning*, 14(3), 233-246.
- Gurholt, K. P. (2018). «The Wilderness Children»: Arctic Adventures, Gender and Eco-cultural Criticism. In N. Goga, L. Guanio-Uluru, B. O. Hallås & A. Nyrnes (Eds.), *Ecocritical Perspectives on Children's Texts and Cultures: Nordic Dialogues*. (s. 241-257). Basingstoke, UK: Palgrave Macmillan.
- Gurholt, K. P. & Broch, T. B. (2011). «En gave til folket»: Om markaloven, makt og medier. *Norsk Antropologisk Tidsskrift*, 22(3-4), 194-207. Hentet fra <https://www.idunn.no/file/pdf/51336192/art09.pdf>
- Gurholt, K. P. & Broch, T. B. (2019). Outdoor Life, Nature Experience, and Sports in Norway: Tensions and dilemmas in the preservation and use of urban forest. *Sport in Society*, 22(4), 573—588.
- Gurholt, K. P. & Sanderud, J. R. (2016). Curious play: Children's exploration of nature. *Journal of Adventure Education and Outdoor Learning*, 16(4), 318-329.
- Gustavsson, B. (2001). Dannelse som reise og eventyr. I T. Kvernbekk (Red.), *Pedagogikk og lærerprofesjonalitet*. (s.31-48). Oslo: Gyldendal.
- Halldén, G. (2011). *Barndomens skogar: Om barn i natur och barns natur*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.
- Hammarqvist, K. & Stenbråten, I. (2009). *Bybarna i forskning og planlegging. En kunnskapsoversikt fra 1970- og 80-tallet*. Hentet fra https://www.nfk.no/byromseminar-nordland/f/p35f2dfa9421-e582-4d91-a56c-e48ec6b6261b/bybarna_i_forskning_og_planlegging.pdf
- Hellevik, O. (2002). *Forskningsmetode i sosiologi og statsvitenskap* (7. utg.). Oslo: Universitetsforlaget.
- Hines, K. & Rafoss, K. (2018). *Aktiv i storbyen – fysisk aktivitet, deltakelse, treningssammenheng og anleggsbruk i Oslo*. Tromsø: Norges Arktiske Universitet.
- Humberstone, B., Prince, H. & Henderson, K. (Red.). (2016). *Routledge International Handbook of Outdoor Studies*. Abingdon, UK: Routledge.
- Hutchinson, G. S., Sandvin, J. T., Bjørge, F. & Johansen, P. O. (2013). Samarbeid mellom offentlige tjenester og aktivitetsbaserte, frivillige organisasjoner; en ressurs i sosialfaglig arbeid? *Tidsskrift for ungdomsforskning*, 13(1), 31–48. Hentet fra <https://nordopen.nord.no/nord-xmli/bitstream/handle/11250/285610/Hutchinson.pdf?sequence=3>
- Isachsen, T., Øia, T., Vestel, V. & Hegg, K. (1999). *Ungdomstiltak i større bysamfunn. En evaluering*. (NOVA-rapport 9). Oslo: NOVA.
- Kirkebøen, S. E. (2016). *Kampen om vannet*. Oslo: Maridalens Venner. (Årsskrift 2016). Hentet fra <http://www.maridalensvenner.no/arbok-maridalens-venner-2016.5841680-15237.html>
- Knutsen, A. M. (2020). Speiderbevegelsen. *Store norske leksikon*. Hentet 26. mars 2020 fra <https://snl.no/speiderbevegelsen>
- Koren, E. & Træen, B. (2003). Jenter og hest. Stallen som arena for sosialisering og mestring. *Tidsskrift for ungdomsforskning*, 3(2), 3–26.
- Krange, O. & Bjerke, T. (2011). A walk in the woods: the effects of ethnicity, social class, and gender among urban Norwegian adolescents. *Nordic Journal of Social Research*, 2, 17-34. Hentet fra <https://journals.hioa.no/index.php/njsr/article/view/2056>
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2015). *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal akademisk.

- Liafjell, J. M. (2017). *Motivasjon for frivillig arbeid i DNT En kvantitativ studie om hvilke motivasjonsfaktorer som er viktige for mennesker som velger å engasjere seg i frivillig arbeid for DNT*. (Masteroppgave). Institutt for sosiologi, statsvitenskap og samfunnsplanlegging, Universitetet i Tromsø, Tromsø.
- Lidén, H. (1999). Endringer i barns uteliv. En litteraturstudie og en undersøkelse fra Oslo. *Barn*, 1, 46–69.
- Ljunggren, J. (Red.). (2017). *Oslo: Ulikhetenes by*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Ljunggren, J. (2017). Oslo og sosial ulikhet. I J. Ljunggren (Red.), *Oslo: Ulikhetenes by* (s. 13-29). Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Ljunggren, J. & Andersen, P. L. (2017). Vestkant og østkant, eller nye skillelinjer? I J. Ljunggren (Red.), *Oslo: Ulikhetenes by* (s. 55-78). Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Lorentzen, H. W., Klausen, J. E., Berglund, F. V. & Waldahl, R. H. (2007). *Frivillighet i storby*. (ISF-rapport). Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Loynes, C. (2008). Social Reform, Militarism and Other Historical Influences on the Practice of Outdoor Education in Youth Work. I Becker. P. & J. Schirp (Red.), *Other Ways of Learning* (s. 75-99). Marburg: BSJ
- Lyngø, J. & Schøitz, A. (1993). *Tarvelig, men gjestfritt. Den norske turistforening gjennom 125 år*. Oslo: Den norske turistforening.
- Løndal, K. (2010). The after-school programme: An arena for interaction with others through body movements in play. *Phenomenology & Practice*, 4(1) 30-51. Hentet fra <http://hdl.handle.net/10642/505>
- Løvgren, M. & Svagård, V. (2019). *Ungdata junior 2017–2018. Resultater fra en spørreundersøkelse blant elever i alderen 10 til 12 år*. (NOVA-rapport 7). Oslo: NOVA.
- Moen, K. M., Westlie, K., Brattli, V., Bjørke, L. & Vaktskjold, A. (2015). *Kroppøving i Elverumskolen. En kartleggingsstudie av elever, lærere og skolelederes opplevelse av kroppøvingsfaget i grunnskolen*. Elverum: Høgskolen i Hedmark.
- Moland, T. (2006). *Historien om Nordmarka. Gjennom de siste 200 år*. Oslo: Christiania forlag.
- Moland, T. (2011). *Historien om Akerseleva. Gjennom de siste 400 år*. Oslo: Christiania forlag.
- Moland, T. (2014). *Oslos byrom gjennom 200 år*. Oslo: Press forlag.
- Nedrelid, T. (1991). Use of Nature as a Norwegian Characteristic. Myths and reality, *Ethnologica Scandinavica*, 21, 20-33.
- Nordbakke, S. T. D. (2018). Barn og unge i den kompakte byen. *Plan*, 50(2), 20-27.
- Nordbø, E. C. A., Raanaas, R. K., Nordh, H. & Aamodt, G. (2019). Neighborhood green spaces, facilities and population density as predictors of activity participation among 8-year-olds: a cross-sectional GIS study based on the Norwegian mother and child cohort study. *BMC Public Health*, 19(1426). <https://doi.org/10.1186/s12889-019-7795-9>
- Nordli Hansen, M. (2017). Segregering og sosial ulikhet i Oslo-skolen. I J. Ljunggren (Red.), *Oslo: Ulikhetenes by*. (s. 257-276). Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Odden, A. (2008). *Hva skjer med norsk friluftsliv? En studie av utviklingstrekk i norsk friluftsliv 1970 –2004*. (Doktoravhandling). Geografisk institutt, NTNU, Trondheim.
- Olwig, K. (1986). Krig og fred i naturen. Hvilken naturformidling, hvilket friluftsliv? *Centring*, 2, 156-169.
- Pedersen, K. (1999). *«Det har bare vært naturlig!» Friluftsliv, kjønn og kulturelle brytninger*. (Doktoravhandling). Institutt for samfunnsvitenskap, Norges idrettshøgskole, Oslo.
- Pedersen, K. (2003). Er det «ukult» å like natur? Ungdoms fortellinger om natur. I B. Hodne & R. Sæbøe (Red.), *Kulturforskning*. (s. 183-193). Oslo: Universitetsforlaget.
- Persen, Å. B. & Ranum, N. H. (1997). *Natur og Ungdom. 30 år i veien*. Utgitt av Natur og Ungdom.
- Persvold, A. Z. (2019) Aktør. *Store norske leksikon*. Hentet 23. august 2020 fra <https://snl.no/akt%C3%B8r>
- Pitkänen, K., Oratuomi, J., Hellgren, D., Furman, E., Gentin, S., Sandberg, E., Øian, H. & Krangle, O. (2017). *Nature-based integration: Nordic experiences and examples*. Copenhagen: Nordic Council of Ministers. <https://norden.diva-portal.org/smash/get/diva2:1099117/FULLTEXT01.pdf>

- Rambøll (2019). *Kartlegging av utstyrssentraler i kommunene*. (Rapport til Barne-, ungdoms- og Familiedirektoratet (Bufdir)). Hentet fra <https://bufdir.no/globalassets/global/tilskudd-bruk-denne/barnefattigdom/kartlegging-utstyrssentraler-i-kommunene.pdf>
- Rannikko, A., Harinena, P., Torvinena, P. & Liikanen, V. (2016). The social bordering of lifestyle sports: inclusive principles, exclusive reality. *Journal of Youth Studies*, 19(8), 1093–1109. <http://dx.doi.org/10.1080/13676261.2016.11456401093>
- Rienecker, L. & Jørgensen, P. S. (2013). *Den gode oppgaven: håndbok i oppgaveskriving på universitet og høyskole*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Rundtom, T. O. & Steinset, T. A. (2016). *Hvem er jeger?* (Statistisk sentralbyrå, Samfunnspeilet, jaktstatistikk 3). Hentet fra <https://www.ssb.no/jord-skog-jakt-og-fiskeri/artikler-og-publikasjoner/attachment/280788?ts=157be115730>
- Sandberg, M. (2012). «De är inte ute så mycket». *Den bostedsnära naturkontaktens betydelse och utrymme i storstadsbarns vardagsliv*. Göteborg: Universitet i Göteborg.
- Sanderud, J. R., Gurholt, K. P. & Moe, V. F. (2020). "Winter children": An ethnographic inspired study of children "being-and-becoming" well-versed with snow and ice. *Sport, Education & Society*, 25(8), 960-971. <https://doi.org/10.1080/13573322.2019.1678124>
- Sandvik, L. (2015, 19. mai). *Friluftsliv og idrett appellerer stadig til barna*. (Levekårsundersøkelsen EU-SILC, 2013, Statistisk sentralbyrå). Hentet fra <https://www.ssb.no/kultur-og-fritid/artikler-og-publikasjoner/friluftsliv-og-idrett-appellerer-stadig-til-barna>
- Schaanning, E. (2015). *Barneridderne: Baden-Powell og den norske speiderbevegelsen*. Oslo: Cappelen Damm.
- Shove, E. & Pantzar, M. (2005). Consumers, Producers and Practices: Understanding the Invention and Reinvention of Nordic Walking. *Journal of Consumer Culture*, 5(1), 43-64.
- Shove, E., Pantzar, M. & Watson, M. (2012). *The Dynamics of Social Practice: Everyday Life and how it Changes*. Los Angeles, California: Sage.
- Skille, E. Å. (2010). «Competitiveness and health: the work of sport clubs as seen by sport clubs representatives – a Norwegian case study», *International Review for the Sociology of Sport*, 45(1), 73-85.
- Skjeggedal, T., Vistad, O. I. & Thorén, K. H. (2019). Planlegging for nærtur og folkehelse. *Kart og Plan*, 4, 241– 257. Hentet fra https://www.idunn.no/file/pdf/67184473/planlegging_for_naertur_og_folkehelse.pdf
- Skogen, K. (1999). Another look at culture and nature: How culture patterns influence environmental orientation among Norwegian youth. *Acta Sociologica*, 42(3), 223-239.
- Skår, M., Gundersen, V., Bischoff, A., Follo, G., Pareliussen, I., Stordahl, G. & Tordsson, B. (2014). *Barn og natur. Nasjonal spørreundersøkelse*. (NINA Temahefte 54). Hentet fra <https://www.nina.no/archive/nina/PppBasePdf/temahefte/054.pdf>
- Skår, M., Rybråten, S. & Øian, H. (2018). *Bynatur i det flerkulturelle Oslo*. (NINA Temahefte 72). Lillehammer: NINA – Norsk Institutt for Naturforskning.
- Skår, M., Stokke, K. B. & Vindenes, E. (2009). Lokal forvaltning og planlegging av urbane friluftslivsrområder. *Plan, Tidsskrift for samfunnsplanlegging, bolig og byplan og regional utvikling*, 1, 46-51. Hentet fra https://www.idunn.no/file/pdf/33211765/plan_2009_01_pdf.pdf
- Skår, M., Wold, L. C., Gundersen, V. & O'Brien, L. (2016). Why do children not play in nearby nature? Results from a Norwegian survey. *Journal of Adventure Education and Outdoor Learning*, 16(3), 239–255.
- Solenes, O. (2007). Friluftsliv og klassekamp – to sider av samme sak? I *Arbeiderhistorie 2007* (s. 7–25). Forlaget Aktuell AS
- Soper, K. (1995). *What is nature? Culture, Politics and the non-Human*. Oxford: Blackwell.
- Staksrud, E. & Ólafsson, K. (2019). *Tilgang, bruk, risiko og muligheter. Norske barn på Internett. Resultater fra EU Kids Online-undersøkelsen i Norge 2018*. (EU Kids Online og Institutt for medier og kommunikasjon, Universitetet i Oslo). Hentet fra <https://www.hf.uio.no/imk/forskning/prosjekter/eu-kids-iv/rapporter/>

- Steinsholt, K. (2008). *Drømmen om Emil og Sofie. Introduksjon til Jean-Jacques Rousseaus oppdragelsestraseer*. Trondheim: Tapir Akademiske Forlag.
- Steinsholt, K. & Gurholt, K. P. (Red.). (2010). *Aktive liv: Idrettspedagogiske perspektiv på kropp, bevegelse og dannelse*. Trondheim: Tapir Akademiske.
- Stewart, D. W. & Shamdasani, P. N. (2014). *Focus groups: theory and practice*. Los Angeles: Sage.
- Strandbu, Å. (2000). *Storbyungdom og natur. En undersøkelse av Oslungdoms forhold til friluftsliv og miljøproblemer*. (NOVA-rapport 14). Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Strandbu, Å., Gulløy, E., Andersen, P. L., Seippel, Ø. & Bergesen, H. D. (2017). Ungdom, idrett og klasse: Fortid, samtid og framtid. *Norsk sosiologisk tidsskrift*, 1(2), 132-151. Hentet fra https://www.idunn.no/norsk_sosiologisk_tidsskrift/2017/02/ungdom_idrett_og_klasse_fortid_samtid_og_framtid
- Sundstrøm, K. (2019, 17. juni). Fokusgrupper og fokusgruppeintervju. Hentet fra <https://ndla.no/nb/subjects/subject:43/topic:1:190302/topic:1:197975/resource:1:196358>
- Søilen, E. (1995). *Sportsmenn i veideland. En jubileumsberetning*. Billingstad: Norges Jeger- og Fiskerforbund.
- Thorén, K. H., Nordh, H. & Holth, A. L. (2018). *Studie av kommunal og fylkeskommunal planlegging for nærtur. Om kommunal og regional planlegging for etablering av turveier og turstier i nærmiljøet*. (Fagrapport). Ås: NMBU.
- Thorsnæs, Geir. (2019, 25. november). Gamle Oslo. *Store norske leksikon*. Hentet 31. mars 2020 fra https://snl.no/Gamle_Oslo
- Tin, M. B. (2020). Public parks in the North. Designed to liberate or discipline our moving bodies? I M. B. Tin, F. Tøtseth, J. O. Tøtseth & R. Giulianotti (Red.), *The Nordic Model and Physical Culture*. (s. 219 –234). London and New York: Routledge.
- Tjønndal, A. (2020). Offentlig folkehelsearbeid og idretts- og helselogikken. *Scandinavian Sport Studies Forum*, 11, 43–67.
- Tordsson, B. (2008). Friluftslivets politisk-institusjonelle marginalisering. *Nytt Norsk Tidsskrift*, 25(1), 42-56. Hentet fra https://www.idunn.no/file/pdf/33209294/friluftslivets_politisk-institusjonelle_marginalisering.pdf
- Tordsson, B. & Vale, L.S.R. (2013). *Barn, unge og natur – en studie og drøftelse av faglitteratur*. (HIT-rapport 1). Bø: Høgskolen i Telemark.
- Trætteberg, H. S., Eimhjellen, I., Ervik, R., Enjolras, B. & Skiple, J. K. (2020). *Kommunal frivillighetspolitikk og lokale organisasjoner*. (Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor-rapport 3). Hentet fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/fc9fbf9e2a1541a2a7050091d5349871/kommunal-frivillighetspolitikk-og-lokale-organisasjoner.pdf>
- van den Bosch, M. & Bird, W. (Red.). (2018). *Oxford Textbook of Nature and Public Health: The role of nature in improving the health of a population*. Oxford: Oxford University.
- Vaage, O. F. (2006, 21.juni). *Barns og unges idrettsdeltakelse og foreldres inntekt. Analyse med data fra Levekårsundersøkelsen 2004*. (Statistisk Sentralbyrå-notat 37). Hentet fra https://www.ssb.no/a/publikasjoner/pdf/notat_200637/notat_200637.pdf
- Vaage, O. F. (2009). *Mosjon, friluftsliv og kulturaktiviteter: resultater fra Levekårsundersøkelsene fra 1997 til 2007*. (Statistisk Sentralbyrå-rapport 15). Hentet fra <https://www.ssb.no/kultur-og-fritid/artikler-og-publikasjoner/attachment/229040?ts=14d901926c8>
- Vaage, O. F. (2015). *Fritidsaktiviteter 1997–2014. Barn og voksnes idrettsaktiviteter, friluftsliv og kulturaktiviteter, resultater fra levekårsundersøkelsene*. (Statistisk Sentralbyrå-rapport 25). Hentet fra <https://www.ssb.no/kultur-og-fritid/artikler-og-publikasjoner/attachment/229040?ts=14d901926c8>
- Vorkinn, M., Vittersø, J. & Riese, H. (2000). *Norsk friluftsliv – på randen av modernisering?* (NINA-rapport 2). Lillehammer: Norsk institutt for naturforskning.
- Waite, S. (Red.) (2017). *Children learning outside the classroom. From birth to eleven*. London: Sage.
- Ween, G. & Abram, S. (2009). The Norwegian Trekking Association: Trekking as Constituting the Nation. *Journal of Landscape Research*, 37(2), 155-171.

Wold, L. C., Skår, M. & Øian, H. (2020). *Barn og unges friluftsliv*. (NINA-rapport 1801). Lillehammer: NINA – Norsk institutt for naturforvaltning.

Wollebæk, D. & Sivesind, K. H. (2010). *Fra folkebevegelse til filantropi? Frivillig innsats i Norge 1997–2009*. (Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor-rapport 13). Hentet fra https://samfunnsforskning.brage.unit.no/samfunnsforskning-xmlui/bitstream/handle/11250/177668/VR_2010_3_web.pdf?sequence=3&isAllowed=y

Øia, T. (2012). *Ung i Oslo 2012. Nøkkeltall*. (NOVA-notat 7). Oslo: NOVA/HIOA.

Øverås, S. (2002). *Mer FRIGO! Evaluering av Friluftssenteret i Gamle Oslo*. (Fafo-notat 7/2002). Hentet fra https://www.fafo.no/media/com_netsukii/679.pdf

Offentlige dokumenter

Agenda Kaupang, Proba samfunnsanalyse & Civitas (2016). *Sluttevaluering av Groruddalssatsingen: Hovedrapport*. Oslo: Oslo kommune, Byrådsavdeling for byutvikling.

Byrådserklæringen. (2015). *Plattform for byrådssamarbeid mellom Arbeiderpartiet, Miljøpartiet De Grønne og Sosialistisk Venstreparti i Oslo 2015-2019*. Hentet fra <https://www.oslo.kommune.no/getfile.php/1376315-1465814683/Tjenester%20og%20tilbud/Politikk%20og%20administrasjon/Politikk/Byr%C3%A5det/Plattform%20for%20byr%C3%A5dssamarbeid%20mellom%20Arbeiderpartiet%2C%20Milj%C3%B8partiet%20De%20Gr%C3%B8nne%20og%20Sosialistisk%20Venstreparti%20i%20Oslo%202015-2019.pdf>

Byrådserklæringen. (2019). *Plattform for byrådssamarbeid mellom Arbeiderpartiet, Miljøpartiet De Grønne og Sosialistisk Venstreparti i Oslo 2019-2023*. Hentet fra https://res.cloudinary.com/arbeiderpartiet/image/upload/v1/ievv_filestore/309a9b5942f94d9cbac9342d12055c1a9a52c7f6dfb64d178c81eaf0cebafeb7

Byrådet/Oslo kommune (2020). *Byrådets budsjettforslag 2021 og økonomiplan 2021-2024*. Hentet fra <https://www.oslo.kommune.no/politikk/budsjett-regnskap-og-rapportering/budsjettforslag-2021-og-okonomiplan-2021-2024/#qref>

Finansdepartementet (1973). *Langtidsprogrammet 1974-1977. Spesialanalyse 6. Friluftsliv*. (Vedlegg 6 til Meld. St. 71 (1972-1973)). Oslo: Finansdepartementet.

Folkehelseloven – fhl. (2011). *Lov om folkehelsearbeid (Folkehelseloven)*. (LOV-2011-06-24-29). Hentet fra <https://lovdata.no/lov/2011-06-24-29>

Forskrift om tilskudd til barne- og ungdomsorganisasjoner, Oslo. (2015). *Forskrift om tilskudd til barne- og ungdomsorganisasjoner, Oslo kommune, Oslo*. (FOR-2015-09-23-1423). Hentet fra <https://lovdata.no/forskrift/2015-09-23-1423>

Forskrift om tilskudd til friluftsliv for alle. (2014). *Forskrift om tilskudd til friluftslivsaktivitet*. (FOR-2014-11-25-1532). Hentet fra <https://lovdata.no/forskrift/2014-11-25-1532>

Forskrift om tilskudd til organisasjoner, Oslo. (2013). *Forskrift om tilskudd til idretts-, friluftsliv- og naturvernorganisasjoner i Oslo kommune, Oslo*. (FOR-2013-12-18-1708). Hentet fra <https://lovdata.no/forskrift/2013-12-18-1708>

Forskrift om Østensjøvannet naturreservat, Oslo. (1992). *Forskrift om vern av Østensjøvannet naturreservat, Oslo kommune, Oslo*. (FOR-1992-10-02-754). Hentet fra <https://lovdata.no/forskrift/1992-10-02-754>

Friluftsloven – fril. (1957). *Lov om friluftslivet (friluftsloven)*. (LOV-1957-06-28-16). Hentet fra <https://lovdata.no/lov/1957-06-28-16>

Helsedirektoratet (2016). *Lokale folkehelse tiltak – veiviser for kommunen. Nasjonale faglige råd*. Hentet fra <https://www.helsedirektoratet.no/faglige-rad/lokale-folkehelse-tiltak-veiviser-for-kommunen>

Helse- og omsorgsdepartementet. (2015). *Folkehelsemeldingen. Mestring og muligheter*. (Meld. St. 19 (2014-2015)). Hentet fra

<https://www.regjeringen.no/contentassets/7fe0d990020b4e0fb61f35e1e05c84fe/no/pdfs/stm201420150019000dddpdfs.pdf>

Helse- og omsorgsdepartementet/Departementene. (2020). *Sammen om aktive liv. Handlingsplan for fysisk aktivitet 2020-2029*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/43934b653c924ed7816fa16cd1e8e523/handlingsplan-for-fysisk-aktivitet-2020.pdf>

Klima- og miljødepartementet. (2001). *Friluftsliv – ein veg til høgare livskvalitet*. (Meld. St. 39 (2000-2001)). Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-39-2000-2001/-id194963/?ch=1>

Klima- og miljødepartementet. (2016). *Friluftsliv. Naturen som kilde til helse og livskvalitet*. (Meld. St. 18 (2015-2016)). Hentet fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/9147361515a74ec8822c8dac5f43a95a/no/pdfs/stm201520160018000dddpdfs.pdf>

Klima- og miljødepartementet. (2018). *Handlingsplan for friluftsliv: Natur som kilde til helse og livskvalitet*. Oslo: Klima- og miljødepartementet.

Klima- og miljødepartementet. (2020). *Prop. 1 S (2019 –2020) Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak). FOR BUDSJETTÅRET 2020*. Hentet fra https://www.statsbudsjettet.no/upload/Statsbudsjett_2020/dokumenter/pdf/KLD.pdf

Kulturdepartementet. (2018). *Frivilligheita – sterk, sjølvstendig, mangfaldig. Den statlege frivilligheitspolitikken*. (Meld. St. 10 (2018-2019)). Hentet fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/82a9eff104b3441d92c04198370a0724/nn-no/pdfs/stm201820190010000dddpdfs.pdf>

Markaloven. (2009). *Lov om naturområder i Oslo og nærliggende kommuner (markaloven)*. (LOV-2009-06-05-35). Hentet fra <https://lovdata.no/lov/2009-06-05-35>

Miljødirektoratet. (2019). *Norges miljømål*. Hentet 23.03.2020 fra <https://miljostatus.miljodirektoratet.no/miljomal/friluftsliv/miljomal-3.2/>

Miljøverndepartementet. (1976). *Utkast til flerbruksplan for Oslomarka*. Oslo: Miljøverndepartementet.

Miljøverndepartementet. (1987). *Om friluftsliv*. (Meld. St. 40 (1986-87)). Oslo: Miljøverndepartementet.

Miljøverndepartementet. (2013). *Nasjonal strategi for et aktivt friluftsliv. En satsning på friluftsliv i hverdagen; 2014-2020*. <https://www.regjeringen.no/contentassets/4061fdb13c834bccæbed8b920f9e96b/t-1535.pdf>

Oslo kommune. (2016). *Engasjement og deltakelse: Frivillighet i Oslo*. Hentet fra <https://www.oslo.kommune.no/getfile.php/13170971-1479891015/Tjenester%20og%20tilbud/Politikk%20og%20administrasjon/Bydeler/Bydel%20Alna/Politikk%20i%20Bydel%20Alna/Politiske%20saker%20i%20Bydel%20Alna/2016/Engasjement%20og%20deltagelse%20-%20frivillighet%20i%20Oslo%202016.pdf>

Oslo kommune. (2017). *Folkehelseplan for Oslo 2017 – 2020*. Oslo: Oslo kommune.

Oslo kommune. (2018). *Mål og retningslinjer for forvaltning og drift av Oslo kommunes skoger 2018 – 2027*. (Byrådssak 211/18). Hentet fra <https://tjenester.oslo.kommune.no/ekstern/einnsyn-fil/fil?fil=tjeneste/fil?virksomhet=976819837&filnavn=byr%2F2018%2Fbr1%2F2017023387-1960790.pdf>

Oslo kommune. (2019a). *Barrierer for deltakelse i idretten for barn og unge i Oslo*. (Byrådssak 198/19). Hentet fra <https://www.idrettsforbundet.no/siteassets/oslo-idrettskrets/dokumenter/byradssak-om-okonomiske-barrierer-i-idrett.pdf>

Oslo kommune. (2019b). *Behovsplan for idrett og friluftsliv 2019–2028*. Vedlegg til Budsjettokument 2019. Oslo: Bymiljøetaten.

Oslo kommune. (2019c). *På vei mot en grønnere, varmere og mer skapende by med plass til alle: Byrådets forslag til budsjett 2020 og økonomiplan 2020-2030*. Oslo: Oslo kommune.

Oslo kommune. (2020a). *Behovsplan for idrett og friluftsliv 2021–2030*. Vedlegg til budsjettokument 2021. Høringsutkast. Hentet fra <https://www.oslo.kommune.no/getfile.php/13361802-1582799568/Tjenester%20og%20tilbud/Politikk%20og%20administrasjon/Bydeler/Bydel%20Grünerløkka/Politikk%20i%20Bydel%20Grünerløkka/Politiske%20saker%20i%20Bydel%20Grünerløkka/2020/2020-03->

- [26%20Høring%20-%20Behovsplan%20for%20idrett-%20og%20friluftsliv%202021-2030/Høringsbrev%20og%20utkast%20behovsplanen%20for%20idrett%20og%20friluftsliv%202021-2030.pdf](#)
- Oslo kommune. (2020b). *Programplan for områdeløft Bydel Gamle Oslo. Områdesatsningene i Oslo. Delprogram nærmiljø*. Hentet fra <https://www.oslo.kommune.no/getfile.php/13356229-1579102940/Tjenester%20og%20tilbud/Politikk%20og%20administrasjon/Slik%20bygger%20vi%20Oslo/Områdeløft%20Grønland%20og%20Tøyen/Programplan%202020%20for%20Områdeløft%20Bydel%20Gamle%20Oslo.pdf>
- Oslo kommune. (2020c). *Tilskudd til frivillige organisasjoner i Bydel Stovner*. Hentet fra <https://www.oslo.kommune.no/getfile.php/13360014-1581340926/Tjenester%20og%20tilbud/Tilskudd%20stipend%20og%20legater/Tilskudd%20til%20frivillige%20organisasjoner%20i%20Bydel%20Stovner/Retningslinjer%20for%20kultur-%20og%20frivillighetsmidler%20Bydel%20Stovner%202020.pdf>
- Oslo kommune. (2020d). *Behovsplan for idrett og friluftsliv 2021–2030*. Vedlegg til sak 1, Byrådets budsjettforslag 2021 og økonomiplan 2021–2024. (papirutgave). Oslo kommune.
- Oslo kommune. (u.å. a). *Oversikt over fritidsaktiviteter for barn og unge i Bydel Østelsjø*. Hentet 6.april 2020 fra <https://www.oslo.kommune.no/getfile.php/13309588-1547640593/Tjenester%20og%20tilbud/Politikk%20og%20administrasjon/Bydeler/Bydel%20Østelsjø/Oversikt%20over%20fritidsaktiviteter%20for%20barn%20og%20unge%20i%20C2%A0Bydel%20Østelsjø.pdf>
- Oslo kommune. (u.å. b). *Tilbud og tiltak for barn, ungdom og foreldre i Bydel Søndre Nordstrand*. Hentet fra <https://www.oslo.kommune.no/getfile.php/13290941-1593674590/Tjenester%20og%20tilbud/Helse%20og%20omsorg/Fag%20og%20kompetanse%20-%20helse%20og%20omsorg/Bedre%20tverrfaglig%20innsats%20-%20BT/BI%20-%20Bydel%20Søndre%20Nordstrand/Tjenesteinformasjon%20for%20oppvekstområdet%20BSN.pdf>
- Oslo kommune. (u.å. c). *Tjenesteinfo oppvekst Bydel Nordre Aker*. Hentet fra https://www.oslo.kommune.no/getfile.php/13322875-1591789376/Tjenester%20og%20tilbud/Helse%20og%20omsorg/Fag%20og%20kompetanse%20-%20helse%20og%20omsorg/Bedre%20tverrfaglig%20innsats%20-%20BT/BI%20-%20Bydel%20Nordre%20Aker/Tjenesteinfo_NordreAker.pdf
- Oslo kommune. (u.å. d). *Ungdom på Mortensrud: Program for Mortensrud. Rapport fra ungdomsworkshop 18. februar 2016*. Oslo: Plan- og bygningssetaten.
- Oslo kommune/Departementene. (2019). *Handlingsprogram 2019. Delprogram nærmiljø*. Hentet fra <https://www.oslo.kommune.no/getfile.php/13316265-1551699110/Tjenester%20og%20tilbud/Politikk%20og%20administrasjon/Byutvikling/Omr%C3%A5desatsningene%20i%20Oslo/Delprogram%20n%C3%A6rmilj%C3%B8/Handlingsprogram%20n%C3%A6rmilj%C3%B8%202019.pdf>
- Oslo kommune/Departementene. (2020). *Årsmelding 2019. Områdesatsningene i Oslo*. Tilgjengelig som pdf 23.09.2020 fra <https://www.oslo.kommune.no/byutvikling/dokumenter-omradesatsinger/>
- Oslo kommune/Grovdalssatsingen. (2020). *FRIGO i bydel Grorud*. (Upublisert notat/underveisrapport, 8 sider).
- Personopplysningsloven. (2018). Lov om behandling av personopplysninger (personopplysningsloven). (LOV-2018-06-15-38). Hentet fra <https://lovdata.no/lov/2018-06-15-38>
- Tilskudd til friluftsliv for personer med innvandrerbakgrunn. (2014). Forskrift om tilskudd til friluftslivsaktivitet for personer med innvandrerbakgrunn. (FOR-2014-11-25-1531). Hentet fra <https://lovdata.no/forskrift/2014-11-25-1531>
- Utdanningsdirektoratet. (2019). *Læreplan i kroppsøving (KRO01-05)*. Hentet fra <https://data.udir.no/kl06/v201906/laereplaner-ik20/KRO01-05.pdf>
- Utdanningssetaten, Oslo kommune. (2018). *Rammeplan for Aktivitetsskolen*. Hentet fra <https://kringsja.osloskolen.no/siteassets/aktivitetsskolen/rammeplan-for-aktivitetsskolen-i-oslo-2018.pdf>

Publisert kildemateriale

- Bydel Stovner. (2020). *Aktiv ferie og fritid. Vinter 2020. Et tilbud til deg som går i 4. til 10.klasse.* (Oppvekstavdelingen, Seksjon Fritid, Brosjyre). Hentet fra https://8537c8c4-2d00-4123-a347-6d4d59624e09.filesusr.com/ugd/60ae5e_4cc6a7fa3eaf4584b57129049d677b91.pdf
- DNT Oslo og Omegn (2018, 25.februar). *Vedtekter for DNT Oslo og Omegn.* Hentet fra <https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/turistforeningen/files/04145c5dd45fd2b0663dcd16698fdd8fb90d7b9a.pdf>
- DNT Oslo og Omegn (2019). *Et rikt liv med enkle midler: Strategi 2019-2023.* Hentet 02.03.2020 fra <https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/turistforeningen/files/d8d8172f72a8e982b300be9d6c2552e4359319b1.pdf>
- DNT ung Oslos styre (2018). *Årsberetning 2018.* Hentet fra <https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/turistforeningen/files/24a48c9561e89f476e9ab7b38f5ecd18cc541547.pdf>
- Helgesen, A. (2017). *Den nye Jegerprøveboka.* (4. utg.). Bergen: Vigmostad Bjørke.
- Kolsås Klatreklubb (2013). *Klatrefører for Oslo & Omegn.* Bærum: Kolsås Klatreklubb.
- Lorentzen, R. (2017). Oppdag nabolaget – Et felles løft for hverdagsaktivitet i Oslo! «Sammen om en aktiv by». (Oslo kommune, lysbildepresentasjon). Hentet fra <http://nyhetsrom.bymiljoetaten.no/wp-content/uploads/2017/03/06-Oppdag-nabolaget.pdf>
- Olsbø, M. & Lorentzen, R. (2015 1.desember). «Oppdag nabolaget» i Oslo. (Oslo kommune, lysbildepresentasjon). Hentet fra <https://slideplayer.no/slide/11722455/>
- Oslo og Omland Friluftsråd (2020). *Årsberetning 2019.* Oslo: Oslo og Omland Friluftsråd.
- Pedersen, H. (2019). *På tur i Oslos flotteste klasserom. 30 år med skolebarn i Oslomarka.* Oslo: Bymiljøetaten.
- Røde Kors. (2015). *Barnas Røde Kors 2014.* (Nasjonal avdeling for omsorgsfag. Aktivitetsrapport). Hentet fra <https://www.rodekors.no/globalassets/globalt/rapporter-program-avtaler/nasjonal-omsorg-aktivitetsrapporter/aktivitetsrapport-2014-bark.pdf>
- Saghaug, S. (2010). Lederen har ordet: Velkommen til Østmarka! *Nytt fra Østmarka* (Medlemsblad for Østmarkas venner), 44(1), 2-3. Hentet fra [file:///C:/Users/ihorp/AppData/Local/Packages/MicrosoftEdge_8wekyb3d8bbwe/TempState/Downloads/NFO20101%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/ihorp/AppData/Local/Packages/MicrosoftEdge_8wekyb3d8bbwe/TempState/Downloads/NFO20101%20(1).pdf)
- Skiforeningen. (2020). *Barnas skiskole 2020. For barnehager/SFO/AKS.* (Brosjyre). Hentet fra <https://www.skiforeningen.no/globalassets/skiskolen-skjemaer/brosjyre-2020.pdf>
- Solemskogen JFF. (2020). *Aktivitetshäfte 2020.* Hentet fra <https://www.njff.no/fylkeslag/oslo/lokallag/solemskogen/Documents/Aktivitetshäfte%202020%20Solemskogen%20JFF.pdf>
- Stovner Frivillighetssentral. (2017). *Ung engasjert frivillig* (Rapport). Hentet fra <https://fra1.digitaloceanspaces.com/kirkensbymisjon/content/uploads/2018/10/19144810/Ung-engasjert-frivillig.pdf>
- Wild X. (2007). *Årsrapport 2006.* Hentet fra <http://www.wildx.no/lastned/Wild%20Xrapport.pdf>
- Wild X. (2010, 15.desember). *I svarte granskauen – flerkultur i norsk natur. Femårsrapport.* Hentet fra <http://www.wildx.no/lastned/wildx5screen.pdf>
- Wild X. (2013). *Dette er Wild X.* (Informasjonshäfte). Hentet fra <http://www.wildx.no/wp/wp-content/uploads/2013/11/infohäfte13screen.pdf>
- Wild X. (2020). *Wild X Årsrapport 2019.* Hentet fra <http://www.wildx.no/2020/01/wild-x-arsrapport-2019/>
- Østensjøvannets venner. (2020). *Brevdua.* (Nyhetsbrev februar/mars 2020). Østensjøvannets venner.
- Østmarka Vel (2018). *Familieplaneten. 249 utvalgte buldere i Østmarka.* Oslo: Gryttr forlag.

VEDLEGG 1: Godkjenning fra Norsk Senter for forskningsdata

NSD sin vurdering

Prosjekttittel

Studie av friluftsliv blant barn og unge i Oslo

Referansenummer

935898

Registrert

15.10.2019 av Kirsti Pedersen Gurholt - k.p.gurholt@nih.no

Behandlingsansvarlig institusjon

Norges idrettshøgskole / Seksjon for kroppøving og pedagogikk

Prosjektansvarlig (vitenskapelig ansatt/veileder eller stipendiat)

Kirsti Pedersen Gurholt, kirsti.gurholt@nih.no, tlf: 90044205

Type prosjekt

Forskerprosjekt

Prosjektperiode

01.10.2019 - 31.12.2020

Status

18.11.2019 - Vurdert

Vurdering (1)

18.11.2019 - Vurdert

Det er vår vurdering at behandlingen av personopplysninger i prosjektet vil være i samsvar med personvernlovgivningen så fremt den gjennomføres i tråd med det som er dokumentert i meldeskjemaet 18.11.2019 med vedlegg, samt i meldingsdialogen mellom innmelder og NSD. Behandlingen kan starte. MELD VESENTLIGE ENDRINGER Dersom det skjer vesentlige endringer i behandlingen av personopplysninger, kan det være nødvendig å melde dette til NSD ved å oppdatere meldeskjemaet. For du melder inn en endring, oppfordrer vi deg til å lese om hvilke type endringer det er nødvendig å melde: https://nsd.no/personvernombud/meld_prosjekt/meld_endringer.html Du må vente på svar fra NSD før endringen gjennomføres. TYPE OPPLYSNINGER OG VARIGHET

Prosjektet vil behandle særlige kategorier av personopplysninger om etnisitet og alminnelige kategorier av personopplysninger frem til 31.12.2020. Etter prosjektslutt lagres opplysninger ved Norges idrettshøgskole på dertil sikker måte for etterprøvnbarhet og kontroll i 5 år, i et dertil egnet og sikret system ved NIH. Deretter slettes alle opplysninger. LOVLIG GRUNNLAG Prosjektet vil innhente samtykke fra de registrerte til behandlingen av personopplysninger. Vår vurdering er at prosjektet legger opp til et samtykke i samsvar med kravene i art. 4 nr. 11 og art. 7, ved at det er en frivillig, spesifikk, informert og utvetydig bekreftelse, som kan dokumenteres, og som den registrerte kan trekke tilbake. Lovlig grunnlag for behandlingen vil dermed være den registrertes uttrykkelige samtykke, jf. personvernforordningen art. 6 nr. 1 bokstav a, jf. art. 9 nr. 2 bokstav a, jf. personopplysningsloven § 10, jf. § 9 (2).

TAUSHETSPLIKT Informantene i prosjektet vil ha taushetsplikt i kraft av sine stillinger. Det er viktig at intervjuene gjennomføres slik at det ikke samles inn opplysninger som kan identifisere enkeltbarn eller avsløre annen taushetsbelagt informasjon. PERSONVERNPRINSIPPER NSD vurderer at den planlagte behandlingen av personopplysninger vil følge prinsippene i personvernforordningen om: - lovlighet, rettferdighet og åpenhet (art. 5.1 a), ved at de registrerte får tilfredsstillende informasjon om og samtykker til behandlingen - formålsbegrensning (art. 5.1 b), ved at personopplysninger samles inn for spesifikke, uttrykkelige angitte og berettigede formål, og ikke viderebehandles til nye uforenlige formål - dataminimering (art. 5.1 c), ved at det kun behandles opplysninger som er adekvate, relevante og nødvendige for formålet med prosjektet - lagringsbegrensning (art. 5.1 e), ved at personopplysningene ikke lagres lengre enn nødvendig for å oppfylle formålet

DE REGISTRERTES RETTIGHETER Så lenge de registrerte kan identifiseres i datamaterialet vil de ha følgende rettigheter: åpenhet (art. 12), informasjon (art. 13), innsyn (art. 15), retting (art. 16), sletting (art. 17), begrensning (art. 18), underretning (art. 19), dataportabilitet (art. 20). NSD vurderer at informasjonen som de registrerte vil motta oppfyller lovens krav til form og innhold, jf. art. 12.1 og art. 13. Vi minner om at hvis en registrert tar kontakt om sine rettigheter, har behandlingsansvarlig institusjon plikt til å svare innen en måned. FØLG DIN INSTITUSJONS RETNINGSLINJER NSD legger til grunn at behandlingen oppfyller kravene i personvernforordningen om riktighet (art. 5.1 d), integritet og konfidensialitet (art. 5.1. f) og sikkerhet (art. 32). For å forsikre dere om at kravene oppfylles, må dere følge interne retningslinjer og eventuelt rådføre dere med behandlingsansvarlig institusjon. OPPFØLGING AV PROSJEKTET NSD vil følge opp underveis (hvert annet år) og ved planlagt avslutning for å avklare om behandlingen av personopplysningene er avsluttet/ pågår i tråd med den behandlingen som er dokumentert. Lykke til med prosjektet!

Kontaktperson hos NSD: Kajsa Amundsen Tlf. Personverntjenester: 55 58 21 17 (tast 1)

VEDLEGG 2: Eksempel på intervjuguide

Felles spørsmål til alle: OM ORGANISASJONENES TILBUD TIL FOR BARN OG UNGE

Tilbud

- Hva slags tilbud gir din organisasjon?
- Hva er dine arbeidsoppgaver/ditt ansvar?

Mål, visjoner – målgrupper, rekruttering - barrierer

- Hvilke visjoner og (konkrete/langsiktige) mål har organisasjonen?
- Hvem er viktigste målgruppe/r (for de ulike tilbud/tiltak)? Hvem er det dere når?
 - Aldersgrupper, jenter/gutter, innvandrere, funksjonsnedsettelse ...?

Barrierer – språklige, kulturelle, økonomiske?

- Hvordan rekrutteres (nye) deltakere?
- Hvilke tilskuddsordninger er viktige for din organisasjon?
- Hva slags tilbud får størst oppslutning?
 - Hva skal til for å «lykkes» med rekrutteringen?
- Hvordan arbeider dere med å utvikle tiltakene?
- Hvordan skapes/utvikles nye tilbud? Hvilke planer finnes for nye tilbud?

Innhold/arbeidsformer

- Fortell om det dere gjør ute?
 - Hva slags innhold har de ulike tilbudene? Aktiviteter, arbeidsformer?
 - Hva er det som skaper motivasjon og som gjør at folk deltar flere ganger?
 - Hva lykkes dere godt med? Hva er viktige utfordringer?
- Hvordan arbeider ansatte og frivillige sammen?

«Inkluderende friluftsliv»

- Hvorvidt er tilbudene rettet mot inkludering av utsatte grupper?
 - Innvandrere, barn i familier med vedvarende lav inntekt, barn med funksjonsnedsettelse, andre?
- Hvordan tilpasses ledelse samt innholdet i aktiviteter/turer etc. etter kjønn, alder, bakgrunn?
 - Kortere / lengre turer? Spisepauser?

Læring/utbytte/ringvirkninger

- Hva er tilbudenenes viktigste ringvirkninger/effekter?

HVORDAN ER ARBEIDET ORGANISERT

- Hva er din rolle/involvering/ansvar?
 - Hvem er dine nærmeste medarbeidere/samarbeidspartnere og overordnede?
 - Ulike kompetanser? Aktiviteter, kulturer, språk etc.?
- Hvordan kom arbeidet/tiltaket i gang? Hvem hadde ideene og tok kontaktene?
- Hvordan er arbeidet finansiert?
 - Hvor lang varighet har tiltaket? Tidsbegrenset? Finnes det planer/muligheter for videreføring?
- Hvordan er samarbeidet mellom lønnede ansatte og frivillige «dugnads»arbeidere?
- Hva er de viktigste utfordringer du/organisasjonen har stått over for?
- Hva er det viktigste du har du lært?
 - Hva kan andre (kollegaer, organisasjoner, bydelsadministrasjon/-politikere, kommunen lære?

Hva skal til for at aktivitetene skal fortsette? HVA ER DIN MOTIVASJON OG HVA LÆRER DU?

- Hvordan kom du med i arbeidet? Hvor lenge har du arbeidet med dette?
- Har du erfaringer med slik arbeid fra tidligere?

- Hva er det viktigste du har lært?
- Andre studier har vist at kontinuitet og langsiktig kompetanseoppbygging er utfordringer i frivillig arbeid: har du tanker om hva som skal til for at tilbudene skal fortsette?

SÆRSKILTE SPØRSMÅL FOR ANSATTE I FRIVILLIGE ORGANISASJONER

- Hvordan er arbeidet for å fremme fritidsaktiviteter for b/u organisert i den frivillige organisasjonen der du arbeider/er leder?
 - Hvem og hvor mange arbeider med slike tilbud? Hvilken plass vil du si at dette arbeidet har i organisasjonen?
 - Hvilken betydning har dette arbeidet for organisasjonen?
- Hvilke målsettinger har din organisasjon for dette arbeidet i dag og på lenger sikt?
- Hvordan er samarbeidet mellom frivillige organisasjoner?
 - Arbeidsdeling? Konflikt/konkurranse om midler og erfarne medarbeidere?
- Hvordan fungerer samarbeidet mellom det offentlige og frivillige organisasjoner? Med Oslo kommune og med Bydelene?
 - Hva fungerer godt? Hva er viktige utfordringer? Løsningsforslag?
 - Hva kan Oslo kommune bidra mer målrettet til å nå målene for b/u-arbeidet?
 - Hva mer kan/bør Oslo kommune bidra med overfor de frivillige organisasjonene?
 - Hvilke virkemidler som kommunen rår over får dere særlig nytte av?
 - Hva slags nye eller andre kommunale virkemidler er det behov for?
- Hvor mye tid bruker dere på søknad om tilskudd? Svarer arbeidsinnsatsen til «utbyttet»?
 - Hva slags erfaringer har dere med «tilskuddspolitikken» som helhet – og mer konkret? Er det lett å få midler? Er dette vel anvendte midler?
- Utarbeides det årlige evalueringer av arbeidet? Hva er de viktigste erfaringer/utfordringer, refleksjoner, justeringer?
 - Gis det tilstrekkelig økonomi/ressurser til dette arbeidet i dag?
 - Hva slags kompetanseheving oppfatter du at det er behov for?
 - Hvordan sikres kontinuitet i arbeidet?
 -
- **Annet?**

VEDLEGG 3: Informasjonsskriv og samtykkeskjema

Vil du delta i forskningsprosjektet

Studie av friluftsliv blant barn og unge i Oslo?

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å 1) kartlegge og analysere friluftslivsdeltakelsen til barn og unge 6-19 år i Oslo, og 2) utvikle kunnskap om hvordan Oslo kommunens virkemiddelapparat kan innrettes for å skape en bred og økt deltakelse i friluftsliv. I dette skrevet gir vi deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

Formålet med prosjektet er todelt. Å utvikle kunnskap om deltakelse i friluftsliv blant barn og unge i alderen 6 til 19 år i Oslo, og om hvordan Oslo kommune bedre kan tilrettelegge for og utvikle målrettede virkemidler slik at flere barn og unge kan delta i friluftslivsaktiviteter på fritida. På lengre sikt er formålet å utvikle systematisk arbeid for å utjevne sosiale helseforskjeller, i tråd med nasjonale målsettinger.

Prosjektet er ettårig og består av fire delprosjekter. Prosjektet vil kartlegge og analysere friluftslivstilbud til barn og unge og de virkemidler Oslo kommune rår over i dag for å stimulere til aktivitet, og som inkluderer bydelsadministrasjon og frivillige organisasjoner.

Kunnskap fra prosjektet vil bli gjort allment tilgjengelig og publiseres gjennom en prosjektrapport som blir tilgjengelig via Oslo kommunes hjemmesider, allmennrettede foredrag, undervisning og artikler i vitenskapelige tidsskrift.

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Norges idrettshøgskole er ansvarlig for prosjektet i samarbeid med *Oslo og Omland Friluftsråd* og *NOVA – Velferdsforskningsinstituttet*, OsloMet. Bymiljøetaten, Oslo kommune er oppdragsgiver.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Du inviteres til å delta i prosjektet i kraft av ditt arbeid i bydelsadministrasjonen med å skape gode oppvekstmiljø for barn, bedre folkehelsen, og/eller som prosjekt- og aktivitetsleder med ansvar for å skape friluftslivstilbud for barn- og unge på fritida eller i skolen i regi av frivillige organisasjoner.

Hva innebærer det for deg å delta?

Du inviteres til å dele kunnskap og erfaringer fra ditt arbeid knyttet til utvikling av gode oppvekstmiljøer og/eller friluftslivstilbud for barn og unge gjennom personlig intervju om hvordan bydelen samarbeider med frivillige organisasjoner og eventuelt private aktører mht. å rekruttere, motivere og skape tilbud for barn og unges deltakelse i friluftsliv.

Intervjuet vil ha en varighet fra 30 til 60 minutter. Intervjuet inneholder spørsmål om ditt arbeid og de erfaringer og refleksjoner som er viktige for deg. Vi vil gjerne ta intervjuet opp på bånd, slik at det kan transkriberes og analyseres i lys av intervjuer med andre i tilsvarende stilling. Vi ønsker å registrere hvorvidt involverte ledere har er født i eller utenfor Norge. Hovedbegrunnelsen er at vi ønsker å undersøke hvorvidt friluftslivsaktiviteter inkluderer ledere med ulik etnisk bakgrunn, samt hva slik bakgrunn kan bety for inkludering av barn og unge med ulike etnisk bakgrunn. Alle opplysninger om deg vil bli anonymisert.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke ditt samtykke tilbake uten å oppgi grunn. Alle opplysninger du har gitt vil da bli slettet. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Vi vil bare bruke opplysningene om deg til formålene vi har fortalt om i dette skrevet. Vi behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket.

- Kun prosjektgruppen, prosjektleder, en med-forsker og to vitenskapelige assistenter vil ha tilgang til hele eller deler av datamaterialet.
- Alle intervjuopplysninger vil holdes atskilt fra og lagres atskilt fra informasjon som kan knyttes direkte til deg og på institusjons PC låst med passord. Ditt navn og kontaktopplysninger vil erstattes med en kode som lagres på egen navneliste atskilt fra øvrige data.
- Ditt navn eller dine bidrag vil heller ikke kunne gjenkjennes i publikasjoner og foredrag fra prosjektet.

Hva skjer med opplysningene dine når vi avslutter forskningsprosjektet?

Prosjektet skal etter planen avsluttes innen 1. oktober 2020. Etter prosjektslutt lagres opplysninger ved Norges idrettshøgskole på dertil sikker måte for etterprøvnbarhet og kontroll i 5 år, i et dertil egnet og sikret system ved NIH. Deretter slettes alle opplysninger.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg,
- å få rettet personopplysninger om deg,
- få slettet personopplysninger om deg,
- få utlevert en kopi av dine personopplysninger (dataportabilitet), og
- å sende klage til personvernombudet eller Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra *Norges idrettshøgskole* har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Hvor kan jeg finne ut mer?

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- Norges idrettshøgskole ved professor *Kirsti Pedersen Gurholt*, mobil 90044205 eller epost: kirsti.gurholt@nih.no
- NIHs personvernombud: kjustad@nih.no
- NSD – Norsk senter for forskningsdata AS, på epost (personverntjenester@nsd.no) eller telefon: 55 58 21 17.

Med vennlig hilsen

Kirsti Pedersen Gurholt

Professor og prosjektansvarlig

Norges idrettshøgskole
Mobil: 90044205,
Epost: kirsti.gurholt@nih.no

Oslo, 1. oktober 2019

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet *Studie av friluftsliv blant barn og unge i Oslo*, og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

- ☐ å delta i intervju
- ☐ at opplysninger om meg publiseres slik at jeg kan gjenkjennes [gjelder kun ledere i bydelsadministrasjonen] – hvis aktuelt
- ☐ at informasjon om hvorvidt jeg er født i eller utenfor Norges registreres
- ☐ at mine personopplysninger lagres etter prosjektslutt, for etterprøvbarehet og kontroll
- ☐ Jeg samtykker i at jeg kan treffes på telefon _____ og/eller via epost _____

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet i oktober 2020.

(navn og dato)

«Oslo skal være godt tilrettelagt for
friluftsliv, spesielt for barn og unge.»

(OSLO KOMMUNE)

ISBN 978-82-502-0583-3